శ్రీ ప్రమోద సంవత్సరాది

సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము గారు

శ్రీదేవి చైదములకుఁ బ్ర-మోదము గని యామెకుం బ్రమోద మొసఁగు దా
మోదరుఁడు నాదరుఁడయి ప్ర-మోద మొసఁగు మేదినికిఁ బ్రమోదాబ్దమునన్.

ఉ. "సీతమ యానవాలు దయచేసి, 'విభుం గొని తెమ్ము కీప్రమో
దాత,' యటన్న," దన్న, "భవదూర్జితశక్తియె నాకు వప్రమో
దాత," యటంచు మారుతసుతుం స్తుతియించిన రాముఁ డీ ప్రమో
దాత ప్రమోదదాతగను దోఁచఁగఁ జేయునుగాత ధాత్రికిన్.

భుజంగప్రయాతము

ప్రమోదాఖ్య సంవత్సరం బైన నేమి,
ప్రమోదాతి కానేమి? భావించి చూడం
బ్రమాదంబు లే దంతమాత్రంబుచేతం;
బ్రమోదంబె హెచ్చై ప్రవర్తిల్లు దీనన్.

పంచచామరము

ప్రమోదవత్సరంబునందుఁ బాఁడి పంట లన్నియున్
సమృద్ధిగాఁగఁ గల్గి, సర్వసంపదల్ లభించుచున్,
సమస్తరీతులన్ సమస్తజాతులున్ సుఖింపఁగాఁ,
బ్రమోదమే! ప్రమోదమే!! నిరంతర ప్రమోదమే!!!

ప్రకృతిరమా మాధవవివాహమందు సానాయిమేళముచేసెఁ గోయిలగమి;
మోసులెత్తిన మావిమొగ్గలు పిందెలై వేఁపపువ్వులతోడ విస్మయమందెఁ;
దమయిండ్ల బ్రాహ్మణోత్తములు శ్రోతలకుఁ బంచాంగశ్రవణము నల్పెంగడఁగిరి;
[illegible]రంభమున భక్తజనులు శ్రీరామలీలా సమారంభాభిలాషులైరి;
"వచ్చె మరలఁ గ్రొత్త వత్సరం, బిది మహో-
త్సవదినం," బటంచు జనపదనగ-
రముల ప్రజలు పొంది రమితప్రమోదంబు:
ముదముల వెను గాది గద యుగాది!



చెన్నపట్టణము, ఏప్రెల్ ౧౯౩౦

సంపుటము ౭ ప్రమోదూత సంవత్సరము చైత్రమాసము సంఖ్య ౪

హంపీ క్షేత్రము

కొడాలి వెంకటసుబ్బారావుగారు, కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగార్లు.

౨

నేటి స్థితి

ఆవి చరిత్రలో చూచిన యాణువు లట్టి-మరువబడినవి, అవి కావ్యకరణమందు
అతిశయోక్తులు సమ్మరా దయ్యె వాని-కల్ల నిజమయ్యె నీవు సాక్షాత్కరింప.

పొంగిపోయిన యెడదలో పుటముపెట్టి-రగుల జొచ్చెను మాదు సామ్రాజ్య నాశ
నంపు తలపులు లోని యానంద మంత-యావిరిగ మారె, ఆర్ద్రిము లాతలపులు.

బ్రతికియు వేయి, ప్రాణములు బాసియు వేయి మదేభమన్న సా
మెత కనురూపమా చరితమేయగు నీయది. కానిచో మహో
న్నతి నఖిల ప్రపంచ గణనంబున మాయనికన్న నేటి దు
ర్గతి గని గూడ మాయుటకు రాదు భవత్కథ శాశ్వతం బటే.

7. 4. 10 ౧౩౭

కొండలు

కొండకు కొండకుఁ బ్రకృతి కొక్కెము గాదెను, లంకెలంకెలై
చండసురాధిపాయుధ వశంబులు గానివి బారుబారులై
యుండె. మహాద్రివప్రవలయోన్నత గోపుర దుర్గపట్టణం
బెండిన యేటిదిబ్బవలె యెట్లిటు బీటలు విచ్చిపోయెనో!

ఒకకొండ కొకకొండ ఊపి రాడగనీని ఉర్వి త్రాటియుచ్చు"లా" నొప్పు నొకట
ఒకకొండ నొకకొండ యొడిలోన లాలించి చుబుకంబు నిమురు"లా" చొచ్చు నొకట
ఒకకొండ నొకకొండ ఓడించి యెత్తులో జబ్బలు చరచు"లా" సాగు నొకట
ఒకకొండ రాజు పేరోలగంబున గట్లు కొలిచి యుండినలాగు కుదురు నొకట
కొండలును రాతిబండలుగూడ నిట్లు-మానవుల చేష్టలం దోసమాలు దిద్ద
వరవడి గ్రహింపగా జీర్ణవైభవముల-మరచి పోగల్గుదుమె తెల్గుచరితమందు!

అచలము లంచలంచలుగ నల్లిన కోటల దాట రీనదీ
ప్రచలతరంగ ఘాతముల బాధకు నక్రనిశాతదంతపుం
రుచులకు, పైన కూల్చెడి విరోధులబండలకుం దెగింప లే
క, చకితులైన మూఢులు వికర్తనకర్తలటే తుదిం నృపుల్.

తుంగభద్ర

పరిఖావ్యాజముతోన చుట్టుకొని పంపాస్రోత మాత్మీయ సుం
దర నీలాకృతి తత్పురాద్రిచయ బద్ధస్వాంగమై వప్రబం
ధుర దుర్గ ప్రతి బింబితాంబు చలనోద్యోగంబులో పొంగి శ
త్రురయంబుం బరిమార్చి నైజబలమందుం బొందెనా సన్నుతుల్.

నిగనిగలాడు సోయగము నాదేశాని నీలిమబ్బులకు రానేర దనుచు
గబగబ నడచు లాఘవము నాదేశాని తెలిమబ్బులకు పట్టిదే యటంచు
తళతళ లాడెడు తళ్కు నాదేశాని మబ్బు దివ్వెల నుత్తమాట యనుచు
జిలుజిల్లు మనిపించు చలువ నాదేశాని వర్షాభ్రముల రిత్తవాక్య మనుచు
సొగసులో పారుదలలోన చుట్టుపట్ల-చిందుశీకరములలోన జీవనముల
లోన పంపాస్రవంతిక సానువులను-వ్రేలు మేఘప్రవాహాల నేలుకొనును.

దశరూపకోక్తమయిన
అభిసారికాలక్షణ వాక్యమున కర్తృనిర్ణయము

మహోపాధ్యాయ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారు, 'కళాప్రపూర్ణ'

దశరూపకమందు

మూలము: "కామార్త్యాభిసరేత్ కాన్తం
సారయేద్వాఽభిసారికా."

టీక: "యథాఽమరుశతకే:
ఉరసి నిహితస్తారోహారః కృతాజఘనేఘనే
కలకలవతీ కాఞ్చీపాదే రణన్మణినూపురౌ,
ప్రియమభిసరస్యేవంముగ్ధేత్వమాహతడిణ్డిమా
యది కిమధికత్రాసోత్కమ్పాదిశస్సముదీక్షసే.

యథాచ—

నచ మేఽవగచ్ఛతి యథా లఘుతాం
కరుణాం యథాచ కురుతే సమయి,
నిపుణం తథైన ముపగమ్య వదే
రభిదూతి కాచి దితి సందిదిశే."

[మాఘ. ౯ (౫౬).]

అమరుకమందు—

"ఉరసి నిహితః" ఇత్యాదిశ్లోకముపై వేమ భూపాలుని టీకయందు ఇట్లున్నది:—

"హిత్వా లజ్జాం సమాకృష్టా
మదనేన మదేనచ,
యాఽభిసారయతే కాన్తం
సా భవే దభిసారికా.

[సారయత ఇత్యత్ర స్వార్థే ణ్యన్తః.]

దర్పణమందు:

"అభిసారయతే కాన్తం యా మన్మథవశంవదా,
స్వయంవాఽభిసరత్యేషాధీరైరుక్తాఽభిసారికా.

క్రమా ద్యథా:—

నచ మేఽవగచ్ఛతి.........
ఉత్క్షిప్తం కరకఙ్కణద్వయ మిదం
బద్ధా దృఢం మేఖలా
యత్నేన ప్రతిపాదితా ముఖరయో
ర్మఞ్జీరయో ర్మూకతా,
ఆరబ్ధే రభసా న్మయా ప్రియసఖి
క్రీడాభిసారోత్సవే
చణ్డాలస్తిమిరావగుణ్ఠనపటా
క్షేపం విధత్తే విధుః."

దశరూపకమునుండి యుద్ధరించిన పై లక్షణ వాక్యములో సారయే త్తనుచో "దూతీం సారయే" త్తని నవీనులొకానొకరు టీకించినారు. ఆటీక సరి గాదనియు, "కాన్తం సారయేత్" [అనగా "కాన్తమభిసారయేత్"] అని వాక్య పూర్తి చేసి కొనవలయుననియు పై సంవాదములచేత స్పష్టపడుచున్నది. మఱియు దూతీ ప్రేషణమే అభిసారికా లక్షణమగునేని ఈ క్రింది యుదాహరణమున నాయికకలహాంతరిత యెట్లగును?

మల్లినాథవ్యాఖ్యతోఁడి మాఘమందు—

"అథ కాచిత్కలహాన్తరితా కాన్తం
ప్రతి ప్రిభి ర్దూతీం సందిశతి"—

అని యవతారించిన మూఁడు శ్లోకములలో మూఁడవది—

"తదుపేత్య మాన్మ త ముపాలభథాః
కిల దోష మస్య సహి విద్మ వయమ్,
ఇతి సంప్రధార్య రమణాయ వధూః
విహితాగసేఽపి విససర్జ సఖీమ్.'

టీకయందు - "ఏషా కలహాన్తరితా ప్రౌఢాచ" అని యుపసంహారము.

అట్లయిన మల్లినాథసూరి పూర్వోదాహృత'నచమే'శ్లోకమును 'కాచిన్నాయికా దూతీం వాచిక మను శాస్తి" అని యవతారించి, టీకలో "నాయికాతు కలహాన్తరితా-'కోపాత్కాన్తం పరానుద్య పశ్చాత్తాప సమన్వితా' ఇతి లక్షణాత్" అని యుపసంహారము చేసినాఁడు. డీనిని అభిసారికోదాహరణముగా ధనికాదులు కొనియుండఁగా కలహాంతరిత యని యీయన వ్రాయుట యెట్లు సంగతపడును? ఇందేమి మతద్వయమా? అని యాక్షేపము:—

అందుల కుత్తరము.—

ఇందు నాయకునిం దోడితెమ్మని తాత్పర్యమేని నాయిక యభిసారికయగును; ఒండుచో కలహాంతరిత యగును. ఈ తాత్పర్యభేదముం బట్టి పైనాయికాభేద మేర్పడినది. మఱియు-మాఘకావ్యమునందు ఈఘట్టమున ఈ కలహాంతరితనాయికలపంపున దూతికలును, సఖులునుం బోయి నాయకులను మంచి మాటలం దేర్పుడు వారు నాయికలకడకు వచ్చి రని చెప్పఁబడియున్నది:—

"దయితాహ్వృతస్య యువభి ర్మనసః
పరి మూఢతా మివ గతైః ప్రథమమ్,
ఉదితే తతః సపది లబ్ధపదైః
క్షణదాకరేఽనుపదిభిః ప్రయయే."౯(౨౦).

ఇట నీఘట్టమునం దోడితెమ్మని యేని రమ్మనియేనియు లేకున్నను ఇట్లు, దూత్యుక్తులచే నాయకులు జెట్టు వదలి నాయికలకడకు వచ్చిరనియు నున్నది గావున ధనంజయాదులు 'కరుణాం యథాచ కురుతే సమ' యిత్యాది వాక్యములకు తోడి తెమ్మనుటయందే తాత్పర్యము గ్రహించి' 'నచ మేఽవగచ్ఛతి' శ్లోకమందలి నాయికను అభిసారికనుగా నుదాహరించిరని తలంపనగును. నాయకులు నాయికలయందు అపరాధము లేమిని దూత్యాదివాక్యములవలన నెఱింగి స్వబుద్ధిచేతనే వచ్చిరనుట తాత్పర్యముగాఁ గొని మల్లినాథసూరి యీ నాయికల నభిసారికలనుగాఁ జెప్పక దూత్యము పంపుటకు మున్ను జరిగియున్న నాయికా కలహముం బట్టి కలహాంతరితలనుంగాఁ గొనియెననియు ఉక్తద్రఢీకరణము.

కావున దూతీప్రేషణమాత్రము అభిసారికాలక్షణము గానేరదు.

ప్రతాపరుద్రీయమందు—

"కాన్తాభిసరణోద్యుక్తా స్మరార్తాసాభిసారికా
యథా-సంభ్రమై రల మల్పాక్షీ......"

"అందుపై టీక: అభిసారికా మాహ-కాన్తే తి-కాన్తస్య కర్మణః కర్తుర్వాఽభిసరణే ఉద్యుక్తా-అత ఏ వోక్తమ్; 'స్మరార్తాఽభిసరే త్కాన్తం సారయేద్వాఽభిసారికా' ఇతి-సారయే దితి దూత్యాది ముఖే నేతి శేషః---...అత్ర కాన్త కర్మకాభిసరణ ముక్తమ్-ఏవం కాన్త కర్తృకాభిసరణేఽ ప్యుదాహార్యమ్."

నరసభూపాలీయమునందు-మూలము—

"కాంతాభిసరణ
శీల యభిసారికాఖ్యమై చెలువు మెఱయు."

అందుపై వింజమూరి కృష్ణమాచార్య బహుజనపల్లి సీతారామాచార్య లిరువురును రచించిన టిప్పణి:—

"కాంతు నభిసరించునది గాని, దూతికాదులచేతఁ గాంతు నభిసరింపించునది గాని యభిసారిక యనంబడును."

రత్నాకరమునందు—

"అనురక్తా స్వయం యాతి
కాన్తం యా సాభిసారికా."

అందుల టీకలో-"అథాభిసారికాం లక్షయతి-అనురక్తేతి-'స్మరార్తాఽభిసరే త్కాన్తం సారయే ద్వాభిసారకా' ఇతి ద్వివిధ మభిసరణమ్-సారయే దితి-దూత్యాదిముఖేనేతి శేషః-తత్రాద్యపక్షావలమ్బనే నోదాహరతి-రావణే నేతి."

కావ్యానుశాసనమందు—

"అభిసర త్యభిసారయతివా కామార్తా కాన్త మి త్యభిసారికా.— యథా 'ఉరసి నిహితః......' తథా 'నచమే......'"

ఇందును సూత్రవాక్యముం బట్టి 'నచమే' అనునది 'కాన్త మభిసారయే' త్తనులక్షణమునకు ఉదాహరణము గాని, 'దూతీం సారయే' త్తను నవలక్షణమునకుం గాదు.

రసార్ణవసుధాకరమందు—

"అథాఽభిసారికా - మదనానలసంతప్తా యాఽభిసారయతి ప్రియం, జ్యోత్స్నీ తమస్వినీ యానయోగ్యా మ్బరవిభూషణా, స్వయం వాఽభిసరే ద్యాతు సా భవే దభిసారికా."

[జ్యోత్స్నీ 'మల్లికామాల్య...'
తమస్వినీ 'సంచరన్తి మృగనాభి...']

రసమంజరియందు—

"స్వయ మభిసరతి ప్రియు మభిసారయతివా యా సాఽభిసారికా."

అందుపై వ్యఙ్గ్యార్థకౌముది యను టీకలో
"క్రమ ప్రాప్తా మభిసారికాం లక్షయతి స్వయ మితి - అభిసరణాభిసారణాన్యతరవత్త్వ మిత్యర్థః. ఉక్తంచ 'యాకాన్తాఽభిసరే త్కాన్తం సారయే ద్వాఽభిసారికా' ఇతి."

'దూతీం సారయే' త్తను నవవ్యాఖ్యంబట్టి చూడఁగా—

దశరూపకమందు—

"అథాసాం సహాయిన్యః-
'దూత్యో దాసీ సఖీ కారూ
ర్ధాత్రేయీ ప్రతివేశికా,
లిఙ్గినీ శిల్పినీ స్వంచ
నేతృ మిత్ర గుణాన్వితాః.

దర్పణమందు—

'లేఖ్యప్రస్థాపనైః స్నిగ్ధై
రీక్షితై ర్మృదుభాషితైః,
దూతీ సంప్రేషణై ర్నార్యా
భావాభి వ్యక్తి రిష్యతే.'

దూత్యశ్చ—

'దూత్య స్సఖీ నటీ దాసీ
ధాత్రేయీ ప్రతివేశినీ;
బాలా ప్రవ్రజితా కారూః
శిల్పిన్యాద్యాః స్వయం తథా.'

కావ్యానుశాసనమందు—

మూలము: "అన్యత్రత్యవస్థా పరస్త్రీ".టీక; "పరస్త్రీయాతు కన్యోఢే-సంకేతాత్ పూర్వాం విరహోత్కణ్ఠితే- పశ్చాద్విదూషకాదినా సహాఽభిసరన్త్యా వభిసారికే"అను నిత్యాది నానా ప్రమాణములంబట్టి సఖీ దాస్యాదులు పలువురు దూత్యాదులుగా నుండం దగును గావునను, విదూషకునిఁ బంపుటయుం గలదుగావునను— దశరూపకమందలి యభిసారికోదాహరణము లందు (ధనికునివలెనే ఇంక ననేకులు దశరూపకమునకు వ్యాఖ్యలు వ్రాయుట సంభవింపం దగును గావునను) వారు వారొసంగెడి యా యా యుదాహరణములందు ఎవరిని బంపిన వారినే సారయేత్తునకు కర్మగా చెప్పుకొని లక్షణవాక్యమును పూర్తిచేసికొనవలసివచ్చుటయు సంభవించును జాబుపంపిన 'లేఖంసారయే'త్తని లక్షణమగును. అవ్విధమున ననేకలక్షణములను ద్వితీయాభిసారికకు అవాంతరభేదములకయి కల్పించుకొనవలసివచ్చును. అనవస్థ యగును. 'దూతీ'మను నీ నవీనకల్పనయుం జెడును. మఱియు 'దూతీంసారయే'త్తను నీ కల్పనలో దూతిని తనకు (నాయికకు) బదులుగా నాయకునికడకు వలరాచ గందరగోళములకై పంపుట యేల యర్థము గారాదు!

ఇట సారయేత్తను పదము అభిపూర్వకముగా నందున 'కాన్తం సారయే'త్తను నన్వయము పొసఁగ దనుట భాషాస్వాభావ్య విరుద్ధము. ఇదియునుం గాక అభిశబ్దము ఉపస్థితముగా నుండను ఉన్నది. లేని యుపసర్గలను నయితము తాత్పర్యానుసారముగా నూహించుకొనుట యీ భాషయందుఁ గలదు.—

'పలాశకుసుమభ్రాన్త్యా
శుకతుణ్డే పత త్యళిః,
సోఽపి జమ్బూఫలభ్రాన్త్యా
త మళిం హర్తు మిచ్ఛతి.'

ఇట 'ధర్తుమ్', 'హన్తుమ్' అను పాఠములకన్న హర్తు మనుటయే శ్రేయమనియు, దానికి 'అభ్యవహర్తుమ్' అని యభిప్రాయమనియు సాంప్రదాయికులమతము.

మురారినాటకములో—

'చేతశ్శుక్తికయా నిపీయ శతశ
శ్శాస్త్రామృతాని క్రమా
ద్వాన్తై రక్షరమూర్తిభి స్సుకవినా
ముక్తాఫలై ర్గుమ్ఫితాః,
ఉన్మీలత్కమనీయనాయకగుణ
గ్రామోపసంవర్గణ

ప్రౌఢాలంకృతయో లుఠన్తి కృతినాం
కణ్ఠేషు హారస్రజః.'

అనుశ్లోకముపై రామానందీయ వ్యాఖ్యలో హారశబ్దము వ్యాహారపరమని వివరణంబును, వ్యాఖ్యాపూర్వకము గాని హారశబ్దము వ్యాహారపర మెట్లగునని యాక్షేపంబును, వ్యాఖ్యలు లేకపోయినను బాధ లేదని సమర్థనంబునుం గలవు. హరిహరదీక్షితీయ వ్యాఖ్యయందు ఈవిషయము ఇట్లే సమర్థింపఁబడి యున్నది. మురారిలో 'విరమతి మహాకల్పే' అను శ్లోకముపై వ్యాఖ్యాలలో కల్పశబ్దమునకు సంకల్పపరత్వము గూడ చెప్పఁబడి యున్నది.

కిరాతార్జునీయ ప్రథమసర్గలో 'క్రియాసు యుక్తై'రిత్యాది చతుశ్శ్లోకవ్యాఖ్యలో మల్లినాథసూరి 'యుక్తైః' అను పదమునకు 'నియుక్తైః' అని యర్థము వ్రాసినాఁడు. అట్లే ఇచ్చటను 'సారయే'త్తనఁగా 'అభిసారయే'త్తని గ్రహించుట సమంజసము.

మఱియు నిట సారయేత్తనుటకు అభిసారయేత్తని యర్థము గాదనుట ఉదాహృతములయిన యాలంకారిక సార్వభౌముల వ్యాఖ్యానములకు విరుద్ధముగా నున్నది.

సాహిత్యదర్పణమునకు ఐరోపీయపండితవరేణ్యులు రచించిన యాంగ్లానువాదములో ఈవిషయ మీక్రిందియట్లున్నది:—

TEXT

No. 115. She, who, acknowledging the power of Love, sends to seek *her lover*, or goes herself to seek him,—this one is called by the learned, the one 'who goes after *her lover*'

The heroine making Advances

COMMENTARY

a. These two cases are here exemplified in their own order as "'Having understood his feelings thoroughly, speak to him in such a manner that he may not discern my levity in sending to lure him back after having capriciously repelled him, and that he may act tenderly towards me':— thus did a certain one instruct her female messenger".

[*Magha-Cantos. VIII (56)*]

"'I have laid aside this my pair of bracelets; I have fastened my girdle tight; with much pains I have produced dumbness in my chattering anklets;—and, O my dear friend, just when I had begun to be eagerly impatient toset out onLove's errand this wretch of a moon throws aside the protecting mantle of the dark!'".

బాలవ్యాకరణ కవిజనాశ్రయములు

విద్వాన్ దువ్వూరి వెంకటరమణశాస్త్రిగారు

(౧) బాలవ్యాకరణము

"చేదర్థంబునందు వృత్తంబగు భావలక్షణంబునందున వర్ణకంబు ద్రుతాంతం బగు. (బా. క్రి. ౪౧ సూ.) వానలు కురిసినం బంటలు పండును. వాఁడు రమ్మనినఁ బోయితిని." చేదర్థంబునం దున్నట్టి భావలక్షణార్థమున ద్రుతాంతం బయిన నప్రత్యయము వచ్చును- అని యీ సూత్రమునకుఁ బుస్ఫూర్తికమగు నర్థము. పలువురు పండితులు దీనికీ యర్థమునే వివరింతురు. గుప్తార్థప్రకాశిక ప్రథమద్వితీయ ముద్రణములు రెంటను నిట్లే యర్థము వివరింపఁబడి యున్నది. కాని యీయర్థము సూరి సమ్మతమును, స్వారసికమును, లక్ష్యసాధనోపయుక్తము నగునా యని విమర్శించుట మనకుఁ బ్రసక్తము.

ప్రకృతసూత్ర ప్రథమోదాహరణంబున వానలు కురిసినన్ (=కురిసినచో) పంటలు పండు నను రీతిని జేదర్థము చక్కఁగా స్ఫురించుచున్నది. కాని ద్వితీయోదాహరణంబునఁ జేదర్థ స్ఫురణ మించుకయుఁ గానరాదు. వాఁడు రమ్మనినచోఁ బోయితిన నర్థ మేమియుఁ బొసఁగియుండదు. వాఁడు రమ్మనెను; అనుటచే నేను బోయితిని—అను నీయర్థమున మాత్రమే యీవాక్యము ప్రయుక్తమగుచుండును. కావున నన్ వర్ణకమునకుఁ జేదర్థ సంబద్ధమగు భావలక్షణమే యర్థమని పయిసూత్రమును సమన్వయించినచోఁ జేదర్థప్రతీతి గానరాని యిట్టిచోటుల లక్షణ మెట్లు సంగతమగు నను నాక్షేపము దుర్నివారమై యున్నది. ఇట 'రమ్మనినన్' అను దానికిని, 'పోయితిని' అనుదానికిని గార్యకారణ భావము గలదు గాన గుప్తార్థప్రకాశికా వివరణానుసారముగ నిట్టెటో లక్షణసంగతి నంగీకరింత మన్నను చేత్ అను నవ్యయము కార్యకారణభావ మాత్రద్యోతకముగ సంస్కృత భాషలోఁ గానబాదయ్యె. చేచ్ఛబ్దఘటితమగు వాక్యములఁ గొన్నిటఁ గార్యకారణభావము గూడ నార్థికముగ నొకప్పుడు పొసఁగియుండిన నుండఁదగును గాని యంతమాత్రమున నదియే చేచ్ఛబ్దమున కర్థమనిమాత్రము నిరూపింప వలనుపడదు. చేచ్ఛబ్దము సంస్కృతభాషలో నెల్ల యెడలఁ బక్షాంతరద్యోతకమై కన్పట్టును. వానలు కురిసినం బంటలు పండు నను వాక్యముచే వానలు కురియకుండుటచేఁ బంటలు పండ లేదనిగాని, వానలు కురియనిచోఁ బంటలు పండవనిగాని పక్షాంతరము తప్పక స్ఫురించెడిని. ఇట్లే సంస్కృతమునఁగూడ 'ఆహూతశ్చే దాగమిష్యామి'—పిలువఁబడినచో వచ్చెదను అను నర్థముగల యీవాక్యముచేఁ బిలువఁబడనిచో రానను పక్షాంతరము స్ఫురింపక మానదు. కావుననే 'పక్షాన్తరే చేద్యది చ' అని కోశకర్తల నిర్ణయము. దీనింబట్టి చేదర్థ విశిష్టభావలక్షణార్థ

మున నన్వర్ణక మగునను సమన్వయము సమంజసము గాదని స్పష్టపడు చున్నది. ఇఁక నేది సమంజసమో పరిశీలింతము.

చిన్నయసూరిగారు (౧) చేదర్థము, (౨) వృత్తమగు భావలక్షణము (వృత్తము= కడచినది: భూతకాలికమని భావము) ననునీ రెం డర్థము లందును నన్వర్ణకము వచ్చునను తలంపుతో నీసూత్రము రచించి యుండిరని మన మూహింపవలసి యున్నది. కాలవిశేష నిర్ణయము లేని(శుద్ధ)భావలక్షణమున 'తుమర్థభావలక్షణంబులందు నుజీ యగు'నని నుజివర్ణకమును సామాన్యముగ విధించి, యనంతరము భూతకాలికభావలక్షణమందు నన్వర్ణకమును విధించిరి. ఇట్టియాశయ ముండుటంబట్టియే రెండర్థములకును వేర్వేఱుగ రెం డుదాహరణములఁ జూపియుండిరి. ఇట్లు మన మూహింపక తొలుత నిరూపించిన రీతి నొకేయర్థమున నీప్రత్యయము విహితమన్నచో రెండవ యుదాహరణ మనావశ్యకముగను, నసంబద్ధముగను జూపఁబడినదనవలసివచ్చును. అట్టి యసంగతోదాహరణము లుండుట సూరిగారి రచనాపద్ధతి కెంతయు విరుద్ధము. మఱియు నీరీతిని జ్ఞాపక క్రియ భూతకాలికము గావుననే 'రమ్మనినఁ' అనుచో 'భూతంబునందిగాగమంబగు'నను సూత్రముచే నిగాగమము సుసాధమగును. ఇది యటుండ సూరిగారు నన్వర్ణకమును జేర్కొనవలసిన తావులందెల్ల 'శతృతుమానంతర్య చేదాద్యర్థకంబులు'(బా. సంజ్ఞా. ౧౨); 'చేదాద్యర్థనాంతంబయిన యుండుట కున్నాదేశంబు విభాష నగు' (బా. క్రియా. ౫౭)నని యిట్లు చేదాద్యర్థకమని యాదిపద ఘటితముగ వ్యవహరించుట వలనఁ గూడ నీప్రత్యయమునకు నర్థద్వయ మభిప్రేతమని స్పష్టమగుచున్నది. అట్లు గానిచో నీయాది పదములకు సరసమగు సార్థక్యము గానరాదు. ఇదంతయు సమగ్రముగ నాకలించియేగాఁబోలును శిష్టు కృష్ణమూర్తికవిగారు సూరిగారి యీ సూత్రమును "చేదర్థేనో ద్రుతాన్త, స్తద్వద్, వృత్తేభావలక్షణే" అని సంస్కృతీకరించి యున్నారు. (చూ. హరికారికావళి; క్రియా. ౧౫ శ్లో.)ఇట సూరిగారిరచనము 'చేదర్థంబునందు ను వృత్తంబగు భావలక్షణంబునందు ను నవర్ణకంబు ద్రుతాంత బగు'నని యిట్లు సముచ్చయార్థక ను శబ్దఘటితముగ నుండక యించుక ప్రౌఢమగు రీతిలో నుండుటయే యిట్టి భ్రాంతికి హేతువయ్యెనని తోఁచెడిని. ఇట్టిప్రౌఢి బాలవ్యాకరణమున నెన్నో తావులఁ గాననగును. వానినన్నింటి నిటఁ జూపుట యప్రసక్తము గాన నీవిషయము నింతటితో ముగించి విషయాంతరమును బరిశీలింతము.

(౨) కవిజనాశ్రయము

జాత్యధికారమున నవకలిసీసలక్షణమున సామాన్యముగ సమసీసములలో నొక్కొక పాదమున కాఱింద్రగణములును, రెండు సూర్యగణములు నుండవలయునని నిరూపించు సందర్భమున

'పాదంబు నాలుగు పాదములుగాఁ జేసి
మొదలిమూఁటికి లోకవిదితమైన

యలయూఱుగణముల వెలయ నిర్ మూఁడిడి
మానుగాఁ దక్కినవానియందు
నగణముల్ రెండిడి...' (కవిజ. ౬౫పే)

అను పాఠము ముద్రితమై యున్నది. అలయూఱు అనుదానికి నలనామ అను పాఠాంతరము మూఁడు వ్రాఁత ప్రతులలో నున్నట్లు దిగువఁ జూపఁబడినది. ఇట నప్రధానముగ దిగువఁ జూపఁబడిన 'నలహామ' అనునది యే భీమకవికి సమ్మతమగు ప్రధానపాఠముగ గ్రహింపఁ దగును. ఏలయన స్త్రీప్రకరణమున భీమకవి నల, నగ, సల, భ, ర, త-యను నీ యింద్రగణములను జేర్కొనవలసినపుడు వానిలో నొకటియగు నల శబ్దమును న, గల-యను నీ సూర్యగణంబులఁ జేర్కొనవలసినపుడు న-యను శబ్దమును నుపలక్షణరీతి ననుసరించి వ్యవహరించిన ట్లంగీకరింపక తప్పదు. అట్లంగీకరించిన పక్షముననే పయిపద్యభాగములో 'నగణముల్ రెండిడి' యనుచో నగణము లన సూర్యగణము లను నర్థమును గ్రహింప వీలగును. కాకున్నచో సీసపాదముతుదిని రెండును నగణములే యుండవలయునను విరుద్ధార్థము గ్రహింపవలసి వచ్చును. సవిమర్శముగఁ బరికించినచో భీమకవి యిట్టి యుపలక్షణపద్ధతి నవలంబించిన స్థలము లీజాత్యధికారముననే పెక్కులు గాననగును. పరిశీలింపుఁడు.—

౧. తరువోజ:

"నలనామగణము లినగణంబు తోడ
నాలుగుగాఁ జేసి నాటించి యిట్లు
కలయంగ నెనిమిది గణములై......".
కవిజ. ౬౮పే.)

మూఁడింద్రగణములు, నొక సూర్యగణమును, మరల మూఁడింద్రగణములు, నొక సూర్యగణమును గ్రమముగ నున్నచోఁ దరువోజ పాద మగును. పయిపద్యమున నలనామ గణములన నింద్రగణములని చెప్పకున్నచోఁ దరువోజకు లక్ష్యముగఁగూడఁ జూపఁబడిన యీప్రకృత పద్యమే లక్షణవిరుద్ధమగును.

౨. ఎత్తుగీతి:

"శ్రీదయితాధిపా న
యోదయ నలనన త్ర గ
యోదితమైన నెత్తు
గీదియ యొప్పఁ గృతుల".
(కవిజ. ౬౮,౬౯పే.)

ఈలక్షణ పద్యమునకు దిగువ దీనిం గూర్చిన విశేషముల (foot-notes) నిరూపించుతావున "లక్షణ మస్పష్టము. ఒక యింద్ర గణము, రెండు సూర్యగణములు చేరి యొక పాదమని లక్ష్యము తెలుపుచున్నది. ...... గ. క. డ. నలనన త్ర" అని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈ 'నల,నన, త్ర యోదిత'మను పాఠమే భీమకవి కభిప్రేతమనియు, నలమన నింద్రగణమనియు గ్రహించినచో లక్షణము సుస్పష్టమై లక్ష్యసంగత మగుచున్నది.

౩. ప్రగీతి:

" మూఁడు సేసి నగణములు రెండు నలములు
మూఁడినగణములును మొగి నహంబు

పోఁడిగాఁగ నర్థమున కగు మీఁద ని
ల్పుండఁ జెప్పవలయు నొగిఁ బ్రగీతి."
(కవి. ౭౯ పే.)

ప్రగీతిలోఁ దొలిపాదమున మూఁడు సూర్యగణముల పయి రెండింద్రగణములును, రెండవ పాదమున నైదు సూర్యగణములు నుండవలయును. ఇట్లే యుత్తరార్ధమునకును లక్షణము.

ఇట, 'చేసి + ఇనగణములు' అని వివరణమున విభాగము చూపఁబడియున్నది. భీమకవి క్త్వార్థసంధి నెచటను బ్రయోగింపలేదు. అది యాతనికి సమ్మత మనఁ జాలము. అదియుఁ గాక యీ ప్రకృత పద్యముననే సలములన నింద్రగణములని యొప్పక తప్పదుగాన నారీతిగనే నగణశబ్దమును సూర్యగణ పర్యాయముగ గ్రహింపక యీక్లిష్టసమన్వయమునకుఁ గడంగ నేల? కావున "చేసి + ఇనగణములు" అను విభాగము భీమకవి కభిప్రేతమని తలంచుట న్యాయ్యము గాదు. చేసి + నగణములు - అనియే విభజింపఁదగును.

౮. మేలనగీతి:

"ఒనర నేడయైనగణములొప్పఁ బెరసియుండ
ఘనతరముగ వళ్లు నిట్లు గలసియుండ నిలిపి
వినుత మేలనమనుగీతి..............
చెప్పె..............................."
(కవిజ. ౬౯-౭౦ పే.)

"ఏడు + అ=ఏడ. ఇనగణములు=ఇన సంబంధిగణములు." అని దీనికి వివరణముగలదు. ఇటఁగూడఁ బూర్వోక్తరీతి ననుసరించి 'ఏడు + అ + ఐ, నగణములు=ఏడయై, నగణములు (=సూర్యగణములు) అని విభజించుటయే భీమకవి కభీష్టమనుట నిర్వివాదము.

ఈ సందర్భమున నుపలక్షణభంగి నంగీకరించిన పక్షముననే లక్ష్యలక్షణములు సుసంగతము లగును.

ఈ బాలవ్యాకరణ కవిజనాశ్రయ సమన్వయముల రెంటిని బరిశీలించి గ్రంథప్రకాశకులు పునర్ముద్రణావసరమునఁ దత్తద్వివరణ వాక్యములను, పాఠములను సుసంగతముగ సంస్కరింతురుగాక.

నా తోఁట

పెనుమర్తి వెంకటరత్నము గారు

ఏమని చేతు లెత్తి స్పృహియింతు, దయారసమూర్తివైన ని
న్నేమని నిందచేసి సహియింతుఁ బురాణగ పాపభారముల్
ప్రామిన నా యధోగతిఁ గృపాజలధీ! యిటు క్రుంగఁజేయ జీ
వామృతధార లెండి వరుసై బెడ బాసితి సృష్టిలీలలన్.

చీఁకటి దేవతల్ నిలియఁజేసిన కారుమొయిళ్ళ నొక్క శం
పాకృతి లేదు, విశ్వవిలయాంబుద గర్జల వోలు మేఘమా
లా కఠినస్వరంబులె బలంబుగ గింగురు వెట్టు నీభువిన్
నీకృప లేని తావు గని నేను కుటీరము గట్టుకొంటిరా!

ఏదియొ యాసచే కరము లెత్తెద నీలనభోగ్రవీథి, మి
థ్యాదివముల్ సృజించుకొని తాండవమాడెదఁ గొంత సేపు న
న్గాదని తాఁకరాని గగనంబు హసించు; సహస్రకోటి తా
రాదుల తళ్కులో తునుకలై నుసియౌ పరమాణు భావముల్.

నా గళ మెత్తి దివ్యగగనంబునఁ బుల్గుల యెల్గులందునన్
రాగము నేర్వఁగాఁ బలుకరాక, నిరుద్ధగళ శ్రుతుల్ నిరా
శాగతి బాటఁదీయు; విహగావళు లీదురదృష్ట జీవునిన్
మూఁగనుబోలెఁ జూచు మధుమోహనరాగము లాలపించుచున్.

నా విధి నాటి పోయిన వనం బిది నేఁడు ఫలించె, జన్మ జ
న్మావళులందు దోహదము లన్ని యొనర్చితి, నస్మదీయహా
జీవనధారఁ గాలువలు చేసి కుదుళ్ళను గట్టియుంటి, నేఁ
డీవనిలోననే యనుభవింతును నా ఫలసాయ మెల్లయున్.

కవి సార్వభౌముడు - కాదంబరి

విద్వాన్ కట్టి సాంబమూర్తిశాస్త్రి గారు

శ్రీమద్భట్టబాణ మహాకవి తెలుంగని సంస్కృత భాషావేదియు, శ్రీనాథకవిసార్వభౌము తెలుంగని యాంధ్రభాషాభిజ్ఞుఁడు నుండఁబోరు. బాణుఁడు తన కాదంబరిలో నపూర్వమైన రచనా ప్రణాళిక నేర్పఱచికొని రసాలంకార రీతివృత్తి శయ్యా పాకాదుల సమగ్రముగా సాంగముగాఁ బ్రకటించి, లోకమున శబ్దబ్రహ్మమునకుఁ బరిపూర్ణ వికాసము వెలయించి, పరిపంథికవికుల హృదయబాణమై, "బాణోచ్ఛిష్టమిదం జగత్తను నాభాణకము నవతరింపఁజేసిన మహానుభావుఁడు. సంస్కృతకవులలో నాతని కీడాతఁడే. ఆంధ్రకవి లోకమున శ్రీనాథుఁడు సునిశితసువర్ణపుంఖ విభ్రాజమాన బాణత్వముం బొంది యనేకములను కంచు ఢక్కాలం బగులఁగొట్టి ముత్యాలశాలలఁ గనకాభిషేకముం గాంచి వెలుఁగొందినవాఁడు. ఆంధ్రకవితాకుమారికి నవనవోన్మేషముం గూర్చి ప్రోచినవాఁ డీ శ్రీనాథుఁడే కదా. కావున బాణ శ్రీనాథకవు లిరువురు నన్యోన్య సాదృశ్యము గలవారు.

నన్నయ భట్టారకుం డాదిగ ననేకాంధ్రకవులు తమతమ కృతులందు బాణకాదంబరీ వాక్యములఁ గొన్నింటి ననుకరించియుఁ, గొన్నింటి ననువదించియు నున్నారు. శ్రీనాథుండన్ననో, యదనైనప్పుడెల్ల, ననువైనప్పుడెల్ల బాణకాదంబరీ వాక్యముల నుపయోగించుటయే కాక, శివరాత్రి మాహాత్మ్య కృతివ్యాజమున రసవత్తరములగు కాదంబరీ భాగములనెల్ల నాంధ్రీకరించి యున్నాఁడు. కాదంబరీ భాగముల ననువదించు నిచ్ఛయే శ్రీనాథునకుఁ బొడముకున్న శివరాత్రి మాహాత్మ్యమను నొక ప్రబంధమే యాంధ్రమున వెలసెడిది కాదు. ఈశివరాత్రి మాహాత్మ్యమునకు మూలము సంస్కృతమున నీశానసంహితయందుఁ గలదు. ఈ శానసంహిత శంకర సంహితాదులవలె నతి ప్రసిద్ధమైనదికాదు. అయ్యది నూతనముగా నొక తాళపత్ర గ్రంథమున నుపలబ్ధమైనది. ఈశివరాత్రి మాహాత్మ్య ప్రతిపాదకమగు కథ యందునూఱుశ్లోకములలోఁ గలదు. ఆ నూఱుశ్లోకములనే నాలుగాశ్వాసముల గ్రంథముగా శ్రీనాథుఁడు సంతరించినాఁడు.

కాశీఖండమున గుణనిధి చరిత్రమున శివరాత్రి మాహాత్మ్యము వర్ణింపఁబడినది. అందు గుణనిధి యను రాజపురోహితాత్మజుఁడు వేదాధ్యయన మొనరించు వయసున జూదమాడ మరగి, చాటుమాటునఁ దల్లిచే ధనము గొని సభికుల కర్పించి, తన దుర్వృత్తి మెఱింగిన తండ్రిచే నిష్కాసితుండై, యాఁకటవాసి, తిండికిదూరమై మలమలమాఁడి, యొకశివరాత్రి పర్వమున శివనివేదితాన్నము నాఘ్రాణించి, శివపూజ నాలోకించి, శివస్తుతుల నాలించి, శివాలయమున జాగరణంబొనర్చి, శివనివేదితాన్నము ముచ్చిలి శివనికేతనోపాంతమున మృతుఁడై తత్సుకృత పరిపాకవశమునఁ గైలాసమున బ్రమథత్వ మొందెనని శివరాత్రి ప్రభావము వర్ణింపఁబడినది. ఈకథ సంస్కృత కాశీఖండమున నున్న దాని నట్లే శ్రీనాథుఁ డాంధ్రీకరించినాఁడు. కాని యంతమాత్రమున శివరాత్రి వ్రతమున కధిక మహత్త్వము గాని, పతితున కొక పాతిత్యము గాని ప్రకటింపఁబడమిచే నిహలోక మహారౌరవములకు నిరాఘాట ఘంటాపథమును నిర్మింపఁదలంచి శ్రీనాథుఁ డీశివరాత్రి మాహాత్మ్య ప్రబంధమును సంధానించినాఁడు. ఇందలి కథ చిత్తగింపుఁడు.

రత్నపురాధిపతియగు హేమాంగదునకుఁ బ్రధానామాత్యుఁడు యజ్ఞదత్తుఁడు. అతనికి లేక లేక, యనేక దానధర్మములుం జేయఁజేయ వాని మహత్త్వమునం జేసి సుకుమారుఁడను కుమారుఁ డుదయించి, వేదవేదాంగాది సమస్త విద్యలను, చతుష్షష్టికళలను సముపార్జించి, యౌవనాగమమునఁ గన్నుగానక మదాతిరేకమున మదవతీ మదిరాపానములకు వశుఁడై, తన సౌందర్య సౌకుమార్యములకు వలచిన పౌరసీమంతినుల నశేషముగఁ, జిన్న పెద్దలనక, గురుదారలనక, రమించి, ద్యూతాదిధూర్త వ్యాపారములఁ బార

మేది, పట్టెఁ బగ్గములకగ్గలమై విజృంభించినాఁడు. వాని దుష్ప్రవర్తనల సైఁపలేని పౌరుల యాక్రోశము నాలించి రాజు వాని నూరు వెడలించెను. రాజనిష్కాసితుఁడైన వాఁ డడవులంబడి తడవులం బోయిపోయి, కొండొకతఱి నిర్మలాంభః పూరమగు నొక్క కమలాకరముం దఱిసి, యం దవగాహన మాచరించి నీరు ద్రావి లేఁదూఁడుఁ దీవో మెసవి, పరిశ్రాంత సులభయగు నిద్రకుం జిక్కి పవలెల్ల నోడ లెఱుంగక నిద్రించి, రేయిసంజవేళ మేల్కాంచి యట నిట చూచుచున్నంత నాతని కట్టెదుట నొక్కచండాల కన్య, నీలంపు సాలభంజికల మేలుడాలు డీలు సేయఁజాలు మై చాయ గలది, లావణ్యరసజలధి, పరిపూర్ణ యౌవన విలాసములది, గానవయ్యెను. ఆయిరువురు నన్యోన్య సస్పృహానిరీక్షావశంబునఁ గొంతతడ వున్నంత, సుకుమారుండు మారశరాభిక్షతుండై యమ్మాతకాళిని నోడంబఱిచి యటనే తత్క్షణకల్పితమైన పల్లవతల్పంబున నాసంధ్యా సమయమున నాచండాలిని నిర్విశంకముగ రమించి మహాపాతకి యయ్యెను. మఱియు వాఁడు చండాలీ సంకేతితమగు భద్రకాళీ నికేతనమున వసించుచు, జనంగమవనితానీతమగు నన్నమును భుజించుచు, నీదుర్వర్తనమును మఱుఁగుపఱుచుచు నెడనెడ బ్రాహ్మణులయిండ్ల జరగు శ్రాద్ధసంతర్పణాదుల కరిగి భుజించుచుఁ; దా నొక్కఁడే కాక యాయూరి బాడబకులమునెల్ల మైలపఱిచెను. ఇట్లుండఁ గొంతకాలమునకు వాని దుశ్చరిత్ర మాయూరఁ దేటతెల్లమగుడు, వాఁ డామాలెతను గూడి యాదేశంబువాసి కిరాతదేశంబున కరిగి, దానితోఁ గాఁపురము సేయుచు దానియం దిరువురుకూఁతులను, నొకకొమరునిం గనియెను. అంతఁ గొంతకాలంబునకుఁ దనపాపఫలమును భవించుటకో యన నామాలెత పరలోకమున కేఁగెను. సుకుమారుండు సతీవియోగము సరకుగొనక ధైర్యము నాలంబించి, చిఱుతకూఁకటి ప్రాయముగల తన కూఁతుఁ గుఱ్ఱలనే భార్యలుగాఁజేకొని దాంపత్యసుఖ మనుభవింపుచు, నొక్క శివరాత్రి దినమునఁ దన ముద్దుగుమ్మలకు బూలును, మాంసమును గొనివచ్చుచు మధ్యేమార్గమున శివాలయమున జరగు నర్చనాదికము నలనొక్క నవలోకించి ధూతకల్మషుండై మరణానంతరమున శివలోకమునఁ బ్రముఖత్వ మొందెను. ఇది శివరాత్రి మాహాత్మ్యమునందలి కథ. కాశీఖండకథకు దీనికి నెంత తారతమ్య మున్నదో యోజింపుఁడు. వాస్తవముగ శివరాత్రి కుత్కర్షమును, దోషికి, పాతిత్యమును ప్రకటింపవలెనన్న నీకథకుఁ గాశీఖండకథ యిసుమంతయేని సాటి గాఁజాలదుగదా?

ఉన్న కథయేమో స్వల్పపరిమితి గలది. తాను రచింపనున్న ప్రబంధమో పెద్దది. శ్రీనాథుఁ డెంతటి కవి సార్వభౌముఁడైన నాతని కృతులన్నియు నేదే నొక్కొక్క మూలకృతి కనువాదములే గాని స్వతంత్రకృతులు గావు. ఈ సార్వభౌముఁడు లబ్ధప్రశమనస్వస్థుఁడే కాని సొంతముగ నిర్మించువాఁడు గాఁడనుట విదితమే. కావున నీప్రబంధము నమబంధించుటకుఁ గాదంబరీవృత్తము గావలసి వచ్చినది. సంపూర్ణ మూలముగల కృతులందే యూరఁడు కాదంబరీ రసపాన మొనరింపక మానఁడు. అట్టిమొడ కేవల స్వల్పమూలములగు నిట్టి కృతులందుఁ గాదంబరీ రసము వెల్లివిరియకుండునా? ఈ గ్రంథమునఁ గాదంబరిలోని వర్ణనములు, వాక్యములు మూఁడుపాళ్లును, స్వతంత్రరచన మొక్కపాలును గలదు. ఏకారణమువలనో కాని కాదంబరికిని నమూదితభాగములకును గొన్ని భేదము లగపడుచున్నవి. వాని నీసారిటి నుదాహరింతును.

"చక్రధర ఇవ కరకమలోపలక్ష్యమాణ శంఖచక్రలాంఛనః, గంగాప్రవాహ ఇవ భగీరథపథప్రవృత్తః, రవి రివ ప్రతిదివసోపజాయమానోదయః; దిగ్గజ ఇ వానవరతప్రవృత్త దానధారార్ద్రీకృతకరః, కర్తా మహాశ్చర్యాణామ్......ఆదర్శ స్సర్వశాస్త్రాణామ్, ఉత్పత్తిః కలానామ్, ఉత్పాతకేతు రహిత జనస్య, ఉదయశైలో మిత్రమండలస్య." కా-ప్ర. భా-గ. ౧.

"గ్రహగణ ఇవ బుధానుగతః, పశుపతి రివ మహాసేనానుగతః, భుజగరాజ ఇవ క్షమాభరణ సురః."

ప్ర. భా-గ. ౨౩౨.

సీ. "శివుని కైవడి మహాసేనానుయాతుండు
బలభేదిపగిది నపన్యపాయుఁ

దరవింద హితులీల నధిగతాభ్యుదయుండు
బుధునిక్రియ నజహత్ప్రమ్కరుండు
గంగాప్రవాహంబు కరణిఁ బావనమూర్తి
భుజగాధిపునిభంగి భోగశాలి
యేనుంగుపిండాన దానధారాశోభి
శార్ఙ్గిలాగున శంఖచక్రపాణి
కర్త యాశ్చర్యములకు నాకరము నీతి
కఖిలవిద్యాగమములకు నాస్పదంబు
పగలకు శత్ప్రతికేతువు బంధుకోటి
కమరలోకద్రుమంబు హేమాంగదుండు."

శి-ఆ. ౨, ప. ౧౩.

ఇందు గంగాప్రవాహ ఇవ భగీరథ పథప్రవృత్తి యనుదానిని గంగాప్రవాహంబు కరణిఁ బావనమూర్తి యనియు, ఉదయశైలో మిత్రమండలస్య అను దానిని బంధుకోటి కమరలోకద్రుమంబు అనియు, గ్రహగణ ఇవ బుధానుగత అను దానిని బుధునిక్రియ నజహత్ప్రమ్కరుండు, భుజగరాజ ఇవ క్షమాభరణగురు అను దానిని భుజగాధిపునిభంగి భోగశాలి యనియు సాంధ్రీకరించినాఁడు. మక్కికి మక్కిగా నాంధ్రీకరించు నెడలఁ బై గద్యముల భావము నాంధ్రమునకుఁ గొనివచ్చుట కెంతయు శ్రమ పడవలసియుండును గదా. పైఁగా నాంధ్రీకరణ మంత సొంపుగాఁగూడ నుండదు. దానంజేసి గడుసుదారి కవి మూలమందలి భావముల మార్చి, లేనివి చేర్చి యాంధ్రీకరణము నొక్క స్వతంత్రప్రాయముగాఁ గూర్చినాఁడు.

"ధౌమ్య ఇ వాజాతశత్రోః దమనక ఇవ భీమస్య సుమతి రివ నలస్య." ప్ర. భా-గ. ౨౮౩.

వ. "ఆరాజునకు నఖిలకలా కలాపావగాహన గభీరబుద్ధి యజ్ఞదత్తుండను బ్రాహ్మణుండు అజాతశత్రునకు ధౌమ్యుండును నలునకు దమనకుండునుం బోలె."

శి-ఆ. ౨, ప. ౧౫.

మూలమున భీముండను రాజు, సుమతియను మంత్రియు నుండ సాంధ్రీకరణమున వారిని విడుచుటయే కాక నలునకు భీముని మంత్రియగు దమనకుని గూర్చి నాఁడు. నలుని భార్యయగు దమయంతి భీముని పుత్రి యనియు, నామె దమనకుని యుపాయము వలన జనించుటచే దమయంతి యను పేరఁ బరఁగెననియుఁ బ్రసిద్ధమే. సుప్రసిద్ధమయిన యీకథ యాంధ్రీకరణమున దారుమారగుట కేమిహేతువో?

"గళగృహ్యమాణజరచ్ఛాగమ్" కా-ప్ర. భా.

గీ. "జరఠమేషంబు కంఠదేశమున జుట్టి
బువ్వకం డుభికము నొక్క బువ్వబోఁడి." శి. ౨.

గళగృహ్యమాణ ఇవఁగా విశేషణము చేయఁబడు చున్న యని యర్థము. ఇట్లు విశేషణము చేయుట యుక్త్యాది దేశములం దాచారము. ఆంధ్రీకరణమునం దీయర్థము రాదు. వ్రాయుచున్న క్లిష్టమార్గమునఁ దేవలకూను.

"శ్రూయతే హి పురా చండకౌశిక ప్రసాదాన్మగధేషు బృహద్రథో నామ రాజా జనార్దనస్య జేతార మతుల బల పరాక్రమం జరాసంధం నామ తనయం లేభే దశరథశ్చ రాజా పరిణతవయా అపి విభండక మహాముని సుతస్య ఋశ్యశృంగస్య ప్రసాదా న్నారాయణ భుజానివాప్రతిహతా నుదధీని వా క్షోభ్యాన వాప చతురః పుత్రాన్." ప్ర. భా. ౩౧౦.

వ. "సర్వజగత్ప్రసిద్ధంబు గదా యితిహాసంబు: తొల్లి చండకౌశిక వరప్రసాదంబున మగధాధిపతి యగురాజు దైతేయకులవిమర్దనుం గెలువం దగినయట్టి శౌర్యనిధి జరాసంధుం గాంచె. దశరథుండును విభండక తనయు నారాధించి దిగ్గజంబులం బోలిన కుమారుల సకలలోక హితంబుగా నలువురం బడసె." శి-ఆ. ౨, ప. ౩౫. మూలమునున్న బృహద్రథపద మాంధ్రమున విడువంబడుట కవి లోపమో లేక లేఖకులలోపమో? కాని దశరథుడు నారాయణ భుజములం బోలె సముద్రములవలెను నలువురఁ గొడుకులఁ బడసెనని యుండ, దిగ్గజములవలె నలుగురి నగుట మాత్రము యుక్తముగాదు. ఎనిమిదియను ప్రసిద్ధిగన్న దిగ్గజములలో నాల్గింటిని బ్రత్యేకించుట లోకవిరుద్ధము. కాదంబరీ భాగములకు నాంధ్రీకరణమునకు నిట్టి భేదము లనేకము గనబడుచున్నవి. ఇవికాక యాతని స్వతంత్ర కల్పనములందును గొన్ని దోషము లగపడు చున్నవి.

గీ. "ఈశ్వరుం డద్రిజా నాథుఁ డిందుమౌళి
కరుణ లేకను మఱఁ డెట్లు కలుగనేర్చు
చంద్రనందనచంద్రికా శైత్యమైన
ఫలపరిరంభ సౌఖ్యంబు పువ్వుబోణి."

౧-ఆ. ౨, ప. ౩౩.

ఇందుఁ బూర్వాపరార్థముల కన్వయమే లేదు. ఉత్తరార్థమునకుఁ గ్రియ లేదు.

"మహాదిమము ల్మహాసచివు పట్టపుదేవికి."

౧-ఆ. ౨, ప. ౫౦.

శా. "సీమంతోన్నత సంభ్రమంబు వెలయం
జేయించె శ్రీయజ్ఞద
త్తామాత్యాగ్రణి కాంపాలకుఁడు."

ఆ. ౧, ప. ౫౨.

సచివుని భార్య పట్టపుదేవి యగునా? సీమంతోన్నయన మెవరికి? యజ్ఞదత్తునకా, యతని భార్యకా? సంతోషవాచకమైన తెలుఁగు సంబరము సంస్కృత సంభ్రమ మగునా?

గీ. "తగవు లిచ్చిరి పుట్టింటి తల్లి ప్రజలు"

పుట్టింటి ప్రజలా? పుట్టింటితల్లి ప్రజలా?.

క. "కరశీకరార్ద్రీపుష్కర
కరుఁడై యాతండు గంధకరిరాజు క్రియన్
పరిషేకాంతరమున దా
సరసిరుహాకరము వెడలి దయ్యన వచ్చెన్."

ఆ. ౩, ప. ౨౩.

పరిషేకాంతము లేక పరిషేకానంతరము గాని పరిషేకాంతరము కాదు పరిషేకాంతర మనఁగా స్నానమధ్యమున నని యర్థము.

క. "కొలనిదరినటముసీడన్
శిలతల్పమునందుఁ గొంతసేపు శయించెన్
తెలుప మగు వలిపె దుప్పటి
తలగడఁగాఁ జేసి సచివతనయుం డంతన్.

గీ. "బహుళపక్షత్రపాకదంబములలోనఁ
బ్రబలమందిన యంధకారంబువోని
కొలనిదరికాననంబునఁ గొంతప్రొద్దు
నలుపవాయంగ నిద్రించె యజ్ఞదత్తి.

గీ. "దప్పి దీఱంగ మధురకాంచనములఁ గ్రోలి
కడుపు నిండంగఁ దూఁడుఁ దీఁగల భుజించి
రెండు వాలారు సందాఁక నిండుకొలని
తీరమున మఱ్ఱిసీడ నిద్రించె వరుఁడు."

ఈ పద్యములలో మూఁడవదానికిఁ దొలిరెండును బాఠాంతరములుగా నున్నవి. మొదటి రెండు లేకున్నను సందర్భహాని రాదు. మొదటి రెండుపద్యములు పరస్పర విరుద్ధములుగా నున్నవి. మొదటిదానియందుఁ గొలనిదరి వటము నీడ నిద్రించెనని యుండఁగా రెండవదానిలో గొలనిదరి కాననంబున నని కలదు. కాననము వటము, వటము కాననము గానేరవుగదా? అనువన్నీ పద్యము లనవసర ప్రయుక్తములే యనక తీఱదు. మూఁడవ యాశ్వాసమునఁ జండాలీ సుకుమారసమాగమావసరమున మంచి రసవంతమైన పట్టునఁ "గలుగుచున్నవి యనేకములు వికల్పము" లిత్యాద్యుత్ప్రేక్షవర్ణనములును, స్త్రీ పురుషదూషణములును నెంతయు రసభంగమును గలిగించుచున్నవి. ఇట్టి వింక ననేకములు గలవు గాని వానినెల్ల నిట వివరింపఁ దావు చాలదు. శ్రీనాథుఁడు కాదంబరీకథ నీగ్రంథమున నెంతవఱ కుపయోగించెనో యింక పరికింపుఁడు.

కాదంబరిలోని శూద్రకుఁడును, దారాపీడుఁడును గలిసి యిందు పేమాంగదరూపము నొందినారు. కాదంబరిలోని శుకనాసుఁడే యిందు యజ్ఞదత్తుఁ డయినాఁడు. కాదంబరిలోని తారాపీడుని పట్టమహిషి, విలాసవతియు శూద్రకుని యంతఃపురమును జేరి యిందు యజ్ఞదత్తామాత్యుని భార్య సుశీలగా నవతరించినారు. సుశీల బ్రాహ్మణి మంత్రిభార్యయైనను నిందుఁ గాదంబరీ రసపరవశత్వమునఁ బట్టమహిషీత్వ మొందినది. కాదంబరిలోని చంద్రాపీడ వైశంపాయనులే యిందు విద్యాభ్యాసంగము విషయమున సుకుమారత్వము నొందిరి. కాదంబరిలో శుకమును దీసికొని వచ్చిన చండాలదారికారూపచ్ఛన్నయగు మహాలక్ష్మియే యిందుఁ గథానాయికయగు జనంగమకన్యారూపమునఁ బరిణమించినది. అందలి పక్కణమే యిందలి పక్కణము. అందలి శబరసేనాపతి మాతంగకుఁ డిందు

మాలెతతోఁ గాఁపురము సేయు సుకుమారపాత్ర భూమిక దాల్చినాఁడు. అందరి శేబర సైనికులిందు వృద్ధసుకుమారుని పరివారమై యున్నారు. కాదంబరిలోఁ దారాపీడమహిషి విలాసవతి సంతతి లేక విచారించుట, భర్త యామెనోదార్చుట, శివాలయమునఁ బౌరాణికునివలన నపుత్రకులకుగతి లేదని వినుట, దానధర్మాదు లాచరించుట, గర్భప్రాప్తి, ప్రసూతిగృహాలంకారము, ప్రసవము, ప్రసూతికాల కార్యాచరణము, కుమారసంవర్ధనము, కుమారజాతసంక్రమణము మొదలగునవి శివరాత్రి మాహాత్మ్యమునందు యజ్ఞదత్తుని భార్య, విలాసవతికుమారుఁడు, సుకుమారుఁడు వీరి విషయమున సరిగ నట్లే సంక్షేపించి వర్ణింపఁబడినవి. శివరాత్రి మాహాత్మ్యమున సీమంతోన్నయన పుంసవనములు మాత్రము స్వతంత్రముగాఁ గాదంబరిలో లేనివి వర్ణింపఁబడినవి. ఆరెండు కర్మములు నేకకాలముననే జరుపఁబడినట్లు వర్ణింపఁబడుటచే శ్రీనాథుని కాలమునాఁటికే అథమాధమమగు అథవాథవాపక్షము మనదేశమున నెలకొన్నదని తెలియవగును. ఇప్పు డాకర్మలు స్వరూపముతోడనే నశించుటచే వాని విచారమే యక్కఱలేదు. సుకుమారుఁడు యౌవన ప్రాదుర్భావానంతరము దుర్వృత్తుఁడై చెడుపోకలు పోవుచున్నపుడుగూడ నాతఁడు కాదంబరీ రసాస్వాదము మానలేదు. ఏవో శివయమదూతల యుద్ధములు, శివరాత్రివ్రత విధానము మొదలగు కొన్ని సందర్భముల నావల నుంచిన మిగిలినదెల్లఁ గాదంబరియే. అట్టి భాగములం బక్షరమక్షరమనకున్ గాదంబరియందు మూలము గలదుగాని బాగుగ కాదంబరి కంఠగతము గానివారి కావిషయమున నమ్మిక గలుగుట కష్టము. మాయదారి శ్రీనాథుఁ డింగ్లీషు ప్రభుత్వమువలె నైదువేలమైళ్లమారమునున్న పదముల కేకబంధము గల్పించి యతుకును. ఇది యాతని హస్తలాఘవవిశేషము. ఇట్టి ప్రజ్ఞ యాతనికిఁదక్క నింకెవ్వరికి నింతవఱకు గలవడలేదనుట గురుదూషణము గాకుండుఁగాక. ఇంతతో నీవిషయము నటుంచి యొక్క విశేషముమాత్ర మిటఁ జేర్కొనియెదను.

శివరాత్రి మాహాత్మ్య పీఠికలో నీగ్రంథము రాం సంవత్సరము లజ్ఞాతవాస మొనరించినదని వ్రాసి యుంటిని: అది ప్రమాదము. ఈగ్రంథముగూడఁ గొంతకాలము ప్రకటముగానే యుండి యాంధ్రకవుల కాదరపాత్రమై యుండెడిదని తెలియవగును. చిత్తగింపుఁడు:

ఉ. "కాయజవిక్రియం బడయఁ
గానికులంబున సంభవించి య
న్యాయము సేయునే యిటు దు
రాత్ముఁడు వీఁడు శ్రపాభిమానముల్
మాయఁగఁదట్టి యంబు నతి
మాత్రము లజ్జితుఁడైన నైనడిం
దో జమండబాంధవుఁ డ
ధోముఖుఁడయ్యె నభోంగనమ్మునన్.

శా. "ప్రాలెం బశ్చిమ శైలశృంగముపయిం
బ్రత్యగ్ర మన్యాగమో
న్మీలత్కింశుకకోరక స్తబక కాం
తి న్యాసమమ్మండలం
బాలంబించె మరందు హస్తమున దా
ఖా రామలీలావతీ
భ్రూలేఖానిభవిభ్రమాభ్యసనయము
బుంద్రేశుకోదండమున్.

క. "క్రంకె విశాకరబింబము
పంకజమండముల మొగిడెఁ బ్రత్యగ్విధిన్
గంకేళీతరుపల్లవ
సంకాశచ్ఛాయఁ గొమరు సంజ జనించెన్."

శివరాత్రి మా. 3 అశ్వా.

ఈపద్యములకుఁ బ్రతిబింబములు మనుచరిత్రమునఁ గలవు.

చ. "తరుణి నవవ్యకాంత నతి
దారుణపుష్పశిలీముఖవ్యథా
భరవివశాంగి నంగభవు
బారికి నగ్గముసేసి క్రూరుఁడై
యరిగె మహీసురాధముఁ డ
హంకృతితో వని రోషభీషణ
స్ఫురణ వహించె నోయన న
భోమణి దాల్చెఁ గషాయదీధితిన్."

శా. "శ్రేణుల్గట్టి నభోంతరాళమునఁ బా
కెంబట్టు లుష్ణాంశుపా
షాణవ్రాతము కోష్ణమయ్యె మృగతృ
ష్ణావార్ధు లింకెన్ జపా
శోణం బయ్యెఁ బతంగబింబము దిశా
స్తోమంబు శోభాదరి
ద్రాణం బయ్యె సరోజషండములు ని
ద్రాణంబు లయ్యెం గడున్."

ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడు కవిసార్వభౌముని యీ శివరాత్రి మాహాత్మ్యమున్ జూచె ననుట కీపద్యములే తార్కాణము. మనుచరిత్రమునందే కాక యితర ప్రబంధములం దనేకములు శివరాత్రిమాహాత్మ్యమునుండి యనుకరణము గలవు. వీని నెల్లఁ బర్యాలోచించిన నీగ్రంథము చాలకాలము ప్రచారమునందే యుండి దౌర్భాగ్యవశమున గొంతకాలముమాత్రమే యజ్ఞాతమైనదని తెలియనగును. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషదుల యఖండ వ్యవసాయమువ నేకైక శిథిలాతిశిథిలప్రతి లభించినది. దాన గ్రంథపాతములు బహుళముగ నుండుటచే నీగ్రంథము విషయమై యొక్కమాటయైనను నిస్సంశయముగఁ జెప్ప ననువుగా కున్నది. ప్రత్యంతరము శాంతయ్య యవతారికతోడనో, లేక దానితో కూడనే కావ్యముగానో లభించువఱకు మన కీడోలోత్సవము తప్పదు. ఆంధ్రభాషామతల్లి కడుపు చల్లనగా నా ప్రత్యంతర మచిరకాలముననే లభించుఁగాక. మహాశయులారా! కవిసార్వభౌముఁడు కాదంబరీరసాస్వాదతత్పరతచే శివరాత్రి జాగరణంబు సేయించి కైలాసమార్గంబు చూపినాఁడు. నేను నా కాదంబరీ మత్తావలనచే యుత్తరువుగు మీకాలమును హరించినాఁడను. నన్ను మన్నింపుఁడు.

పాపాయి లీలలు

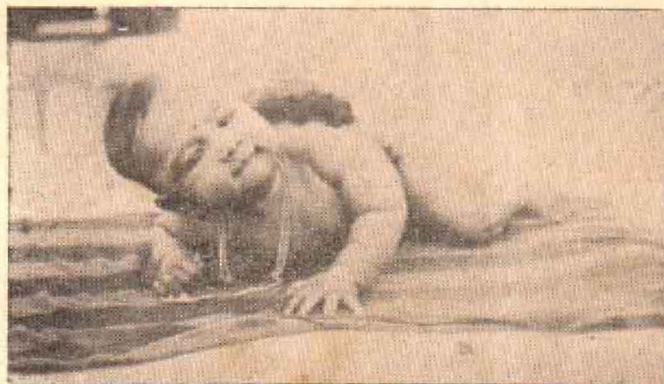
బసవరాజు అప్పారావుగారు

(వాగీశ్వరీ రాగము - జంపెతాళము, ఖండజాతి)

దినదినము పాపణ్ణి దీవించిపొండీ
దేవలోకములోని దేవతల్లారా!
నాపాపనిద్దట్లొ నవ్వుకుంటాడు,
ఆస్సెకాలాడేనొ అప్సరలతోను? ॥దిన॥
మాతండ్రినిద్దట్లొ మాటాడుతాడు,
తెలియజెప్పేనేమొ దేవరాశ్శాలు? ॥దిన॥
కన్నయ్యనిద్దట్లొ కన్నుగిలికేను,
వెఱ్ఱిలోకముజూచి వెక్కిరించేనో? ॥దిన॥
వాగీశ్వరీప్రేమ రాగమాలించి,
చిన్నయ్యబబ్బొర శ్రీరామరక్ష! ॥దిన॥
దినదినము పాపణ్ణి దీవించిపొండీ
దేవలోకములోని దేవతల్లారా!

ఆకస్మిక ఛాయా చిత్రములు

(SNAP SHOTS)



‘ సో సి ’

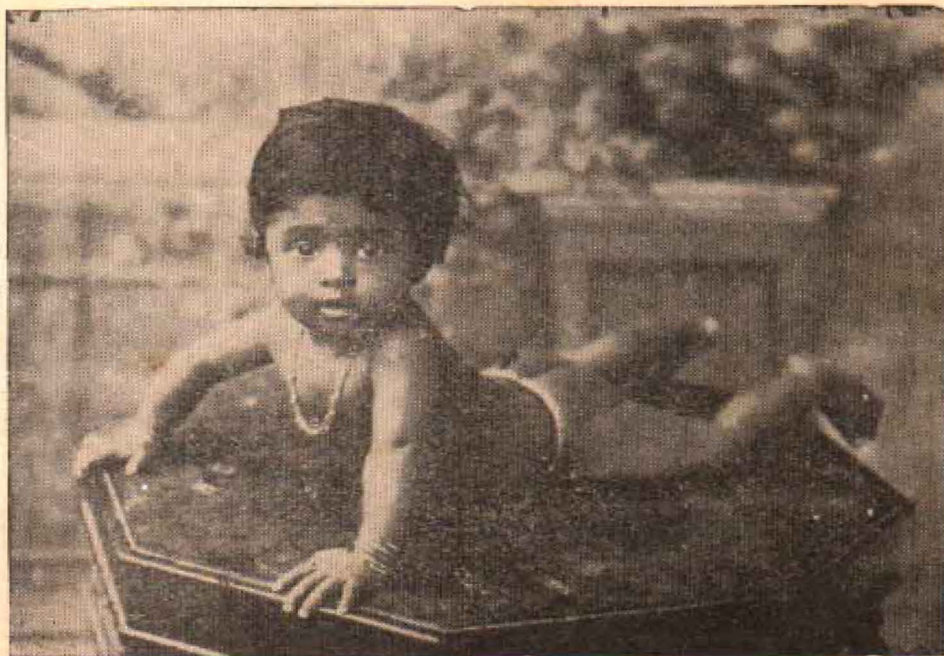
(మొదటి బహుమానము)

శ్రీ ఏ. యస్. గోవిందరాజుగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.



‘ సావాసము ’

శ్రీ కె. వి. గిరిగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.



‘ ఓ రిక్కుడ, అమ్మా! ’

(రెండవ బహుమానము)

శ్రీ పి. భూపతినాయుడుగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.

బెంగుళూరు-గాలిలోనుండి

శ్రీ జే. జే. రావుగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.



కనుమలలో కర్నూలు నంద్యాల మార్గము

శ్రీ యం. కె. రంగస్వామయ్యంగారు తీసిన ఛాయాచిత్రము.

(మూడవ బహుమానము)

తృతీయాంకము

రంగము ౨

స్థానము:—రాజమందిరము.

సమయము:—ఉదయము.

(విశ్వపతి ప్రచారము చేయుచుండును తెల్లని యుడుపులు ధరించియుండెను. ఉత్తరీయము లేదు. ఛాత్ర పీతమును చిత్రముగా చేతులకు పెనవైచుచుండును.)

విశ్వపతి:—అర్భకుడు పాపము నిష్కారణముగ హతుడైనాడు. ఎవడురా అక్కడ?

(ద్వారరక్షకుని ప్రవేశము.)

ద్వార:—ఏమి ఆజ్ఞ ప్రభూ!

విశ్వ:—మహారాజు విచారగ్రస్తులైయున్నారు. ఎవరైన పరామర్శించుటకు వచ్చిన యిప్పటికి పంపుమని యప్పటి ద్వారరక్షకునికి తెల్పుము. నాయాజ్ఞ లేనిదే ఎవరిని లోనికి పోనీయరాదు. పొమ్ము.

ద్వార:—చిత్తము. (ప్రస్థానము.)

విశ్వ:—అమాయకుడే. నాకృష్ణాపక్షమున కంటకముగ వచ్చినాడు. విధిలేక నేను నామార్గమును నిష్కంటకముగ జేసుకొంటిని. తప్పా? పోనిమ్ము దీనికి నిష్కృతి నేను కుమారరాయల యాత్మకు శాంతి నాశీర్వదించుగాక! (వికారముగ నవ్వుకొని) హత్యానంతరము పాపభీతిచే కలుగు హంతకసామాన్యమగు యాతనయు నాకు లేకున్నదే. ఆహా!

క. ఇదియేమి మాయ ఘన కాం
తిదమై తమ తోచుచున్నదే! యిక శ్రేయో
రుదయం బౌనో యేమో
యిది! పశ్చాత్తాప మెందు నిట్టిది కలదే!

(శిరఃకంపనచేసి) ఆఁ—ఆఁ—వాని అదృష్టమును నే ననుభవించునంతకాలము వరకు నాకు చిరస్మరణీయుడౌ గాక! ఈ పవిత్ర చింతనమే నాకు సాంత్వనము. ఔను! ఈ పవిత్రోద్దేశము నే దక్కించుకొన గల్గినచో హంతకు లెల్లరు ధన్యులౌదురు కదా! ఓహో!

మ. తనభాగ్యోదయ సంధిదోషమున ద
గ్ధంబైన జీవంబు నా
త్మనె పూజించి కృతజ్ఞుడౌ నథముడుం
ధన్యుండె; హత్యకు మా
తని నేమాత్రము వంటరాదు ఘనవే
దజ్ఞుల్ ప్రవర్తించు శ్రో
వను పాపాలు మహాప్రబుద్ధుడగు వి
ద్వాంసుండ నైతిన్ భళీ!

నాది నిజముగ సాత్వికదౌర్జన్యము. ఉగ్రముగ నాడు గూఢశ్శక్తి నను రెచ్చగొట్టచున్న ఇంతలో నింత ఘోర మొనర్చియుండను. నా వ్రతమును చెడగొట్టి నాలో నెప్పటనో యలసరై పడియున్న హింసాభుజంగికి కలజడి గొలిపి దానికోరలు పట్టుకొని చిలిపి చేష్టలుచేసిన విషయోగము పట్టును. దానికి నేనా బాధ్యుడను? ఇది మాత్రము నే నెంత నిర్లక్ష్యముగ జేసితిని! ముందుగుర్రి మాత్రము చూచుకొని, వానివైపు చూడకుండ, ఖడ్గమును వెనుకకు బెట్టి ఒక్కటే కదా పోటు పొడిచినది-తరువాత కత్తినైన చూడకుండ తుడిచి యొఱబెట్టి తిరిగిచూడకుండ వచ్చితిని. నేను మాత్రము హత్యను చూడగలనా!

(సేవకుని ప్రవేశము)

సేవ:—దేవా! జయము జయము.

విశ్వ:—ఏమి విశేషము?

సేవ:—మహామంత్రి వారును, గోవిందరాయలు వారును శ్రీవారిని పరామర్శింప వచ్చి తమకు తెలుపగోరుచున్నారు.

విశ్వ:—నేను వచ్చి వారిదర్శనము చేతునని చెప్పుము. ఇప్పుడు వా రెచ్చట నుండిరి?

సేవ:—పెద్ద సామాత్యులవారి కార్యాలయమున నుండిరట.

విశ్వ:—సరే. వచ్చుచున్నామని వార్తనంపుము.

సేవ:—చిత్తము. (ప్రస్థానము.)

విశ్వ:—కాని ఇప్పుడు శవము మాయమైనదే! ఏమి టీ చిత్రము? కళేబరచౌర్యము! ఎవరో గొప్పశత్రువులే యేర్పడినారు. ఎంత ప్రయత్నించినను వారిజాడ నరయ లేకుంటిని. ఏమి మందబుద్ధి! ఛీఛీ; యిప్పుడీ క్షణము తెలుసుకొనవలెను. లేకున్న విశ్వపతీ! నీ విక శిరచ్ఛేదనము చేసుకొనవలసినదే. (అప్రయత్నముగ నతని ముష్టి, శిరమున ఘాతమగును.) దుర్భేద్యమగు నాయజ్ఞాతము నొరులు పసిగట్టుట సాధ్యమా, నేనై చెప్పకున్నచో! (రహస్యము ప్రత్యక్షమైనట్లు నయనములు విరుసుకొని) ఆఁ. ఔను. నేనే చెప్పితిని. చిత్రావళికి స్వీయ కథనే చెప్పితిని. ఆపిల్ల తా విన్నకథను చతుర్దశభువనములకును చాటించిగాని నిద్రింపదు. ఆకథలోనైన నెచ్చటో అఖాతమున ధ్వనించు నావ్యూహమును పసిగట్టగల్గు మేధామూర్తు లెవ్వ రిచ్చట? రామకృష్ణకవి, తిమ్మరుసు-వీరికి గాక యిట్టి ప్రతిభ యొకరికిని లేదు. వారే నాశత్రువులు. ఇది యీవఱకె తోచిన యిప్పటి కప్పుడె వాత మార్చియుందునే.

(చిన్నాదేవి దుఃఖక్రోధములు పెనఁబడిగొను డెందమున వచ్చును. కుడిచేతిలో బాకున్నది. ఎడమచేతిలో నొక చీటీ యున్నది.)

చిన్నాదేవి:—

గీ. సింహపీఠిని, ప్రేమ నాశీర్వదించి
నిద్రవుచ్చిన పిల్లవానిని దురీశ!
భయద భఠండాల హీనచౌర్యైకవృత్తి
కసిమసంగిన యట్టి యాఖలుఁడ వీవ!

అఘోరుడా! నాకుమారుని నాసర్వస్వమును మారణమొనర్చిన హంతకుడవు. నాస్వర్గమును నాయుబలాటమును బురదలో పూడ్చిన ఖలుడవు. శోకముచే నాపతికి మతిపోయినది. నాదేహము మండిపోవుచున్నది. శోకములో నేనును మునిగిపోకముందే నేను రాణిని హంతకుని నిన్ను-(ఆగును.)

విశ్వపతి:—ఆగెద వెందులకు? ఆఘోరణి సాంతము కానిమ్ము.

చిన్నాదేవి:—ఈబాకును నీహృదయములో పిడివరకు గ్రుచ్చెదను. నాదేహ మెట్లు మండుచున్నదో చూచితివా?

విశ్వపతి:—చూడకేమి! క్రుద్ధభుజంగి తోకకొనమీద నిల్చొనినది. వేయినోళ్ళతో విశ్వమున ప్రతిహింసాగరళమును చండవిషగ్రీష్మమును గ్రక్కుచు నాదిశేషుడే వచ్చినట్లున్నది. ఆమంట యుబుకులకు తలమీది భూమి రొగిరి యదిరిపడుచున్నది.

చిన్నాదేవి:—(దేహము కంపించును.) ఒక్కపడగ చాలదా నిన్నాదివేయుటకు? పాపమునకు జంకని యీపాషాణమూర్తి యసహ్యమయి నాశక్తి నూదివేయుచున్నది; శక్తిపోకముందే- నిన్ను- అంతమొనర్చెదను. (చేయి విసరును. బాకు జారిపోవును. కదలిపడి మూర్ఛిల్లును.)

విశ్వపతి:—మూర్ఛబోయినది. దేవజాతిసర్పము; నగుని చూచి ఈ యాదిశేషువు తలమీది భూమిని విసరిపడవైచి వేయి శిరస్సుల దానికి వైచి చితుకగొట్టుకొనుచున్నాడు. వీని తల చితుకగొట్టుదునా? (చిన్నాదేవి చేతినుండి జారిపడియున్న చీటిని జూచి) ఆఁ! ఈచీటీ యేమిటి! (తీసుకొని చదువును.) "నీకుమారుని చంపినది విశ్వపతియే. జాగ్రత్త." అని వ్రాయబడినది. ప్రతిస్పర్ధి పండితుడా, మూర్ఖుడా? కర్తవ్యమును సూచింపక యీపె యేమిచేయగలదని యీహెచ్చరిక! కాదు. పొగరు గప్పిన ప్రతిభను శుద్ధవాచాలుడ నగుచుంటిని. ఊహామేఘములనే మెఱయు నాబుద్ధి యఖండమైనదని గర్వాంధుడ నైతిని. ప్రత్యక్ష జగత్తున ప్రయోగానుభవమున నిక నాబుద్ధి సిద్ధిఁ బొందవలెను. మొదట చీటీ రాణికి స్వాగతము, నాకుద్వాసము—ఇప్పుడీ హెచ్చరిక! రెండును నాకంటబడినవి. ఇది వారి సంకల్పమైయుండ నుండును. వచ్చినవాని వచ్చినట్లే గుప్తముగనే సాగనం

పుటకు వచ్చిన పన్నాగ మిది! శత్రుభయమున కంగారు పడి కాలికి బుద్ధిచెప్పుదునని యూహించియుందురు. కాని యీ శత్రుజంజాటమును మూటగట్టి పూడ్చిపెట్టుదును గాక!

చిన్నాదేవి:—(మూర్ఛదేరి) అయ్యో! ఇంకను నీవు చావలేదు?

విశ్వపతి:—చావలేదు. అది చాల కష్టముకూడ సోదరీ!

చిన్నా:—సోదరీ! అయ్యో! నే నిక భరింపజాలను. సర్వులకుందరికిని చెప్పివైచెదను.

విశ్వ:—(పట్టుకుని నోరు మూసి) అరచితివా జాగ్రత్త!

చిన్నా:—(బలముగా విశ్వపతిని త్రోసివైచి)—ఛీ! నన్ను స్పృశింతువా దురాత్మా!

విశ్వ:—మనసుట్టు బయలు చేసితివా నీకును నాకును రహస్యసంబంధ మున్నదని చెప్పెదను. జాగ్రత్త! నీ ఆటలు నాదగ్గరా:

చిన్నా:—ఆఁ—ఆఁ—ఇంత పచ్చివాడవా!

విశ్వ:—బిగ్గరగ మాట్లాడకు మింతవర కెవ్వరును లేరు. అదృష్టమే. పిచ్చిదానా! ఎవరో పంపిన యీ దొంగ చీటిని నమ్మి యింత యూయూపపడితివావు! నీకోప వేగము నాపుటకు వేరుగతి లేక అంతటి యనాచ్యము నానోట వెలువడవలసి వచ్చినది. క్షమించుము. ఇంత బ్రదుకు బ్రదికి యిది నాకర్మము కాకున్న పసిపుత్రవానిని చంపవలెనా? నాకు నవ్వును, దుఃఖమును కూడ కల్గుచున్నవి. సోదరీ! శాంతముగా బుద్ధికలిగి విను

చిన్నా:—విన నక్కఱలేదు. నీనైచ్యమునకు లొంగవలసి వచ్చినదే యని యేడ్చుచున్నాను. అయ్యో! "కిరీటమును దాచెదములే" యని యుపహాస్యమునే నిజము చేసితివే!

విశ్వ:—బిగ్గరగ మాట్లాడవలదని చెప్పినాను. సరి. ఇక నీవు నన్ను నమ్మవు. జ్ఞాపకమున్నదా నా యొద్ద నేమహాస్త్రము కలదో యిప్పుడు చెప్పితిని! వృథాయూపపడక బుద్ధికలిగి యుందు మింకను నాకు నీతో పని యున్నది.

చిన్నాదేవి:—నీకన్న తెలివిగలవారు లేరని త్రుళ్ళిపడకు! ఈబోనులోనుండి నన్ను తప్పించగలవారే లేరా!

విశ్వపతి:—ఈచీటీ నీకు తెచ్చియిచ్చిన దెవరు?

చిన్నాదేవి:—ఆఁ. నా అదృష్టదేవత.

విశ్వపతి:—దేవతలకు, భూలోకమునకు వచ్చి, నీకు త్తరముల జేరవేయు దుర్గతి యింకను కలుగలేదు; నిజము చెప్పు మెవరు తెచ్చియిచ్చిరి?

చిన్నాదేవి:—నేను చెప్పను.

విశ్వపతి:—చెప్పవూ? చెప్పించనా? (సమీపించును.)

చిన్నాదేవి:—(దూరముగా పోయి) విశ్వపతీ! ఇంత దుర్మార్గము నీకు తగదు. అట్లా సూర్చుని తల మోకాళ్ళమీద పెట్టుకుని కొంచెము నే పాలోచించుకోయీ నీనైచ్యము—

విశ్వపతి:—(అట్లా కూర్చుని వికటముగ నవ్వుచు) ఈతలలో నద్భుతమైన భావాలు ఓడలుగా పడియుండి యవసరము కల్గినప్పుడు కాని తాటాకుచువ్వలవలె పైకెగురవు. నిన్నరికట్టుటకు ప్రయత్నించిన యవసరమున నా మెదడులో మెలికలు తిరిగినది మన రహస్య సంబంధపు టాలోచన. ఇంతవఱకు నిన్ను మోహదృష్టితో చూడవలెననియే తెలియదు! ఇప్పుడు నీవు నాకు మోహినీదేవివలె గనబడుచున్నావు. నిన్ను కామమున మోహించవలెననిపించుచున్నది. (చిన్నాదేవి నిర్జీవప్రతిమవలె నిలచిన చోటనుండి యంత్రమువలె వెనుకకు జరిగిపోవును) ఎదుటనుండకుము పొమ్ము. (చిన్నాదేవి వెడలిపోవుట పరపి) అసహ్యము గొట్టిపోయినది. నాది చాల కర్కశ తత్వము. అప్రయత్నముగనే పైకుబుకుచుండును.

గీ. కాలకంఠుడు మ్రింగిన కాలకూట
గరళమున కన్న చేదైన కర్కశత్వ
విషము నెలిగిరా మ్రింగి హృత్పేటియందు

బడిలపరచితి వద్ది దుర్వ్యాళ రథన
వహ్ని నెతె జిమ్మ నాదు నిశ్వాసములను.

అహా! గరళభోజనము! విషనిశ్వాసము! శంకరుడటు. నే నిటు. ఫాలనేత్రము విప్పి భాగ్యపాచిక వైచెదను. అదిగో మరల వాచాలుడ నగుచుంటిని. ప్రళయము ముసురుకొని వచ్చుచున్నది. వ్యవధి లేదు. కానిమ్మీ హత్యాపరాధమును రామకృష్ణకవిని జోడించి తిమ్మరుసు తలపై గొట్టితినా నిశ్చింత్రమగును. రాజిప్పుడు వికలుడై యున్నాడు. అపరాధుల విచారించి శిక్షించు నధికారమును ముందు హ స్తగతము జేసుకొనెదను. మధ్యాహ్నములోపలనే శత్రుశుద్ధి కావలెను. (ప్రస్థానము)

(చిత్రావతి ప్రవేశించును.)

చిత్రావతి:—ఏమిటో విశ్వపతి ఆమాట అనగానే మాచిన్నారాణి అట్లా అసహ్యంగా భయపడ్డ దెందుకో! (దూరమున చూచి) నాన్నా! నాన్నా! ఇక్కడ. ఇట్లా రా!

(రామకృష్ణకవి ప్రవేశము)

రామకృష్ణకవి:—ఇప్పుడు విశ్వపతియు, చిన్నాదేవియు నిట్లు వచ్చి వెళ్ళినట్లున్నది; ఏమిటి వి శేషము?

చిత్రా:—ఏం చెప్పమంటారు? అంతా ఒకగొడవగా ఉంది. ముందే చిన్నారాణీ కోపంతో వచ్చి విశ్వపతినే బాకుతో పొడవబోయి మూర్ఛపోయారు. నేను దాక్కొని చూస్తున్నానాయె, ఎట్లా శైత్యోపచారం చెయ్యడం! పాపం అట్లాగే మూర్ఛదేరి కేకలువేసింది. అప్పుడే విశ్వపతే ఇంత గ్రుడ్లుచేసి ఏమిటో రహస్యసంబంధంట అది ఉందంటాను అని బెదిరించాడు; చిన్నారాణి ముఖం ఇంతచేసుకుని అట్లాగే వెళిపోయింది.

రామకృ:—ఔరా! నీచప్రతాపము! ఛీ! ఛీ! ఇట్టి యల్పునిమీద కోపము మాత్ర మెట్లు వచ్చును.

చిత్రా:—అయితే నాన్నా రహస్యసంబంధం అంటే ఏమి టేమిటి!

రామకృ:—ఛీ! ఊరుకో.

చిత్రా:—చెంపలు వేసుకుంటా! తప్పుమాటని తెలిస్తే అడుగుతానా అసలు.

రామకృ:—నా బంగారు తల్లివి. నీవు దబ్బున వెళ్ళి చిన్నారాణీ దగ్గరే ఉండు. మధ్యాహ్నం వద్దువు గాని ఇంటికి. పో.

చిత్రా:—అబ్బాయి నెక్కడ దాచారు. పాలు పట్టారో లేదో.

రామకృ:—(చిత్రావతి శిరమును మూర్కొని) మా చిట్టితల్లి కొక అబ్బాయి! ఈ బ్రహ్మచారి కొక మనుమడు! అద్దెలమారి సంసారమైనా ఎంత మనోహరముగా నున్నదో!

చిత్రా:—అబ్బా! ఏమిటండీ నాన్నాజీ! మీ రెక్కడుంటారు.

రామకృ:—నేను తెలియజేయుదును లే. పొమ్మ. జాగ్రత్త!

చిత్రా:—ఏమిటో నాకు భయంగా ఉంది కనుక్కుంటూ ఉండండి నన్ను. (ప్రస్థానము)

రామకృ:—అబ్బా! ఈ విశ్వపతిలో నొకభయానక నరకమున్నదాయేమి! ఎట్టి నైచ్యమును వెలిబుచ్చినాడు! అమాయిక యగు మాచిత్ర నిర్మలవాణినుండి వినుటచే కొంచెము స్థైర్యము చిక్క యుండలి యల్పత్వమును మాత్రమే గ్రహించి శాంతింపగల్గితిని కాని యీదారుణము నింకొకరివలన వినుట సంభవించిన కోపతాపముచే నీవిశ్వపతి నిప్పుడే చిత్రవధ జేయకుండెడివాడనా! ఇతనిని చంపకూడదూ! అప్పాజీ ఆదేశము దుర్భరముగనున్నది. ఇతని క్రౌర్యసహాయమున రాయల వ్యక్తిగతమగు మహాంసై జభుజంగిని పట్టవలెనట. ఈవరకగానమున గాని దానిపడగ తుదిదాక విప్పదట! కోరలవు విషదారిద్ర్యము కల్గువఱకు నది మమ్మ కఱచునట్లు చేయవలెను; విషదగ్ధము గాకుండ ప్రాణమును రక్షించుకొనమూవలెను. త్రికమకలలో తదేకసాధన! ఓహో! ఏకాగ్రదృష్టిని, రుద్రతపస్సున, ఫాలమున వహ్నినేత్రము జేసుకొన్న మృకండుని శిరస్సును, తాపభగభగల చిటులువారనీక, శీతాంశురేఖతో, జటానివాసినియై, శాంతిసేవజేయు గంగాకుమారివలెనే, నిష్ఠుర కర్మతాపమున మామతి క్షుద్రము గాకుండ స్నిగ్ధశీల సుధాంశురేఖతో మా కీపిల్లరే శాంతిని గూర్చుచున్నదా!

(సేవకుని ప్రవేశము.)

సేవ:—అమాత్యశేఖరులు శ్రీ వారిని దర్శింపఁ బోవుచు తమరిని బిల్వనంపిరి.

రామకృష్ణ:—శుభము. (సేవకునితో ప్రస్థానము.)

(యవనిక)

రంగము 3.

స్థానము:—రాయల మందిర ప్రదేశ గోపురము. గుండ్రమును విశాలమునగు గది. అంతర్ద్వారములు యవనికలచే నాచ్ఛాదితములై యున్నవి. మధ్యగా కొన్ని యాసనము లెదురుబదురుగా వేయబడియున్నవి.

సమయము:—రెండవ ఝాము.

(విశ్వపతి చేరుమాలుచే ముఖమును తుడుచుకొనుచు నొక యాసనమునకు జారగిలబడి నిల్చొని, ప్రవేశము.)

విశ్వపతి:—పుత్రశోకముచేతనే రాయలు క్రుంగిపోయినాడు. నే నప్పాజీ నవమానించుట యతనికి పిడుగు పడినట్లయినది. వట్టిమాపు పెట్టిమరగా యాతనపడుచున్నాఁడు—పడనిమ్ము—వివకుడై-అప్పాజీన నమ్మును. నేరమును విచారించుటకు నా కధికారము నిచ్చెను. కాని నే నేల చేయి జేసుకొనవలెను? (నడుమునను్న ఖడ్గమును తీసి బల్లపై బెట్టును.) ఎటు పోయి యెటు వచ్చునో!

కా. అప్పాజీ కడుపుజాజ్య డాయనఘునిన్
హత్యాపరాధంబుచే
గప్పన్ గల్గెడివార లెంత ఘనులో
కానిమ్ము నే నేల యీ
అప్పాజీ ప్రతుడైన రాయలె యప
న్యాయంబు గావించుచో
ముప్పే యైన, బలే! జయోదయ మహీ
భోగంబు నాదే కదా!

ద్వారరక్షకా! ద్వారరక్షకా!

(ద్వారరక్షకుడు ప్రవేశించును.)

మారమున నాదండనాథు లెవరు?

ద్వార:—శ్రీవారిని పరామర్శింపవచ్చిన గోవిందరాయల వారితో వారు వచ్చిరి. తమ యాజ్ఞరామివా రెప్పటి కేగిరో, వారికొఱకు వీ రిచ్చట వేచియుండిరి. గోవిందరాజుగారు తమ కీ లేఖను పంపిరి. (అని యిచ్చును.)

విశ్వపతి:—(లేఖను తీసుకొని) మంచిది. నీవును పోయి కొంచెము దూరముననే వేచియుండుము. ఎవరు నీచుట్టుపట్టుల రాకుండ జూచుచుండుము.

ద్వార:—మహాప్రసాదము. (ప్రస్థానము.)

విశ్వపతి:—(లేఖను చదువును) "శ్రీ వారిబాధ్యత మాకన్న మీకెక్కుడు లేదు. ఇక సహింపము. అనుమతించిన సరి. లేకున్న మేమె శ్రీవారిని దర్శింతుము." ఆహా! పీనిపెదత ప్పుడు సర్వధాటియే. ముందు వీనికి శాస్తిజేయవలెను. తన విషయముసే మఱచిన నన్ను రెచ్చగొట్టి తలమీదికి దెచ్చుకొనుచున్నాఁడు. నే నేమి చేయగలను? ఆబోతు విజృంభించినప్పుడు దాని యెదుటు నిట్టల భూభగ్నమైన తప్పేన్పుట? దాని బట్టుకొనిన జోరీగల ముక్కుకొనపదునులో నున్నది. సావధానము! గోవిందరాయా!

గీ. ప్రళయ ఘోరంబు మోసుకు వచ్చువేళ
నేలరా నాదురిచ్ఛ మఱింత రెచ్చ
గొట్టితివి! ఇంక తప్పదు. కుసురు జేసు
కొనుము నీతల మృత్యు వ ర్తనపు విధికి!

నిజమే సాక్షాత్తు తిమ్మరుసుపై నింద మోపరాదు. ఈత డీ పని జేసినా డన్నను వెంటనే నమ్ముటకు వీని యవిధేయుడై జమే యనువు పడగలదు.

(రాయ లొక ద్వారమునుండి ప్రవేశము.)

రాయలు:—విశ్వపతీ!

విశ్వ:—(ఎదురేగి) అయ్యో! ఇదియేమి యిచ్చటికి వచ్చిరి. (పట్టుకుని ఒక యాసనముపై నాసీను జేసి) ఏమి'

రాయలు:—నే నిక నాలోపల నుండజాలను.

విశ్వ:—అయ్యో! పుత్రశోకము దుర్నివార్యము కదా! అక్కటా! ముక్కు పచ్చలారని పిల్లడే-నిద్రా

సక్తుడే-నిరపరాధుడే-మాధవివ్యక్తి-క్ష్యాణము నంతయు వానిపై నాసపెట్టుకొని యుంటిమే - ఆ మా చిరంజీవిని- ఆ ఆనందజ్యోతి నార్పుటకు వానికి చేతు లెట్లు వచ్చెనో!-

రాయలు:—విశ్వపతీ! నీదుఃఖముచే నన్ను మఱింత దుఃఖపెట్టుచున్నావు.

(దాసి ప్రవేశము.)

దాసి:—ప్రభూ! మహారాణి శ్రీవారి దర్శనము గోరుచున్నారు.

విశ్వ:—ఒకరిని చూచి యొకరు దుఃఖించుటకా!

రాయలు:—ఏముఖముతో నే నిక ఆమెను చూడగలను!

విశ్వ:—ఈదుఃఖముచే నామె యున్మాదినిగూడ నైనది. ఏకాంతముచేగాని ఆమె ప్రకృతికి రాదు. దాసీ! పోయి, ఆమె నెప్పటికిని కదలనీయక జాగ్రత్తగ జూచుచుండుము. పొమ్ము. (దాసీ ప్రస్థానము.) ఆహా! అపరాధి యెవరో తెలిసియు వానిబలమునకు వెరచి నోరెత్తరాకున్నదే!

రాయలు:—అప్పాజీ! ఇట్లు చేయునా? నమ్మజాల. నమ్మజాల.

విశ్వ:—ఔను. లోక విశ్వాసము నీ విధముగ భద్రముచేసుకొనియే పాప నైజము ప్రవృత్తికి గడంగును.

రాయలు:—చిన్ననాడు తనచేతులలోనే పడియుంటిని కదా! అప్పుడే-

విశ్వ:—ఇప్పుడు మాత్రము, తనమీద వాని కెట్టి విరోధమును లేదు. అతనికి లోబడియున్న జాలు, వాని వలన నెట్టి ద్రోహభయమును లేకుండ తమజీవితము గడిచి పోగలదు. రాజనీతి చిత్రమే యటువంటిది.

రాయలు:—ఎటువంటిది!-

విశ్వ:—తమ రితివిశేషమునకు వచ్చునప్పటికున్న రాజ్యము స్వల్పము. మిమ్మాధారముగ బెట్టుకొని రాజ్యము నఖండముగ వృద్ధిచేసెను. కర్మపరతయందలి సూక్ష్మ మేమన, స్వార్థములేనిదే యెవరు నే పనియు జేయరు. వృద్ధినైన రాజ్యములో ప్రధాన కార్యస్థానము లన్నిటియందును తన బంధుమిత్రులను కాపుంచుకొని తరుణమును వేచియుండెను. దానధర్మ సత్కారములచే నింతటి ధర్మాత్ముడు లేడను ప్రజల విశ్వాసమును బలపరచుకొనెను. తమ పేర తమభాగ్యము నాతడే యనుభవించుచుండెను. ఏమి తొందర? కాని తమకు పుత్రోదయమైనప్పటినుండియు నలజడి ప్రారంభించి యుండవలెను. అమంగళము శాంతించుగాక! తమతో తమవంశ మంతరించిన ప్రజల వేడికోలుమీద విధిలేక ప్రభుత్వము నంగీకరించినట్లు నటించి యిష్టసిద్ధిని బొందవలెను.

రాయలు:—విశ్వపతీ! నేను మోసపోతిని. చిన్ననాడు, నాతండ్రి నన్ను చంపుమనియెనే యనుకొనుదు. నన్ను రక్షించి నాతండ్రిని మోసగించుట మాత్రము రాజద్రోహముకాదా! ఈ ద్రోహబుద్ధి యిప్పటిది కాదు.

విశ్వ:—ఆఁ. మఱియు నీమహాసంకల్ప మెంత కాలముక్రింద ధారణము జేయబడెనో గోవిందరాయల వయస్సునుబట్టి యూహింపుడు. ఆ ఆశయ మిట్లు పుత్రరూపమున ప్రతాపించినది. ఇప్పటికైన అప్పాజీ బుద్ధిపూర్వకముగ నీపని చేసియుండరు కట్టుదిట్టములు లేనిదే యతడు దేనికిని తొందరపడడు. తండ్రి యాశయమును గుర్తెఱిగిన వాడౌట పట్టాభిషేకముగూడ నైనదే యని యుద్వేగమున గుప్తముగ నీపని గావించియుండును.

రాయలు:—అకటా! ఇంతటి ద్రోహమా!

విశ్వ:—ఎంతబలమును చూచుకొనక నాడు తమ యెదుట కత్తి దూసి దుర్భాషలాడుట కతడు సాహసించి యుండును: విధిలేక పాపము నైజముయొక్క జాడల నిట్లు పరిచయముచేసుకొని యూహించి యిది సంభవమే యని విశ్వసించుచున్నాను.

రాయలు:—ఆ విశ్వాసఘాతకు నిప్పుడే పట్టి తెప్పింపుము. యమసదనమున కంపెదను.

(పెద్దిరాజును, గోవిందరాయలును ప్రవేశము.)

పెద్దిరాజు:—జయము ప్రభువులవారికి.

రాయలు:—(పరాఙ్ముఖు డగును.)

విశ్వపతి:—అలనాటు చెప్పిన వచ్చు తమ జయ వాచకము దుఃఖమునే తెచ్చిపెట్టుచున్నది. తమ రేమి చేయగలరు. కూర్చుండుడు.

పెద్దిరాజు:—చిత్రము. చిత్రము. విధి దుస్తర మా ప్రభు సంకల్ప మిట్లుండ నెవర మేమి చేయగలము.

గోవిందరాజు:—అన్నాజీ-

రాయలు:—(అర్ధస్ఫుటముగ) అన్నాజీ? (ముఖమును చేతులతో గప్పుకొనును.)

గోవింద:—ప్రధాన దండనాయకుడ నగుటచే నీదుర్గరక్షణ భార మంతయు నామీద నున్నది. ఇది నా అజాగ్రత్తయొక్క ఫలితమే యని దుఃఖించుచున్నాను.

రాయలు:—ఈహత్యకు నీవే బాధ్యుడవు.

గోవింద:—ఔను. నే నిక దుఃఖము నాపుకొనలేకున్నాను.

విశ్వ:—దుఃఖాశ్రువులు కలఁవహారములు. తమకు మనశ్శాంతి కల్గుగాక! విధి విధాయకమునకు మన మేమి చేయగలము! వానిసృష్టి. ఇది నేను చేసినదా, మీరు చేసినదా!

రాయలు:—అతడు చేసినది. నాకుమారుని చంపి నాభవిష్యత్తును శూన్యము చేసి, ఛీఛీ, పరామర్శింప వచ్చితివా?

గోవింద:—నేనా!

రాయలు:—ఔను. పెద్దిరాజుగారు! మారు మాట పలుకు. ముం దీ కృతఘ్నుని వధ్యస్థానమునకు బంపుడు.

పెద్దిరాజు:—ఏ మాశ్చర్య మిది!

విశ్వపతి:—మహారాజా! నావిన్నప మాలింపుడు. ఇది తమవిశ్వాసపాత్రమైన పోనిండు. సత్యము స్థిరపడువఱకైన కారాగారమున నుంపుడు. తరువాత పశ్చాత్తాప పడవలసి వచ్చును. మన మప్పాజీ ముఖమును మరల నెట్లు చూడగలము!

రాయలు:—ఈతండ్రి కుమారులు చేసినదే యిది. నీ వద్దు చెప్పకుము.

పెద్దిరాజు:—మహారాజా! తమరు కొంచెము విశ్రమింప మనవి-హంతకు నన్వేషించి శిక్షింపగలము-

రాయలు:—నేను విశ్రమింప నక్కఱ లేదు. నే నారోగ్య బద్ధుడనే. ఇంక నన్వేషించున దేమి!

గోవింద:—ఎవరి దుర్బోధమో యిది యర్థమగుట లేదు.

విశ్వపతి:—గోవిందరాయా! గౌరవముచే నూరకొంటిమి. మహారాజు తము రపరాధులని నిశ్చయించినారు. ప్రతిభాషణము చేయరాదు. మాకు హృదయములు లేకపోలేదు. శ్రీవారిని శాంతునిజేసి విచారించియే కర్తవ్యమును నిర్వహింతుము.

గోవింద:—(గుడ్లెఱ్ఱజేసి విశ్వపతిని చూచును.)

రాయలు:—ముందు వీనిని నిర్బంధమున నుంచుడు.

విశ్వపతి:—(ద్వారము వంక చూచి) సేవకా కారాగృహ యజమానిని పిలుచుకొని రమ్ము.

(రామకృష్ణ కవి ప్రవేశము.)

రామకృష్ణ:—(పెద్దిరాజు సమీపముగా వచ్చి రాయల కూరక నమస్కరించి) అప్పాజీ వచ్చుచున్నారు.

విశ్వ:—క్షమించి వారి నిప్పుడిచ్చటికి రావలదని చెప్పుడు.

రామకృష్ణ:—ఏమి!

గోవింద:—ఏమా? విశ్వపతి వారియాజ్ఞచే ఉదయమునుండియు మనకు శ్రీవారి దర్శనము లభించలేదు. ఎందుకో యనుకొంటిని. ఈ ప్రబుద్ధుడు (విశ్వపతిని చూపును) రాయలవారి నిట్లు ముస్తాబుచేయు టాలస్యమైనది. ఇప్పుడు తెర దీసినారు. బొమ్మ బయటపడినది.

రామకృష్ణ:—గోవిందరాయా! నీకు మతిభ్రంశమైనదా!

గోవింద:—ఇంకను పూర్తిగా కాలేదు. రాజకుమారుని హత్యకు నేనును, నాతండ్రిగారును బాధ్యుల మట!

(కారాగృహ యజమాని ప్రవేశము.)

విశ్వ:—(గోవిందరాజుని చూపి) వారిని సగౌరవముగ నీ రక్షణక్రింద నుంచుము.

రామకృష్ణ:—కొంచెము ఆగవలసినదని నామనవి (పెద్దిరాజుతో రహస్యముగ) అదుగో! అప్పాజీని త్వరగ తీసుకుని రండు.

పెద్దిరాజు:—(ప్రస్థానము.)

విశ్వ:—తమ రేమియు నిప్పుడుకల్పించుకొనకుడు.

గోవింద:—ఇది నీపన్నుట—రామకృష్ణ కవిగారు! క్షమింపుడు. నాకర్తవ్య మిప్పుడు విషమస్థితికి వచ్చినది. నాతండ్రిగాని నేనుగాని దోషులము కామని మామనస్సాక్షికి దెలియును. అగౌరవమున క్షాత్రధర్మము నాహ్వానించుచున్నాను. దండనాయకులారా! విశ్వపతిని బంధింపుడు.

(వారట్లు చేయుదురు.)

రామకృష్ణ:—గోవిందరాయా! ఏమి యాగడమిది?

రాయలు:—రాజద్రోహులు! రాజద్రోహులు! ఏదీ నాఖడ్గము.

గోవిందరాజు:—(రాయల చేయి పట్టుకుని) ఖడ్గమెందులకు?

(తిమ్మరుసు, పెద్దిరాజుతో ప్రవేశించును.)

గోవింద:—(రాయలచేతిని వదలి నిల్చొనును.)

తిమ్మరుసు:—కుమారా! ప్రబుద్ధుడవైతివి! దండనాయకులారా! ఎంతటి విచక్షణులైతిరి! (దండనాథులు విశ్వపతిని విడిచిపెట్టి దూరముగ నిల్చుందురు.)

గోవింద:—మనము హంతకులమని యాతడు బోధించుటయు, తాను విశ్వసించుటయునా! నన్ను నిరోధింపకుడు. ఈక్రూరునికి శిక్ష కావలసినదే.

తిమ్మరుసు:—సౌరకొనుము.

రాయలు:—(ఒక ఆసనములో కూలబడి) నే నేమి చేసితినని యింత పగ నామీద!

తిమ్మరుసు:—ఔను. నాయనా!

మ. పగ కాదా మఱి! యీత్రిలింగధరణీ
భాగంబు సర్వంబు నే
లగ వీడే తగునంచు నీతనిని ని
ల్వంజేసి యీపేటి, కీ
ర్తి గరీయం బొనరించి మాకుగల
మైత్రీ బంధ మేనాటికిన్
బసులం బోదని విశ్వసించిన దురా
పంబైన పాపంబునన్.

రాయలు:—పాపము! రాజ్యమేలు నాశనే లేదు.

తిమ్మరుసు:—మూర్ఖుడా!

శా. నేనే రాజ్యము గోరియున్న యలనా
డే లీలమై మద్దయా
ధీనంబై చను నీదుజీవనకళా
లేజంబు బోనార్చి సు
శ్రీ నీరాజన శోభితాంధ్ర ధరణీ
సింహాసనం బెక్కనే
యీనాడా దురభీష్ట దోషి నను టే
వృద్ధాప్యమం దక్కటా!

రాయలు:—ఈ విషభావము చిన్ననాటనుండి యుండియే యున్నది. నాతండ్రిని మోసగించినావు. ఇప్పుడు నన్ను మోసగించినావు. విశ్వపతీ! నే నీ దండనాథుల నెవరిని విశ్వసింపజాలను. అపోర్చుగీసు వర్తకులకు సైన్యసహాయము నర్థించితి మని వార్త నంపుము.

తిమ్మరుసు:—

గీ. అవసరము లేదు మాకు మే మైనశం వ
దులము కాకున్న గాక యేబలము లేల
ఇదుగో చిక్కితి నింక మీ కెదురు లేదు
కట్టగావచ్చు నన్ను శృంఖలల చేత!

రాయలు:—ఈ నాటకమును చూచెదను. (దండనాథుల చూచి) మీ రాజభక్తి సత్యమేదైన వానిబంధింపుడు.

తిమ్మరుసు:—(దండనాథులకు సంజ్ఞ చేయును.)

రాయలు:—ఏమి శిక్ష విధించినను పాపము లేదు.

గోవింద:—గుడ్లు పెరికి ఆజన్మాంతము కారాగారమున త్రోయుము. అప్పటికిగాని పాపము పరిణామమునకు రాదు.

రాయలు:—గ్రుడ్లు పెరుకవలసినదే. కాని అవసరము లేదు. నిర్బంధమున నుంచుడు.

తిమ్మరుసు:—ఈ దయమాత్ర మెందులకు? నీవు పొడుచుకున్న దేమి నీయిష్టముచే నెరవేర్చెదను.

శా. "అంధుం డైనపతిన్ వరించి పతిభా
వాసక్తి న్వేత్రద్వయీ
బంధాచ్ఛాదన మాచరించె నియను
ప్రఖ్యాతయై" వాడు త
ద్గాంధారీపతి నేడు తిమ్మరుసు నా
దారిన్ జనుంగాక యీ
యంధుం డైన నృపున్ వరించి నృపభా
వాసక్తి నిశ్శంకమై.

(అని కన్నులకు గుడ్డను చించి కట్టుకొనును) దండనాయకులారా! నన్నిక బంధింపుడు.

(దండనాయకులు బంధింప వత్తురు.)

రాయలు:—ఆగుడు! పుత్రశోకముచే దుర్బలుడనై తిని—కృతఘ్నుడను కాజాలను. అది వారి స్వార్థసాధనకే [illegible] దాని మూలమునసే నా కీభాగ్యలబ్ధియైనది. వారిని స్వేచ్ఛగ పోనిండు. ఈపృథ్వి చాల విపులమైనది. ఆస్వార్థము నెప్పుట పూర్తి చేసుకొనగూడదు! (ప్రస్థానము. విశ్వపతి వానివెంటనే యేగును.)

తిమ్మరుసు:—నాస్వార్థ మిచ్చటనే పూర్తి కావలయును. ఈ వృద్ధాప్యములో నిప్పు డెచటికి పోగలను!

(యవనిక)

అలసిపోయితిని

మండపాక పార్వతీశ్వరశాస్త్రి గారు

అలసిపోయితి నయ్యొ, అలసిపోయితిని;
కటకటా, నీ కింత కాఠిన్య మేల?
తిరిగితిఁ దిరిగితిఁ దెరవు లన్నియును;
వెదకితి వెదకితి వేసారిపోతి;
ఏమూల నుంటివో యీచలం బేల?
ఎందు దాఁగుంటివో, యేల కన్పడవు?
అలసిపోయితి నయ్యొ, అలసిపోయితిని;
కటకటా, నీ కింత కాఠిన్య మేల?
గట్టుపైఁ బుట్టపైఁ గాల్జారి జారి
పడుచు లేచుచు ముండ్లబాట లన్నియును
వెదకితి వెదకితి విసివిపోయితిని;
తిరిగితిఁ దిరిగితిఁ దెరవు లన్నియును;
అలసిపోయితి నయ్యొ, అలసిపోయితిని;
కటకటా, నీ కింత కాఠిన్య మేల?
ఆకసంబున మబ్బు లలముకొన్నపుడు
చీఁకటి యంతటం జెదరి యున్నపుడు,
వర్షంబు బోరన పడుచున్నయపుడు,
తిరిగితిఁ దిరిగితిఁ దెరవు దప్పితిని;
అలసిపోయితి నయ్యొ, అలసిపోయితిని;
కటకటా, నీ కింత కాఠిన్య మేల?
గాలి వీచుచు భీతి గలిగించువేళ,
చెట్టుకొమ్మల మీఁద నట్టాడువేళ,
ఊపిరాడక చిత్త ముస్సురన్ వేళ,
వెదకితి వెదకితి వేసారిపోతి;
అలసిపోయితి నయ్యొ, అలసిపోయితిని;
కటకటా, నీ కింత కాఠిన్య మేల?
ఏవంక నుందువో యెఱుక లేదయ్యొ;
త్రోవ తప్పితి నయ్యొ, త్రోవుపా టయ్యొ;
త్రోవ చెప్పినవాఁడు తోడ రాఁడయ్యొ;
ఈవేళ నా కేల నిట్టిపా టయ్యొ?
అలసిపోయితి నయ్యొ, అలసిపోయితిని;
కటకటా, నీ కింత కాఠిన్య మేల?

౧౪

వీరభూపతి వైఁగైనుండి వచ్చి, కుట్టాన్‌ను వదలిపెట్టి యింటికి పోయి, స్నానము చేసి భోజనము చేసి, మేడపై చల్లగాలికి పండుకొనెను. రాత్రిరి ప్రొద్దుపోవువేళకు నతనిభార్యయు వచ్చెను. ఆమె యతనికి కొంచె మెడముగా గూర్చుండి తములపాకులు చుట్టి యిచ్చుచుండెను. అతడు తాంబూలమును సేవించు చుండెను గాని యతడుత్సాహముగా నున్నట్లులేదు. వీరభూపతి లేచి కూర్చుండి 'ఇంక నక్కఱలేదు' అనెను. ఆమె యాకుమడుపు లిచ్చుట మాని వేసెను.

వీర—'కాళ్లు నొప్పిగా నున్నవి. సేవకుని పిలిచెదవా?'

భార్య—'నేను పిసికెదను.'

వీర—'నన్ను నీవు ముట్టుకొనెదవా?'

భార్య—'సేవకభావములో దోషము లేదు. మీరు మాటి కళ్లే మాటాడెదరు. ప్రభూ! నాకు దానిపై నిచ్ఛ లేదు. భార్యాభర్తృత్వ సంబంధమున కదియే ప్రధానమా? నామనస్సున కట్లు తోచుటలేదు. నే నేమి చేయుదును?'

వీర—'సనాతనుల ఋషుల మత మది. "ప్రజాయై గృహమేధినాం" అన్నారు. సంతానార్థి కావుననే వివాహము చేసికొనుట. నా తల్లిదండ్రులు చీకులు. నాజీవిత మంతయు వారిని సంతోషపెట్టుటకే వ్యయపరచుచున్నాను. నీతో జెప్పితిని గదా? నిన్ను వివాహము చేసికొనుటకూడ వారిని సంతోష పెట్టుటకే. నాల్గునెలలు గడచిపోయినవి. నీ విట్లే యథాప్రకారముగ నాయెడల విముఖవై యున్నావు. నీయీవిముఖత్వమునకు గారణము నాకు తెలియుటలేదు. ఎన్ని సారులు ప్రశ్నించినను చెప్పవు.'

భార్య—'స్వామీ! మీయెడల నాకేమియు విముఖతయే లేదు. అట్లనుకొనెద రేల? మీ రన్న నాకు ప్రేమయు గలదు. మీతో భార్యవలె మాటలాడెదను. నేను చేయవలసిన పరిచర్య లన్నియు జేసెదను. ఏలనో ఆ కార్యమునెడల వైముఖ్య మేర్పడినది. నాకు సంతాన మక్కఱలేదు. ఎందులకు సంతానము? ఈజన్మయే దుఃఖ భూయిష్ఠము. ఇంకను సంతానము గని వారలనుగూడ నెందుకు దుఃఖముల పాలు చేయవలె?'

వీర—'నీయీసిద్ధాంతము సర్వజనసమాచరణీయ మగునయేని నేటితో సృష్టి యంత మగును. పరమేశ్వరుని లీల కెదురునడచెదవు?'

భార్య — 'క్షణభంగురమైన యీసౌఖ్యమునకై యింత హాయాస మెందులకు? నిత్యానందాభిలాషుల మేల కారాదు? ఈ దురోహములో బడి నశింతుమని యెపుడు మనకు సరిగా తెలియుట?'

వీర—'అటులైన వివాహ మేల చేసికొంటివి? నీతలితండ్రులతో నీమాటలే చెప్పకపోతివా? నిన్ను పెండ్లిచేసికొన్నవాడు లోకసామాన్యముగ నిన్ననుభవించుట కిచ్ఛయించునా? అతని కేల నీ వపకారిణి వైనావు. తొలుతనే యొగిరివి కాకపోతివా?'

భార్య—'నా తలితండ్రులు నామాట వినలేదు. పతులు మీరైన నామాట వినరాదా? నిజముగా మీరు నన్ను ప్రేమింతురేని నా యీకోర్కి కనుగుణముగా వర్తించుట కన్న నా కెక్కువ యిష్ట మేమి కూర్తురు?'

వీర—'నీకు నాకన్న నెక్కువ వాడెవడైన పతి కావలయునని కోర్కి యున్నది కావలయు. లేకున్న నింతయలజడి యేల కలిగించెదవు?'

భార్య—'నా కిది గొప్ప సంబంధము కాదా? నేను స్థానాపతిభార్య నగుదునని యెవరనుకొనుచున్నారు? నాతలితండ్రుల పేదతనమునకు మీరునాకులభించుట మహాభాగ్యము. మీరు గనుక మాసంబంధ మొప్పుకున్నారు.'

వీర—'దానిలో మాసద్భావ మేమియును లేదు. వివాహానంతరమున తెలిసినది నాకీయుద్యోగ మైనదని. తత్పూర్వము మేమును మీవంటి వారమే కా. నాకీయుద్యోగ మైనను మామిత్రుని వలన నైనది.'

భార్య—'ఎవ రామిత్రులు?'

వీర—'నీ వెరుగవా? నేడు మనయింటికి భోజనమునకు గూడ వచ్చెనుగదా!'

భార్య—'ఎవరో స్నేహితులు వచ్చిరని వింటిని. వా రెవరో తెలియదు.'

వీర—'అతనిపేరు కుట్టాన్. ఉదయర్ణ నేతుపతి దళవాయి కుమారుడు.'

అతనిభార్య యచటినుండి మెఱుపువలె లేచిపోయినది. వీరభూపతి యేపనిమీదనో వెళ్లిన దనుకున్నాడు.

చాల ప్రొద్దు పోయినది. రాతిరి రెండుజాములు తిరిగినది. వీరభూపతి లేచి లోనికి పోయినాడు. దీపము చందమామవలె వెలుతురులు గాయుచున్నది. వీరభూపతిభార్య మంచముపై బండుకున్నది. ఆమె బంగరుదేహమునందు నొలు కలసిపోవుచుండెను. మొగము కలకల నవ్వుచుండెను. వీరభూపతి యామె నిదురపోవుచున్న దనుకొన్నాడు. దగ్గరకు వెళ్లి చూచినాడు. ఆమె చెక్కిళ్ల వెంట నీరు కారుచున్నది. వీరభూపతికి కారణము తెలియలేదు. పుట్టినిల్లు వదలిపెట్టి చాలరోజు లైనది; అందుకని యేమో అనుకున్నాడు. నాలుగైదురోజులలో పరమేశ్వరసముద్రమున కొకసారి పంపించెద ననుకొన్నాడు. ఆ దివ్యసుందర విగ్రహమును చూచిన వీరభూపతికి మన సాగలేదు. ఒక్కసారి ముద్దుకొనవలె ననిపించినది. ఇదివరకొక డామెను తాకికూడ యెఱుగడు. ఆమె యతనితో చక్కగా మాటలాడును. అవసరము వచ్చెనేని కొంచెము నవ్వును. అంతియ. అత డామెను ముట్టుకొనెనా, యామె రౌద్రమూర్తి యగును. అందుచేత వీరభూపతి

వివాహము నాటనుండి యామె యిష్టప్రకారమే నడచుచుండెను. ఇప్పుడు ముద్దిడుకొన్న నామె లేచునేమో? వీరభూపతికి గుండె చలించినది. అతనిపని యెట్లున్నది? పెరటిలో ధననిక్షేపము మూల్గుచున్నది. ముట్టుకొన్నచో ద్రాచై కరువవచ్చును. తదేకదృష్టితో నామెవంకనే చూచుచున్న వీరభూపతికి పూర్వపు నిగ్రహము నడలినది. అనన్యస్పృష్టములైన యామె గులాబిపూరేకులవంటి పెదవుల మీద నతని నల్లనినిశ్వాసములు తుమ్మెదలవలె నాడినవి. వీరభూపతి కొడలు తెలియలేదు.

అతనిభార్య నిదురపోవుచుండుటలేదు. వీరభూపతి తన్ను ముద్దిడుకొన్నాడని యామె గ్రహించినది. అతనికి తనపై నింత ప్రేమ యున్నందునకు మరల నతని తాను ప్రేమించజాలనందులకు తన్ను తాన నిందించుకొన్నది. అపుడు కన్నులు తెరచుట కామె కిష్టము లేదు. నిదురలోనే తన్నాయన ముద్దిడుకొన్నాడని వీరభూపతి ననుకోని మ్మనుకున్నది.

వీరభూపతి నెమ్మదిగా తనగదిలోనికి పోయినాడు. తలుపు లోపల మూసుకున్నాడు. పెట్టె తెరచి యందులోని తనపూర్వప్రణయినీ లేఖ తీసి చదువుకొన్నాడు. ఆమె యెవ్వరో మరల కనుపడలేదు. తెలియలేదు. తన మనసు నుండి గ్రహించి యామె రూపము నతడు చిత్రించినాడు. ఆ చిత్రముగూడ నందులో నున్నది. దానివంక నదేప్రకారముగా నరగడియసేపు చూచి చూచి, మరల నవి పెట్టెలో నుంచినాడు. వీరభూపతి ఫాల్గునమాసములో తనభార్య చిత్రమునుగూడ గీసినాడు. అది తీసి దానివంక కొంతసేపు చూచి యీచిత్రము నాచిత్రము నొకచోట నుంచినాడు. అవి యట్లుంచి తనభార్య నిదురపోవుచున్న గది లోనికి పోయి యామెను పిలిచినాడు. ఆమె మేలుకొనియే యున్నది. పలుకలేదు. మంచము దగ్గరకు పోయి వీరభూపతి 'ప్రియా!' అని పిలిచినాడు. ఆమె పలుకలేదు. ఎడమచేతితో నామె పాదము పట్టుకుని కదల్చినాడు. ఆమె లేచి కూర్చున్నది.

భార్య—'నన్నెందులకు వృథాగ వేధించెదరు? మీరు మరల వివాహము చేసికొనుటకు నేనొప్పుకున్నాను. స్వామీ! ఆవివాహమునకు నేనుకూడ వచ్చెదను. నన్ను క్షమించుడు.'

వీర—'ఆమాట నిన్నెవ్వ రడిగినారు? నేను మరల వివాహము చేసికొందునని నీతో చెప్పితినా? అనవసరముగా మాటలాడుచున్నావు.'

వీరభూపతికి కోపము వచ్చిన దనుకొన్న దామె.

భార్య—'క్షమించుడు. ఇప్పు డెందులకు నన్ను మేల్కొల్పితిరి?'

వీరభూపతి 'నీతో పని యున్నది. ఇటుల రమ్ము' అని పోదొడంగెను. ఆమెయు నతని ననుసరించినది. ఆగదిలోనికి పోయిరి. వీరభూపతి యామెకు రెండు చిత్రములును

చూపి, 'ఈ యిద్దరిలో నెవ రందముగా నున్నారు?' అన్నాడు. ఆమె తనది కాని చిత్రము చూపించి, 'ఇది యెవరిది' అని యడిగెను. వీరభూపతి యామె చిత్రమును చూపించి, 'ఇది యెవరిదో యెఱుగుదువా?' అని యడిగెను. ఆమె 'తెలియదు; ఎవరిదో చెప్పుడు' అన్నది. వీరభూపతి 'యామెనే యడుగుము' అన్నాడు. ఆమె గ్రహించినది. తనదే అని తెలిసికొన్నది. తల వంచుకొని, 'ఇది యెవరు వ్రాసినారు' అన్నది. వీరభూపతి 'నీ యీదాసుడు' అన్నాడు. అతనిభార్య నేల మీద మోకాళ్లూది 'క్షమించు డ'న్నది, దోసిలి పూని. వీరభూపతి యామెను లేవదీయుటకు చేతులు పుచ్చుకొనబోయినాడు. ఆమె చేతులు వెనుకకు లాగుకున్నది.

ఆమె 'రెండవచిత్తరు వెవరి' దన్నది. వీరభూపతి యాకథయంతయు చెప్పినాడు. అతని భార్య సాశ్చర్య యైనది. వీరభూపతి యాలేఖ యామెకిచ్చినాడు. ఆమె చదువుకొన్నది.

భార్య—'ఆమెపే రేమి?'—

ఉత్తరముక్రింద నామెపేరు చూపించినాడు వీరభూపతి. అతనిభార్య ఆపేరు పది సార్లు చదువుకొన్నది. గడియసే పాచిత్రము వంక చూచినది.

భార్య—'మీరు మరల నాయూరే పో లేదా?'

వీర—'నీతోడు.'

తొలికోడి కూసినది.

౧౫

ప్లవంగ పోయినది, కీలక వచ్చినది. అది వైశాఖము. తెల్లవారినచో నమావాస్య. తెల్లవారులు కుట్టానునకు నిదుర పట్టలేదు. అతనికి హృదయములో నేమో భయము వేసినది. రాతిరి రెండుజాములప్పుడు లేచి యొక్కడును పాదచారియై స్థానాపతియింటికి ప్రయాణమైనాడు. ద్వారమువద్ద నిదురపోవుచున్న సేవకుడు లేచి, 'ప్రభూ! ఎచ్చటకు?'—కుట్టాన్ మాటాడకుండ బోవుచున్నాడు. సేవకుడు కత్తి దూసి స్వామివెంట నడచినాడు. స్థానాపతి యింటికి బోయినతరువాత సేవకుడు ఖడ్గము నోరలో నుంచి, 'ప్రభూ! తలుపు తట్టుదునా?' యన్నాడు. లోనుండి తలుపు తెరువబడినది. వీరభూపతిని మేల్కొల్పిరి. వీరభూపతి లేచి వచ్చి సేవకుని, కుట్టానును చూచి, 'నాయనా! ఇప్పుడు వచ్చితి వేమి?' యని కుట్టానును కౌగిలించుకున్నాడు ఇరువురును సౌధాగ్రభాగమునకు బోయినారు. కుట్టాన్ సేవకుడు మరలి పోయినాడు. స్థానాపతియింటి తలుపులు గడియవేయబడినవి.

సౌధాగ్రభాగమున స్నేహితు లిరువురు గూర్చుండిరి. కుట్టాన్ కనులవెంట నీరు కార్చ దొడంగెను. వీరభూపతి కుట్టాను నోదార్చుచు, 'బాబూ! నే నుండగా నీ కింత దుఃఖ మెందుకు? నేను నా దుఃఖమంతయు భరించగల్గుదును; నీ దుఃఖమును పంచుకొనగల్గుదును. నాతో చెప్పు' మన్నాడు. కుట్టాను 'రేపటికి రెండుసంవత్స

రము' లన్నాడు. వీరభూపతి 'నాకు తెలియుట లే' దనెను.

కుట్టాన్ — 'ఈ రహస్యము నీనుండి యిన్నాళ్లుగా దాచితిని. నీకు చెప్పకూడదని కాదు కాని, యేమో చెప్పలేదు. పరాభవనామ సంవత్సర వైశాఖ బ॥ అమావాస్యనాడు నా భార్యతో చెప్పితిని, "నే నిదివరకు ప్రేమించిన స్త్రీనుండి నా మనస్సు మరల్చుకొని నిన్ను ప్రేమించెద" నని. "నా కీసద్బుద్ధి నుపదేశించినది వీరభూపతి యను నామిత్రు డున్నాడు, అత" డని చెప్పితిని. అన్నా! ప్రయత్నము చేసెదనని చెప్పి రేపటికి రెండుసంవత్సరములు. చేసిన ప్రయత్న మేమియు లేదు. ఇప్పటికిని నాహృదయ మంతటిమీదను నా పూర్వప్రణయినియే సామ్రాజ్యము సేయుచున్నది. సూర్యోదయ మెట్లు చూతునా యని భయము వేయుచున్న' దని కనులకు చేతు లడ్డముపెట్టుకొని కుట్టాన్ ప్రభువు విలపించినాడు. వీరభూపతికిని కనుగొనలనుండి రెండు బిందువులు పడెను. వీరభూపతి 'కుట్టాన్! ఓదారు మోదారుము. నీవంటి విద్యాధికులును, వీరులే యోర్వలేరని జగత్తులో దుఃఖము లోర్వగలవా రెవ్వ' రన్నాడు.

కుట్టాన్ — 'అన్నా! యీ యంతఃపుర రహస్యము లెవ్వరికి చెప్పనవి కావు. అందులో మనము గొప్పయిండ్ల పుట్టినందున మనస్త్రీలకు రాణివాసములు. ఏవిషయము నెవ్వరితోను చెప్పుటకు వీలులేదు. నీతో కాక యింకెవ్వరితో చెప్పుదును? నాకు స్వాతంత్ర్య మున్నచో, నేను నాభార్యను ప్రేమించినచో నిన్న నాయంతఃపురములోనికి దీసికొనిపోయియుందును. నిన్ను నే నంత ప్రేమించుచున్నాను.'

వీరభూపతి కుట్టాన్ చేయి పట్టుకొని గద్గదస్వరముతో 'నాకు తెలియును; నాకు తెలియు' నన్నాడు. కుట్టాన్ మరల: 'నే నీ దుఃఖాగ్ని నెట్లు చల్లార్చుకొందును? నా భార్య యంతఃపురములో వడిలిపోవుచున్నది. ఈ యప్రతిష్ఠ యెన్నాళ్లని భరింతును?' — కుట్టాను నోటినుండి రోదనధ్వని బిగ్గరగా వచ్చెను. వీరభూపతి యతనిశిరస్సును కౌగిలించుకొని యొకఃఅొమ్మున కాన్చుకొని, చేతులతో నతనిశిరస్సును నిమిరెను. వీరభూపతి 'కుట్టాన్, ఇంతమాత్రమునకే యింతదుఃఖించెద వెందుకు? నాలో నెంతమహాగ్ని నే నిముడ్చుకొన్నాను. ఆరోజున నీతో చెప్పిన కథయంతయు జ్ఞాపకమందున్నదా? అది గాక నాశిరస్సుపై నొక క్రొత్తబెడంద వచ్చిపడినది. ఇది నీతో చెప్పలేను: నీదుఃఖమునకు నాదుఃఖమును జోడించు టెందులకని; దినదినము నీ విషణ్ణవదనము చూచుటకు చాలదాయని. కాని నీ యీదుఃఖము చూచి నా హృదయములో నారహస్యము దాగుటలేదు. చెప్పుచున్నాను వినుము. నేను వెనుక నీయూరినుండి పోయినది నా తండ్రియొద్దనుండి వచ్చి యని తెలియును గదా? ఇంటికి బోయిన వెంటనే మాతండ్రి సంబంధము స్థిరపరచినాడు. ఈపిల్ల నే నేను వద్దని చెప్పినాను. జీవితాంతము బ్రహ్మచారిగ నుండు నన్నాను. నాతండ్రి యొప్పుకొనడని నాకు తెలియును. అయినను నాభావ

ములు చెప్పవలయుననియే చెప్పితిని. వివాహము జరిగినది. ఆపిల్ల యత్యంత సౌందర్యవతి. వెనుక నీతో నేను చెప్పిన యామెకన్న నీమెయే యెక్కువ యందకత్తె యేమోయని సందేహము కలుగుచున్నది. అయినను నామె నన్ను ప్రేమించినది. నే నీమెను ప్రేమించినాను. అదియే భేదము. వివాహములో నామె తల యెత్తి నావంక చూడలేదు. ఐదవనాడు గదిలో తలుపుదగ్గరగా నిలుచున్నది. ఆమెను చూచిన నా కే యప్సరఃస్త్రీయో యనిపించినది. ఆతెల్లవారలు నాదగ్గరకు రాలేదు. ఆ మూడుకేలు నాతో మాటలాడలేదు. నేను పలుకరించిన పలుకదు. తాకబోయినచో నా వంక క్రోధదృష్టి బఱపును. కుట్టాన్, నీవు నన్నెఱుగుదువుగదా! నే నేమి పశువును గాదు. పశుమార్గ మవలంబించలేదు. ఆమెను సానునయముగా, "ప్రియా! ఏల నాయెడల నీ కింత వైముఖ్యము? నే నేమి తప్పు చేసితిని? విరాగిణివో? అనవసరముగ నన్నేల వివాహములోనికి దించితివి? దగగొన్న నాపితరుల కేల మృగతృష్ణికలు చూపించితివి?" అని యేమేమో చెప్పితిని. వారియూరిలో మూన్నాళ్లు గడచినది. మాయూరు వచ్చితిమి. క్రమక్రమముగ నాతో మాటలాడుట మొదలుపెట్టినది. కాని నన్ను ముట్టుకొన నీయలేదు. ఇంతవరకు నే నామె నెఱుగను. ఈ రహస్యము లెవరితోనైన చెప్పవనేనా? ప్రాణబంధుడవు కనుక నీతో చెప్పుచుంటిని. తలంచుకొనిన నాహృదయము ప్రయ్యలగుచున్నది. ఆ పోయిన దుఃఖము చాలక భగవంతుడు నా కీక్రొత్తదుఃఖము సంపాదించి పెట్టినాడు. మాటలాడుట మొదలుపెట్టిన తరువాత కొన్నాళ్ల కామె నెమ్మదినెమ్మదిగా తనకు——'

ఇక్కడ వీరభూపతి యాగినాడు. కుట్టానునకు చెప్పుటకు సంశయించుచున్నటుల కనబడినది. కుట్టాన్ వీరభూపతి చేతిలో చేయి వైచి యతని మైదుప్రేళ్లసందున తన మైదుప్రేళ్ల దూర్చి, 'వీరా! నాతో జెప్పుటకు సంశయపడవలెనా? నీకు తెలిసిన నొకటియు, నాకు తెలిసిన నొకటియునా? ఈ శిరస్సు పడిపోక ముందు నీ రహస్యము లీ నోటిలోనుండి బయటకు పోవునా?' యన్నాడు. వీరభూపతి నిట్టూర్పు విడిచి, 'కుట్టాన్, నీవన్న నా శాభయము లేదు. ఈ ప్రపంచములో నీకన్న నాకు పరమాప్తు డెవ్వడు? నోటివెంట నామాటలు చెప్పలేకున్నాను! చెప్పలే కేమి? చెప్పెదను. వినుము. తనకు సంసారవాంఛ లేదన్నది. లోకముతో తనకు సంబంధము లేదట. మరి నన్నెందుకు వివాహముచేసికొనవలె నన్నాను. తన తల్లితండ్రులు చేసినా రన్నది. ఈపరమయోగిని నాపాలబడినది. నా కేమియు దుఃఖము లే దనుకొనుము! నాతలితండ్రులయొక్క కోరిక యీ రీతిగా ఫలించినది. ఇట్లని నీతో చెప్పితిని. నే నిది చెప్పుట యేల యనగా, నాదుఃఖము నీవు పంచుకొనుటకు గాదు, నీదుఃఖము నీవు మరచిపోవుదు వని. ఆమె యింతవర కట్లే యున్నది. గృహములో సరిగానే ప్రవర్తించును. పనికత్తె

లుండియు గూడ నా కనేకపరిచర్యలు తానే చేయుచుండును. తములపాకు మడుపు లందిచ్చును. ఈబాధ నాహృదయములో శల్యమువలె నాటుకొన్నది. ఆమెవదనము చూచి నప్పుడు ప్రయత్నించి చేసిన మందహాసము లోపలితత్వము గోచరించుచున్నది. ఆమెను నేను తాకరాదు. తాకినచో నామె గోదుమ వన్నె త్రాచువలె చురచుర జూచును. పురుషుడనైకూడ, కుట్టాన్, ఆమెవద్ద స్త్రీవలె నైపోతిని. కాదని యామెను తిరస్కరించి మరల వివాహము చేసికొందునా? ఇప్పటికి రెండుప్రణయయాత్ర లిట్లైనవి. మూడవదానిని గురించి గగనసౌధనిర్మాణములు చేయుకునా? చూచితివా నాదుఃస్థితి! ఇంచుమించుగ నామె యాజ్ఞాబద్ధుడనై పోయినాను. ఆమె మందహాసములకే సంతోషించుచున్నాను' అని వీరభూపతి సహజమైన ధైర్యము వీడి వలవల యేడ్చినాడు. కుట్టానునకు దుఃఖ మాగలేదు. ఇరువురు నిశ్శబ్దముగ చాలసేపు కూర్చుండిరి. కొంతసేపైన తరువాత కుట్టాన్ నెమ్మదిగ 'నీ యత్తవారేయూ'రన్నాడు. వీరభూపతి కొంచెమునే పూరకుండి 'పరమేశ్వరసముద్ర'మన్నాడు. కుట్టానున కేమో యొడలంతయు తేళ్లు ప్రాకినట్లయ్యెను. కుట్టాన్ లేచి నిలుచుండెను. 'వీరా! మీ మామగారిపేరు?' వీరభూపతి 'దొడ్డదేవరా' యని సమాధాన మిచ్చినాడు.

కుట్టాన్—'నీ భార్యపే రేమి?'

వీరభూపతి 'మీనాక్షి' యన్నాడు. కుట్టాన్ 'అయ్యో' అని క్రింద పడిపోవుటకు సిద్ధమైనాడు. వీరభూపతి లేచి యతనిని సందిట బూని పరుండబెట్టినాడు. కొంతసేపటికి కుట్టానునకు మెలకువ వచ్చినది. కుట్టాన్ లేచి తొందరగా బయలుదేరి పోవుచు, 'నేను పోవుచున్నాను!' అనెను. వీరభూపతి 'ఏ మట్లంటివి?' అని యడిగెను. కుట్టాన్ కంఠమునుండి యేడ్పుతో గలసిన గద్గదధ్వని 'ఏమియు లేదు, ఏమియులేదు' అని బయటికి వచ్చెను. అనుచునే కుట్టా నాగలేదు, తొందరగా పోయినాడు.

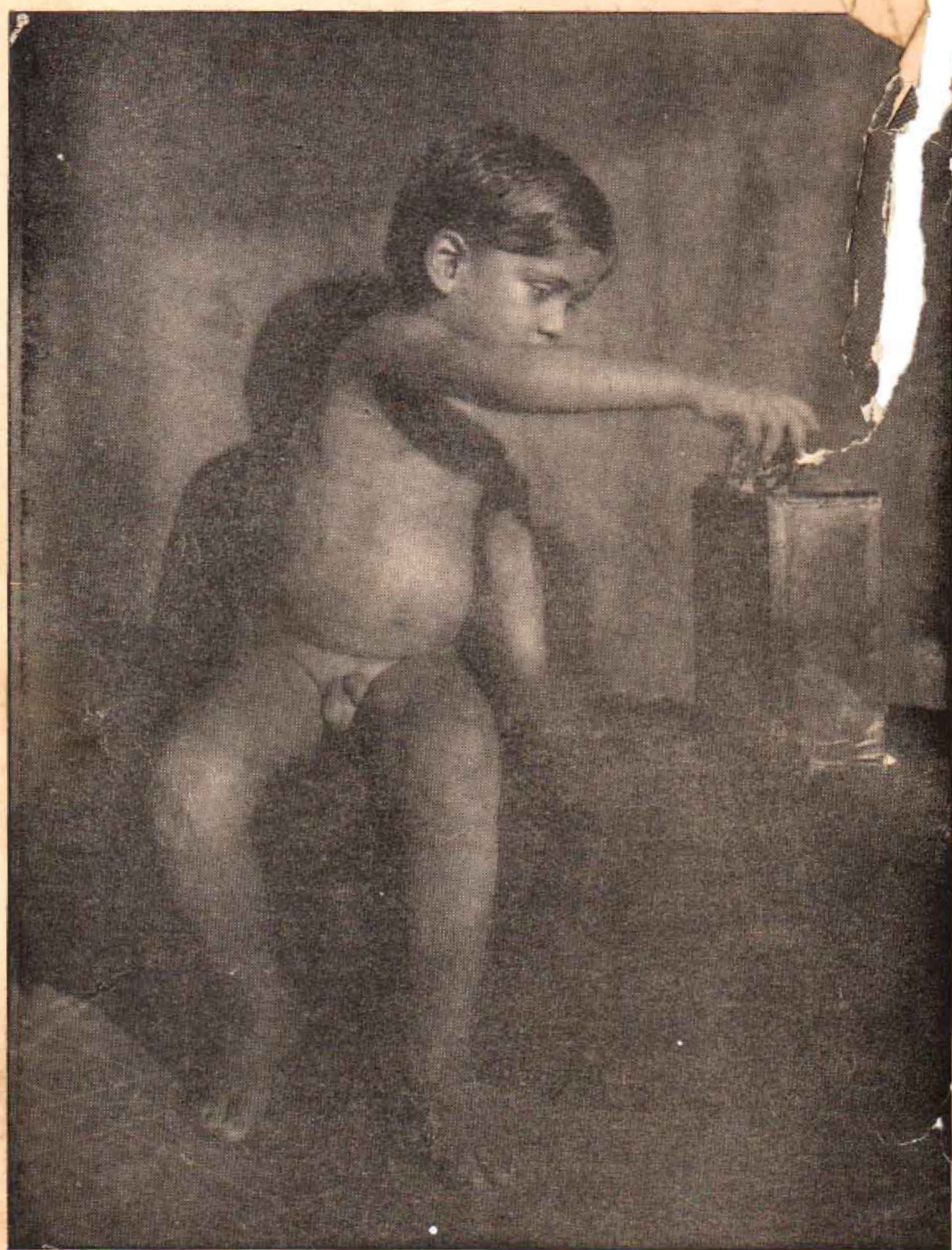
ఎదురుగా కమ్మరవాని కొలిమిలో పండ గ్రాగిన యినుపగుండువలె సూర్యోదయమైనది. కుట్టా నరగడియలో తన సౌధమునకు బోయెను. పోవుచునే యంతఃపురములోనికి పోయెను. గదిలో గోడమీద ఎర్రనిబొట్లు రెండు నెత్తురులు చిమ్మినవి. అప్పుడే రెండవసంవత్సరము గుర్తుపెట్టిన ఏకవీరచేతికైన నూనె కలిపిన కుంకుమవర్ణ మతని హృదయమునుండి యామె నెత్తురు తీసిన ట్లతనికి తోచెను.

౧౬

రాజునకు గొప్పవ్యాధి సంక్రమించినది. రాజు బ్రదుకునట్లు లేదు. దళవాయికి రమ్మని యుత్తరము వ్రాసినారు. రాజ్యములో లెక్కలన్నియు సరిగా జూచుచున్నారు. స్థానాపతి తెల్లవారక ముందే రాజాస్థానమునకు బోయెను. రాత్రిరి ప్రొద్దుపోవువరకు నింటికి వచ్చుటకు వీలు లేకపోయెను. ప్రొద్దున కుట్టాన్ చాలదుఃఖముతో నింటికి వెళ్లినాడు; అత డెట్లున్నది వీరభూపతికి తెలియలేదు.



'హంపివద్ద సూర్యాస్తమయము' శ్రీ యం. కె. రంగస్వామయ్యంగారు.



కుఱ్ఱవాని ఆలోచనలు శ్రీ యం. కె. రంగస్వామయ్యంగారు

కుట్టా నంత దుఃఖించుటకు కారణము వీరభూపతికి తెలియలేదు. తనభార్యపేరు చెప్పి నపు డత డట్లుగా నయ్యె ననుభావ మతనికి పోలేదు. కుట్టాన్ తన దురవస్థలు తలంచుకొనియే యట్లయ్యె నని యనుకొన్నాడు.

వీరభూపతి రాతిరి ప్రొద్దుపోయి యింటికి వచ్చి, భోజనము చేయకయ కుట్టాన్ వద్దకు పోయినాడు. కుట్టాన్ నిదురపోవుచున్నాడు. వీరభూపతి యొక సేవకుని బిలిచి, 'మీ స్వామి నే డెట్లున్నాడు' అని యడిగెను.

సేవ—'బాబూ! ప్రొద్దటినుండియుభోజనము చేయలేదు. స్నానమాడలేదు. వారివద్దకు పోవుటకు మాకు భయమువేసినది. కనులు చింతనిప్పులవలె నున్నవి. ఏమో ఆలోచించుచున్నారు. పగలెల్ల నిల్లంతయు, తోటయంతయు నేదో పని యున్నట్లుగా తిరుగుచున్నారు. జాముప్రొద్దున్న దనగా నీనిద్దురకు పడినారు. ఇపుడు జాముప్రొద్దు పోయినది. నిద్ర లేవలేదు. ప్రాణము శోష వచ్చునేమో? లేపనైన లేపుడు.'

వీరభూపతి కుట్టానును కదల్పవద్దని చెప్పి యింటికి పోయినాడు. ఆ రాత్రియంతయు నిశ్శబ్దమున ప్రశాంత గంభీరముగ గడచిపోయినది.

తెల్లవారినది. ఆణిమాసము వచ్చినది. పలుచని సంజ మొగిలు తెరచాటున నుదయించిన సూర్యబింబము కొంచెము పైకి వచ్చిన తరువాత స్వచ్ఛకిరణసమూహములతో లోకమున కంతయు వెలుగు విరజిమ్మెను.

రాజున కానాడు కొంచెము నెమ్మదిగా నున్నది. స్థానాపతి రానక్కరలేదని కబురు వచ్చినది. కొంచెము నెమ్మదిగనే యున్నదని దళవాయికి వర్తమానము చేసిరి.

కుట్టానునకు జాముప్రొద్దెక్కిన తరువాత మెలకువ వచ్చినది. లేచి మంచముపైన కొంతవరకు శాంతముగా గూర్చుండి, స్నానాదికములు చేసినాడు.

వీరభద్ర భట్టరును బిలిచి అంగడికి రెండువందలపన్నుల వెలగల యొకచీరయు, పసుపు, కుంకుమ తత్క్షణము కావలయునని చెప్పినాడు.

అవి వచ్చెను. మంచిగంధపు చందుకాయ పెట్టెలోనుండి భూర్జపత్రము తీసి, యా యరలలో వాడినపూలును, కస్తూరియు మరల నుంచి, యాపెట్టెయు, చీరయు, పసపు కుంకుమలును పూని వీరభూపతి యింటికి పోయినాడు. నిన్ననెల్ల భోజనము లేకపోవుటచేత నడువలేకపోయెను. బండి వద్దనెను.

వీరభూపతి పసుపు, కుంకుమ, చీరయు చూచి యివి యేమిటని యడిగెను.

కుట్టాన్ — 'నెమ్మదిగా చెప్పెదను. తొందరపడకుము. (కొంత యూగి) నే నీరోజున నిచ్చటనే భోజనము చేసెదను.'

వీరభూపతి 'సరే' నన్నాడు.

కుట్టాన్—'మన మిరువురమే కూర్చుందము. మనకు నీభార్య వడ్డనచేయవలెను.'

వీర—‘ఆమె నడిగెదను. ఆమె యొప్పుకొనవలెనుగదా. నీవు దళవాయి కొడుకువు, నీ యెదుటకు వచ్చునో రాదో?’

కుట్టాన్—‘నే నడిగెదను. అన్నగారి వద్దకు రాగూడదా? ఎంత తెరచాటయినను, నంతఃపురస్త్రీలయినను, నన్నలకు, బంధులకు కనంబడరాదా?’

ఇరువురును మేడపై బడకగదిలోనికి బోయిరి. మీనాక్షి లేచి నిలుచున్నది. కుట్టానును గుర్తుపట్టినది. లోతైన కనులతో నతని వంక చూచినది. కుట్టాన్ కనులు క్రొత్తగా కాపురమునకు పోయిన చెల్లెలిని చూచు నన్నగారి కనులవలె సోదరస్నేహసూచిత మందహాసములు వెల్లిగక్కినవి. అతని విశాలములైన నేత్రముల కొనలయందు బాష్పములు నిండినవి.

వీర—‘మీనా! మీ అన్నగారికి నేను నీవు భోజనము పెట్టవలెనట. ఈయన నెఱుగవు కాబోలు; ఈయనే కుట్టాన్ సేతుపతి. నీకు చెప్పితినిగదా నాకు పరమాప్తుడని! నేను తినుచున్న ప్రతిమెతుకును నితనిదే.’

మీనాక్షి స్తబ్ధ యైపోయెను. ఆమె నేత్రములవెంట రెండు బాష్పబిందువులు రాలెను. వారివంక చూడలేక తలవంచుకున్నది.

కుట్టాన్—‘అమ్మా! ఎందుల కట్లు నిస్తబ్ధవయ్యెదవు? ఇది కోరరాని కోరిక యనియా? నీభర్తకు నాకు నున్న స్నేహ మట్టిది. నీవు నాకు సహోదరివి. సందియ మెందులకు? నీవు వడ్డించగా భోజనము చేయవలె ననిపించినది. అందుచేత వచ్చినాను. నీ విష్టపడవేని పోయెదను.’

మీనాక్షి పెద్దనిట్టూర్పు పుచ్చి, ‘అన్నా! వడ్డించెదను. నేను నిస్తబ్ధ నైనది యందుకు కాదు. తరువాత చెప్పెదను’ అన్నది.

ఆ మూడు నెలలనుండి మీనాక్షి నంత యుత్సాహముగా నెవ్వరును నెప్పుడును చూడలేదు. భోజనానంతరమువరకు నామె మహోత్సాహముతో నున్నది. మీనాక్షికూడ భోజనము చేసి వచ్చినది. మేడపై గదిలో తివాచి పరచి కూర్చున్నారు. మీనాక్షినికూడ కూర్చుండుమని కుట్టాన్ బలవంతము చేసినాడు. ఆమెయు గూర్చున్నది. కుట్టాన్ వీరభూపతితో నిట్లు మొదలుపెట్టినాడు: ‘అన్నా! నీకు నే నిప్పుడు కొన్ని సంగతులు చెప్పబోవుచున్నాను. అవి విచారకరమైనవో, ఆనందకరములైనవో నాకే తెలియదు. చెప్పవచ్చునో, చెప్పరాదో కూడ తెలియకున్నది. అవి యన్నియు జెప్పుటకు నాచెల్లెలు మీనాక్షి యనుజ్ఞ కూడ తీసికొనవలసియున్నది.’ అని యామె వంక చూచినాడు. ఆమె తల వంచుకుని తన యభిమతమును శిరశ్చాలనమువలన తెలిపినది.

కుట్టాన్—‘వీరా! నీవంటి ధైర్యవంతులు, బుద్ధిమంతుడు నివియన్నియు విన్న తరువాత యథాప్రకారముగనే ప్రవర్తింపగలడను నుద్దేశముతో చెప్పుచున్నాను. నే నిపుడు

నీ కొకమాట చెప్పబోవుచున్నాను. భయపడకుము. నిగ్రహము పూనుము. చెప్పుదునా?'

వీరభూపతి తల యూపినాడు.

కుట్టాన్—'నీతో నే నిదివరకు ప్రేమించితినని చెప్పితినే,—చాల జాగ్రతగా నుండుము—ఆమె యీమె.'

వీరభూపతికి తల తిరిగిపోయినది. అతడు 'ఆ!' అని బిగ్గరగా నరచినాడు. మీనాక్షి యేకధారగా కన్నీళ్లు జార్చుచున్నది.

కుట్టాన్—'వీరా! ఇదియేనా ధైర్యము? ఓర్చుకొనుము. మించివచ్చిన దేమియు లేదు. ఇదియంతయు భగవంతుని లీల. మన మేమి చేయ గల్గుదుము? నేను నీకు పరమాప్తుఁడను. నాకన్న నిన్ను ప్రేమించువారు జగత్తులో నెవరు? నీ కింక నధైర్య మెందుకు? శోక మెందులకు? అన్నా! నీ కశుభము కలుగుటకు పూర్వము నాగొంతుక తెరుగుకొని పోనిమ్ము.'

వీరభూపతి కొంచెము యథాస్థితికి వచ్చినాడు.

కుట్టాన్—'మొన్న రాత్రి నీవు నీసంగతి యంతయు నాతో చెప్పినావు. నేను పాతాళమునకు త్రొక్కబడితి ననుకున్నాను. హఠాత్తుగా విన్న యీవార్త నా తల బ్రద్దలుకొట్టినది. ఇది వినుటకు నీ కిప్పు డెట్లున్నదో నాకు నప్పు డట్లున్నది. అప్పు డింటికి పోయి, యేమి చేయుదును? ఏమియు దోచలేదు. ఏమో నేను నూరుబ్రహ్మహత్యలు చేసిన ట్లనిపించినది. వీరా! నాకు పిచ్చియెత్తు ననుకున్నాను. అపుడు పిచ్చియే యెత్తినది. కాని శ్రీసుందరేశ్వరుడు నాయం దున్నాడు. ఈమహాకల్లోలము నిన్న పగలు రెండుజాములు దాటువరకు దాటినాను. నీవు నాకు పరమాప్తుఁడవు. నీకన్న నాకు ప్రపంచములో ప్రేమింపగలవారు లేరు. అట్టి నీభార్యనా నేను ప్రేమించుట? నాహృదయము కణకణలాడు నిప్పుకలలో పడవేసి కాచిన ట్లయినది. విషసంలిప్తాగ్రములైన వెయ్యిబాకు లొక్కమారుగా నాహృదయములో దిగవేసినను నంత బాధ యుండదు. చివరకీ ప్రవాహములో బడి నశించిపోకుండ నొడ్డుకు జేరుకున్నాను. ఈమె యెడల నిదివరకు నాకు గల ప్రేమయంతయు సోదరప్రేమగా మార్చుకున్నాను. వీరా! నాకు అక్కలు గాని చెల్లెండ్రుగాని లేరు. భగవంతుడు నా కాలోప మీప్రకారముగ తీర్చినాడు. నిజముగా మీరిర్వురు సుఖముగా సంసారము చేయుచున్న చూచుటయే నేను కోరినది. ఇక నాపూర్వవిషయము నాకు జ్ఞప్తికి రాదు. ఏలన, నిన్న దానికంతకు తగినంత నరకబాధ మానసికముగా ననుభవించితిని. ఆభావము నాలోనుండి పోయినది. ఇప్పు డీమెను నేను సోదరివలె చూచుచున్నాను. అట్లు చూడగలను. వీరా! ఏదురూహయు లేకుండ నీమె నిపుడు కౌగిలించుకొనగలను. నాచెల్లెలనుచు నెవరైన నున్నచో నామె నెట్లు కౌగిలించుకొందునో ఈమె నట్లు కౌగిలించుకొనగలను. నిన్న నేను పొందిన మహాబాధవలన, నాతపస్సువలన నా కీశక్తి వచ్చినది. వీరా! ఈ జీవితములో నన్ను

నీయెడ నెంత కృతజ్ఞునిగా జేసికొంటివి! నన్ను ఘోరపాపమునుండి రక్షించితివి. నా ధర్మపత్నిని ప్రేమించుటకు మార్గము చూపితివి. ఇంకేమి చేయవలయును? నీవు నాకు గురువువంటివాడవు'—అని కుట్టాన్ ఏడ్చుచు వీరభూపతి పాదములు కనుల కద్దుకొనెను. వీరభూపతి యతని చేతులు తీసి, 'కుట్టాన్, నా పూర్వజన్మసుకృతమువలన నీవు నాకు స్నేహితుడ వైనావు. నీకు నాకు పోలిక యెక్కడ? నీవు ఋషివి: నే నింకను మనుష్యుడనే. శ్రీ సుందరేశ్వరుడ వి ట్లవతరించినావు' అని కన్నీళ్లు పెట్టుకున్నాడు. కుట్టాన్ చీరయు, పసుపు కుంకుమలును, చందుకాయ పెట్టియు మీనాక్షి కిచ్చి, 'అమ్మా! బుద్ధిమంతురాలవు. విద్యాధికురాలవు. నీకు నే చెప్పవలసిన దేమున్నది? ఈచీర కట్టుకొనుము' అనెను. ఆమె కన్నీళ్లు తుడుచుకుని ఆచీర ధరించి వచ్చి కుట్టానునకును, భర్తకును నమస్కారము చేసెను. నమస్కృతిలో మీనాక్షి వీరభూపతి పాదములను చేతులతో చక్కగా నిమిరెను.

౧౭

మీనాక్షి 'అన్నా! యిక రెండురోజు లుండు' మన్నది. వీరభూపతి పోనిచ్చినాడు కాడు. కుట్టాన్ పంచమివరకు వీరభూపతి యిల్లు వదలిపెట్టుటకు వీలు లేకపోయినది. కుట్టానున కేకవీరను చూడవలెనని యున్నది. ఆమెతో నిదియంతయు జెప్పవలె ననిపించినది. మీనాక్షి మాట తీసివేయలేక యున్నాడు. రాజునకు దదియనాటికే యెక్కువ యయినది. దళవాయిని తొందరగా రమ్మని మరల వర్తమానము చేసినారు. దళవాయి వచ్చుటకు వీలు లేకపోయినది. మారవదేశము ముద్దుకృష్ణప్ప నాయకుడు రాజ్యమునకు రాకపూర్వము దొంగలచే నిండియుండెను. రామనాథము మధురకును రామేశ్వరమునకును మధ్య నున్నది. రామనాథము వద్ద పెద్ద చెరు వున్నది. దానికి 'పాండ్యకమ్మె' అని పేరు. అది పూర్వ మెప్పుడో పాండ్యులు త్రవ్వించిన చెఱువట. అతటాకము వద్ద చోరులు మూగి రామేశ్వరమునకు పోవు మార్గములో యాత్రికులను దోచుకొనుచుండెడివారు. ఈమార్గము విశ్వనాథనాయకుని కాలమునుండియు నిట్లే యున్నది. కాని ముద్దుకృష్ణప్ప నాయకుడు దానివిషయమై శ్రద్ధతీసికొని దళవాయి నచ్చటికి పంపించి, యా మారవదేశమును స్వాధీనము చేసికొనెను. మధుర నాయకులకు రామనాథదేశము స్వాధీనము చేసికొనవలసిన యగత్య మున్నది. సముద్రపు టొడ్డంతయు పోర్చుగీసువారి యధీనతలో నుండిపోయెను. పోర్చుగీసు రాజప్రతినిధులచేత నియమింపబడిన యధికారులు సముద్రపు టొడ్డులనున్న పల్లెలలో, పట్టణములలో వర్తకముచేతను వచ్చుచున్న రాబడులు, పన్నులు వసూలు చేసికొనుచుండిరి. ఆయాస్థలముల యందు నేరములు, శిక్షలు మొదలగు సర్వాధికారములు పోర్చుగీసువారే చూచుచుండిరి.

స్వదేశ రాజులనుండి యిట్టి యధికారమును పోర్చుగీసువారు పొందలేదు. పారవులు (పల్లెవారు) తూర్పు సముద్రతీరములం దున్నవారందఱు పోర్చుగీసు రాజునకే ప్రజయట. అపరజ్ఞానము లేని యీ సముద్రతీర ప్రజను పోర్చుగీసువారు మతబోధకులవలనను, నల్పపారితోషికముల వలనను వారి నాకర్షించి వారిని క్రైస్తవ మతములోనికి మార్చి, వారి యండ గొని యిట్టి యక్రమములను దేశములో జేయజొచ్చిరి. ఈ రాజకీయ దౌర్జన్యమును, ధననష్టమును నివారించుటకు మధుర రాజులు మారవదేశమును చక్కగా నుంచుట యవసర మైనది. రామేశ్వరమునకు బోవు యాత్రికులను దోచుకొనుట కూడ నా రోజులలో క్రైస్తవమతాభివృద్ధి చేయుటగా భావింపబడెను కాబోలు. మొదట ఉదయన్ సేతుపతి యీ పనిమీద నియమింపబడినది విశ్వావసు నామ సంవత్సరమున.

సేతుపతి దళవాయి యచ్చటకు చేరిన తోడనే మొట్టమొదట రామేశ్వరమునకు బోవు మార్గము బాగుపరచుటకై రామనాథమునకును, పొగళూరునకును కోటలు కట్టి యచ్చోట సైన్య ముంచెను. యాత్రికులను గుంపులుగుంపులుగా చేసి, ప్రతి గుంపువెంటను కొందఱు సైనికులను పంపించుచుండెను. రామనాథమునుండి యిట్టి యాత్రికులు ప్రొద్దున నొకగుంపు, సాయంతన మొకగుంపును బయలుదేరును. వారివెంట నేబది సైనికులు, వీరి వెంట నేబది సైనికులును పోవుచుందురు. ఈ రెండు సైనికుల జట్టులును మఱునాడు రామేశ్వరమునుండి వచ్చు యాత్రికులతో వత్తురు. ఇచ్చటినుంచి మఱునాడు మరి రెండు యాత్రికులగుంపులు బయలుదేరును. ఇట్లు మొదట యాత్రికులకు సౌలభ్యముచేసి, యనంతరమున నాచుట్టుపట్ల నిరంకుశముగా ప్రవర్తించుచున్న చిన్నచిన్న పారవులనాయకులను క్రమక్రమమున సాధించి కాళయ్యార్ కోవెల, పట్టమంగళము మొదలగు స్థానములలో తగిన యధికారుల, నుంచి కట్టుదిట్టములు చేసెను. తరువాత సేతుపతి రామనాథము చుట్టుపట్లనున్న యరణ్యములను ఖేదించి పాండ్యకవ్రై జలముతో భూమియంతయు సాగుచేయించెను. దేశము చోరభయము లేక తృణజలకాష్ఠసమృద్ధి గలిగి సేతుపతి పరిపాలనమున శాంతి కలిగి యుండెను. పరదేశీయుల యుబ్బును తాత్కాలికముగా తగ్గెను. కాని మతవిషయికమైన యే పనులు సేతుపతి చేయలేదు.

రాజునకు చాల జబ్బుగా నున్నది, రమ్మని కబురు వచ్చుటచే దళవాయికి భయము వేసినది. రాజున కెట్లుండునో! ఒకవేళ రాజు మృతి నొందెనా, తా సీరామనాథ ప్రాంతములలో జేసిన ప్రయత్నము లన్నియు నిష్ఫలములగును. సామాన్యముగా రాజు మారినప్పుడు సామంతులును, శత్రువులును తమ స్వాతంత్ర్యమునకును, పోయినభూములు మరల సంపాదించుకొనుటకును ప్రయత్నింతురు. కనుక నిదియే సమయమని, 'దళవాయి రాజధానిలో ననేక కార్యములు చూచుచుండును,

వచ్చుటకు వీలు లేదని తెలిసి, యణగ ద్రొక్క బడిన చిన్న చిన్న నాయకులు మరల తమ స్వాతంత్ర్యమును వహించిరా, యీసారి వారిని గెలుచుటకూడ కష్టమైపోవును. అందుకని తాను రాజధానికి పోకమున్న తనకుమారుని రమ్మని దళవాయి కబురంపినాడు. తనకుమారుని తనయధికారములో నుంచి తాను రాజధానికి పోవలయును. దళవాయి తత్‌క్షణము రాజధానికి పోవలె. కుట్టాన్ తత్‌క్షణము రామనాధమునకు రావలయును.

జ్యేష్ఠ శుక్లపంచమినాడే కుట్టాన్ బయలుదేరవలసివచ్చెను ఏకవీరను చూచుటకు గూడ వీలు లేక పోయినది.

దళవాయి మధురకు దళమికి చేరుకొనెను. రాజు ముద్దుకృష్ణప్ప నాయకుడు మంచములో పరుండియే తన యిద్దరు కొడుకులను, దళవాయిని, ప్రధానిని, రాయసమును కూర్చుండబెట్టుకుని రాజ్యమంతయు తనకొడుకుల కప్పగించెను. పెద్దకుమారుడైన వీరప్పనాయకుని రాజును చేయవలసినదని నిర్ణయించెను. రెండవ కుమారుడును, మహాసమర్థుడునైన తిరుమల నాయకునితో నన్నగారికి జేదోడు వాదోడుగా నుండుమనియు, కస్తూరి రంగప్ప వలె ప్రవర్తించరాదనియు, నట్లయిన రాజ్యము బహుధా పంచుకునిపోయి శత్రువులకు సాధ్యమగుననియు చెప్పెను. తిరుమలనాయకుడు తండ్రి పాదములవద్ద కూర్చున్నవాడు, సాల ప్రాంశువు, లేచి, కత్తి పూని, తనయన్నగారి నే సేవించెదననియు, నన్నగారికి సంతానము కలిగనేని యతని తరువాత తనయన్న సంతానమునే రాజు జేసెదననియు ప్రమాణము చేసెను. తరువాత రాజు దళవాయి, ప్రధాని, రాయసములతో తననువలెనే తనకుమారునికూడ సేవించవలెననియు, వారి రాజభక్తివలననే రాజ్యము సాగుచున్నదనియు జెప్పి, సేతుపతి చేసిన మహత్కార్యములను, నతడు చూపించిన రాజభక్తిని గొనియాడెను. వారందఱును రాజ్యమును పూర్వమువలెనే కాపాడెదమని ప్రమాణము చేసిరి. తరువాత రాజు చాలసేపు శాంతముగా నుండెను. అదివరకే పాళెగాండ్రందఱు ననేక కార్యముల మిష మీద మధురకు పిలిపింపబడిరి. రాజు సాయంతనమున నొకరొక్కరినే పిలిచి వారివద్దనుండి గూడ వాగ్దానములు తీసికొని యానాడే వీరప్ప నాయకుని కభిషేకము చేయించెను. క్రొత్త రాజున కందఱును జోహారులు చేసిరి. మఱునా డేకాదశి. ఆనాడు చంద్రోదయసమయమునకు శ్రీ ముత్తుకృష్ణప్ప నాయకుడు పరమపదించెను.

రాజసౌధమంతయు రోదనధ్వనులతో నిండిపోయెను. దళవాయియు, తిరుమలనాయకుడును పోయి యూరడించిరి. మంచిగందపు చెక్కమీద నేతికుండ్లు క్రుమ్మరించి వృద్ధరాజ శవము నాహుతిచేసిరి. వీరప్పనాయక మహారాజులుంగారు సహస్రగోదానములును, శతాగ్రహారదానములు చేసెను.

సామంతరాజులయు, ప్రధానాధికారులయు రాజభక్తివలన రాజ్యము మరల శాంతముగా జరుగుచుండెను. క్రొత్తరాజునకు పాళెగాండ్రిచ్చిన కానుకలతో రాజసౌధము నిండిపోయెను. వృద్ధరాజు పోయినాడన్నదుఃఖమేయంతఃపురమునందు దాగియున్నదో కాని, మధురరాజ్యమంతయు నూతనభూపతి పట్టాభిషేకోత్సవమునందలి యానందచిహ్నముల తోడనే కలకల లాడుచుండెను.

వీరభూపతి యుదయన్ సేతుపతిని ఒకనాడు భోజనమునకు బిలిచెను. వీరభూపతి చిన్నవాడు. చనిపోయిన వృద్ధనరపతికూడ వీరభూపతికి స్థానాపతి యధికారము వచ్చి మూడునెల లయినను మిక్కిలి సమర్థతతో వర్తించినాడని చెప్పెను. వీరభూపతి యిదివరకు వృద్ధసేతుపతి చూడలేదు. అతనికీ యుద్యోగము కుట్టాన్ తిరుమలనాయకునితో చెప్పియిప్పించెనని యతనికి తెలియును. వీరభూపతిని చూచిన ఉదయన్ సేతుపతికి ముద్దయినది, కుఱ్ఱవాడు, తెలివితేటలు కలవాడని.

భోజనవేళ మీనాక్షి వడ్డించినది. దళవాయి మీనాక్షి నెఱుగును. ఆశ్చర్యపోయినాడు. వీరభూపతి నడిగినాడు. స్థానాపతి కథయంతయు సంక్షిప్తముగా దళవాయికి తెలియజేసెను.

మీనాక్షి 'కక్కా! అన్నకు నాయెడల నెంతప్రేమ యనుకొంటిరి' యన్నది. తన కుమారుని సంసారమునకు మంచిరోజులు వచ్చినవని దళవాయి సంతసించినాడు. ఇప్పుడు కొడుకును, కోడలిని విడిగా నుంచరాదు. దళవాయి నాటితిథి యడిగెను: 'ఆషాఢ బహుళ చతుర్దశి.'

౧౮

మీనాక్షి సేతుపతుల సౌధమునకు పోవుచు వచ్చుచుండెను. ఏకవీరకు నామెకు మిక్కిలి చెలిమి యైనది. ఏకవీరకూడ రెండు మూడుసారులు స్థానాపతియింటికి వచ్చినది. ఆమె వచ్చిన రెండు మూడుసారులును స్థానాపతి యింటివద్ద లేడు. రాచకార్యము లంతయు త్తిడిగా నున్నవి. వీరభూపతి యింటికే వచ్చుటలేదు. వరుసగా వారమునిదినము లీపూట వచ్చుటకు వీలు లేదు, ఈపూట వచ్చుటకు వీలు లేదని యతడింటికి వర్తమానము లంపెను. మీనాక్షి సేతుపతుల ప్రణయమును గూర్చి వీరభూపతికి తెలిసినతరువాత కుట్టాన్ మూడుదినములు వీరభూపతి యింటనే యుండెను. అనంతరమున నతడు రామనాథమునకు వెడలిపోయెను ఆతరువాత మీనాక్షి వీరభూపతుల చర్యలలో ననేక మార్పులు కలిగెను. వీరభూపతి పైన ప్రేమ నానాటికి మీనాక్షి కభివృద్ధి నొందుచుండెను. మీనాక్షి నిత్యము వీరభూపతి యున్నచోట గాని యుండదు. అతనితో మాటాడునపుడామె మొగములో నవ్యక్తములైన స్వర్గవాంఛలు తలచూపుచుండును. ఆ నాలుగైదు రోజులలో మీనాక్షి తనంతట తాను వీరభూపతిని రెండుసారులు కౌగిలించుకొన్నది. కాని వీరభూపతిలో కదలిక లేదు. అతడు మున్నువోలె నామెను పలుకరించుటకూడ లేదు. తనవద్దనే

కూర్చున్న మీనాక్షి నచటినుండి లేచి పొమ్మ నును. ఆమె తనవద్దకు వచ్చినవెంటనే తన కేదో పని యున్నట్లు లేచిపోవును. మీనాక్షి యతని కౌగిలించుకున్నపుడు రంభాపరిష్వంగ మున నిశ్చలుండగు, నియతేంద్రియుడైన శుకు నివలె కూర్చుండెను. ఇతని యీ తూష్ణీం భావము మీనాక్షికి దుఃఖము కలిగించలేదు. అంత కంత కామె ప్రేమ వృద్ధియగుచునే యుండెను. పొంగి వచ్చు నా ప్రేమప్రవాహ మును వీరభూపతి తాళుకొనలేకపోయినాడు. ఆమెచేయు ప్రేమద్యోతక కార్యములను నోర్చు కొనలేకపోయినాడు. అతనిమనస్సు కదలి పోయినది. సేతుపతి, మీనాక్షి - వీరిరు వురి ప్రేమము నతనిమనస్సు నావరించెను. ఇప్పుడు వారి ప్రేమ సోదరీ సోదర ప్రేమ కదా! శారీరకమైన సంయోగము లేకపోయి నను వారిరువురే భార్యాభర్తలు. వారి యీ ప్రేమ యూరకే పోవునది కాదు. వారిజీవితము లున్నంతవఱకు నది తుడిచివేయబడునది కా దు. ఇప్పటి వారి యునికి యథార్థ మైనను, ప్రథమప్రేమ, మీనాక్షీ హృదయపుమొగ్గ, కుట్టాన్ సేతుపతియే వాసన చూచినాడు. ఇప్పు డది యనన్యభోగ్యము. వీరభూపతికి నిద్ర లేదు. ఆహారము లేదు. నిరంతరము మీ నాక్షీ సాహచర్య మోర్చుకొనలేక రాజసౌధ మునకు పోయి యందే నివసించుచుండెను.

వీరభూపతి యింటికి వచ్చి వారము దినము లైనది. మీనాక్షి యతనికొరకు రాజసౌధ మునకు బోద మనుకున్నది. కాని అట్లు చేయరా దనుకున్నది. ఉన్నన్నినా ళ్లుండ వచ్చెనా, ఇక తొందరలో రావచ్చు నను కున్నది. తొందరపడి సంఘమర్యాద నుల్లం ఘించుట యేల యనుకున్నది. వీరభూపతిని గూర్చి యామె యూహించినపుడెల్ల నామె మొగము చివరలు రేఖాసౌష్ఠవసీమలును, కనులు జ్యోతిరాస్థానములు నగుచుండెను. ఆమె యొడలంతయు పులకరించిన ట్లుండెను. ఈ మహాప్రేమలో నామెకు వీరభూపతికి తన యెడ నెట్టిభావ మున్నదో తెలియలేదు. తన పూర్వనైల్యమంతయు కుట్టాన్ తపస్సుచే బరిక్షాళిత మై పోయిన దనుకున్నది. వీరభూపతి వంటి బుద్ధిశాలి కందలి సమున్నతార్థము గోచరించకుండుట దుర్లభ మనుకున్నది. వీర భూపతి యీ యంతఃపురాశ్రయము పని యొత్తిడివలననే కలిగె ననుకున్నది. రాజు పో యిన క్రొత్తరిక మీయూహకు బల మిచ్చినది.

నాడు శ్రావణ శుద్ధదశమి. ఆకసమున మొగిళ్లు కృష్ణసారమృగములవలె, అగురు ధూమములవలె, ఎలుగుబంట్లవలె, ఏనుగు గున్నలవలె, దుముకుచుండెను; వ్యాపించుచుం డెను; కదలకుండెను; ఘీంకరించుచుండెను. తూరుపున పట్టినమబ్బు చుట్టుపట్ల నున్న పది మబ్బుల కలుపుకుని వాన యొలుక బోసినదే యనిపించినది. కాని యింతలో నొక పెద్దగాలి వచ్చి దానిని పునరేకాదశధా విశ బరచెను. సూర్యుడు మాత్ర మప్పుడప్పుడు పలుచని మబ్బులలోనుండి మందరశ్ములు కనుపించునే గాని యింతలో మరల నొక నల్లకానుగుల

గుమ్ముమంటి మేఘ మడ్డువచ్చి యతని లోక మును వేఱుపరచును.

ఒంటరిగా నున్న మీనాక్షి కేమియు దోచలేదు. ఆమెకు వీరభూపతి దగ్గర లేమి వియోగభారము ననిపించలేదు. ప్రతిక్షణ మతని రాక నెదురుచూచు నామె దేహము మాటి మాటికి క్రొత్తక్రొత్త పులకలచే గరగరికలు దాల్చుచుండెను. ఆమె కింతలో నేకవీరవద్దకు పోవలె ననిపించినది. ఇదివర కామె యేకవీర యింటికి పదిసార్లుదాక పోయియుండవచ్చును. ఏకవీర యనిన మీనాక్షికి చెప్పరానంత ప్రేమ యున్నది. ఆ ప్రేమకు కారణ మున్నది. ఆమెను చూచినంతనే మీనాక్షికి తన జీవిత మంతయు జ్ఞప్తికి వచ్చును. తనజీవిత రహస్య మంతయు నొక గుళికవోలె యామెలో నున్న ట్లనిపించును. కాని యేకవీరకు మీనాక్షిమీద నేటిప్రేమ? మీనాక్షి యేకవీరకు స్థానాపతి భార్య. స్థానాపతికి తనభర్తకు స్నేహము. స్థానాపతి కుద్యోగ మిప్పించినది తనభర్త. అందుచేత గూడ దనయందు మీనాక్షికి ప్రేమ కలుగవచ్చును. అయినను అంతప్రేమ చూపుచున్న మీనాక్షిని హృదయముతో దాను ప్రేమించలేకపోయినను, లోకమర్యాద యెంతవర కభిలషించునో అంతవర కామెను ప్రేమించునట్లు వ్యక్తపరచుచుండెను. అందు కనియే అంతవర కిల్లు కదలని యేకవీర రెండు మూడుసార్లు స్థానాపతి యింటికి వెళ్లినది. వెళ్లినది, కొంచెముసేపు మాత్రమే యుండి తిరిగియు వచ్చినది. మీనాక్షి యామెకు తన యిల్లంతయు జూపించ నెంచినది. ఏకవీర యామె కెడ మీయక వెళ్లినట్లే వెళ్లి తిరిగి వచ్చినది. మీనాక్షి సహజముగ వివేకవతి; లోకులభావములు వారి ప్రవర్తనలవలన తెలిసి కొను నేర్పు కలదియ కాని, యిప్పటి యామె స్థితి యొక తన్మయత్వముగా నున్నది. తన తొల్లిటిప్రేమ; దానిపరిణామము; తన యిచ్ఛ లేని తల్లిదండ్రుల బలవంతమువలనిపెండ్లి; ఆ వచ్చినభర్త తనయిచ్ఛ నడిపినవాడు; దైవా ద్వాకుట్టాన్ కలయిక; అతని మహత్తర త్యా గము-ఈ విచిత్రసంఘటన మెల్ల నామె యెడం దలో దేనినిగూర్చియు నాలోచించుట కెడ మియ్యలేదు. తన వివాహ మైన నాటినుండి తన పతియెడల తనదోష మామెను వేధించు చుండెను. ఇతరమైన యేసంగతిని గూర్చి యూహించుటకు దావియ్యని యామెమనసు తనశక్తినంతయు నీవైపునకు త్రోసినది. దివా రాత్రము లామె వీరభూపతిని గూర్చియే యూహించుట. ఏకవీర తనయెడల నెట్లు ప్రవ ర్తించినది యామెకు గుర్తే లేదు. నాడు మర ల నేకవీరను జూడబో నెంచి శకటవాహకుని బిలిచి బండి యాయత్తపరుపుమనెను.

తాను తలదువ్వుకుని, క్రొత్తచీర తాల్చి, నగలు ధరించి, ముంగిట నిలిచిన శకట మారో హించ బయటికి వచ్చెను. ఆమె ప్రొద్దున నొక సేవకుని వీరభూపతిని నాటిరాత్రికి రమ్మని కబురంపినది. వాడు వచ్చి స్థానాపతి రాత్రికి వత్తునని చెప్పిరని వార్త తెచ్చినాడు. వానిని పంపించి మీనాక్షి బండిలో గూర్చున్నది.

బండిలో గూర్చున్న మీనాక్షి కన్నులలో వీరభూపతి యాడినాడు. ఎఱ్ఱనిమానిసి. శాంతమైన వదనము. ఎఱ్ఱని మొగమున నల్లని మీసముల చివరలు మెలికలు తిరిగి తామరమీద తుమ్మెద లాడిన ట్లునికి. ఆజానుబాహువు. చక్కనికన్నులు. ఎప్పుడు నవ్వుచున్న మొగము. మీనాక్షి తా గప్పుకొన్న బంగరు పూవులుగల తెల్లని పట్టుసేలువలోపల రెండు చేతులు ప్రక్కల కదుముకుని, కన్నులు మూసికొని, బండిలో నొకవైపున కొదిగి కూర్చున్నది. రంయిమని చల్లనిగాలి తెరలసందుగా లోనికి దూరినది. మీనాక్షి కన్నులు మరింత మూసికొని, నక్కినక్కి మూలమూల కొదిగి యొదిగి కూర్చున్నది.

ఆశకటము రాజదత్తము. ప్రధానాధికారులకు ప్రతివారికి రాజుగారి శకట మొకడు కానుక. అది యిది. బండికి నాలుగుచక్రములు. క్రొత్తరంగు. నందీశ్వరునివంటి రెండు వృషభములు బండికి గట్టబడెను. బండివాడు బహుప్రయత్నమున వృషభముల నంకెకు తెచ్చుచున్నాడు. బండికి నొగవద్ద స్థానాపతి పేరున్నది. ఎద్దులవీపులమీద కప్పబడిన యెఱ్ఱని పట్టుసెల్లాలమీద స్థానాపతిపేరు వ్రాయబడి యున్నది. ఎడ్లకొమ్ములు కోనదేరి చివరల హొన్నుపొన్ను లమర్పబడి యున్నవి. అద్దాలు, మువ్వలు, చిఱుగంటలు నమర్చిన వెండ్రుకల త్రాళ్ల సికమారులు, మెడలకు గంటల పట్టెడలు, నాలుగు కాళ్లకు వెండ్రుకలత్రాళ్లు ప్రకాశించు రెండువృషభములు దక్షయజ్ఞధ్వంసవేళ వీరభద్రుని వెన్నాడిన నందీశ్వర భృంగీశ్వరులవలె నురుసులు గ్రక్కుచుండెను. పార్వతీదేవికి హిమవద్రాజు పంపించిన సారెవలె, మీనాక్షీ దేవికి ప్రతి సంవత్సరారంభ వేళాకృత కళ్యాణార్థ పరిగుంఫితమంటపమువలె నాబండి వీథివెంట జరజర దొరలిపోయినది.

మా వ్యాసకర్తలకు

వ్యాసములు చిన్నసైజు కాగితములపై ఒకవైపున మాత్రమే విడిఅక్షరములలో బంతులు దూరదూరముగా దిద్దుబాట్లు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పులు లేకుండ చూచుకొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుడు, 'భారతి'

ఉత్తరరామచరిత్ర నాటకము-భవభూతిహృదయము

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారు

శ్రీనివాసుని యవతార మైనవాఁడు
నిర్మల గుణాకరంబయి నెగడువాఁడు
న్యాయ్య విక్రమమునకు స్థాన మగువాఁడు
రామచంద్రుఁ డెప్పుడును క్రూరమతి కాఁడు.

రసముఁ బోషించుటకు నేను రామచరిత
నన్యథా చేసియుంటి నయ్యై తెఱఁగుల
దాని నిజమైన కథగాఁగఁ దలఁచి లోకు
లకట! భ్రమపడుచుండి రటంచుఁ దెలిసె.

అమలినుఁడు ధర్మవిదుఁడు దయామయుండు
రామచంద్రుఁ డెక్కడఁ? కఠోరముగఁ క్రూర
ఘోరమృగ సమాకుల వనక్షోణియందు
జనకతనయను డించి రమ్మనుట యేడ?

శోకము సమృద్ధిగాఁ దోఁచి చొక్కఁజేయ
వలయు రసికాళి నన్న భావప్రపుష్టి
కొఱకుఁ గథను మార్పఁగవచ్చు సరసరీతి
నగు నిది రసజ్ఞ సంప్రదాయ క్రమంబు.

అట్టి రససంప్రదాయంబు నాశ్రయించి
భయముగా వినఁదఁబడవచ్చు శ్వాపదముల
నడుమ లక్ష్మణస్వామి జానకిని డించి
వచ్చె రామాజ్ఞనని నేను వ్రాసియుంటి.

రమణిని దలంచుకొని యేడ్చు రఘుకులమణి
కామె మూర్తి యుద్దీపక మగును గాన
ఆమె దుస్థితి శోచనీయమగు పొంటె
నడవిమెకముల కాహార మయ్యె నంటి.

పిలిచినం బల్కునట్టి వారలును లేని
కాఱడవిలోనఁ గూళ మెకాలనడుమ
లక్ష్మణుఁడు డించె సీత నా లలన కల్ల
సమయమే ప్రసవించెడు సమయ మంటి.

పడఁతి యాకష్ట మనుభవింపంగ లేక
తొందఱగ నట గంగలో దొర్లె నంటి
నిట్టి సీతయాపద తల యెత్త నీక
యుమ్మలిక రాము ముంచివేయుటను గంటి.

అట్టి రామశోకంబు శబ్దార్పితమయి
చర్వణాబలమునను రసముగ మాఱి
యార్ద్రహృదయులనెల్ల రసాబ్ధిలోన
మగ్నులం జేయునను రసమతముఁ గొంటి.

ఎన్నఁడో బాల్యమందుఁ దా నెత్తి పెంచి
నట్టిజనకుండు బ్రహ్మవిద్యావిదుండు
ధరణిజాతకై వత్సలతాప్రయుక్త
శోకమున మున్గిపోవుటఁ జూపియుంటి.

దండకారణ్యమునఁ దడ వుండి నట్టి
సీతమంచితనంబెల్లఁ జిత్తమునకు
నచ్చియుండిన కతన జానకిస్థితి వినఁ
బడుట వాసంతికిఁ గుండెపగిలె నంటి

తమసకు వసిష్ఠునకు నరుంధతికి దశర
థావనీంద్రుని భార్యల కందఱకును
సీత యాపద తాపంబుఁ జేసె ననుట
వెలయుటకె వారలఁ బ్రవేశపెట్టియుంటి.

ఇది యశేషము శోకసమృద్ధి రామ
చంద్రునందు సాధింపంగ సాధనమని
నాదుదృష్టి. శ్రీరామచంద్రప్రభు వొక
ధర్మవీరుఁడుగా దీనఁ దనరఁ గలఁడు.

ఇట్లు వెల్లువలై పాఱునట్టి కరుణ
రసమును దిరస్కరించి ధర్మప్రజాను
రంజనోత్సాహ మున్న శ్రీరామభూవ
రుండు ధర్మవీరుఁ బ్రధానుండు గాఁడె?

ఇట్టి శోకాబ్ధిలో మున్కలేని యొప్పి
ధాత్రి నిక్ష్వాకుకులుల గోత్రవ్రతముగ
జానుమీఱు ప్రజానురంజనమె చూచు
కొనుట ధర్మవీరుని చిహ్నమనఁగఁ దగదె?

రసము చిప్పిలునట్లుగా వ్రాయుచోట్ల
రసముఁ బోషించుకొఱకు వర్ణన మొనర్పఁ
బడిన వెయ్యవియో! వాస్తవంబు లెవియొ!
అని విమర్శించి కవిభావ మరయవలయు.

అందమైన యర్థాలంక్రియలను గాని
లలితరసపదలంకారములను గాని
అధికమౌ కవిప్రౌఢోక్తులందుఁ గాని
వర్ణనల వస్తువును వేఱు పఱుపవలయు.

తథ్య మనృతము గల చమత్కార సార
వర్ణనములందు లీనమై వస్తు వొప్పు
నెదిగి యల్లిన కాఁకరపాదలలోన
కానఁబడకుండు పచ్చని కాయవోలె.

అట్టి వస్తువుల్ వర్ణనాభ్యంతరముల
మిణుకు మిణుకులాడుచునుండి మెఱయుదాని
గావ్యములలోనఁ బ్రతిభచేఁ గనఁగవలయు
నట్లు కాసినాఁడు చరితం బనృత మగును.

అర్థవాదంబులఁ దొఱంగి యర్థములను
గైకొనెడిరీతి వేదాలఁ గానఁబడును
అట్టి సంప్రదాయంబె కావ్యాదులందు
వస్తువును గ్రహియించెడు పట్ల వలయు.

పూజ్యుఁడైన వాల్మీకి తపోవనమున
కంపెఁ గాని కాఱడవుల దింపలేదు
ఆతపోవన మపుడు విద్యలకు తావు
శాంతికి నికేతనంబు మోక్షంబు త్రోవ.

ఎందఱో స్త్రీపురుషులు మోక్షేచ్ఛ నచటఁ
జేరుకొని కాఁపురమ్ములు చేయుచుండి
రచటఁ గాలముం గడపంగ నవనిజాత
నంపె రాముఁ డప్పటి చిక్కు నట్టి దగుట.

ప్రజకుఁ బ్రభువుపై భక్తి విశ్వాసములు న
శించె నిశ్శేషముగ దానఁ జేసి జనులు
పాపభీతి వీడిరి రామభద్రుఁ డెపుడు
నలుపఁబోఁడు బలాత్కారశాసనములు.

ఒక్కఁ డెవ్వఁడో చాకలి యక్కరణిని
జానకిని దూఱె ననుట యసత్యవార్త
యెల్లయెడలఁ బ్రజలలోన కొల్లగాఁగఁ
బ్రబలియుండె నా మిథ్యాపవాద మపుడు.

ప్రజలలోన నాబాల గోపాలముగను
రాముఁడు ధరాతనయఁ దెచ్చి రాగ మెసఁగ
నేలుకొనుచున్న విషయంబు నేవగించి
చర్చ లొనరించుచుండిరి సభలు చేసి.

ఎక్కడన్ వినఁబోయినఁ బెక్కుగతుల
రాముఁ గూర్చియు జానకీరమణిఁ గూర్చి
నిందలే వినఁబడఁ జొచ్చె నిజముఁ గప్పి
పుచ్చలేక తెల్పిరి భద్రముఖులు చరులు.

ఇట్టిచో నొక్కవ్యక్తి కిక్కట్టనుకొని
యందఱఁ జికాకు పఱుచు టన్యాయ మనుచు
ఋషుల యాశ్రమముల వసియింపఁ గోరు
రమణిని దపోవనుల కంపె రాఘవుండు.

తన్నుఁ బాయఁజాలని సీతతత్త్వ మెఱిఁగి
సుదతి నపుడు రాముఁడు కంటఁ జూడలేక
చెప్పకయె పంపె. లక్ష్మణస్వామియు నది
పల్కలేకయే ఋషికంటఁ బడక వచ్చె.

౧

'బాగా లేదు. నేమమంతా మార్చాలిసిందే— ఎన్నిమాట్లు చెప్పను, నీకు కొర్నాటిచీరెలు బాగుండవని? మొన్న తెప్పించిన లేతగులాబీ చీర కట్టుకోరాదూ!'

'పోనీలేద్దురూ, ఏలా ఉంటే నేం. వియ్యమంద బోతున్నానా? ఇట్టె పేరంటము వెళ్లి రావడానికి ఇవి చాలవూ?'

'ఓ—చాల కేం. అయినా రెండో మూడో రంగులు తప్పక్కవ. లేకపోతే ఇంద్రచాపం లాగా మెరిసిపోయేదానవే! ఇంతకూ ఏలాటివాళ్లు ఏమాదిరి చీరెలు కట్టుకోవాలో ఎవరి బుద్ధికి వాళ్లకి తెలియాలి. ఎంతకాలం-అదికాదు, ఇది-అని దిద్దిచెపుతూంటారు, ఎవరు మాత్రం?—ఎవరి అందం—'

'నే నేది చేసినా అంతే లెండి. మీ రవు నన్న దెప్పుడు? నేను అందరికిమల్లే అందగత్తెను కాదు గనుక నే మీ రీసడించటం-కానీ లెండి. ఏం చేస్తాం—'

'ఉన్నమాటకు ఉలు కెందుకూ? నీకు తోచినంతే కాని ఒకరు చెపితే వినడమంటూ ఎన్నడైనా ఉన్నదా? ఇప్పుడు కొత్త ఏమిటీ, మామూలే కాదూ!'

'అప్పుడా మాత్రం తెలిసింది కాదేం: ఎందుకు కొన్నారూ?'

'నీకు తెలియదూ-ఎందుకంటే, నీ—'

'అవును. నాపోరు పడలేక కొన్నారు. అంతేనా? సరే లెండి; ఏమీ తోచనప్పుడల్లా కవ్వించి కజ్జా ఆడుతూంటారు.'

'కాదు, సరస మాడుతూంటాను.'

'సరసాలకి నేనేం సానిదాని ననుకున్నారా?'

'ఆఁ-పొరబాటే మరిచిపోయి అన్నా-మీనాన్న-ఆ శ్రోత్రియపు ముండా కొడుకు-భువనేశ్వరం దగ్గరే కూర్చోపెట్టి పెంచాడాయెను మిమ్మల్ని! మీదగ్గర ఆఁ-అంటే తప్పు, నారాయణా అంటే బూతుమాట. సరసాలు కావులే, మీభాషలో అపహాసీ లంటారే అవి.'

'అవునండి. ఆడపిల్లల్ని కన్నందుకు మానాన్న యీమాటలన్నీ మీచేత పడాల్సిందే. "అమ్మా, మంచిగా ఉండు" అని చెప్పాడు కాని ఆయన మాకు కాని పోని దేమీ నేర్పలేదే.—చచ్చి స్వర్గాన ఉన్నవాడిని ఇంకా సాధించడం ఎందుకండీ?'

'ఎంతపుణ్యకార్యం చేశాడని—మిమ్మల్ని కన్నందుకేనా ఆయన స్వర్గానికి వెళ్లడం?'

'కాదు; మీవంటివారు ఆయనకు అల్లుడై నిత్యమూ దీవించుతూండడంచేత!'

'నిజమే.'

'కాకపోతే! మనకు పిల్లలు పుట్టిన తరువాత కూడా, ఇంకా "మీనాన్న అట్లాంటివాడూ"—"నా కావాడు అది పెట్టలేదు"—"అవాళ నన్నట్లా అన్నాడు"-అని చెప్పుతూండటమేనా?'

'లేకపోతే మనిద్దరికీ తెలిసిన విషయాలు వేరే ఏమున్నాయీ? కాళిదాసు కవిత్వాన్ని గురించి మాట్లాడమన్నావా? కాంటినెంటల్ రినైజాన్సుమీద దబాయించమన్నావా? నీకు ఏది అర్థమవుతుందో ఆసంగతే ఎత్తుకోవాలి మరి.'

'మీకాళిదాసులూ, కవిత్వాలూ మా కెందుకు లెండి: ఏదో ఈ లాగే ఇంతకుంకం రాచుకొని బ్రతికితే అదే చాలు. అయినా, ఏటిలో కీడ్చి కోటిలోకి లాగుతారేం: నాచీర బాగుండక పోవడానికి—మానాన్నకు—నాకు చదువు రాక పోవడానికి—ఎక్కడి కెక్కడ కలిపారండీ?'

'అదే కాలక్షేపం చేయడం అంటే. పోట్లాడానన్న పేరు నా కెందుకు గాని, నీ యిష్టంవచ్చిన చీరెలు కట్టుకో—'

'మీ శాణాతనం మీరూను: మీ మాట విన లేదని అనిపించుకోడం నాకు మాత్రం ఎందుకూ, మీరు చెప్పిన మాదిరిగానే నడుచుకుంటాను:---చెప్పండి మరి---'

'చెప్పడం ఎందుకూ---ఇంద, చదువుకో---'

'ఏదీ--టెలిగ్రాములాగున్నదే---ఏం వేసాలూ, వేళాకోళాలూనండీ! నాకే ఇంగ్లీషు వస్తే నేనిలా ఎందుకుండేదాన్ని---ఎక్కడనుంచి వచ్చిం దేమిటి?'

'అయినా చెప్పుకో చూశాం?'

'అబ్బ. ఏం విసిగిస్తారండీ: చెప్పకపోతే మానె లెండి. నాలుగు వేస్తున్నారు. వెళ్లాలి?'

'వినకుండానే?'

'మీరు ఏ వేళకూ తేల్చకపోతే మరి ఎలా?'

'కమలం వస్తూంది: నాలుగున్నరకి స్టేషనుకు వెళ్లాలి.'

'నిజంగానా?'

'నామాట నమ్మకపోతే చదువుకోరాదూ?'

'నామీదే ఆపేక్ష ఉండి నేనే చదువుకోవాలె అంటే తెలుగులోనే ఇయ్యకుండా, ఇంగ్లీషులో ఎందుకిస్తుంది? నా చెల్లెలికి కూడా నన్ను చూస్తే పరిహాసమే.'

'పాపం కమలం అంతదూరం ఆలోచించి ఉండదు. ఇంతకూ చిన్నపిల్ల కాదూ!--అయితే, ఏమిటి నీవు స్టేషనుకు వస్తావా, రావా?'

'మీ యిష్టం.'

'నా యిష్ట మేమిటి--వచ్చేది మీ చెల్లెలే కాదూ?,

'రావడం మీ యింటికి కాదూ?'

'అవును మా యింటికే లే; మీ యింటికి కూడా వచ్చి చూసి పొమ్మని చెప్పడానికన్నా, నీవు కూడా రావచ్చును కాదూ.?

'చాల్లెండి, మీ మాటలూ--మీరూను-'

౨

కమలం విశాఖపట్నంలో యం. బి. చదువుతూన్నది.

శేఖరం పెండ్లినాటికే? పదిపదకొండేళ్ల పిల్ల. గున్నమ్మటూలాగా, ఆకుపచ్చ దక్షిణాది పరికిణీ కట్టుకుని, జఫర్ పట్టు తొడుక్కుని, 'బావా, గుడ్ మార్నింగ్' అని అల్లరిచేస్తూండేది. థర్డుఫారం చదువుతూన్న దేమో! క్లాసులో నేర్చుకున్న ఇంగ్లీషంతా బావమీద ప్రయోగించి, అతన్ని నిలువనిచ్చేది గాదు. శేఖరానికి చెల్లెళ్లు లేరు. అందుచేత కమలం అంతచనువుగా ఉండటం అతనికి చాలా సరదాగా ఉండేది. ఎప్పుడూ ఇద్దరూ ఓచోట కూర్చుని పోట్లాడుకుంటూండేవాళ్లు చిన్నపిల్లల్లాగా. పెళ్లియినప్పటినుంచీ వెయ్యిమార్లన్నా కల్లాలు తిని ఉంటాడేమో శేఖరం మరదలిచేత.

లక్ష్మి కాపురానికి వచ్చి నాలుగేళ్లు దాటుతుంది. భార్య ఈడేరిన తరువాత అత్తవారింటికి తరుచు వెళ్లడం మానివేశాడు శేఖరం. భార్య వచ్చిన తరువాత వెళ్లాలిసిన అవుసరమే లేకపోయింది. ప్రాక్టీసు బాగా పెరగడం మొదలుపెట్టిన తరువాత ఊరు కదలడానికి వీలే ఉండేది కాదు. ఏడాది కోమారు పుట్టింటికి వెళ్లినప్పుడన్నా లక్ష్మి చెల్లెలిని చూసేది; శేఖరం మాత్రం మరదలిని చూసి ఎన్నాళ్లయిందో!

ఉత్తరం మాత్రం తప్పకుండా వ్రాస్తూండేది బావకు కమలం. 'నన్ను బట్టే ఆయన కదా, నాకెందుకు వ్రాయదూ?' అని లక్ష్మికి కోపంగా ఉండేది. శేఖరం వల్ల ఆవిశేషం చూచాయగా తెలుసుకొని, 'నీవు వివాహితవు. ఇంకొకరి దానవు. అందుచేత నీ క్షేమసమాచారాలు నీభర్తద్వారా నేను తెలుసుకోవడం మంచిది కాని నేను నీకు త్తరం వ్రాయడం కాని, నీవు స్వతంత్రించి నాకు జవాబు వ్రాయడం కాని అంత మంచిది కాదు.' అని కమలం పేర ఆమె వ్రాసింది. అప్పటినుంచీ లక్ష్మి ఆమాటే ఎత్తేది కాదు. కాని తనకు చదువు రాదు; కమలానికి వచ్చును కదా అని ఉడికిలుతూండేది.

కమలం దగ్గరనుంచి టెలిగ్రాం చూసుకుని శేఖరం పొంగిపోయినాడు. తాను కాపురం పెట్టిన తరువాత అదే ఆమె మొదటిసారి రావడం. వస్తానని ముందుగానన్నా తెలియచేయకుండా, బయలుదేరుతూ వైరి

చ్చింది. అందుచేత అయిష్టితోపనరమైన ఆకులాసా అరవిన్ని విషణ్ణిగా చేసేసింది.

సెంట్రలులోకి చేరుకునే టప్పటికి పాసెంజెరు కూడా వచ్చేసింది. లక్ష్మిని గబగబ నడిపించుకుంటూ శేఖరం ఎగువకు పోతున్నాడు. పది అడుగులు వేసే టప్పటికి, ఒక సెకండుక్లాసు బండీలోంచీ వెనుక పాళాన 'హలో' అన్న ప్రత్యభిజ్ఞా పురస్సరంగా శేఖ రంబాజాన చెవ్లున దెబ్బపడ్డది: తిరిగి చూశాడు. లక్ష్మి కూడా నవ్వుమొగంతో సమీపించింది. ఐడియల్ మెడి కలు స్టూడెంటువేసంలో కమలం క్రిందికి దిగింది.

శేఖరం కరస్పర్శన మాచరించి, వామకరంతో 'ఏం అక్కయ్యా' అని లక్ష్మి భుజం తట్టింది. ఆమె ఏమి మాటాడలేదు. తల త్రిప్పి ఊరుకున్నది.

'ఏం బావా?—ఎట్లా ఉన్నావు?—మునపటి కన్న బలిసావే' అని అడిగింది ఆంగ్లంలో, అతనిచేయి విడువకుండానే.

'నిజమే, కొంచెం లావుపారను—నీవు రావడం మటుకు చాలా సంతోషం—బావను మరచిపోదా మను కుంటున్నావేమో అనుకున్నాం లక్ష్మి నేనూను, నీవు ఎన్ని మార్లు రమ్మన్నా రాక పోవడంచేత — కాదు లక్ష్మీ?' అని అతడు ఆంధ్రంలో అడిగాడు.

'అదంతా ఎందుకు లెండి. ఇప్పుడన్నా వచ్చింది: చాలు.'

'కాదు అక్కయ్యా! నాకు మాత్రం మిమ్మల్ని చూడాలని ఉండదూ. రావడానికి వీలు లేక పోతూ వచ్చింది. మాకు తలవని తలంపుగా ఈ వారం సెలవు వచ్చింది. ఎట్లాగ గడిపేది అనుకుంటూంటే, మాయింటి పక్క శర్మగారు గూడూరు ప్రయాణంకట్టారు: సరేకదా అని నేను కూడా వచ్చాను.'

'రాకరాక వచ్చినందుకు పదిరోజు లేనా ఉం డేది? నెల్లాళ్లైనా ఉంచకుండా ఎట్లా వెళతావో చూ స్తాను.'

'మళ్లా పోట్లాట మొదలు పెట్టావూ? అలాగ యితే నేను నీతో మాట్లాడనే మాట్లాడను.'

'నీవు మాట్లాడే దేమిటి? నేను మాట్లాడించనూ?'

ముగ్గురూ నవ్వుకున్నారు. పోర్టరు సామాను కారులో పెట్టాడు. శేఖరం భార్యను ఎక్కించి కమలానికి కూడా చేయి ఆసరా యిచ్చాడు: కమలం సవిలాసంగా చేయి త్రోసివేసి, 'పెళ్లికూతురులాగా—ముందు నీవెక్కి కూర్చుందూ—నే నెక్కగలనులే.' అన్నది నవ్వుతూ.

శేఖరం స్టార్టుచేసాడు: కమలం అతని ప్రక్కనే కూర్చున్నది.

మౌంటురోడ్డు సమీపిస్తూండగా కమలం, శేఖరం రెండు నిమిషాలు ఇంగ్లీషులో మాట్లాడు కున్నారు. తరువాత కమలం—సిగరెట్టు—శేఖరం దగ్గరనుంచి తీసు కొని—ముట్టించింది.

లక్ష్మి అంతవరకూ బయటికి చూస్తూ కమలాన్ని గమనించడం లేదు. ఘ్రాణం తనపనిని తాను నెరవేర్చేట ప్పటికల్లా చకితరాలై తిన్నగా తిరిగింది. మనసులో ఏమను కుందో తెలియదు; కాని కోపంతో జేవురించిన ముఖం తో కమలంమెడనంవుమీది పైటచెంగు పుచ్చుకుని లాగి, 'అదేం పనే' అన్నది.

కమలం సావకాశంగా వెనుకకు తిరిగి 'చదువుకున్న దాన్ని కాదూ?' అని మామూలువైపుగా కూర్చున్నది.

శేఖరం నవ్వి సిగరెట్టు వెలిగించాడు.

3

'జయబృందావన జయవరలీలా
జయగోవర్ధన చేతనశీలా.'

పంచమిరాత్రి. పండు వెన్నెల, పాలసముద్రం అతివేలమై లోకాన్నంతా ముంచివేసి, లోకాలో కాన్ని ఒరుసుకు పోతూన్న భ్రమ కల్పించి, 'ఈశా వాస్య మిదం సర్వం' అన్న ఉపనిషద్వాక్యాన్ని తమా షాగా జ్ఞాపకంచేస్తూంది.

వెన్నెలచాయ చీర కట్టుకుని, వెన్నెట్లో మెరసి పోతూ, కమలం విరియబూసిన నిత్యకల్యాణి పొదసమీ పాన ఇసుకలో కూర్చుని గిరికబాలగీతం పాడుతూంది.

కాష్మీరీసిల్కు లాటి నులివెచ్చని తెరలా చందమామను కప్పేస్తున్నాయి. అతని కరస్పర్శ కమలానికి క్రమంగా అసహ్యమై పోతూంది.

పాట చాలించి, లేచి నిల్చుని, బాగా విరిసిన పువ్వులు కోసుకుంటూ వున్నది.

కుహూ కుహూ అని కోకిల సాగదీసి తీయంగా కూసింది. చిగురాకు చెలులందరూ చకితలై, లతాంత సంతానాన్ని చాటు చేసుకొని దాక్కుంటున్నారు. విరికన్నెలు అందని నాథుని కోసం ఆసపడి, తమ జీవితానికి అడవిని కాచిన వెన్నెలను తోడు రమ్మంటున్నారు.

'కమలం!'

కొంచెం దూరంలో, పాలరాతి బెంచీ మీద, వెన్నెలలో కలకలలాడుతూ శేఖరం కూర్చుని ఉన్నాడు. ఎంతసేపయిందో వచ్చి! ఆమె అతన్ని అంతవరకూ చూడనే లేదు.

'అబ్బ! ఎవరో అనుకున్నాను!... కాదులే, నీవే ననుకున్నా. కాని వస్తావనుకో లేదులే—'

'వచ్చాను—నీవు పాడుతున్నావని...'

'ఆలాగా—వినడానికా?—నన్ను చూడటానికేమో ననుకున్నా—అయితే సమీపానికి దయచేయి. ఇంకా బాగా వినబడుతుంది—'

'అంత చక్కగా పాడటం ఎక్కడ నేర్చుకున్నావూ?'

'నీ వీలాటి అర్థంలేని ప్రశ్నలు వేయకేమో?'

'మరి పాడవూ?'

'ఏమంత అవసరం?—నీకు అంత వినాలని ఉంటే, నేను పాడేటప్పుడు, చాటుగుండా వచ్చి విను?—'

'నేను పాడించనా, నీచేత?'

'నీచేత నవుతుందా—ఆఁ – తెలిసిందిలే, పాడుతా; లేకపోతే, ఈ కోపమంతా మా లక్ష్మి మీద చూపిస్తావేమో. ఆడపిల్ల నిచ్చుకున్నందుకు నీకు సలాం చేస్తూండాలి నాయనా!—బావా, బలే వాడవయ్యా—నాచేత పాడిస్తావేం—అవునులే, భాగవతంలో ఉంది కాదూ, "పాడించెడి వాడు రామభద్రుండట" అని? నీవు మాత్రం సామాన్యుడవా? ఆయన రామభద్రుడైతే, ఈయన బావభద్రుడు—ఏం పాడమన్నావు?—'

'నే నేం చెప్పగలనూ?—విని ఆనందించడమే నాచేత నైనది.'

'అంటే, రసికుడ వన్నమాట.'

'ఇంచుమించు అంతే.'

'అంతే అయితే—రసికుడంటే, మా సాంప్రదాయంలో శుద్ధ చవట అని అర్థం—సంట చేతకాని వాళ్లు రుచి మాసి చెపుతామని బయలు దేరినట్లు—పైగా అదో గొప్పగా చెప్పుకోవడం కూడానా?'

'కమలం, భగవంతుడికి ఇంత పక్షపాతం ఎందుకూ? ఎక్కడా లేని తెలివీ, ఎవరికీ లేని చక్కదనమూ నీ కొక్కరికే కట్టబెట్టా లేం?'

'నేను నీతో మాట్లాడలేను;—ఓడిపోయి వాను అన్నదాని? కవిత్వపు ధోరణా ఏం ఇది. ఎంత గడుసువాడవూ, బావా!

'నవీనజలధర–శ్యామసుందర
మదనమోహనధామ
న–ఘ–న ఖంజన–హృదయరంజన
గోపీనీవల్లభ శ్యామ'

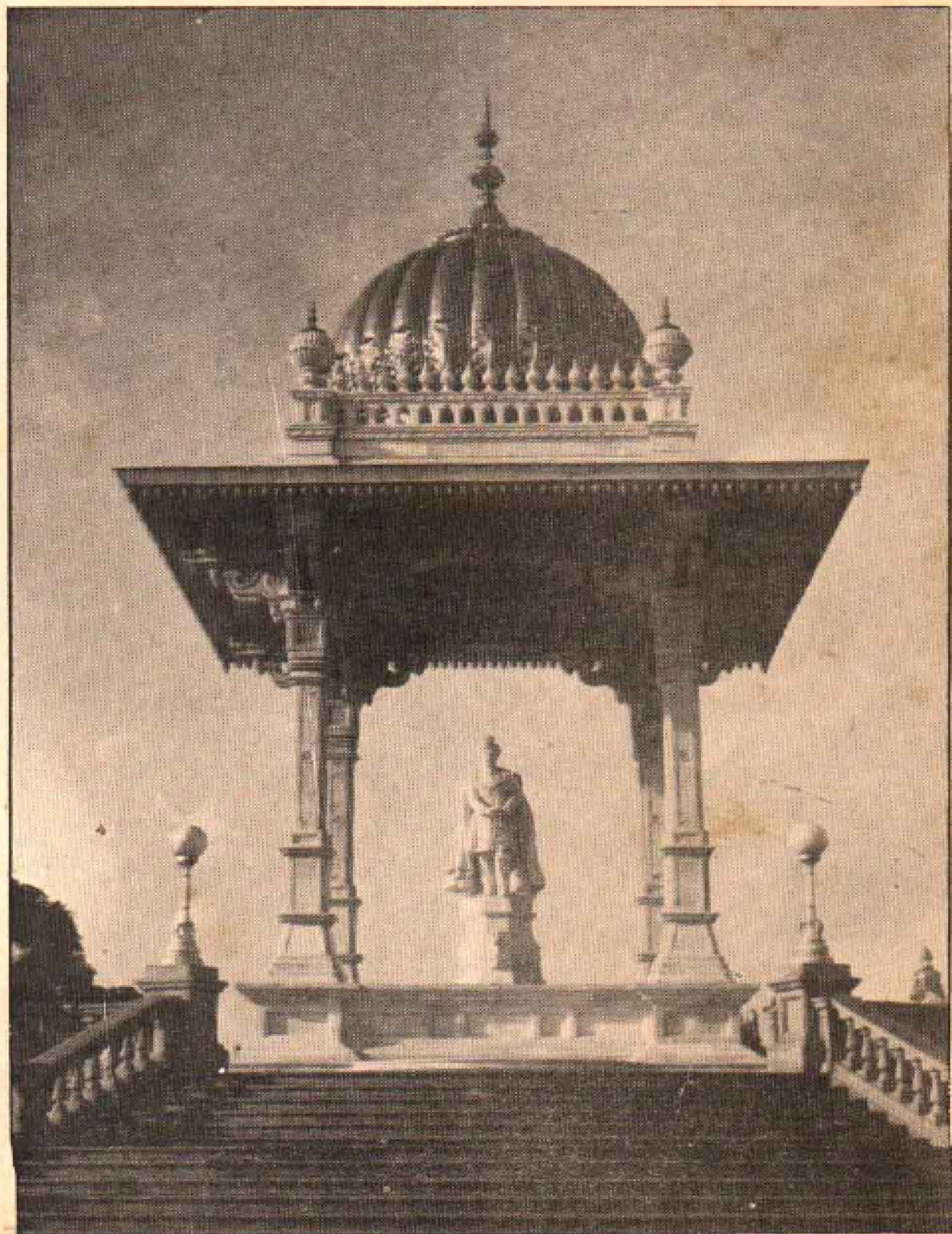
... ...

కమల బ్రహ్మానందంగా పాడింది. శేఖరం మంత్రబద్ధుడు లాగా చేష్టలుడిగి కూర్చున్నాడు. ఎంతో సేపు ఆ ఆవేశం తగ్గనే లేదు. ఒకరినొకరు నిశ్చల నయనాలతో చూసుకుంటూ, పెదవి కదల్చకుండా, చిత్రప్రతిమల్లాగా ఉండిపోయినారు.

'అమ్మా, ఆడుగోనే పిన్నీ—నాన్న కూడాను.'

ఉమాబాల దోవ తీస్తూండగా లక్ష్మి ప్రత్యక్షమైంది అక్కడ.

ఒకనిమేషం దూరానే నిలుచుని వారివైపు చూసింది. అమరారామం మీద విసుగు పుట్టి, కులాసాగా బయలుదేరి భూమి కవతరించిన దివ్యులలాగా మెరిసి పోతూన్నారు.



లేటు మైసూరు మహారాజా శ్రీ చామరాజేంద్ర ఒడయరుగారు

శ్రీ యం. కె. రంగస్వామయ్యంగారి ఛాయాచిత్రము.



'ఇంటిత్రోవ'

శ్రీ యం. క. రంగస్వామయ్యంగారి ఛాయాచిత్రము.

ఉమాబాల పరుగెత్తుకుని వెళ్లి కమలం ధ్యానానికి భంగం కలిగించింది. శేఖరం యోగనిద్ర చాలించిన మహర్షిలాగా, శాంతంగా, అక్కడనుంచి లేచి వెళ్లిపోయినాడు.

'రా, మనంకూడా వెళుదాం, చలిగా ఉంది' అని లక్ష్మి కూతురి చేయి పట్టుకుంది.

'నేను పిన్నితో వస్తాను.'

'ఇప్పుడప్పుడే రాదమ్మా! ——మనం ముందర పోదాం రా.'

'నేనూ వస్తున్నాను — నా కిక్కడేం పనుంది— నాకూ చలిగానే ఉంది.' అని ఆశ్చర్యపడుతూ అన్నది కమలం.

'చూశావు.—అమ్మా! నే చెప్పలా—పిన్నితో వస్తానని' అని ఉమాబాల సంబరంతో అన్నది.

'అలాగా——నాకు అంతమాత్రం తోచనేలేదే— చలిలో సంగీతం సాధనచేస్తారంటారు కాదూ—అందుచేత ఇంకా చలి ముదిరేదాకా కూర్చుంటుందేమో ననుకున్నా'

'అయితే అక్కయ్యా! సంగీతానికి చలా, చలికి సంగీతమా, ముదరడం?'

ఉమాబాల ఏమో తెలిసిందానిలాగా నవ్వుతూ గంతులు వేయడం మొదలుపెట్టింది.

'అలా చూడు మరి, ఆ గులాబీచెట్టు కడుపారా కన్నవే కదా ఆ రెండు పుష్పాలున్నూ—ఒకదాన్ని మిసమిసలాడే పడుచుపిల్ల తలలో పెట్టుకుంటుంది—రెండోది దేవతార్చనలోకి వెళుతుంటుంది. జాతి ఒకటైతేనేం, గీత ఒకటి కాదు కదా!'

౪

'శుద్ధ దండుగ. బాగుండదని తెలిస్తే అసలు వెళ్లకుండానే ఉండేవాళ్లమే' అని విసుక్కున్నది, స్విచ్ తీసివేస్తూ కమలం.

'కలగన్నామా ఏం!—అయినా, బొమ్మలూ అవీ చాలా బాగానే ఉన్నాయే!——ఏదో ఒకమార్గం, డబ్బు ఖర్చు పెట్టడానికి——' అని చాలా అమాయికంగా లక్ష్మి అందుకున్నది. కమలం అది వినిపించుకోకుండా,

'ఏమో నా కేమీ నచ్చలేదు బావా! రోజ్ బ్లాసమ్‌కు అంత గొప్ప పేరుందే; మరి అలా చేసిందేం?'

'పేరు కేముందిలే! తెచ్చుకుంటే వస్తుంది పేరు. రావడమెంత, పోవడమెంత——కాని యీ సంవత్సరం ఈ మాదిరి ఫిల్ము చూడలేదు. ఇవాళ ఎవరి మొగం చూసి లేచానో—' అని కునికిపాట్లు పడుతూ జవాబు చెప్పాడు శేఖరం.

'ఉమను పడుకోబెట్టి వస్తా'నని లక్ష్మి లోపలికి వెళ్లిపోయింది. శేఖరానికి నిద్ర పట్టింది.

ఎంత సేపటికో!——దేవేంద్రుడు రాళ్లవాన కురిపిస్తున్నట్లుగా కలగని, అదిరిపడి మేల్కొంచాడు శేఖరం. తాను మొదట పడుకున్న చోటనే ఉన్నాడు—ఏమో?—ఏం తెలియులేదు. పెద్ద మోతమాత్రం వినబడుతూంది—మరి కొంతసేపటికి తెలివి తెచ్చుకుని కలయ చూశాడు. కమలం రిసీవింగు సెట్టుదగ్గర కూర్చుని, తన వైపు చూస్తూ బిగ్గరగా నవ్వుతూంది.

'తమాషాగానే ఉంది నిన్ను చూస్తూంటే. పిలుస్తే పలుకుతుంది లాగుందే నిద్ర నీకు—ఇందాకనుంచీ కనిపెడుతూనే ఉన్నా, దొంగనిద్ర పోతున్నావేమో నని రియోస్టాట్‌ను సాపుగా త్రిప్పేసినా మేలుకోకపోతే—'

'ఎందుకు లేపావు కమలం!'

'లేపాతే అప్పుడే నిద్ర ఏమిటి నాయనమ్మ లాగా?—కళ్లు తెరుచుకుని కూర్చో. బొంబే స్విచాన్ చేశాను—ఇవాళ మంచి ప్రోగ్రాము ఉంది.'

'పోనిద్దూ.'—

'హలో ఎవ్విరిబాడీ...బొంబే కాలింగ్...'

శేఖరం పూర్తిగా మేలుకుని కుర్చీ దగ్గరగా లాగి కూర్చున్నాడు. చాలాసేపు పాట వినబడలేదు. లౌడ్ స్పీకరు స్విచాఫ్ చేసి, హెడ్‌ఫోన్సు తగిలించుకున్నారు.

'ఐ లవ్ యూ ఇన్ వైలెట్...'

కమలం నవ్వు మొగంతో వింటూంది. శేఖరం కొంతసేపు వింటూ కూర్చుని, తరువాత ఫోన్ను తీసివేసి, కమలం వంక కరువుదీరా చూస్తున్నాడు.

'వాల్ట్జ్!'

వాట్-డి. అయ్యర్ నాట్యగీతాన్ని రికార్డు ద్వారా బ్రాడ్ కాస్టు చేస్తున్నారు. నాగస్వరం విన్న నాగబాలలాగ కమలం ఆవేశంతో నాట్యోన్ముఖియై నిలుచున్నది. శేఖరం కూడా ఆమెను అనుకరించాడు.

లక్ష్మి ఆరంగమంతా తెల్లబోయి చూస్తూ నిలుచున్నది. కమలం ఆమెను చూసిందో లేదో కాని, నాట్యము చాలించలేదు.

'అమ్మా! ఎంతదానవే!'

శేఖరం భ్రాంతుడైనాడు. అంతవరకూ లక్ష్మి కూడా అక్కడ నిలుచుని ఉన్నదని అతనికి తెలియనే లేదు. ఏదో అపరాధం చేసినవాడిలాగా తలవంచుకుని, పోయి సోఫాలో కూర్చున్నాడు.

కమలం నవ్వింది.

'అక్కయ్యా! బావా చాలా బాగానే డ్యాన్సు చేస్తాడే-ఏమో అనుకున్నా ఇదివరదాకా. నీవు కాపురానికి వెళ్లినతరువాత ఆటాపాటా మానిపించి, భగవద్గీత చేతికిచ్చావేమో అనుకున్నా. ఇక పరవాలేదు!'

లక్ష్మి వినిపించుకోకుండా శేఖరం వంక కోపంతో చూసింది. ఆయన అక్కడినుంచి లేచి లోపలికి వెళ్లిపోయినాడు.

'కాఫీ చేసుకు త్రాగుదామా?--ఏమిటే-మాట్లాడవేం'-అని కమలం చాలా అమాయికంగా అడుగుతూ, లక్ష్మి చేయి పట్టుకున్నది.

మోటగా చేయి విదిలించి,

'ఏమిటి ఈ ఆగడం?-ఇది సంసారుల ఇల్లనుకున్నావా, మరి--'

కమలం లక్ష్మిమాటకు అడ్డం వచ్చి,

'నీకు కోపం వచ్చిందా, అక్కయ్యా' అన్నది.

'కోపమా--నాకు కడుపు నిండినట్లుగా ఉంది నిన్ను చూస్తే. పరువూ, ప్రతిష్ఠా--ఇంతకూ, ఎంతానికి--'

'ఆఁ' అని గర్జించింది కమలం,

'-ఏమిటే ఒళ్లు, తెలిసే మాట్లాడుతున్నావా!..ఇదివరకు నీవు తెలివి తక్కువదానవే అనుకునేదాన్ని. చేతగానితనం కూడా బలిసిందే!--ఎరక్కపోయి వచ్చాను: తగినట్లుగానే గౌరవించావు'

'నిజమే, నిన్ను రమ్మనడం నాదే తప్పు.'

'నీవు రమ్మంటే వచ్చాననుకున్నావా?'

'ఎందుకనుకుంటానూ! నాకు తెలియవూ మీ వేషాలన్నీ?--ఎవరి మీద ప్రేమ ఉందో వారికోసం వచ్చావు.'

'అవును.'

'కాక! నీకు వగురూ జరురూ ఎందుకూ?-నాన్న చూస్తే సంతోషించి నంకలు కొట్టుకునేవాడు--నిన్ను కన్నందుకు ఆయన అటు పిడుకరాలు, ఇటు పీకులిరాలవారు తరించారు'

'నిజంగానా?--ఏమో అంతసిత్తో బాటు నేనూ అనుకున్నాను కాని, నాలో ఇంత మహత్తు ఉందని నాకింతవరకూ తెలియదే!--నాన్నైనా ఎన్నడూ చెప్పలేదే!--'

'--నీతో మాట్లాడటమే పొరబాటు-'

అని లక్ష్మి లోపలికి వెళ్లిపోబోయింది. కమలం వెళ్లి ఆమె చెంగు పట్టుకుని ఆపి, పొగరుబోతు గుర్రాన్నిలాగా, సావధానంగా వెనక్కు నడిపించుకుని వచ్చి సోఫాలో కూర్చోబెట్టింది.

తాను గ్రామఫోను బల్ల నానుకుని నిలుచున్నది.

'మేమిద్దరమూ సంతోషంగా నాట్యంచేశామనేనా, నీకు కోపం?--చేతగాక పోవడం నీది లోపం--తెలిసిందా?-'

'నేను కులస్త్రీని.'

'అవును, అక్షరాలా అంతే.__మాకెవరిక ఎదురు!'

'నేను నీతో వాదించను.'

'అక్కర్లేదు. నేను చెప్పేది అర్థంచేసుకో: శేఖరం బావే గోష్పాద మంత జుట్టుంచుకుని, జంధ్యాలు వేసుకుంటూ వేదం వల్లించే అవధాన్లుగారయితే, నీ వేషం అప్పటికి తంచన్‌గా సరిపోయేది. అతను కులాసాగా కాలం గడుపుతూ మసలుకునే వాడూ, నీవు సోమి దేవమ్మలాగా వంటయిల్లు పట్టుకుని వదల నంటావు. మరి నీ ప్రవర్తన ఆతనికి బాగుంటుందేమో ఎన్నడైనా విచారించావా?'

'పోనీ, ఇక నిన్ను చూసి నేర్చుకుంటా లే.'

'నేను చెప్పేది అదే. సహధర్మిణీహితచర్య అంతా నీకు కంఠతః వచ్చును కాదూ! భర్త అందరి కన్నా ఎక్కువ అని మనవాళ్లే చెప్పారు గానీను: నీవు దానిరూఢార్థము తీసుకొని నోరులేని రాతిబొమ్మలతో పాటుగానే మా ఆయన్నూ చూస్తున్నావు. నీ ఆదరణ, భక్తి ఎవరికి కావాలి?__బావ ఇంగితం మెరిగి నీవు ఆతనికి అనుకూలంగా నడుచుకోవాలి గాని.'

'నా కావేషాలు చేతకావు.'

'కాక పోవడం ఎవరిది తప్పు__నేర్చుకో.'

లక్ష్మి మాట్లాడలేదు.

'తరువాత__అంతే చిడిముడిపాటు పనికిరాదు! నీ సొంతచెల్లెలినే అంత కఠినంగా అన్నదానవు, రేపు ఎవరినైనా అంతే 'చేసేదానవే కాదూ! మగవాడితో ఆపేది మాట్లాడటమే దోషమా? ఇంత తెలివి తక్కువతన మైతే ఎట్లా?'

'అది కాదు కమలం!__' అంటూ లక్ష్మి శాంతంగా ఏదో చెప్పవచ్చింది. కమలం ఆమె మాట చొరనీయకుండా,

'నే నెందుకు వచ్చానంటే, మిమ్మల్ని ఇద్దర్నీ చూసి పోదామని__తెలిసిందా?__మీ యిద్దరి మీదా ఉంది నాకు ప్రేమ—నీవు నా సోదరివని నీమీదా, ఆతడు నీపతి అని, నీ సర్వస్వమని ఆతనిమీద. అది గాకుండా నీమీద పట్టె ప్రేమే నాకు; ఆతన్ని చూస్తే చాలా సరదా. నీవుకూడా ఆతన్ని సంతోష పెట్టగలిగితే, అప్పుడు మీ యిద్దర్నీ సమానంగానే చూస్తాను.__ఈపాఠం చెప్పడానికే నేను వచ్చింది కూడాను.'

మా వ్యాసకర్తలకు

వ్యాసములు చిన్నసైజు కాగితములపై ఒకవైపున మాత్రమే విడిఅక్షరములలో బంతులు దూరదూరముగా దిద్దుబాట్లు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పులులేకుండ చూచుకొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యమునయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుడు, 'భారతి'

౧

పడకకుర్చీలో విశ్రమించి, ఆ లోకలు ఖండు స్వతం గదిలో న్యూసు పేపరు చదువుతోంది సౌభాగ్యం. ముప్పైయేండ్లది పొట్టి, బొద్దుమనిషి. చామనచాయ శరీరం. ఇమిటేషన్ పట్టు చీరె కట్టుకున్నది. కళ్లకు రోల్డు గోల్డు జోడున్నది. జుట్టు బర్మాముడి వేసింది. మొత్తానికి అంత అందకత్తని చెప్పడమునకు వీలు లేదు. విట తండము గుండెలు విచ్చువట్లుగా చేసేటందుకు ఆమెలో యేమీ కన్పడదు.

'ఏమి పనిమీద వచ్చారు?' అన్నది, పేపరు చదవడం మానివేసి, గదిలోకి ప్రవేశించిన జ్ఞానసుందరమును చూసి.

'లేదు, మరేమీ పని లేదు. ఇక్కడ తమకు సప్లయిలన్నీ అంది సౌఖ్యంగా ఉన్నదేమోనని తెలుసుకోడానికి వచ్చాను'—అన్నాడు ఆమెవంక ఓరగా చూస్తూ.

'అన్నీ సరిగానే ఉన్నాయి. ఇంతకు ముందే గోపాలం వచ్చి కనుక్కు వెళ్లాడు. సాయంకాలం మీ ఆఫీసుకు వచ్చి కనిపిస్తానని చెప్పాడు.'

'చిత్తం. అన్నీ సిద్ధంగానే ఉన్నాయి.'

'తరువాత, చందాల పట్టీ గ్రామంలో పెద్దలందరి దగ్గరకీ పంపాలి. అప్పుడే ఒక చందా వసూలైంది. గోపాలం అయిదు రూపాయిలు చందా వేసి యిచ్చేశాడు. మహా ఉదార స్వభావుడల్లే కన్పడుతాడు.'

ఇది వినేసరికి జ్ఞానసుందరం చలించాడు. తనకన్న ముందే గోపాలం అక్కడకు రావడము, అయిదు రూపాయిలు చందా యివ్వడము అతనికి అనుమానం కల్గించినై. వెంటనే కోపంగూడా వచ్చింది. కాని శాంతపడి, గోపాలంకంటె గొప్పవాడుగాను, దానపరుడుగాను కన్పడవలె నని నిశ్చయించుకుని అన్నాడు:

'ఈ గ్రామంలో మేమంతా ఉదారస్వభావుల మే. పరోపకార కార్యములలో యెప్పుడు వెనుకంజ వేయము. అందుకి నేనే సాక్ష్యం'—అంటూ తన జేబులోనున్న రెండు అయిదు రూపాయిల నోట్లు మడత విప్పి ఆమె కందిచ్చాడు, తన చందా మొత్తంగా.

ఆమె చిరునవ్వుతో దాని నందుకొని మనీపర్సులో పెడ్తూ,—

'గోపాలం యిచ్చిన దానికంటే యెక్కువ దాన మే' అన్నది.

'దాని కేమి లెండి. మంచి కార్యము నేదైనా నిర్వహించడము మానవ విధి. దాని కేమి......అయితే గోపాలం తన నడవడి మార్చుకొంటున్నా డన్న మాట!' అన్నాడతను, ఆశ్చర్యము సూచిస్తూ.

ఆదుర్దాతో ఆమె తల పైకెత్తి,

'అదేమిటి, నడవడి మార్చుకోవడ మేమిటి? ఇదివరకల్లా గోపాలం.........'

'ఏమో లెండి, అదంతా నా నోటితో చెప్పడ మెందుకు? ఒకళ్లను గూర్చి వాళ్లు లేనప్పుడసలు మాట్లాడకూడదు. ఎందు కొచ్చింది లెండి. ఏమో యిప్పటికైనా గోపాలం బుద్ధి కుదిరి.........'

'అదేమిటి? సంశయంలో వదిలేస్తే యెట్లా విషయం? విషయ మేమిటో చెప్పకపోతే యిదంతా నీవు కల్పించినట్లుగా భావించవలసి వస్తుంది. తప్పేమీ లేదు, చెప్పు.'

'ఇదిగో, మీరు తప్ప దన్నారు కాబట్టి చెప్తున్నాను. నా పేరు మాత్రం బయటకు రానీయవద్దు, దయచేసి. గోపాలమంత కల్మషజీవి మరొకడు లేడు. తాను చెప్పే నీతులకు, చేసేపనులకు కొండంత వ్యత్యాసం. అతనితో నాకు కంటకముగా ఉన్నది._'

'అట్లానా! తనయొక్క అమాయకత్వం నిరూపించే టందుకు కాబోలు, యిందాక నాయెదుట

యెన్నో సుభాషితము లాడాడే. ఇలాంటివాళ్లతో సంఘ మెట్లా వృద్ధిలోకి వచ్చేది......'

'ఎందుకు లెండి ఆగ్రహపడడం. మీరు స్వయముగా జూసినదాకా...'

'అదీగాక, తన కేమో చాలాఆస్తి ఉన్నదనీ, అవసర మైతే దాన్ని సంఘము కోసము వెచ్చించడమునకు సిద్ధంగా ఉన్నాననీ చెప్పాడే?'

'అవు నట్లా చెప్పకపోతే యెట్లా? అదే ప్రస్తుత లోకం విధానం. తనకు భుక్తికి ఉంటే సంఘమున కిచ్చినంత ఫలం......'

'ఎంత అబద్ధ మాడాడు; ఎటువంటి వాడు గోపాలం!..........సరే, నీవు వెళ్లిరా......సాయంకాలం తనిఖీకి వస్తాను.'

'చిత్తం, శెలవు...' అని వంగి సలాము చేసి జ్ఞానసుందరం నిష్క్రమించాడు. అన్నీ తన కనుకూలంగానే ఉన్నా యని లోపల సంతోషం.

౨

సౌభాగ్యం క్రిష్టియను. నాలుగేండ్ల క్రితమే భర్తను యీపాడు లోకంనుంచి పంపివేసింది. అట్లా జరిగిన తర్వాత జీవితం గడిచేమార్గం కనపడలేదు. అట్లా అల్లాడుతుండగా పట్నంలో Society for Encouraging Pure Living and Abstinence from Drinking. (నిర్మల జీవితమును, మద్యపాన నిషేధమును ప్రోత్సహించి వృద్ధిచేసే సంఘము) స్థాపించారు మిషన్ వారు. పట్నంలో హెడ్డాఫీసు. అక్కడక్కడ పల్లెటూళ్లలో చిన్న బ్రాంచి ఆఫీసులు. వాటిల్లో ఒక్కొక్కచోట కొద్ది వేతనంమీద యిద్దరు గుమాస్తాలు. వారు ప్రతివారం ఒక నియమిత దినాన మీటింగు చేసి గ్రామస్థులకు సంఘమువారు చెప్పినప్రకారం నీతిబోధన చేయవలె. ఇట్లా యేర్పరచిన తర్వాత గ్రామములో గుమాస్తాలు సరిగా పనిచేస్తున్నారో లేదో యని తనిఖీ చేసేటందుకు కొద్దిజీతంమీద, బేటా, ప్రయాణపు ఖర్చులు యిచ్చి, సూపర్‌వైజర్లు. ఇటువంటి సూపర్‌వైజర్ పనే ఒకటి సంపాదించింది సౌభాగ్యం. అయిదో ఫారందాకా చదువుకున్నది. అందుచేతనున్నూ, కొన్ని రెకమెండేషన్ల వల్లను ఉద్యోగ మిచ్చారు. నెలకు పాతిక రూపాయలు జీతం; పదిరూపాయిలు బేటా.

* * * * *

అట్లా ఉద్యోగరీత్యా తనిఖీనిమిత్తం సర్క్యూటు చేస్తూ ఆ ఊరు చేరుకుంది. అక్కడ సంఘం గుమాస్తాలు యిద్దరు—జ్ఞానసుందరం, గోపాలం. ఇద్దరూకూడా క్రిష్టియన్లే. ఇద్దరికీ నలభై యేళ్లకు దగ్గిర ఉండవచ్చు. ఇద్దరూకూడా అవివాహితులే. జాతకంలో పెళ్లి గీత లేదనుకొని సర్దిచెప్పుకున్నారు. తమకు తామే. ఏదో అట్లాగే తల, తోక ముడివేస్తూ జీవయాత్ర సాగిస్తున్నారు. అట్లా ఉండగా ఆగ్రామంలోకూడా సంఘం బ్రాంచి స్థాపించారు. ఆపర్యవసానంలోనే వీరిద్దరకు గుమాస్తాపని దొరికింది. నెలకు పదిహేను రూపాయిలు జీతం. జీవితంలో వారి కదొక మహోత్కృష్టమైన సమయం. పనిలో చేరి యేదో వారికి తోచినట్లుగా సంఘంపని జరుపుతు, చేతకంటె మాటలు యెక్కువగా చెప్తూ కాలం పుచ్చుతున్నారు. యదార్థంగా ఆలోచిస్తే ఆసంఘంలో ఉండేటందుకు వారిద్దరిలో ఒక్కరికీ అర్హత లేదు!

* * * *

సూపర్‌వైజరు సౌభాగ్యంను లోకలుఫండుపత్రంలో దింపి, సదుపాయములన్నీ చేకూర్చారు జ్ఞానసుందరం, గోపాలం—యింటి దగ్గర యిద్దరకూ కూడా సంసారం లేదు కాబట్టి. ఆమె యింకా గ్రామంలోకి రాకపూర్వమే ఆమెనుగూర్చి అనేకవిచిత్రవార్తలు ప్రచారమైనవి. ఆమె గతించిన భర్త చాలాసిరిసంపన్నుడనీ, అతని అనంతరము ఆస్తి అంతా ఆమెకు లభించినట్లు, అయినప్పటికీ మానవసేవా పరాయణత్వాభిలాషతో సూపర్‌వైజర్ పనికి ఒప్పుకున్నదనీ, పెద్దపుకారు పుట్టింది. దానితో గుమాస్తా లిద్దరికీ నోరూరింది. ఆలోచన, యెత్తులు మొదలుపెట్టారు. అదివరకట్లా ఆషాఢభాద్రపదములట్లే ఉన్న యిద్దరూ రెండురోజులపూర్వంనుంచీ ఎడమెడంగా తిరుగుతూ యోచనలు ప్రారంభించారు. ఎవరికి వారు

ఆమెయెదుట భాగ్యవంతులుగాను, సంఘంపనిలో అసమాన ఉత్సాహం గలవారుగాను ప్రవర్తించి, ఏమాత్రం వీలైనా ఆమెను వివాహమాడి ఆమె ఆస్తినంతా లోబర్చుకుందామని నిశ్చయించుకున్నారు.

గ్రామంలోకి ఆమె రాగానే గోపాలం పోయి దర్శనం చేసుకొని, ఆమాటలు యీ మాటలు చెప్పి, తన యొక్క సదుద్దేశ్యములన్నీ ఒక్కొక్కలో వెల్లడించి, తన కేమో కొంత ఆస్తి ఉన్నట్లు, అవుసరమైతే దానినంతా సంఘంకోసం ధారపొయ్యదల్చుకున్నట్టు సూచించాడు.

అతను వెళ్ళినట్లు తెలియకుండా, అతను వెళ్ళిన కొంతసేపటికే జ్ఞానసుందరం వెళ్లాడు సౌభాగ్యందగ్గరకు. గోపాలంకంటె కొంచెం తెలివైన ఘటం. సమయానుకూలంగా మాట్లాడి పనిచేసే కుశాగ్రబుద్ధి అప్పుడప్పుడు కల్గుతుంది......ఆమెతో మాట్లాడుతు, గోపాలం విషయం విని అతనియెత్తు కనిపెట్టి, సుంభనగా అతనిశీలమును సంశయంగా వెలిబుచ్చి, తనయొక్క ఔదార్యం చూపేటందుకు పదిరూపాయిలు విరాళం యిచ్చాడు.

అప్పుడే గోపాలంయందుకంటె జ్ఞానసుందరమందు సౌభాగ్యానికి కొంత అభిమానము, కొంతగౌరవము, కొంత గురి కుదిరింది. ఇంకేం, అతని అదృష్ట మట్లా ఉన్నది.

* * * * *

3

తన యింటి ముందు వసారాలో కూర్చుని జ్ఞానసుందరం ఏవో కాగితములు చూచుకుంటున్నాడు. ఉస్సూరుమంటూ గోపాలం ప్రవేశించి,

'పోతోంది ప్రాణం; ఇహ ఆగదు' అన్నాడు.

'ఏమిటి గోపాలం, ఏమిటి విషయం?'

'ఏమున్నది. వచ్చి రెండురోజులైనా సూపర్వైజరు కోళ్లోనుంచి పోదాయె. ఈ రెండు రోజుల్లోనూ గ్లాసెడు కాదుగదా గుక్కెడు పుచ్చుకుందామన్నా ఏమాత్రం వీలు లేకుండా ఉన్నది. ఏనిముషంలో పిలుస్తుందో, యేమో. అది కాస్తా బయటపడితే ఉద్యోగానికి స్వస్తి....అబ్బబ్బ, ప్రాణం ఎగిరిపోయే టట్టుంది.'

'అదేమిటి గోపాలం, ఎందుకంత భయపడుతావు? ప్రాణంకంటె యెక్కువేమిటి ఉద్యోగం? ఇంతకూ కాస్త రహస్యంగా పుచ్చుకుంటే అది డెవరు తెలియవచ్చిం దేమిటి? పోనీ, అంతభయమైతే తెప్పించి యిక్కడ పుచ్చుకో, రహస్యంగా జరిగిపోతుంది.'

'ఏమో సుందరం, ధైర్యం చాలదు......'

'అచ్ఛే, యిందులో ధైర్యాని కేమున్నది? నేను చేస్తా నుండు' అని లేచి యింటి యెదుట దుకాణములో నుంచి తానే స్వయముగా సారాయి తెచ్చి గోపాలానికి అందిచ్చాడు. ఇనుక ముందు ఆలోచన లేకుండా తనివి తీరేటట్టుగా త్రాగాడు. ఆ తొందరలో జ్ఞానసుందరాన్ని గూడా పుచ్చుకోమని మర్యాదచేయడం గూడా మరచిపోయినాడు గోపాలం. పుచ్చుకోడం పూర్తి అయిన తర్వాత మత్తెక్కి పడిపోయినాడు. ఆసమయం చూచి జ్ఞానసుందరం పరుగెత్తుతూ పోయి సౌభాగ్యాన్ని వెంట బెట్టుకుని తనయింటికి వచ్చాడు. ఆమె చూసే సరికి తప్ప త్రాగిఉన్న గోపాలం పిచ్చిమాటలాడుతూ, దాసీదానితో అధికప్రసంగం చేస్తున్నాడు. సౌభాగ్యం కనుపడే సరికి గోపాలం వణుకుతూ ప్రక్కద్వారంలోనుంచి పలాయితు డైనాడు.

దీర్ఘ నిశ్వాసం విడిచి, సౌభాగ్యం ప్రక్కనున్న జ్ఞానసుందరం వంక చూచింది. అత నేమీ యెరుగనట్లుగా దీనముఖుడై,

'చూచారా, మీ కే స్వయంగా?' అన్నాడు.

సౌభాగ్యం కళ్లల్లో తృప్తి తాండవ మాడింది. అతని దగ్గరగా వచ్చి,

'నిజంగా నీవో స్తపు మనిషి నాకు యెక్కడా కన్పడలేదు. నీవంటివా రుండ బట్టే యీ సంఘం యింత మాత్రమైనా నిల్చి ఉండగలిగింది. నీ విప్పుడు చేసినపని అమోఘము. యథార్థంగా నీబోటివారి సహాయంతో ఎన్ని మంచి కార్యములైనా చేయవచ్చు'—అంటూ అతనికి 'షేక్ హాండ్' యిచ్చింది.

జ్ఞానసుందరం శరీరం జలదరించింది; కాని ముఖం విప్పారింది. గెలుపు అప్పుడే నిగనిగలాడింది చూపుల్లో:

'ఏమిటో లెండి. మీబోటివారు మెచ్చుకోవలసిందే. జనసామాన్యమునకివన్నీ అర్థముకావు. "యథార్థవాదీ లోకవిరోధీ" అన్నట్లు నిజం చెప్తే నిష్ఠూర్యము...'

అట్లా మాట్లాడుకుంటూ యిద్దరూ సత్రం చేరారు. అంతలోనే చీకటి పడ్డది. జ్ఞానసుందరం ఆమె దగ్గర శెలవు తీసుకుంటున్నాడు. అప్పుడే నౌకరు భోజన పదార్థములు తీసుకువచ్చాడు.

'ఇప్పుడొక్కడవు చీకట్లో వెళ్లకపోతే యిక్కడే భోజనం చేయరాదూ, జ్ఞానసుందరం?'

'చిత్తం, చిత్తం. దానికేం లెండి, చిత్తం—,' అంటూ నీళ్లు నమిలాడు అతను. లోపలమాత్రం ఉబ్బిపోయినాడు.

'అలా కాదు. తప్పేమీ లేదు. భోజనం చేయవచ్చు.'

'చిత్తం, అలాగే' అన్నాడు తెగించి.

ఆరాత్రి సౌభాగ్యం, జ్ఞానసుందరం విందారగించారు. ఈపాటి కప్పుడే పరిచయం కొంచెం యెక్కువ అవడముచేత యిద్దరూ అనేక విషయములను గూర్చి ముచ్చటించారు, నిద్ర వచ్చేవరకు.

* * * * *

౪

ఇక తక్కినదంతా తేలిక విషయమే, జ్ఞానసుందరానికి. తనిఖీ పూర్తి కాలేదనే నెపంమీద మరొక నాలుగురోజులు ఆగ్రామంలోనే ఉండడమునకు నిశ్చయించుకున్నది సౌభాగ్యం......సత్రంలో వరుసగా మూడురోజులకన్న యెక్కువ ఉండనీరనే కారణంవల్ల తన మకాం మంతా జ్ఞానసుందర మింట్లోకి మార్చింది....

ఒకరోజు యిద్దరు కలిసి గ్రామం బయటకు షికారుకూడా వెళ్లారు.

ఊరిలో మంచి అయిపు లేకుండా పోయినాడు గోపాలం.

* * * * *

వారి సంభాషణలలో యెప్పుడూ యెక్కువగా వారి వారి ఆస్థుల సంగతి వచ్చేది. ప్రథమంలో జ్ఞానసుందరం తనకున్న ఆస్థినిగురించి చెప్పినమాటలు జ్ఞాపకముంచుకుని సౌభాగ్యం

'ఏం చేద్దాం, ఆ స్థితో—' అంటూండేది.

ఇదంతా గమనిస్తే సౌభాగ్యం తనఆస్తినంతా తిరిగి తాను గంగాభాగీరథీ సమానురాలయ్యేవరకు దాచుకునే ఉద్దేశ్యముతో ఉన్నట్లుగా కన్పడ్డది, జ్ఞానసుందరానికి.

ఏ దెట్లా ఉన్నా వివాహబంధం బిగిసిన తరువాత విచారింపవచ్చు తక్కిన విషయము లనుకుని సమాధాన పడ్డాడు అతను.

* * * * *

మహాసుదిన మది, యిద్దరకు. ఉదయం సుమారు ఏడుగంట లైంది. సూపర్‌వైజరు, గుమాస్తా చర్చిలో హాజరైనారు.

అసమయంలో జ్ఞానసుందరం కాబోతున్న తన భార్య-సౌభాగ్యం-వంక దృష్టిని పోనిచ్చేసరికి యెక్కడలేని ధైర్యస్థైర్యములు తెచ్చిపెట్టుకోవలసి వచ్చింది. ఆ మాత్రం నిబ్బరం గలవాడు కాబట్టే ప్రాణం ఆరటించలేదు. ఎక్కువగా ఆమెవైపు చూడవద్దని తీర్మానించుకున్నాడు.

సౌభాగ్యంకూడా పాపం, పూర్వపువిచారమంతా దిగమ్రింగి, కేవలం పంఘసేవ కోసం చేయబోతున్న త్యాగముకోసం, ఇమిటేషన్‌చీర కట్టుకుని, ముడిపడని పాట్టిపెండ్రుకలను కూడా గట్టిగా అణచి కట్టి, ముఖంలో ఉన్న రెండు మూడు ముడుతచారలు కన్పడకుండా కొంత భస్మం అద్ది, ఎంతో అవస్థపడ్డది.

ఇద్దరూ దగ్గరగా నిల్చున్నారు. నలభై యేళ్ల వరుడు, ముప్ఫైయేళ్ల వధువు......ఫాదరీ పావన సలిలం శిరస్సున చిలకరించాడు. భార్యాభర్తలుయిర్వురు మెల్లగా యిల్లు చేరారు. జ్ఞానసుందరం పెద్దశ్వాస వదిలాడు.

* * * * *

తమయొక్క పరిణయమహోత్సవ సందర్భములో యేవిధమైన విందుగాని, ఆర్భాటంగాని చేయవద్దని దంపతులు ఏకగ్రీవంగా తీర్మానించుకున్నారు. అదంతా అనవసరవ్యయమని వారితలంపు.

అందుచేత ఆ రాత్రి వారిద్దరుమాత్రమే బల్లదగ్గర కూర్చుని భోజనమున కుపక్రమించారు.

'ఎట్లా పరిణమించింది వ్యవహారం, సౌభాగ్యం!'

'అంతా దైవకృతం. ఇట్లా పరిణమించినందుకు మన అభీష్టసిద్ధి అయినట్లయితే......'

'ఏమి టది?'

'ఏమున్నది? నీకున్న ఆస్తితో మనయిద్దరి జీవితం సాగిపోతుంటే పరాలోచన లేకుండా సంఘం వినయ మింకా యెక్కువగా శ్రద్ధవహించి కృషిజేయవచ్చు...'

జ్ఞానసుందరం గుండెలో రాయి పడ్డది. వెర్రి చూపుతో,

'అయితే సౌభాగ్యం నీడబ్బుతో......'

'అయ్యో, సుందరం, నాకు డబ్బెక్కడిది? డబ్బే కనుక ఉంటే యీ పనికిమాలిన నౌకరీ యెందుకు చేస్తాను......నీకో............'

'అయ్యో, సౌభాగ్యం, నేనూ అంతే...అయ్యో, మెడకు ఉరి........పడ్డాను బోల్తా, పెద్దబోల్తా!...'

సీతువు

విద్వాన్. డి. రామమూర్తిశాస్త్రిగారు

జనుల కుశలమె మదిఁ గోరి సరసగతిని
జీవనము నిడి మన్ననం జెంది మేఘుఁ
డరుగఁగా నేడు సీతువ, సరసమాన
సముల నింకింప దొరఁకొంటి సరసమె యిది.

ఈగి లేకున్న జనులకు సేగి లేదు
కాని పరదత్తజీవన హానిఁ జేయఁ
దగదు తగ దిది నిక్క మధర్మసరణి
జడుఁడ వీ వౌట సీతువ, చాల వెఱుఁగ.

నీరజము లేమి చేసెను నీకు నకట
పద్మినీకాంత నిన్నేమి బాధపెట్టె
నల గులాబియు నీ కేమి హాని చేసెఁ
బెట్టికొంటి వదేల నీ పొట్ట వాని.

నీవు క్రౌర్యము పూనిన న్మావిహృదయ
పల్లవితభావము న్వయల్పులుపకుండ
మనుచు నెప్పటి యట్టులె మాన్యసద్వి
జాళినచ్ఛల మరయఁగ నట్టిదె కద.

నకనకంబడు నక్కపైన్నాటిపండు
నలఁదిపిచ్చుకమీఁద బ్రహ్మాస్త్రమువలెఁ
గా దనక మూర్ఖతను బీద సాదులపయిఁ
జూపుదువు సీతువా, నీప్రతాప మయ్యొ.

లలి సుమనో ధర్మమ్ముల
దులుపుట జాడ్యంపుటీఁద దుర్భరసరణిన్
నెలకొల్పుట నీకును నల
కలికిని నైజమ్ము శిశిర కాలము కాదే.

క్రాలుదును నే నిదే రీతిఁ గాల మెల్ల
నని తలంచెదు శాశ్వత మరయ నేది?
హొడ వడంగించి నిన్నును బారిగొనుటకుఁ
బొంచియున్నది వేసవి కొంచె మెఱుఁగు.

కాల మెల్లను నీరీతిఁ గ్రాలఁదలఁచి
తేని సాధింపు శక్తిమై దవ్యథాము
దైవవిధి నైతి శక్తుఁడ వీవు నేడు
వాని సాధింప నీ కింక వశమె తలఁప?

సర్వమును బల్లవింప నఖర్వగతిని
మహి నరగ సుమనోభి రామముగఁ జేసి
మన్ననం బొంద మాధవుఁ డున్నవాఁడు
ఖలుఁడె సజ్జనగౌరవ కారణుఁడుగ.

చిగురుమోవుల కోకవింత సొగసు కూర్చి
మోముఁదమ్ముల కామోదమును ఘటించి
యాత్రికాళికి మధురసాహారము నిడి
యోము వాఁ డుద్భవింపక యుండునె యిఁక!

చుట్టా, బీడీ, సిగరెట్

చుట్టా, బీడీ, సిగరెట్టు త్రిమూర్తులని చెప్పొచ్చు. వీటికి జన్మస్థానం ఆరెుక్క ఆదివిరాట్స్వరూపమైన పొగాకు. ఈ రూపాల్లోనే గాక, పొగాకు, అనేకమైన ఇతర ఆకారాలల్లో, భూమిమీద, కర్మవశం చేత, అవతారాలు ఎత్తి ఉంది; తను నాశనం అయిపోయి ప్రపంచాన్ని నశింపిస్తోంది. పొగాకు ఇతరులకోసం తగులడిపోతోంది. అదే, చుట్టా, బీడీ, సిగరెట్, స్వరూపం! పొగాకు ఇతరుల నిమిత్తం పొడుమైపోతోంది. అదే ముక్కుపొడుం స్వరూపం! (అరవంలో మూకుతూళ్ స్వరూపం) పొగాకు ఇతరులకై, ఎండి, తడిసి, అడ్డమైన నూనెసరుకుతోటీ కలిసి ముక్కముక్కలు అవుతోంది. అదే మసాలా స్వరూపం! పొగాకు ఇతరులకొరకై సున్నమై నలిగిపోతోంది. అదే పట్టీ స్వరూపం! పొగాకు ఇతరులకి, శిబిచక్రవర్తికి మల్లే నిజశరీరం కండలుచెండి ఇస్తోంది. కొందరు ఉద్యోగులు కచేరీలో పనిమధ్యలో ఉండి, రొండిని జాగ్రత్తచేసి పట్టుగల్లిన పొగాకుముక్క ఆపళంగానే అమాంతంగా కొరుక్కు తింటారు, పటిగెబెల్లం తిన్నట్టు. దాన్ని 'కచేరీతాంబూలం' అంటారు—అదే కచేరీతాంబూల స్వరూపం! ఇప్పుడు మనం పొగాకు యొక్క ధూమలక్షణం వెల్లడిచేసే త్రిమూర్తులనీ గురించిమాత్రమే కొంచెం ఆలోచిద్దాం! (ప్రపంచంలో ఉండే ప్రతీమారుమూలలోనూ పొగాకు మతం వ్యాపించే సెయ్యడానికి ఎక్కువ అవకాశం ఉంది గనక!)

చుట్ట అనే వస్తువు పొగాకుకి తాదాత్మ్యస్వరూపం—అనగా అభేదస్వరూపం. కాని కొందరిమతం వేరు. కొన్ని చుట్టల్లో పొగాకు కాడలు మాత్రమే ఉంటాయనీన్నీ, మరికొన్నింటిల్లో పారేసిన చుట్టపీకల కళేబరాలుంటాయనీన్నీ వారి అభిప్రాయం. అయినప్పటికీ చుట్టయొక్క పొత్తి పొరాలు ప్రకృతి పురుషులనీన్నీ, వాటిమూలంగా పరమాత్మ కణకణలాడుతూ వ్యక్తమౌతాడనీన్నీ అందరూ ఒప్పుకుంటారు. బీడీ లోపలిభాగం పొగాకు తుక్కు అయినప్పటికీ, బాహ్యం మాత్రం, వేరేపత్రం—తునికి ఆకు, కొండొకచో జిల్లేడు. సిగరెట్టు లోపలిభాగం, అనేక ఓషధుల సాహాయ్యంచేత పొగాకుయొక్క కపటు పోగొట్టుకుని వన్య సౌరభం ఆర్జించి, కాకితపు దాంపత్యం కలిగి ఉన్న నవీనావతారం సిగరెట్ స్వరూపం కాక, తక్కిన రెండూ హిందూదేశానికి చెందినవే అని ఒప్పుకోవచ్చు. బీడీ మహమ్మదీయులది, ఆపత్రంకూడా వారిదేశంలోనే దొరుకుతుంది. ఆమాట ఋజువుచేసుకోవచ్చు. పొగాకు అమెరికాలో, ఒకతెల్ల ఆసామీ ప్రయాణంచేస్తూ కనిపెట్టినట్టు చెబుతారు గాని, వొట్టిమాట! అది ఈ దేశాందే అని చెప్పడానికి అనేక నిదర్శనాలున్నాయి. సోమపానం, ధూమపానం గురించి సెలవిచ్చినట్టే ధూమపత్రం గురించి కూడా అనేకమంది ఋషులు స్పష్టంగా, తెగేసి, సెలవిచ్చారు. వెనక బాగా చుట్ట కాల్చడంచేత ధూమ బిరుదు తెచ్చుకున్న ఒకాయన సంతతి వాడేట ధౌమ్యుడనే అబ్బాయి! ఇంకా ఇతర నిదర్శనాలు కావలిస్తే, 'రిసర్చి' చేస్తే, మనకి ఏవిధంగా సాక్ష్యాలుకావాలంటే ఆవిధంగా, రాగిరేకులు, తాళపత్రగ్రంథాలు, నాణాలు వగైరాలు దొరుకుతాయి. మనకి ప్రతికూలంగా ఉండేవి కూడా దొరికితే దొరకవచ్చుగాని, అది రిసర్చిగనక వాటిని కప్పిపుచ్చడంలో ప్రత్యవాయువులేదు. అందుకని చుట్టగురించి మనం స్వవిషయంలా మాట్లాడుకోవచ్చు. చుట్ట అంటించడానికి పూర్వం చివరకొన పంటితో కొరుకుతారు—చివర మెలెట్టి ఉండడంవల్ల ఓ చివరనించి ఓచివరకి గాలి లాగటానికి రాధారీ లేదేమో అనే భయం చొప్పున. బీడీవెలిగించడానికి పూర్వం, దాన్ని తల్లకిందులుగా పెదవులలోపలికి పట్టుగుని, పెదవులు బిగించి, వెలిగించబోయే వేళ్ళకి ఆవిరిపెడతారు—కొంత ఆవిరితడి దానికి తగిలి అది హెచ్చు

తగ్గులు లేకుండా గుండ్రంగా కాలుకుంటూ రావడానికీ నిన్నీ, లోపల వేంచేసి ఉన్న షువంటి పొగాకు రేణువులు పీల్చే చివర నక్కి ఉండి, బీడీ వెలిగించి ఆదుర్దాగా పీల్చగానే, ఆ మొదటి పీలుపులోనే గొంతుకలో ప్రవేశిస్తాయేమో, వాటికి ముందస్తిగా ఉద్వాసన చెప్పక పోతే ఎల్లాగురీ, అనే అభిప్రాయంతోటేనీ! సిగరెట్టు ముట్టించడానికి పూర్వం, దాన్ని పుస్తకంలాంటి బల్ల పరుపు ప్రదేశం మీద ఉంచి, అరచేత్తో నొక్కి, ఇటూ అటూ రెండుమూడుసార్లు అప్పడాల కర్రని మల్లే, దొర్లించి, తీసి, పుస్తకాన్నెట్టి, మెల్లిగా తాటిస్తారు—అది లోగడ కర్ర బారి ఉండివట్టాయినా పొగసజావుగా రాకపోతుందేమో అని భయమేసి. ఇలాగ్గా ఈస్వరూపాలు తీసం దాలుస్తాయి. ఈ మూడింటి లోకీ బీడీ అదోక మోస్తరు జంతువు. ఏమాత్రం వ్యవధానం లేక పెద్దపనిలో ఉండి ఒక్కదమ్ము, లిప్తలోలాగి, పోడానికి టైము సరిపోయే పెద్ద ఉద్యోగస్తులు, కానీకి చాలా వస్తాయిగదా ఎప్పుడు పారేసినా పారెయ్యొచ్చు, మనస్సుకేమీ బాధలేకుండా అనుకునే కొద్దివాళ్ళూ, ఎవళ్ళేనా చెయిచాస్తే, క్షోభలేకుండా వాడికి ఓటివ్వచ్చుక-అనే వాళ్ళూ వగైరాలు బీడీ సేవిస్తారు. అయితే, ఓ కాని బీడీలకి ఓ అగ్గిపెట్టేనా అధమంకావాలి గనకనున్నూ, ఎక్కడేనా ఆజంతువు తోలూకు ఒక నెరుసు పడిందంటే ఆ చుట్టు పక్క ప్రాంతం అంతా దగ్ధపటలం అవుతుందనే భయంచేతనున్నూ దాని ప్రచారం కొన్ని కొన్ని చోట్లే ఉంటుంది.

ఇక చుట్టాసిగరెట్లని రెండింటని మాత్రమే పోల్చాలంటే, చుట్టమోటు—సిగరెట్టు నీటు, చుట్ట నల్లజాతి, సిగరెట్టు తెల్లజాతి. చుట్ట అంతా పొగాకే గనక, అది పత్రగ్రంథం, కాబట్టి సనాతనం. సిగరెట్టు కాగితపు వ్యాపారం, కాబట్టి ఆధునికం. ఇంగ్లీషుచదువుకీ సిగరెట్టుకీ సంబంధం ఉందని ఋజువు చూపించడానికే సిగరెట్టు కాగితంతో చేశారని కొందరి నమ్మకం. చుట్ట వాసన చుట్ట కంపు, సిగరెట్టు వాసన సిగరెట్టు పరిమళం. ఆ పరిమళం గ్రహించ లేనివాడు తనకి మల్లీమహా ఇంగ్లీషువచ్చునని ఏమొహం పెట్టుగుని చెప్పుకోడం అని కొందరి ఊహ. ఏమంటే! ఆ సిగరెట్టు వాసన కేవలం ఆ ఇంగ్లీషు వాసనేనండీ!

ఈ రెండు స్వరూపాలూ కూడా వాయురూపే కామాయుష్మై, జగత్తంతా చివరికి మాయగదా అని చెప్పక చెబుతూంటాయి. ఇవి వెలిగి వెలిగి బూడిద కూడా అవుతాయి. ఆవిషయంలో చుట్ట బూడిదే పేరు మోసింది. దాన్ని కొందరు చప్పపీలుపులు పీలవక "చుట్ట వీభూతి" అంటారు. కొందరు రహస్యంగా చుట్ట కాల్చేవాళ్లు అల్లాంటి విభూతి జాగ్రత్తగా కాలీ అగ్గిపెట్టెల్లో కిందరాలకుండా విదిపి, అది కురుపులకి మందుగా వాడుతున్నారట, మతాబా బూడిద వాడినట్టు! సిగరెట్టు విభూతికి అంత తెల్లదనం లేదు, పేరూ లేదు. అందుకనే అది జాగ్రత్త చెయ్యరు. కొందరు, తక్కిన వేళ్లతో సిగరెట్టుపట్టుగుని చూపుడు వేలు ఒక్కటే మాత్రం అభినయించి, ఆవిభూతి ఊడకొడతారు. మరి కొందరు, దాన్ని తర్జనీ మధ్యమాలతో నొక్కిఉంచి, ఒక్కచిటికెలో ఆవిభూతి విసర్జిస్తారు. క్రియకి, గాలి గాలిలో కలిసిపోతుందన్రా అని ఈ రెండూకూడా సెలవిచ్చినా, వీటిల్లోనూ మళ్లీ కాస్తంత తేడా ఉంది. సిగరెట్టు మట్టుకి అంతా ఆఖరికి శూన్యమే అంటుంది. చుట్ట అల్లా అనదు. చుట్ట కాల్చేవాళ్లు ఉమ్ములువేస్తూంటారు. (ఉమ్ములవిషయంలో వీళ్లని మించేవాళ్లు మరోళ్లున్నారు, మసాలాకిల్లీలవాళ్లు!) ఆ ఉమ్ముల అభిప్రాయం ఏమంటే, చివరికి జగత్తంతా గాలిలో కలిసిపోదు, ఉంటే జలప్రళయం ఉండచ్చునేమ్మీ! అని ఉంటే ఉండడం ఎంచేతంటే, కొందరు కొందరు చుట్టేశ్వరులు ఆఉమ్మిమింగేస్తారు. చుట్టలో పొగాకు చుట్టుగుని ఉండడం వల్ల దాల్లోనే ఎక్కువ తిరగడం ఉంది. సిగరెట్టులో వక్రత లేదుగాని, చీలిపోడం ఉంది. చుట్టలో ఉండే చేదు, రింగు, గీర వగైరాలు సిగరెట్టులో మృగ్యం. ఆరిందా జనం మధ్య ఉన్నప్పుడు సిగరెట్టే పీల్చాలి అనిన్నీ, తప్పని సరియై ఇతర స్వరూపాలు దొరకని స్థలంలో మాత్రం బీడీ ఊదుకోవచ్చునిన్నీ, కేవలం బాహ్యానికి వెళ్లి కాల్చడానికే చుట్టపుట్టిందనిన్నీ సిగరెట్ పక్షపాతులైన స్నేహితులు వాదిస్తారు. కాని, ఒంట

రిగా ఉన్నవాడికి చుట్టే చుట్టం. ఎంచేతంటే, ఒక్కొక్కడు, కుర్చీలో కూర్చుని, చుట్టకాలుస్తూ, పొగకేసి చూస్తూ, గంటలకి గంటలు గడుపుతూ, పర్యవసానం శూన్యం అయినా దీక్షగా ఏదో ఆలోచిస్తూన్నట్టు గంభీరంగా ఉండగలడు. సిగరెట్టువాడు అలా ఉండజాలడు. చుట్టవాడు, తను ఏదో మూల కూర్చుని ఉన్నా, ప్రపంచం జరగడం విషయంలో తన ఖంజాయింపుకూడా కొన్నిపాళ్లు ఉన్నట్టు కనిపిస్తాడు. కాని, కిల్లీ నమిలే టైములోనే చుట్టకాల్చడానికి వీల్లేకపోడం చుట్టయొక్క దౌర్భాగ్యం. ఆ వాటం సిగరెట్టుది. అందుకనే, భోజనమై, తాంబూలం వేసుకుని, అద్దం ఎదట "సెక్ టై" ముడేసుకుంటూ, పెదవి చివర సిగరెట్టు ఊగిసలాడుతూండగా, అప్పుడె మాటలు చెబుతూ, నాగరికత కాపాడుతూన్న ఉద్యోగులు తొమ్మిదిన్నరకి ఇళ్లల్లో దొరుకుతారు. చుట్టకాల్చడానికి దాన్ని పళ్లతో దబాయించి పట్టుకోవాలి. అందుకని, అవతల చివర అగ్ని ఇవతల చివర (లాలా) జలం. సిగరెట్టుని పళ్లతో నొక్కినవాడు వొట్టి అభాంద్రాకీనుగు. వాడు, అది ఎంత కోమలం అయినదో గ్రహించనివాడు; వాడి పళ్లు ఊడకొట్టినా పాపంలేదన్నాడు. ఒక సిగరెట్టిస్టు! అంచేత, దాన్ని పెదవులతో పట్టాలి. ఆ మాటకొస్తే కొందరు ప్రజ్ఞావంతులు పెదవి చివరతోకూడా సిగరెట్టుని నిలబెడతారు, మీసంమీద నిమ్మకాయి నిలబెట్టినట్టు. అందుచూలాన్ని, సిగరెట్టు ఇవతలకొస తడిగా ఉండదు. ఆ కారణంవల్ల, సిగరెట్టులోని అద్వితీయ విశేషం ఏమిటంటే, అది మధ్యరంగంలో తీసి, ద్వితీయుడికి ఇచ్చి, వాడిప్రాణం రక్షించవచ్చు, అట్లే ఎంగిలి కలియకుండా! ఈ అవాంతరం తప్పిపోయేటందుకుగాను, కొందరు మిత్రులు ముందే సిగరెట్టుని సమద్విఖండనచేసి, చెరోసగం మొదట్లోనే పుచ్చుకుంటున్నారు. ఇది అరుదు. చుట్ట జంతువుకి ఇల్లాంటి ప్రజ్ఞ లేదు. కాని అందులో విశేషం మరోటి ఉంది. కాల్చే ఆసామీ కావలిస్తే దాన్ని తల్లకిందులుచేసి పెదవులతో పట్టుగోవచ్చు. ఇది కొన్ని కొన్నిరకాల సోదరసోదరీమణులలో అభ్యాసం. చుట్టపొగముక్కులోంచి లెప్పించడం అంత సులువుకాదు; అందులో పాటె ఆకు మరీ శ్రమ. ముక్కులోంచి పొగలొస్తాయనే కొందరు సిగరెట్టు కాల్చడం. చుట్టకాలుస్తూ మాట్లాడితే, తథదధాలు వగైరాలు పలకవు, వినేవాడికి చిరాకు. సిగరెట్టుకాలుస్తూన్నప్పుడు, ఓష్ఠ్యంతప్ప, కడమా అక్షరాలన్నీ, మాతి ఏవంకర గానో పెట్టి పలకచ్చు, పళ్లకి పనిలేదుగనక! చుట్టలో మరో చిక్కుంది. ఎవరో అస్తమానం ఇతర పనిమాను కుని పిలుస్తూంటేగాని ఆరిపోతుంది, వెధవ ఆరిపోడం ఇదీను! అందులో చుట్ట ఆరిపోడం ఉందే, అది గొప్ప ప్రాలుబ్ధాల్లో ఒకటి, అందుకనే కొందరు చుట్టకాలుస్తూండగానే ఏమరుపాటుగా నిద్రపోయినా, ఏమీ ప్రమాదంలేదు. అదిపట్టు తప్పి పడిపోయేవేళకి ఆరే ఉంటుంది. కాని, సిగరెట్టు ఎక్కువ బాధ్యతవహించిన ప్రాణి. సిగరెట్టుని అంటించి ఒదిలిపెడితేసరి, దానిపని అది క్రమేపీ చేసుకుంటూ పోతుంది, వెనకాల కొందరు లాగేవాళ్లు ఉన్నాసరే, మానినాసరే. అనగా, దానికి చూపిస్తే అందుకు పొగల తెలివి ఉంది. సిగరెట్టుకి పునర్జన్మలేదు. చుట్ట చాలా పాపం చేసుకున్న ఘటం గావును, దానికి పునర్జన్మలు ఉన్నాయి. అనగా, ఎవడేనా సోదరుడు కాల్చేకాల్చేచుట్ట ఆరిపే, తలపాగాలోనో, గోడమూలో పెట్టి కాస్సేపటికి మళ్లీ ముట్టిస్తూంటాడు. అది వాడికి బాగుండో, తిప్పనిసరోగాని కడం వాళ్లు చస్తారు. మంచిచుట్ట వాసనేస్తేనే డోక్కునేవాళ్లు, చుట్టయొక్క జన్మాంతరవాసన తోటి ఘూర్ణిల్లుతారు. చుట్టలో మరో పేచీ ఉంది. ఒకొక్కప్పుడు దానికి చిన్న "బుసి" ఉంటే, పీల్చేవాడికి అంకిళ్లు పడిపోయినా సరే, పొగమాత్రం రాదు, చచ్చినా! దాంతోటి, ఆ పీల్చే వాడికి ఊహాకోపం జాస్తీ అయి చుట్టుపక్కవాళ్ళని చంపాలని ఉంటుంది. అల్లాకొంత ప్రయత్నించి, కొసకి, ఏకాగితమో చుట్టుచెట్టుగుని ఎల్లానో ఇదవుతాడు. సిగరెట్టులో ఈతిబాధ లేదు. చుట్టవల్ల పళ్ళన్నీ జీవితంలోనే పొగమారడం కాక, పెదవి మీద వాతలు కూడాను. అదీగాక, చుట్టకాల్చడం అనేది ఒక పనిలా కనిపిస్తుంది, సిగరెట్టు కాల్చడం పనిగానిపని— అందుకనే సిగరెట్టు చదువుకున్నవాడి కోడి! చుట్టవెన

కెంతో, ఇప్పుడూ, ఎప్పుడూ అంతే! సిగరెట్టు స్వల్ప కాలంలోనే మారుతుంది, కొత్తమార్కెది దిగుతుంది. ఇంత తెలివితేటలతో ఉన్న సిగరెట్టు కాల్చడం వల్ల ఉండేలాభాలు తియ్యడానికి, ఉన్నాయేమో చూడ డానికి, ఓకమిటీవారు పనిచేస్తున్నారు, సులోచనాలు పెట్టుగుని. ఇది కాల్చడంవల్ల ఉండే ఖర్చులెక్కవెయ్య డానికి మరోకమిటీ ఉన్నారు. వీరి రిపోర్టులు తేలే యోగ్యత కనిపించదు.

హెచ్చుతగ్గులు ఎల్లా ఉన్నాసరే, నేను చుట్ట మానను. మాత్రే, భూమి—వాయు సమస్య పరిష్కారం కాదు. ఈ ముక్కలే నాకు శరణు...అన్నాడు ఒకడు.

"ఎముక మిగిల్చి మాంసము నెల్ల భక్షించు
క్షయరుగ్మతలకు వజ్రాయుధంబు
లోహమాండూరాల లొంగక సాధ్యమా
కఫవాతములసిరి కార్మ్యకంబు
శూలాన పొడిచిన లీల శూల జనించు
అల యజీర్ణముల సిద్ధౌషధంబు
మబ్బుపట్టిన యంత్ర బొబ్బలు పెట్టించు
నుబ్బసాదులకు సూర్యోదయంబు
జనుల నగ్నిముఖుల నొనరించు నీ చుట్ట
కంపులెల్ల పొగ నంపుచుట్ట
దోమ బాధల తొలగ ద్రోయును పొగచుట్ట
చుట్ట మహిమలెన్న శూలి కగును"

మంచిచెడ్డలు ఎల్లాఉన్నాసరే, నేను బీడీమానను, మాత్రే, హిందూ—మహమ్మదీయ సమస్య పరిష్కారం కాదు, ఈముక్కలే నాకు శరణు—అన్నాడు ఇంకోడు.

దాడీ ముందుగ వచ్చెను
బీడీ తరువాత వచ్చె విధవిధములుగా
బీడీ పొగలకు పొద్దా
ఏడీ కాదనెడి పురుషుడెల్లాహైనం.

సుశువు బలువులు ఎల్లా ఉన్నాసరే. నేను సిగ రెట్టు మానను. మాత్రే, ప్రాచ్య—పాశ్చాత్య సమస్యపరి ష్కారం కాదు. ఈముక్కలే నాకు శరణు—అన్నాడు మరోడు.

నాగరికత లేని ప్రజ
సిగరెట్ చవి చూడకుండ సిగరెట్ పొగరెట్
సిగసిగరెట్ పొగపొగరెట్
సిగరెట్ పొగరెట్టటంట చెల్లదు "స్మాల్లీ".

ఇలాగ్గా, ధూమ విషయంలో హిందువులుయ థాశక్తి పనిచేస్తున్నారు కాని అంతా వదుంకడితేగాని కార్యం నెరవేరదు. అంతాచేతులు కలిపి పనిచెయ్యాలి ధూమం, కీర్తికిమల్లేనే తెలుపుకాబట్టి, ఏనాడుహిందూ దేశమంతా ఏకమై పొగపీల్చి వదులుతుందో, నాడే ఈ దేశపు శుభ్రకీర్తి దశదిశలా వ్యాపిస్తుంది. స్త్రీలుకొందరు ఇంగ్లీషునేర్చి, పురుషులతో సమానం అవడానికిచేస్తూన్న యత్నాలలో సిగరెట్టు సేవిస్తూ ఉండడం శుభసూచన. ఈధూమ స్వరూపాలని కనిపించి నప్పుడల్లా అంటిస్తే, లోకకల్యాణం, అట్టే దూరం ఉండదు.

౨. విశేషాలు.

ఓ చోట జరగబోయే రౌండుటేబిల్ కాన్ఫ రెన్సులో వెయ్యావలసిన టేబిల్గురించి మాటా మాటా వచ్చింది రౌండ్టేబిల్ అనేది ఏదో ఊరికే గుండ్రం గా ఉండడమేకాక సంపూర్ణంగా ఉండాలని కొంద రన్నారు. మరికొందరు అట్లా వీలులేదనిన్నీ, భూమి గాని మరి యితర గ్రహముకాని, అవి నడిచేదారులు గాని, ఏవీసంపూర్ణధోరణిలో లేవనిన్నీ, అందుచేత అయినదానికీ కానిదానికీ సంపూర్ణం అంటూహర్స్చక వట్టిపూర్ణం ముందు పుచ్చుకుని ఆపైని "సం" దెబ్బ లాట ఆడితే, కడుపు నిండుతుందనిన్నీ, కాబట్టి ప్రస్తు తం టేబిల్యొక్క ఆకారం కోడిగ్రుడ్డులా ఉంటుం దనిన్నీ, వాదించారు. టేబిల్యొక్క ఆకారం ఎల్లా ఉన్నా అది కొంతేనా ఇటూ అటూ జరగాలంటే, టేబిల్యొక్క ప్రతీకోడుకీకింద చక్రప్రయోగం చెయ్య కతప్పదని మరికొందరు తెలివిగలవారు అన్నారు.

శారదాబిల్లు శాసనం అయినా దాన్ని జనం శారదాబిల్లు అనే వాడుతూంటారు. ఈ పరివాలవలో జనం ఆబాలగోపాలంగా ఉచ్చరించిన పేర్లల్లో ఇదొకటి. కాని ఈమాటయొక్క వాడకం, అర్థం, వ్యాఖ్యానం

పాత్రల్ని బట్టి ఉంటోంది. కొందరు దాన్ని 'శార్ధపు' బిల్లు అన్నారు—అనగా దీనితో శార్ధాలు ఆఖరు అనో, లేక దీనితో శ్రోత్రియత్వానికి శార్ధం అనో. కొందరు ఇది 'సరదా' బిల్లు అన్నారు—అనగా దీంతో జనానికి ఎక్కడలేని సరదాలూ బయల్దేరుతాయని గావును. శారద అంటే సరస్వతి గనక ఈబిల్లువల్ల ఆడవాళ్లు మాటలు నేర్చి మరి ఎవ్వరి మాటా లెక్కచెయ్యరు అని కొందరు. శారద అంటే 'నూతనం' అని అర్థం గనక ఈకొత్తబిల్లుని శారదాబిల్లు అన్నారని కొందరు. శారద అంటే అసమర్థుడు అని ఉంది గనక అల్లాంటి వాళ్ల బిల్లుని శారదా బిల్లు అన్నారని కొందరు. శారద అంటే శరదృతువులో జనించింది అని అర్థం. ఇది కూడా శరదృతువుయొక్క సామీప్యంలో పుష్పించింది కాబట్టి ఇది శారదాబిల్లు అన్నారని కొందరిమతం. శారద అంటే ఏడేసి పత్రాలు ఒకొక్క పర్వం దగ్గిర ఉన్న అరటిచెట్టు అనికూడా ఉందికదా, ఇందులోకూడా ఏడుస్తూ ఏడుసార్లు ప్రతీపర్వానికీ పత్రాలు అనే విడాకులుపుచ్చుగోడం ఉంటుందిగదా అని దీన్ని శారదాబిల్లు అనిఉంటారు అని కొందరి వాదన. శా అంటే దేవతాపూజ, ర అంటే శూన్యమై దా అంటే చూపులు ఎక్కువవుతాయి గనక ఇది శారదాబిల్లు అని ఒకరు. శా అంటే సామర్థ్యం ర అంటే వశించి ద అంటే భేదాలు ఎక్కువవుతాయి గనక ఇది శారదా బిల్లు అని ఒకరు. శా అంటే శ్రేష్ఠుడు కూడా ర అంటే శిరస్సువంచి దా అంటే భార్యని వేడుకోవాలిగనుక దీన్ని శారదా బిల్లు అన్నారని ఒకరు. శా అంటే తేజస్సుతో ర అంటే వజ్రంలాంటి దేహాలతో ద అంటే ఓర్పుతో జనం పుడతారు (ఇప్పటి కునిష్టిరకం కాకుండా) అంచేత ఇది శారదాబిల్లు అని ఒకరు. శా అంటే లక్ష్మిఉండాలి, ర అంటే మన్మథపరిపాలన ఉండాలి, దా అంటే వైరాగ్యం లాభ లేదు అనేటట్టు వస్తుంది గనుక దీన్ని శారదా బిల్లు అన్నారని ఒకరు. ఒక ముసిలావిడ ఈమధ్య మాట్లాడుతూ "అయితేనూ, ౧౪ ఏళ్లలోపల పిల్లలు పెద్దమనుషులు కాకూడదంటూ పైవాళ్లు రూలు పెట్టారట నిజమేట్రా, అబ్బాయి!" అని కొడుకుని అడిగింది. లేపు ఏప్రిల్ ఒకటో తారీఖులగాయతు ౧౪ ఏళ్లలోగా ఇండియాలో పెళ్లిళ్లు చెయ్యకూడదని దీని అర్థం అని ఒకావిడ వాదించింది. "అయితే, ఈబిల్లు రెండుమూడేళ్లదాకా ఆచరణలోనికి రాదంటారు నిజమే? అని కొందరు అడుగుతూంటారు—అల్లా అయితే బాగుండునని వాళ్లలోపల అభిప్రాయం. ఒకవేళ అల్లా జరిగితే, ప్రస్తుతం పెళ్లిచేసిన వాళ్లలోకొందరు పశ్చాత్తాపపడతారు.

౩. ప్రిన్సిపాలుకాదలచినవారికి ఉండవలసిన లక్షణాలు ఒక (కమిటీవారి అభిప్రాయం).

౧. ప్రిన్సిపాలు పొడుగేనా ఉండాలి, జబరదస్తీగానేనా ఉండాలి, వీల్లేకొస్తే రెండింటాలా ఉండాలి.

౨. ప్రిన్సిపాలు ఇంగ్లీషే చెప్పాలిగాని, తెలుగూ, హిందూస్తానీ, శాస్త్రంకాదు.

౩. ప్రిన్సిపాలు కడంవికాకపోతే పీడాపోయిరి. అధమం సిగరెట్టయినా నాగరికతతో పీల్చడానికి తగిన గుండెస్థైర్యం కలిగి ఉండాలి.

౪. ప్రిన్సిపాలు అధమం సాలుకి రెండు సందర్భాలలోనేనా పైవారితో ఓడిపోయే స్వభావం కలిగి ఉండాలి.

౫. ప్రిన్సిపాలు మంచి తెలివీ, అపూర్వప్రజ్ఞ కలిగి ఉండాలి. పాఠంచెప్పవక్కర్లేదు. దాన్నిబట్టే ఇతరులు ఆయన తెలివి స్థిరపరచడం.

౬. ప్రిన్సిపాలు రూల్సు ఉన్నాయికదా అని వాటిని అక్షరాలా యముడులా ఆచరణలో పెట్టరాదు.

౭. ప్రిన్సిపాలు స్వజనాన్ని ప్రేమించాలి.

౮. ప్రిన్సిపాలు కొంత దాన ధర్మ బుద్ధి కలిగి ఉండాలి.

౯. ప్రిన్సిపాలు ఒకవేళ అఖండమైన తెలివిగలిగి ఉన్నా, కుర్రాళ్లని పరీక్షకి పెట్టించకుండా ఆపకూడదు.

౧౦. ప్రిన్సిపాలు తెలివిఉండి, పనిచేసేవాడైనా ఎవరో ఒకమహామహుడి మాటేనా వినాలి కాని,ఏదేనా

చెప్ప వెళ్లినప్పుడు తిరుముకు విరాహూడదు. ఉక్కని ఇమ్మూకలపమూహూడదు.

౧౧. ప్రిన్సిపాలు తనకి రాకపోతే రానట్టు ఊరు కోవాలిగాని, ఏరోజుకి ఆరోజు పాఠం ఎవరిదగ్గిరో చెప్పించుకుని క్లాసులోకి తయారు కాహూడదు.

౧౨. ప్రిన్సిపాలు తన సబ్జెక్టు అయేది కాక పోయేది, ఒకటేమిటి నాకన్నీ సమానమే అని ప్రతీ దానిమీదా ఎక్కడ బడితే అక్కడ, ఎప్పుడు పడితే అప్పుడు లెక్చరు ఇవ్వడానికి (ఇంగ్లీషున) తగినవాడు కావాలి. లేకపోతే, ఆయన తాలూకాబోర్డు ఎలిమెంటరీస్కూలు మేష్టరుకంటె తక్కువ అనుకుంటారు.

౪. వార్తలు

౧. ఆంధ్రవిద్యార్థుల సమావేశం యొక్క కార్యక్రమం యావత్తున్నూ ఇంగ్లీషు భాషలోనే జరిగి ఉండడంవల్ల, వారు తమభాషమానుకోడంలో ప్రకటించిన స్వార్థత్యాగానికి సానుభూతి కనపరుస్తూ అక్కడ హాజరుకాని, ఆంధ్రేతరులు ఒకతీర్మానమున్నూ, అరటిపండొలిచినట్టు భావబోధ అయి ఉండడంవల్ల ఆమోదం వెలిబుచ్చుతూ హాజరైన ఆంధ్రస్త్రీబాల వృద్ధులు ఒక తీర్మానమున్నూ యేదిక్కూలేని తమ ఇగ్లీషుని శ్రమపడి ఆంధ్రవిద్యార్థులు నిలబెట్టినందుకు తమ అమితకృతజ్ఞత సుమ్మరిస్తూ లండన్ కవులు ఒకతీర్మానరాజమున్నూ గావించి పంపినారని లోగడ ప్రచురింపబడిన సంగతి కల్లవార్త అని మావిలేఖరి పంపిన సవరణ నేడే మాకు చేరింది.

౨. జంతువులకూతలు, పిట్టలకూతలు, లోకంలో తక్కువ శబ్దాలున్నూ తానొక్కడే పుట్టించి సభనిరంజింప చెయ్యవలచ్చుకున్న ఒక ధ్వనికాడు టెక్కుట్టుపెట్టగా, హాస్యానికి వేంచేసిన నూరురూపాయలజనులూ, అతడు రంగంమీదికి వచ్చేదాకా ఉండబట్టలేక, ఆయాయి జంతు పక్షుల ధ్వనిభేదాలు సునాయాసంగా చెయ్య మొదలు పెట్టగానే, హాస్యకాడు టెక్కుట్టు పొమ్మ వాపసుచేసి, అట్టి అద్భుత చిత్రకళవారు అభ్యాసంలేకుండానే ఆర్జించినందుకు వారిలో ఒకరికైనా మెడలు ఇవ్వకమానవని పట్టుపట్టెను. ఆమెడలు ఒక విద్యార్థి పడసినందుకు ఆంధ్రులు ఎల్లాగో తీరుబడి చేసుకుని కొంచెం గర్వపడాలి.

౩. ఒక గ్రామఫోను కంపెనీవాళ్లు గొప్పగాయకుల దగ్గిర్నించి ఉచితంగా రికార్డులు పుచ్చుగోడానికి రాగపిల్లిలో దిగగానే, ఆంధ్రగాన విద్యాదక్షులకు ప్రముఖులు చాలమంది, తమకు ఆహ్వానం రాకపోయినా, కంపెనీవారికి తమర్ని ఆహ్వానం చేసే సంకల్పం మనస్సులో ఉన్నట్టు దివ్యదృష్టిని కనిపెట్టి, వెళ్లగా, కంపెనీవారు స్వాగతపత్రం ఇవ్వనందున వీరు కోపంతో వెనక్కి నిష్క్రమించి సినీమాలో చేరాలని యత్నించుతున్నారని తెలిసినది.

౪. రైల్వే ప్రయాణీకుల సంఘాలు కలిసి ఎన్నుకున్న ఒకాయన ప్రయాణీకుల కష్టాలుగురించి రిపోర్టు తయారు చెయ్యడానికి రైళ్లో తిరిగితిరిగి కనిపెట్టిన సంగతి ఏమిటంటే! — రైల్వేకంపెనీవారికిన్నీ ప్రయాణీకులకున్నూ ఎంతో అన్యోన్యంగా ఉన్నందుకు మిక్కిలి సంతోషం అవుతోంది. జనుం కంపెనీ వారమాట జవదాటడం లేదు. కంపెనీవారు రైలుపెట్టెల్లో "ఎంగిలి మూయవద్దు" అని రాసిన ప్రకారంగానే జనం అంతా పెట్టెలోపలే, జాగ్రత్తగా, అవతలికి చెదరకుండా, ఉమ్మి వేస్తున్నారు. మరిన్నీ కంపెనీవాళ్లు "దొంగలున్నారు, జాగ్రత్త" అని ఎల్లాసూరా సేశారు గదా, ఊరుకుంటే వారు సమావేశమై చిన్నపుచ్చుకుంటారేమో అని ఎంతో అయిష్టంతో చాలామంది దొంగతనాలు యథాశక్తిగా చేస్తూనే ఉన్నారు. ఇది శాంతిసూచన—అనిరాశారు.

౫. నెల్లకితం మామిడిపురంలో అయి ఉన్న పెళ్లి సందర్భంలో, కన్యాప్రదాత పెళ్లికొడుకు కాళ్లు కడుగుతూన్న సమయంలో, కన్యాప్రదాతకి ముచ్చెమటలూపోసేటట్టు ఓ తేలు అంటపాడిచింది. ఎంత వెతికినా తేలు దొరకలేదు. చివరకి పెళ్లికూతురు అన్నగారు తన బ్యాటరీ లైటుతెచ్చి "ఫోకసు"చేసిన మీదట, ఆతేలు ఇంకా తణుకూ బెణుకూ లేకుండా పెళ్లికుమారుని యొక్క మడిచ సెరదల్లో మకాంచేసి ఉన్నట్టు తెలియవచ్చింది.

౬. లకుపిల్లి నగరంలో చాలామంది చేరి, భార్యాభర్తల విడాకులచట్టం ఉంటేనే చాలా బాగుంటుందని, ఏకగ్రీవంగా తీర్మానించారు. ఈ అభిప్రాయానికి ప్రతికూలంగా ఉన్నవాళ్లని వాళ్లు లోపలికి రానియ్యలేదు. దూసుకుపోయి వచ్చినవాళ్లని నోరెత్తనియ్యలేదు. ఈ తీర్మానం ప్యాసుచేసినవారిలో చాలమంది భార్యలూ కారు, ఆఖరికి భర్తలేనా కారు.

౭. ఎలెక్ట్రిక్ దీపాలు పెద్దగాలికి ఆరిపోయే స్వభావంకలిగి ఉండడంచేతనున్నూ,—(అంటే ఆగాలికి తీగలు తెగుతాయి, తెగితే దీపాలు నిద్దరోతాయి), అవి ఉంటే దెయ్యంలా ఉండడం, పోతే ఏవ్యం అయిపోవడమేగాని సన్నంగా మత్తెం అల్లాచేసి అట్టే పెట్టుగోడానికి వీలులేనివి అవడంచేతనున్నూ, చటుక్కున ఏసిగరెట్టేనా అంటించుగోడానికి గాని, ఏసెయ్యేనా చెప్పబెట్టగోడానికిగాని ఈవస్తుమాత్రమూ ఉపకరించేవి కాకపోడంచేతనున్నూ, రాత్రెల్లు కూడా నిస్తేజంగా ఉండి ఏగ్యాసులైటేనా పట్టిగడితేగాని కంటికి ఆనకుండా చీకటిచేత ఆవరింపబడి ఉండే రకంవి అవడంచేతనున్నూ ఇంకానిదానంగా కొంతకాలం పరిశీలనచేసిన మీదటగాని మేము అట్టే తొందరపడము అని చంద్రాపురజనులు చేసుకున్న తీర్మానం, వారి జ్ఞానతేజానికి నమోనా.

౮. ఆంధ్రపేపర్ మిల్సుంటే చప్పరించిన వాళ్లల్లో కొందరు, ఇప్పుడు మిల్సుసాగవోదిలి, కూతట్టి, తిరిగే సరికి బయల్దేరిన కాగితంచూచి తమరూ తెల్లపోయి "ఇంతాచేసి కాగితమేనా, పోదూ!" అని మళ్లీ చప్పరించారు.

౯. కలవలపట్నం అనేనగరంలో పౌరులంతా పట్టుబట్టి తమ ఊరిస్కూలు హెడ్డుమాష్టరుగారి పని సరిగా లేకపోవడంచేత ఆయన్ని శిక్షింపదల్చుకుని, ఆయన్ని పూర్తిగాతీసెయ్యడానికి చేతులురాక, "ఆయనహెడ్" మాత్రం తీసేసి మేష్టరీమాత్రం అట్టేపెట్టారు. ఆయన హెడ్ ఒక దీర్ఘమైనవ్యాధి అనిన్నీ, అట్టివ్యాధి ఏటో కాన్నీ లేని మరియొకర్నివారు ఆస్థానే వేశారనిన్నీ వినబడింది.

౧౦. నగరవాసులూ, అక్షరాస్యులూ అయిన ఆంధ్రజనం యావద్విశిష్టం ఎరుగున్న పేళ్లనిగురించి కాఫీహోటల్లో ఒకరావుగారు మాట్లాడుతూ, "గయోపాఖ్యానం, వీరశైలింగం, భక్తచింతామణి, కాశీమజిలీలు అపనాతనామనా!" లాంటివి సెలవిచ్చాడు. ఈలిస్టులో "నమస్తే"గాని, "కోరి భజింతుణ" గాని చేరే సూచన్లు ప్రతీనోటా గోచరిస్తూనే ఉన్నాయి.

౧౧. ఒక పట్టణంలోని కాఫీహోటళ్ల ఎదుటి వీథి భాగాలున్నూ, సోడాషాపుల ఎదుటి వీథి భాగాలున్నూ, నాటక వసైరాశాలల చుట్టుపట్ల వీథులున్నూ, కంకరలేని వీథిభాగాలున్నూ, కావలసిన వారి ఇళ్ల ఎదుటి వీథి భాగాలున్నూ అహోరాత్రస్య తడిసిరయే ఉండడంవల్ల, వీథులు తడిపేయత్నంలో అంతమంది తమరికి తోడ్పడు తూన్నందుకు, ఆపట్టణమునిసిపాలిటీ వారు తమపౌరుల్ని అభినందించిరి.

౧౨. గోదావరీ తీరజనులు పుణ్యజనులనిన్నీ, ఋషులనిన్నీ ఎక్కడివాళ్లో అనుకుంటారు. పుణ్యజనులు అనడంలో ఆశ్చర్యంలేదు, ఈయుగంలో కాని ఇక్కడ ఋషులు ఉండడం మాత్రం నిజం. ఎంచేతంటే, మెయిన్ రోడ్డుమీద ఎక్కడచూసినా ముక్కుమూసుగుంటారు, స్మరించుగుంటూ ఉంటారు.

రహస్సుధ

కొల్లూరు ధర్మారాయకవి గారు, బి. యే.

౩

సిందూరారుణరేఖ తూర్పుదెసఁ దోఁచెన్, ధ్వాంత కల్లోలమా
లం దోల్కాడు సుఖప్రశాంతి మనపాలన్ నేఁడు లేదంచు సం
స్పందించెన్ తృణపర్ణపాళి, మధురాశా తప్త హృద్వీథి నీ
సందేశం బటుఁదోఁచె నేవియొ పిపాసా సూచకాలోకముల్

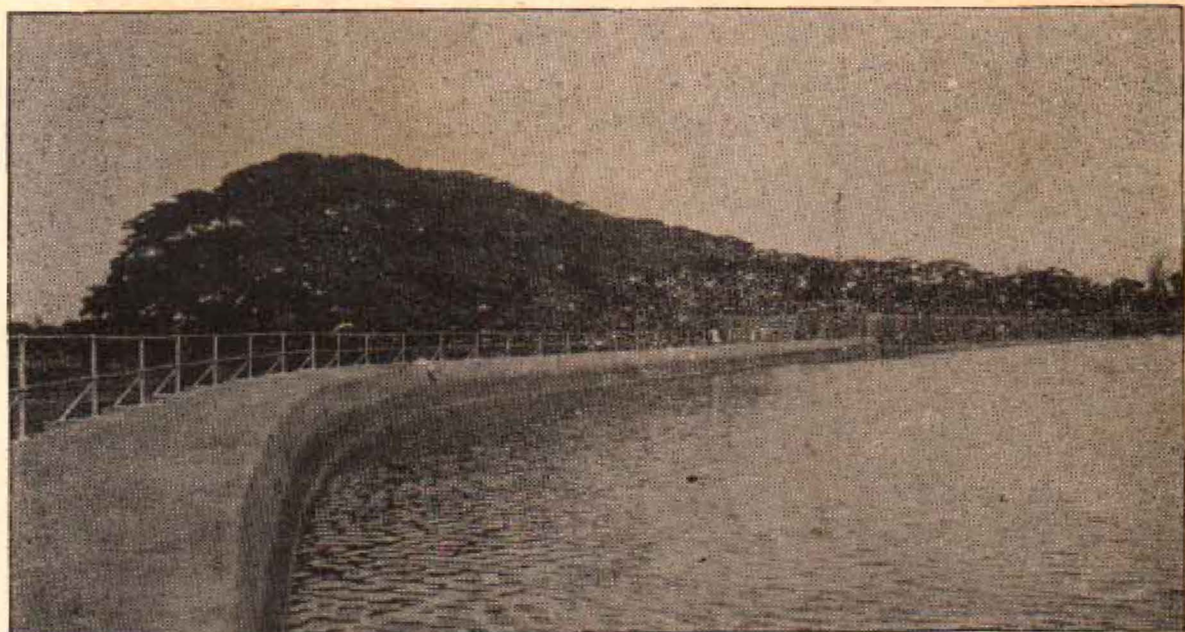
గాటపు కారు చీకటి జగంబున కాటుక పూయ, నిద్రతో
డ్పాటున జీవవాహిని విలంబన మొందగ, నేనొకండ ను
ద్ఘాటిత పక్ష్మల ప్రసరితంబగు వేదురు చూపులన్ గగు
ర్పాటొదవించు నీపద రవంబు గ్రహింతును జాగరూకతన్.

నా కొఱ కానచెంది నయనమ్ముల విచ్చితి వంతెచాలు దుః
ఖాకుల మామకీన హృదయంబున కెవ్వరెఱుంగరాని యా
శాకళ లభ్యమయ్యె కలుషప్రచురంబగు నా పురాభవా
నీకము నాకసీమలకు నిచ్చెనమెట్లుగ మారె నొక్కటన్.

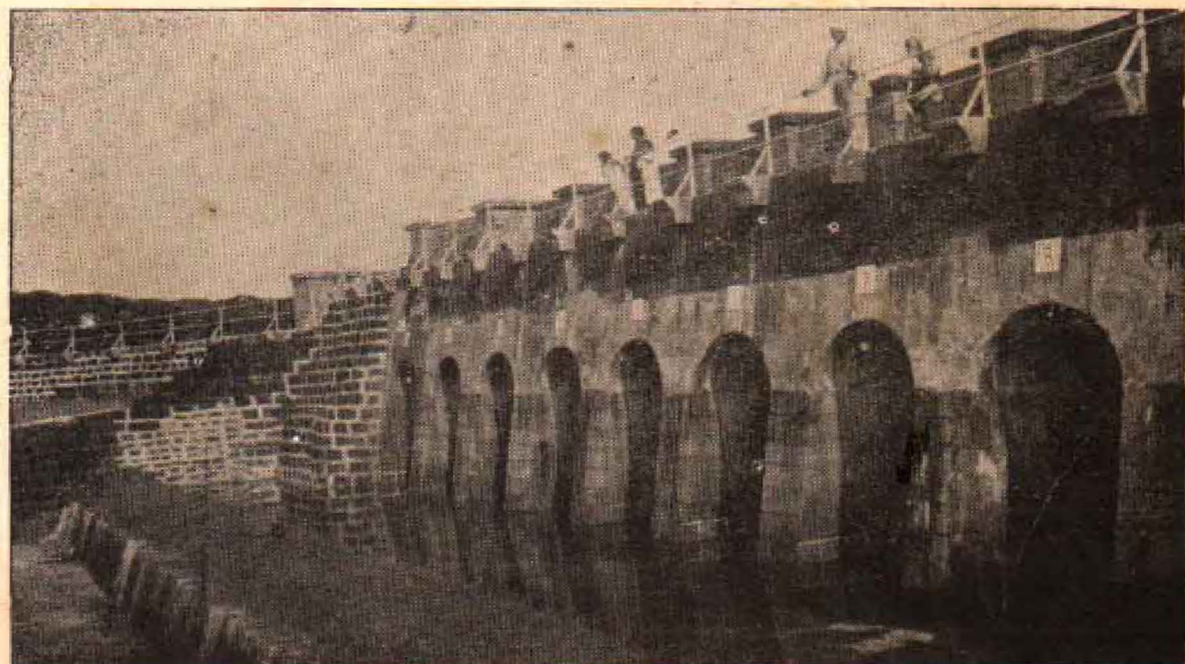
ఎక్కడ నెట్టికాలమున నేకవి భావపథంబునందుఁ బెం
పెక్కని యీ యలభ్యపద మేవిధి నీకును నాకుఁగూర్చె? నో
మక్కువ మూగచెల్లెల! యాముష్మికపథా భవదీయ వీక్షలం
దిక్కలుష ప్రపంచమునకే సుమి తోఁచు మలీమసాంకముల్.

కన్నుల నీరు బెట్టకుము; కాముకతావిధ మట్లుగాదు; నీ
వున్నెడ నాకు నేఁ గలిగియుండగ నీకును ఖేదమేటి? కే
తెన్నును లేని యంధ జగతిన్ తనపున్నెపు నీతి గోతిలో
నన్ నడయాడనిమ్ము; కరుణన్ విలపింపుము దాని కోసమై.

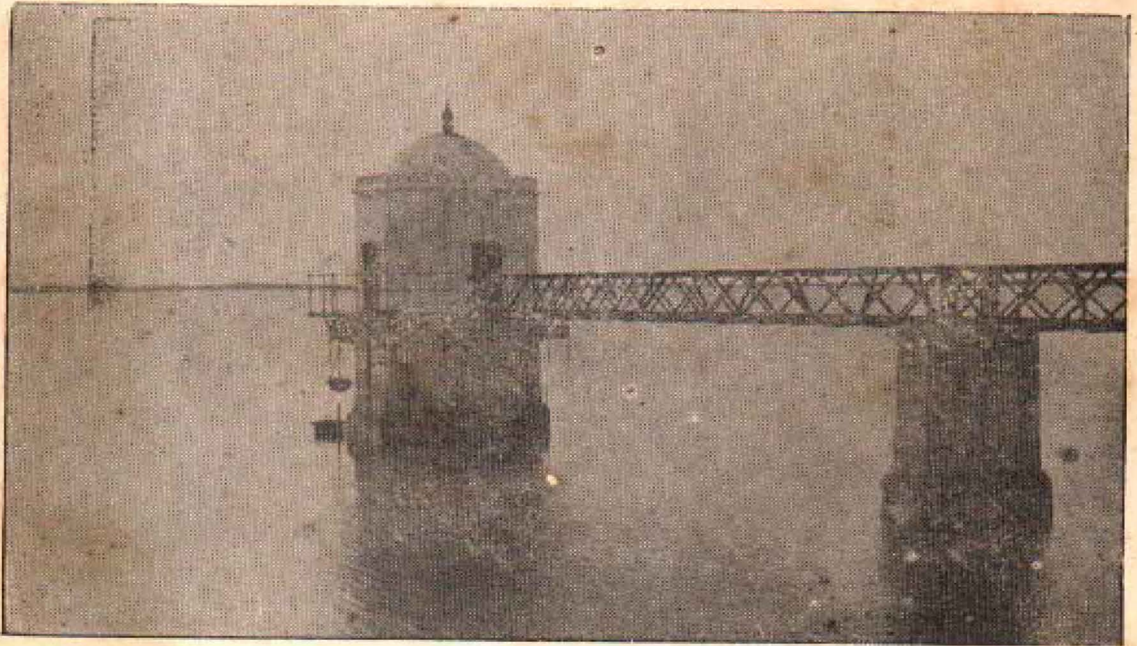
చెన్నపుర జలాధార చిత్రములు



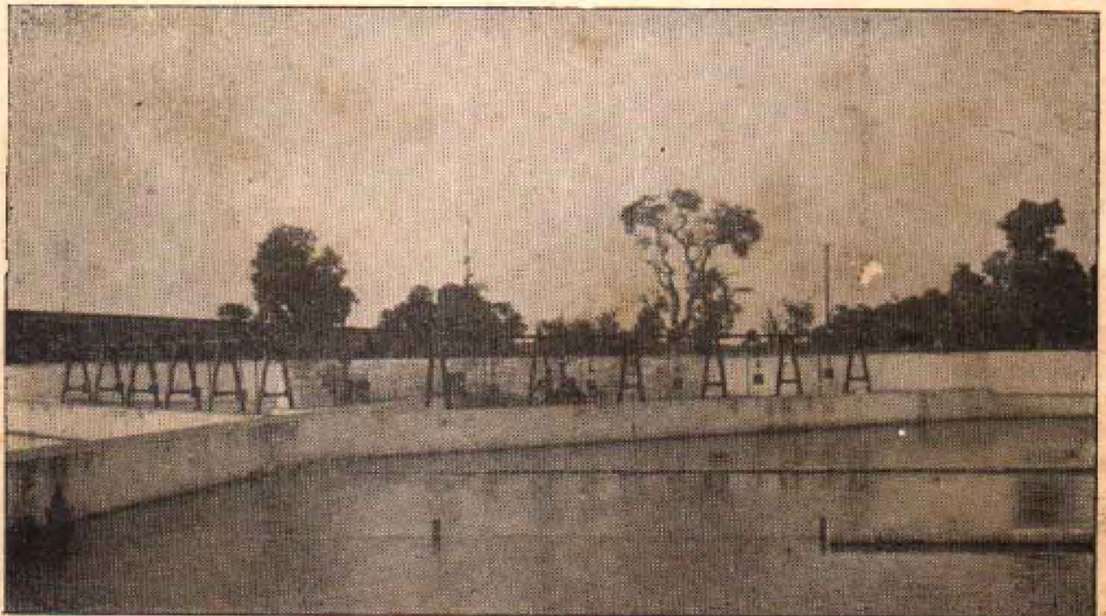
౧. 'రెడ్ హిల్సు' వద్ద చెరువు, దానికట్ట



౨. పై చెరువునుండి పొలములకు నీరుపారు తూములు



3. చెన్నపురికి నీరును తెచ్చు గొట్టము-ప్రధానద్వారము



4. చెరువువద్ద నున్న నీరువడియు కుండ్లు

శ్రీ యం. కె. రంగస్వామయ్యంగారి ఛాయాచిత్రములు.



పిట్టకథలు

గారెలు

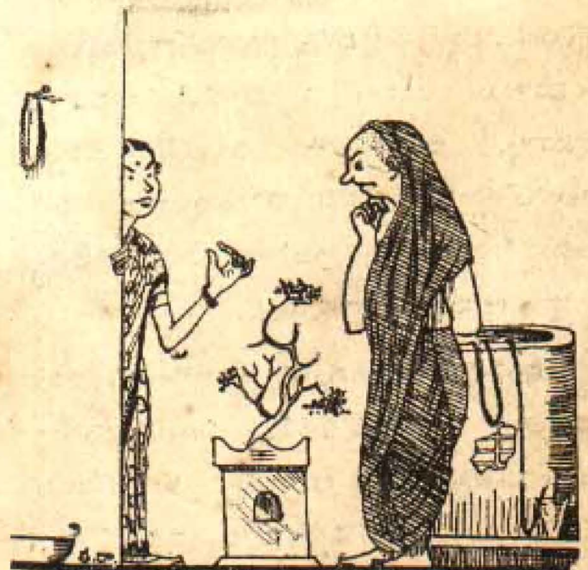
ఒకఊళ్లో ఒకఆలూ మొగుడూ ఉండే వాళ్లు. ఒకనాడు మొగుడికి గారెలు తినాలని ఆశపుట్టింది. 'సామగ్రి తెస్తాను; గారెలుచేసి



'సామగ్రి తెస్తాను వడలుచేసి పెట్టు'

పెట్టన్నాడు. పెండ్లాము'సరే' అన్నది. కావలసిన సామగ్రితెచ్చియిచ్చి మొగుడు పొలం మీద పోయినాడు.

పెండ్లానికేమో గారెలు చేయడం తెలియదు. 'వడలు ఎట్లాచేసేది' అని వాళ్లప్రక్క యింటో విధవరాలిని అడిగింది. ఆమె 'ఒక శేరు శుద్దిపప్పు నీళ్లలో నానబొయ్యి' అంది. 'అయితే నాకు తెలిసిందిలే'అని పైమాట వినకుండా యింటికివచ్చి పప్పు నీళ్లలో నానబోసింది. అవతల ఏంచేయాలనో తెలియులేదు. మళ్లీపోయి పక్కయింటిఆమెను అడిగింది. ఆమె 'ఆపప్పును వడియబోయ'మంది. 'అయితే



'ఈమాటు దీనిపని పట్టిస్తాను!'

నాకు తెలిసిందిలే'అని యింటికిపోయి పప్పు వడియబోసింది. అవతల మళ్లీ తెలియలేదు.



'దీన్ని పట్టుకోండి వడలుపోస్తాను'

మళ్లీ పక్కయింటిఆమెను అడిగింది. ఈమారు ఆమెకు కోపంవచ్చింది. 'ఏమి దీనికింత గీర్వాణం? చెప్పేదంతా పూర్తిగా విని తెలుసుకోదు. 'అయితే నాకు తెలిసిందలే' అని పోతుంది. మళ్లీ మళ్లీవచ్చి అడుగుతూ ఉంటుంది ఈ మాటు దీనిపని పట్టిస్తాను.' అనుకొని 'అమ్మా, ఆ పప్పులో రెండు శేర్లు ఉప్పు, నాలుగు శేర్లునీళ్లు పోసి పొయ్యిమీద పెట్టి దించుకో గారెలవుతుంది' అంది. ఇంటికివచ్చి పెండ్లాం ఆప్రకారంగా చేసింది.

ఇంతలో పొలంనుంచి 'గారెలు తిందాం గదా'అని గంపెడాశతో సంబరపడుతూ మొగుడువచ్చినాడు. ఆయన్ను కూచోమని ఒకదొన్నె ముందరపెట్టి 'దీన్ని పట్టుకోండి; గారెలుపోస్తాను' అంది. 'ఓసి, ఇదేమిటే' అని సంగతంతా అడిగి తెలుసుకొని విధవరాలి మోసం కనుక్కొన్నాడు. మర్నాడు 'ఈ మాటయినా ఆమెకు కోపంరాకుండా అంతా అడిగి తెలుసుకొని, సరిగా ఆమె చెప్పేటట్లు గారెలు చేయు'మని చెప్పి కావలసినసామగ్రి తెచ్చియిచ్చి పొలంమీద పోయినాడు.



'ఏమే, అయ్యోపాపం,
పక్కఇంటామెవల్లే కష్టపెడుతున్నావు.'

పెండ్లాము పక్కయింటి విధవరాలి దగ్గరికి మళ్లీ పోయింది. అప్పడామె తెల్లవారే తలగోరుకొని స్నానంచేసి మడికట్టుకొని గారెలపిండి రుబ్బుతూఉంది. ఆమెతో తన సంగతంతా చెప్పింది. ఆమెకు కోపంపోయి 'అయ్యో పాపం'అని నొచ్చుకొని 'ఇపుడు నేను గారెలు కాల్చబోతున్నాను. అంతా సరిగ్గా నేను చేసేట్లు చేయు'మని చేసిచూపింది. పెండ్లాము అదంతా చూసుకొని ఇంటికివచ్చింది. ఉద్ది పప్పు నానబోసింది. ఒకమంగలాణ్ణి దొడ్లోకి రమ్మని నున్నగా తలగొరిగించుకొంది. స్నానం

చేసి పక్కింటిఆమె దొడ్లో ఆరవేసి పెట్టుకొన్న మడిచీరను కట్టుకొని తలకు ముసుగు వేసుకొని ఉద్దిపప్పును రోట్లోపోసి రుబ్బుతూ ఉన్నది. 'ఈ సారయినా సరిగా చేసిందో



'ఓసి దౌర్భాగ్యురాలా, నీకేంపోగాలమే, తలగొరిగించుకొని ముసుగు పెట్టుకొన్నావు.'

లేదో' అనుకొంటూ మొగుడు ఆసమయానికే యింటికి వచ్చాడు. ఆ రుబ్బుతూన్న ముసుగు మనిషిని దూరంనుండి చూచి 'ఏమే, అయ్యో పాపం! పక్క ఇంటామె నటే కష్టపెడుతూన్నావు' అంటూ దగ్గరికివచ్చాడు. పెండ్లాము తలయెత్తి ముసుగు వెనకకు త్రోసుకొని, 'పక్కయింటామె కాదండీ, నేనేనండీ' అంది.



'మొగుడికి నవ్వలేక కడుపు బద్దలయింది. క్రింద చతికిలబడ్డాడు.'

'ఓసి దౌర్భాగ్యురాలా, నీకేంపోగాలమే! తల గొరిగించుకొని ముసుకు పెట్టుకున్నావు!' అన్నాడు మొగుడు. 'మీరు తెల్లవారి అన్నారుకదండీ, సరిగ్గా ఆమె చెప్పేట్లు చేయమని.' ఆమెకహాశా 'అంతా సరిగ్గా నేను చేసేట్లు చేయ'మని చెప్పింది. అంతా సరిగ్గా ఆమె చేసేట్లు చేస్తూన్నానండీ. దీనికి మీకెందుకండీ కోపం'అని పెండ్లాం ఏడ్పు ఆరంభించింది. మొగుడికి నవ్వలేక కడుపు బద్ద లయింది. క్రింద చతికిలబడ్డాడు: పక్కింటిఆమె యీకథ నాకు చెప్పింది. నేను మీకు చెప్పాను.

—మునలమ్మ.

చిత్రకారుడు: శ్రీ తలిశెట్టి రామారావు గారు బి. ఏ., బి. యల్.

దుముకులాట

ఏమిదుముకు—పసుపుదుముకు
ఏమిపసుపు—తోటపసుపు
ఏమితోట—చెఱుకుతోట
ఏమి చెఱుకు—వంట చెఱుకు
ఏమివంట—పిండివంట
ఏమిపిండి—తెలకపిండి
ఏమి తెలక—గోత్ర తెలక
ఏమిగోత్ర—పాలగోత్ర
ఏమిపాలు—చెముడుపాలు
ఏమి చెముడు—బ్రహ్మ చెముడు
ఏమిబ్రహ్మ—పరంబ్రహ్మ
ఏమిపరం—బండిపరం
ఏమిబండి—కమ్మిబండి
ఏమికమ్మి—ముక్కుకమ్మి
ఏమిముక్కు—చిలకముక్కు
ఏమిచిలక—రామచిలక
ఏమిరామ—జైజయ్‌రామ!

సీతారామకల్యాణ మహోత్సవాహ్వానపత్రిక



సెట్టి లక్ష్మీనరసింహము గారు

శ్రీసతి ధాత్రిపై నవతరించుట యీ యుగమందు ధర్మసం
స్థాపన మాచరించుటకా? ధర్మమణంచుటకో? వచింప వ
య్యా పరమేశ, యంచుఁ గలహాశనుఁ డుగ్రుని హెచ్చరింపఁ, ద
చ్ఛాపముఁ ద్రుంచినట్టి శుభధాముఁడు రాముఁడు మిమ్ముఁ బ్రోచుతన్.

అసఘ శ్రీరఘురామభక్తులకు నేఁడానంద మానంద మా
యెను: మా రామవిభుండు పెండ్లికొడుకాయెన్; మాదు సీతమ్మ యా
తనికిం బెండ్లికొమార్తయాయె నిదె: తత్కల్యాణముం జూడ, మీ
రును మీరున్ మఱి మీరు మీరలును మీరుం రండు మీవారితో.

ఎవరి యింటి పెండిలి యిది? యెల్లవారి-దేవు పెండ్లికిఁ బెద్దలు కావలయును;
ఇల్లనుచు వేఱె లేక సర్వల్లు రాము-నొక్క యింటి వానిగను జేయుదము రండు.
జనకునకుఁ గూఁతురాయెనా? మనకుఁ గాక-పోయెనా? యయోనిజ సీత: యాయన
మనము ధారవోయఁగఁ జెల్లు జనని జానకమ్మ శ్రీరామవిభునకుఁ గాళ్లు కడిగి. [వలె

గురుశిష్య సంవాదము

కూచి నరసింహము గారు

(వందనాశీర్వాదముల పిదప)

శి:—కుమారప్పగారు తరువాత నేమి చెప్పినారో విను కుతూహలముతో వచ్చినాను. వెనుకఁ జెప్పినది సత్పరిపాలనాపద్ధతి.

గు:—పందొమ్మిదవశతాబ్ది ప్రారంభమున హిందూదేశస్థితి యెట్లుండెనో తరువాతి పత్రికలో సప్రమాణముగాఁ జెప్పినారు.

శి:—తత్పూర్వస్థితిమాట లేమియు నెత్తికొనలేదా?

గు:—ఎత్తుకోక లేమి? ౧౦౧౦—౧౮౦౦ సంవత్సరముల మధ్యకాలములో మనదేశము మహోచ్చస్థితిలో నుండెనని వ్రాసినారు.

శి:—ఏమి వ్రాసినారో, కొంచెము సెలవీయరా?

గు:—అప్పుడప్పుడు కొన్ని దేశోపద్రవములు సంభవించుచుండినను, ఇతర దేశములతోఁ బోల్చి చూచిన యెడల, మొత్తముమీఁద, భారతవర్ష మారోజులలో సిరిసంపత్తులను, ప్రశాంతి సుఖమును అనుభవించినదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

సముద్రముమీఁదను మెట్టమార్గమునను గూడఁ దన సరకుల నంపి, హిందూదేశము దూరదేశములతో విపులమైన వాణిజ్య వ్యాపారము పెట్టుకొని, యమితమైన ధనలాభము నొందుచుండెను.

నాఁటి హైందవులకు విశేషముగా శిల్పనైపుణ్య ముండెడిది. వారు తమదేశములోఁ బండిన ప్రత్తి మున్నగు పదార్థములతోఁ బ్రశస్తములైన వస్త్రాదులు చేసి పరదేశముల కంపి యధిక ధన మార్జించుకొనెడు వారు. విలువగల సరకుల నిచ్చి వెండి బంగారములు దెచ్చుకొనెడివారు. అప్పు డెంతో రాజ్యబలముగల "రోమ్" కూడ "అయ్యో! మన ధనమంతయు హిందూదేశమే లాగుకొనిపోవుచున్నదే!" యని పరిదేవనము నొందుచుండెడినఁట.

ప్రజల తెలివితేటలచే దేశములోని ద్రవ్యములతో మంచి మంచి సరకులు కల్పించి వానిని స్వదేశీయులకును బరదేశీయులకును విక్రయించి డబ్బు చేసి కొనెడువారు. చేతినిండఁ బనియుఁ, గడుపునిండఁ దిండియు, నొడలినిండ బట్టయు నుండెడివి.

తూర్పు సముద్రతీరమున డాకా నుండి బందరు వఱకు నల్లిపొరలవంటి "మస్లిన్" బట్టలు చేసి యెగుమతిచేసికొనెడు వారు. పశ్చిమసముద్రతీరమున "కాలికట్టు" నుండి ప్రశస్తమైన "కాలికో" బట్ట లమితముగా వచ్చుచుండెడివి. ఈవర్తకము ౧౮ వ శతాబ్ది యుత్తరార్ధమునఁ గూడ నుండెడి దఁట.

శి:—స్వదేశవాణిజ్య పోషణార్థము పాశ్చాత్య ప్రభువు లట్టి సరకులపై దిగుమతి పన్నులు వేసెడి వారు కారా?

గు:—ఏల వేయకుందురు? వేయకుండినఁ బ్రజ లూరకుండ నిత్తురా?

౧౮౩౫ వ సంవత్సరములో నొక పత్రిక గట్టిగా మొఱపెట్టుకొనఁగా, స్వదేశీయుల వ్యాపారము పడిపోకుండ కాపాడుటకు, ఇంగ్లండు దిట్టముగా దిగుమతి పన్నులు విధింపవలసి వచ్చినదఁట.

శి:—మనవా రారోజులలో నొక్క నూలిబట్టలే యెగుమతి చేసెడివారా? యితరమైన సరకులు కూడఁ బంపెడు వారా?

గు:—నూలిబట్టలే కాదు — పట్టువస్త్రములు, బుటేదారు పనిచేసిన బట్టలు, తివాసులు, చక్కని చెక్కడపు పని చేసిన రత్నభూషణములు, దంతపుసరకులు, సుగంధి ద్రవ్యములు—ఎన్నెన్నో యెగుమతిచేసి యింద్రవైభవ మనుభవించెడువారు

శి:—అవన్నియు సెనరి పడవల మీఁద వేసి పంపెడువారు?

గు:—తమ పడవలమీఁదనే కొన్ని పర్షియా సింధు శాఖ, అరేబియా మీఁదుగా నావల యూరప్పునకు సరకులు కొనిపోయెడివి; కొన్ని యావల చీనా జపానుదేశములకుఁ గొనిపోయెడివి.

శి:—ఆహా! మనవారి కప్పుడు నౌకానిర్మాణ నిపుణతకూడ నుండెడి దేమి?

గు:—ఆ! నిస్సందేహముగా! "రాధాకుముదము ఖర్జీ"గారు తాము వ్రాసిన గ్రంథములో నొకలేఖ యుదాహరించినారు. అది "బాలాసోరు"లో నున్న పాశ్చాత్యవణిక్ప్రతినిధులు లండనులో నుండు "ప్రణేతలసభ (The Court of Director's) కు ౧౮-౧౩-౧౮౭౦ తేదీని వ్రాసిన యుత్తరము. అం దిట్లు వ్రాయఁబడి యున్నది:—

"ఆనే కాంగ్లవర్తకులును, తదితరులును వారి పడవ లిటఁ బ్రతి సంవత్సరము కట్టించుకొనుచున్నారు. ప్రశస్తముగాఁ బెరిఁగిన మద్దురుకఱ్ఱ యిటఁ గావలసినంత యున్నది. తీరమునందు దీర్ఘమైన యినుము మున్నది. లంగరులు మున్నగు నిమపసరకు లీదేశస్థులు మిక్కిలి నేర్పుతోఁ జేయుచున్నారు. సుప్రసిద్ధ నౌకా నిర్మాత లనేకు లిట నున్నారు. పడవలు నిర్మించి వానిఁ గడలిపై విడుచుటలో వారికంటె నెక్కువ కుశలుల నీప్రపంచములో నే నెవటను జూడలేదు. తెరచాఁపలు, ఓడకగ్గములు, నూలి నిచ్చెనలు, మున్నగు పోతోపకరణములు వారు చేయు పద్ధతి కడుఁ బ్రశస్తమైన పద్ధతి."

౧౮౧౮వ సంవత్సరమునఁ గూడ ఇంగ్లండునకు యుద్ధనావలు ఇండియా కట్టిపెట్టెడివట. హైందవ పోతనిర్మాతలనుండి ఇంగ్లండు వారు నమూనా లర్థించి తెచ్చుకొనెడువారట.

శి:—అయ్యో! యెట్టిదేశ మెంత యున్నతస్థితి నుండి యెంత నిమ్నస్థితికిఁ బడిపోయినది!

గు:—పూర్వకాలపు దివ్యభవనములు, కాలువలు, ఘంటాపథములు—అక్కడక్కడఁ గొన్ని, ప్రాచీన వైభవ స్మారక చిహ్నములుగా, నిప్పటికిని నిలిచి యున్నవి.

శి:—అప్పుడు క్షామభాధలే ప్రజ లెఱుఁగరు కాఁబోలు.

గు:—ఎఱుఁగరని చెప్పుట యసత్యము; కాని యావద్దేశము నొక్కుమాఱు కఱవు లప్పుడు బాధించెడివి గావు. ఆరోజులలో రాకపోకల సౌకర్యము లిప్పటికంటె మిక్కిలి తక్కువగా నుండెడివి గావున, పండిన చోట్లనుండి పంట లేని చోట్లకు సరకులు తీసికొనిపోవుట కడుఁ గష్టముగా నుండెడిది. ఆకాలములలో క్షామబాధా కారణ మనావృష్టి హేతుకమైన సస్యాభావము గాని ధాన్యాదులు కొని బ్రతుకుటకుఁ జాలినడబ్బు ప్రజల చేతిలో లేకపోవుట గాదు. ఆవిపత్తు దైవికము గాని దుష్పరిపాలనముచే మనుష్యుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగాఁ దెచ్చి నెత్తిని వైచుకొన్న విపత్తు కాదు.

శి:—ఇప్పటివలెఁ గాక యప్పుడు బలవంతులగు పరరాజులు దేశముపైఁ బడి దోఁచుకొనెడు వారని వినుదుమే!

గు:—అప్పుడప్పు డట్టి విప్లవములు సంభవించెడి వన్నమాట వాస్తవమే. సారవంతమైన భూములు గలిగి ధనవంతమైయున్న దేశము చూచినఁ బరరాజుల కన్నులు కుట్టకమానవు. వారిదోఁపిడివలనఁ గొంతనష్టము ప్రజలకుఁ గలుగకయును మానదు. కాని, కంటికగపడి చేతికి దొరకు డబ్బును, సరకులును దోఁపిడికాండ్రు లాగుకొని పోఁగలరు కాని, ప్రజల పదార్థోత్పాదనశక్తి నెట్లు పట్టుకొని పోఁగలరు? కనుక ఆబాధలు తఱచుగాఁ బట్టణములలో నుండు విత్తవంతులను దాఁకెడివి గాని, పల్లెలలో నుండు కర్షకులకును, చేతిపనులు చేసికొని జీవించు వారికిని దగిలెడివి గావు.

మఱియు, సేద్య మొకపవిత్రవృత్తిగా నప్పటివారు భావించుకొనెడి వారు. అందుచేత నెక్కడనో రాజులకును రాజులకును జరుగురణములవలన సేద్యకాండ్రకుఁ గాని, చేలపై నుండు సస్యములకుఁ గాని యెట్టినేగియుఁ దటస్థించెడిది గాదు. పంటకాఁపుల యాస్తి పాడుచేయుట పాతకముగాఁ బరిగణించెడు వారు.

కనుక, ౧౭౩౯ సం. లో జరిగిన "నాదర్షా" కొల్లవంటి యుపద్రవములవలన మనదేశమునకుఁ గొంత

తాత్కాలిక బాధ కలిగెడిది కాని పెద్దనష్టము సంభవించెడిది గాదు.

శి:—కష్టపడి సంపాదించుకొన్న యాస్తియంతయు నపహరించి మనుష్యులను ప్రాణావశిష్టులఁ జేసి విడిచిపెట్టి పోవుట పెద్దనష్టము గాక చిన్ననష్టమా? మీ యీమాట నా కేమియు నచ్చుట లేదు.

గు:—నష్టము లేదని నేఁ జెప్పుటలేదయ్యా! ఆ నష్టము కొందఱికే కలిగి కొంతకాలమే యుండెడిదని చెప్పినాను; ప్రజలజీవికలును, వృత్తులును నశించెడివి కావని చెప్పినాను. ఒకఁ డొకనిని దోఁచుకొని యంతటితో విడిచిపెట్టివాఁ డనుకొనుము; మఱియొకఁ డున్న సొమ్మెల్లఁ బట్టుకొని పోవుటయే కాక వానిగ్రుడ్లు పీఁకి, చేతులు నఱికికూడఁ బోయినాఁ డనుకొనుము. పునరర్జనశక్తి పోఁగొట్టి రెండవవాఁ డెక్కువహాని చేసినవాఁడు కాలేదా?

శి:—ఔను; కథ సాగి పోనిండు.

గు:—కనుక, స్వరాజపీడయో, పరరాజపీడయో వదలి పోయినవెంటనే, పడిపోయిన వృత్తులు మరలఁ దల యెత్తి కామధేనువులవలెఁ బ్రజ మరల నైశ్వర్యవంతులఁ జేయుచుండెడివి.

దుర్వినియోగము చేసినను సద్వినియోగము చేసినను, పన్ను మొత్తమంతయు స్వదేశములోనే వ్యయింపఁబడుచుండెడిది. రాజులు భోగైకతత్పరులైనను, వారు వెచ్చించు డబ్బు తమ ప్రజలకడకే పోయెడిది. చిత్రవిచిత్రభోగపదార్థములు క్రొత్తక్రొత్తవి చేయు నేర్పు ప్రజల కలవడుచుండెను. అనూత్నవస్తుకల్పనశక్తి దేశమునకే లాభకారి యగుచుండెను.

స్వదేశీయులే పరిపాలన కృత్యములలోఁ బాల్గొనుచుండుట చేతఁ బెద్దపెద్దవేతనములు బుద్ధిశాలులకు మన దేశము వారికే ముట్టుచుండెడివి. దేశభక్తితోఁ బాలనము జరుపఁబడు చుండుటచే, వేనవేల కేవో వృత్తులు కల్పింపఁ బడుచుండెడివి.

గ్రామములోని పంచాయతి సభ్యులే స్థితిగతులు స్వయముగాఁ జూచి పన్నులు విధించెడివారు. పొరపాటుచే నందు హెచ్చుతగ్గు లేమైన నచ్చినచోఁ బ్రజలు చెంత నుండు నధికారులతోఁ జెప్పుకొని వెంటనే వానిని సవరింపించుకొనుట కవకాశ ముండెడిది.

పంటనుబట్టి పన్నులు వేసెడివారు. అవి ధనరూపముగాఁ జెల్లించినను సరే, ధాన్యాదివస్తురూపముగాఁ జెల్లించినను సరే—అది రైతుల యిష్టమునకు విడిచిపెట్టెడువారు. అందుచేత వ్యవసాయము చేసిన వానికి ఏఁటి పంట యంతయుఁ బన్నురూపముగాఁ దుడిచిపెట్టుకొని పోకుండ, సంవత్సరగ్రాసమునకే కాక క్షామాది కష్టకాలమునకుఁగూడఁ గొంత మిగిలి యుండెడిది.

శి:—సరియే; యన్నవస్త్రముల కేకొదవయు లేకుండ నప్పటి ప్రజలు జీవించెడివా రన్నమాట.

ఆనాఁడు వర్ణములఁ బట్టి వృత్తు లుండెడివి గనుక, ఇండ్లే పాఠశాలలుగాను, వారివారి కర్మాగారములే యుచితముగాఁ గళా ప్రయోగభాగములు నేర్పు అభ్యాసస్థానములుగాను నుండెడివని యూహించుకొనఁ గలను. కాని లోకవ్యవహారమునకుఁ గావలయు సామాన్యవిద్య జనులకు బాల్యములోఁ గఱపుట కూళ్లలో నిప్పటివలె నప్పుడు బడు లుండెడివా? ఉన్నచో నవి యెట్లు పోషింపఁబడుచుండెడివి?

గు:—ఊరూర నొకబడి యుండెడిది. వృత్తిమాన్యము లిచ్చి యట్టి పాఠశాలలను నిలిపి పోషించెడు వారు. ఆలాగుననే యితరములైన స్థానపరిపాలనా శాఖలకుఁ గావలయు నుద్యోగులను నియోగించెడివారు. కావునఁ బ్రతిగ్రామమును బ్రజాపరిపాలనము క్రిందనే యుండు నొక చక్కని చిన్నరాష్ట్రముగా నుండెడిదని నీ వనుకొనవచ్చును.

శి:—ఆలాగునఁ బరిపాలింపఁబడుదేశము భూలోకస్వర్గముగా నుండదా? గాన శతాబ్దిచివరవఱకు మనదేశమన్నివిధముల నట్లే సుఖపడుచుండెడిది కాఁబోలు!

గు:—ఉండినట్లు మనవారే కాక, నాఁటిదేశము నల్దెసలు దిరిగి చూచిన యూరప్పువారగు బాటసారులును, చరిత్రకారులునుగూడ లిఖించిపెట్టినారు. అట్టి నలుసర

సాక్ష్యములు దిశకొక్కటి చొప్పున నెత్తి కుమారప్ప పండితుఁడుగారు పత్రికలో నుట్టంకించినారు.

శి:—ఆలాగునా? అవి యేవో తెలియఁబఱుపఁ ప్రార్థించుచున్నాను.

గు:—ఉత్తరమున నున్న భరతపుర సంస్థానము నుగూర్చి "బిషప్ హీబరు"గారు తన దిన చర్యాపుస్తకములో నిట్లు వ్రాసినారు:—

"జలసమృద్ధమై సేద్యము ప్రశస్తముగా జరుగుచున్నట్లు నా కగపడిన హిందూదేశభాగములలో నిది యొకటి. పొలములలో పైరు పరమసుందరముగా నున్నది. ప్రత్తిపంట ప్రశస్తముగా నున్నది. పండినచెఱకు లప్పుడే కోసి బయలుచేసిన విశాలక్షేత్రములును, అనేకములైన చెఱకుగానుగలను నేఁ జూచినాను. అన్నిటికంటెను దేశభాగ్యమున కివి యమోఘ దృష్టాంతములు. ప్రజాబాహుళ్య మంతగా లేదు కాని, పల్లెలన్నియు మిక్కిలి మంచిస్థితిలో నున్నవి. మరమ్మతులు బాగుగా జరుగుచున్నవి.

"కంపెనీ యధికారములో నున్న రాష్ట్రములఁ జూచి, రాజపుత్రస్థానములో నింపైన యిట్టి వ్యాపారములు చక్కఁగా సాగుచుండు ప్రదేశ ముండునని నేనను కొనలేదు. దీనిఁబట్టి భరతపురప్రభువు ప్రజలఁ దన బిడ్డలవలెఁ జూచుకొని పరిపాలనముచేయు నసాధారణప్రజ్ఞావంతుఁడనియైన నూహింపవలెను; లేదా, బ్రిటిషు రాష్ట్రములందలి పరిపాలనావిధానము స్వదేశప్రభువుల పరిపాలనా పద్ధతికంటెఁ బ్రజా సౌఖ్యవిషయమునను, దేశాభ్యుదయవిషయమునను దక్కువ యనుకూలముగా నున్న దనియైన నూహించుకొనవలెను."

శి:— మతగురువు గనుక, నసత్యభీతిచే నున్న దున్నట్లు వ్రాసినాఁడు.

గు:—కల్లలాడకుండుటకు క్రైస్తవ గురువే కావక్కఱలేదు. దక్షిణమున, నప్పుడు మహమ్మదీయ రాజ్యమై, టిప్పు సుల్తానుచేఁ బరిపాలింపఁ బడుచుండిన మైసూరురాష్ట్రమునుగూర్చి "లెఫ్టినెంటుకర్నల్ మూర్" గారు వ్రాసినమాటలు విను.

శి:—చిత్తము.

గు:—"దేశములోఁ బ్రయాణము చేయుచున్న పరదేశికి—చక్కఁగా సాగుబడిచేయఁబడుచున్న క్షేత్రములు, పాటుపడి పనిచేయు ప్రజలతోఁ గిటగిట లాడుచుండు ప్రదేశములు, కంటి కింపుగాఁ గట్టఁబడి యభివృద్ధిలో నుండు పట్టణములు, విపులవ్యాప్తిగల వాణిజ్యము, ఎటు తిరిగి చూచినను ప్రజాసంతుష్టిని సూచించు లక్షణములు—ఇవి కనఁబడినప్పుడు, ఆదేశపరిపాలనము ప్రజాప్రియమై సుఖకరమైన పరిపాలనమని యతఁ డనుకొనుట సహజము. పైయభివర్ణనము టిప్పుగారి పరిపాలనము యొక్క ప్రతిరూపమే.

"అతని యేలుబడిలో నెల్ల జనులు సుఖించిరనియు, వారికంటె నే యితరరాజ్యప్రజలును ఎక్కువ సుఖవంతులు గారనియు ననుకొనుటకుఁ జాలినంత హేతుబల మున్నది.

"టిప్పుయొక్క ప్రవర్తనను గూర్చి ప్రతికూల వాక్యములు విని పరమానందము నొందుట కధికారసత్వము గల శత్రువు లతని కుండిరి. ఉండినప్పటికిని, టిప్పు సుల్తానునకుఁ గలంక మాపాదించు నడులుగాని,సడుగులు గాని యెవరినోటినుండియు వినఁబడెడివి గావు."

శి:—ఇఁకఁ దూర్పుపడమరలు మిగిలియున్నవి.

గు:—అవియు వచ్చుచున్నవి, తొందరపడకుము. తూర్పున నున్న వంగదేశమును గూర్చి "హోల్వెల్" దొరగా రిట్లు వ్రాసినారఁట:—

"ప్రజలయర్థప్రాణము లిట నబాధ్యములు. సరకుతోఁ బోవు వర్తకుఁడైనను సరే, సామాన్యపథికుఁడైనను సరే, యీదేశములోఁ బ్రభు జాగరూకతచే సురక్షితముగాఁ బ్రయాణము చేయఁ గలఁడు. దమ్మిడి ఖర్చు లేకుండ, ఆరెకులు వెంటనే వచ్చి యంగరక్షకులై యతని నొక మజిలీనుండి యొకమజిలీకిఁ గొనిపోదురు......ధనవంతమగు "ఢాకా" మండలపు భూములన్నియు సాగులో నున్నవి. ప్రజలకు నిష్పక్షపాతమైన న్యాయము దొరకుచున్నది. పరిపాలకుఁడగు 'జెస్వంతరాయఁడు' సద్విద్యాశిక్షితుఁడైన ప్రభువు, విమలాంతఃకరణుఁడు, ఋజా

మార్గవర్తి, విసుగుకొనక శ్రమకోర్చి యప్రమత్తుఁడై తన పరిపాలన కృత్యములు చేసికొనుచుఁ బ్రజాసౌఖ్య సాఫల్యము లొనఁగూర్చుచున్నాఁడు. ప్రభుత్వమువారివరికో కొందఱకు సర్వ గ్రాహకముగా సరకుల జట్టికిచ్చు పద్ధతి యతఁడు కొట్టివేసినాఁడు; ధాన్యములపైఁ బన్నులు వేయుట మాని వేసినాఁడు."

శి:—అట్టిసత్ప్రభువుల సంరక్షణమున జనులు నిర్భయులై సమస్తసౌఖ్యము లనుభవింతురన్న, నం దాశ్చర్య మేమున్నది?

గు:—ఇఁకఁ బశ్చిమ రాష్ట్రములలో నొకటి యగు మహారాష్ట్రమునుగూర్చి "ఆంక్వటిల్ డూపెర్రాన్" గా రిట్లు సాక్ష్యమిచ్చుచున్నారు:—

"మహారాష్ట్రలదేశము నేఁ జొచ్చినప్పుడు, కృతయుగమునాఁటి యకాపట్యానందముల మధ్యమున నేనుంటినట్లు నాకుఁ దోఁచినది. ప్రకృతియొక్క సహజ సౌందర్యమట నింకను మాఱిపోలేదు. యుద్ధపీడ లింకను వారిని జెనకలేదు. ప్రజలు పూర్ణారోగ్యవంతులు గను, జవసత్వ సంపన్నులుగను, చిత్తోల్లాసము గలవారుగను నాకుఁ జూపట్టినారు. అత్యంతమైన యతిథిసత్కార మాదేశములో సర్వజనసామాన్యమైన సద్ధర్మముగా నాకుఁ గాన్పించినది. వచ్చి మా కున్న దేమో యథేష్టముగా ననుభవింపుఁడు—అని యానందముతో నాహ్వానించుచున్నట్లు, స్నేహితులకు, ఇరుగుపొరుగువారికి, అపరిచితులకు వైదేశికులకు, అందఱకు, నప్పటి ప్రతిగృహము సుగమమై సిద్ధముగా నుండును."

శి:—పందొమ్మిదవ శతాబ్ది ప్రారంభమున నున్న మన దేశస్థితి వినుట కెంతయు సంతోషకరముగా నున్నది. ఇరువదవ శతాబ్ది యాది యందలి స్థితి యెట్లుండెనని కుమారప్పగారు చెప్పినారో వినఁగోరుచున్నాను.

గు:—దానిఁగూర్చి నీవు మరల వచ్చి నప్పుడు ముందు ముచ్చటించుకొందము.

శి:—అట్లైన, నే నిప్పటికి సెలవు దీసి కొందును; నమస్కారము.

గు:—కల్యాణ మస్తు !

చమత్కారచంద్రిక

తాడూరి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు

మూలము

యఏ వాద్యః స ఏ వాన్త్యో
మధ్యమో మధ్య ఏవచ,
య ఏత న్న విజానాతి
తృణం చాపి న వేత్తి సః.

తెనుఁగు పద్యము

తే. మొదలు చూచిన యాయగుఁ దుదిని జూడ
సా యగును దాని నడుమెల్లఁ జిక్కఁజూడ
నడిమి దేయయి యొప్పారుఁ బుడమి దాని
నెఱుఁగలేనట్టియువ్వాఁడు తృణ మెఱుఁగఁడు.

వివరణము

ఇందు వర్ణింపఁబడినది మూఁడక్షరముల మాట. అందు మొదటి యక్షరము "య"; చివరక్షరము "స"; నడిమియక్షర మా రెంటికిని నడిమిదే. యా మొదలు సాదాఁకఁగల యక్షరములు "య-ర-ల-వ-శ-ష-స" యనునవి. ఇందు నడిమిది "వ" కావున శబ్దము "యవస" శబ్దము. దాని యర్థము తృణము—గడ్డిపరక.

గంగాలహరి

చెఱుకుపల్లి శివరామయ్యా గారు
(వాణీసేవాసంఘము)

శ్రీమదఖండ ధాత్రీచక్రమునకెల్ల ప్రాప్తించినట్టి సౌభాగ్య మనఁగ
నిఖిల జగజ్జాల నిర్మాణలోలుఁడౌ ప్రమథనాథుని మహైశ్వర్య మనఁగ
చతురాస్య కంఠనిర్గత నిర్మలామ్నాయములకు నిక్కము మూట ముల్లె యనఁగ
సుమనసావళికి సంస్తుత్య రూపముఁ గాంచు బహుజన్మసుకృత సత్ఫలమనంగ
నలరి యమృతోపమానమైనట్టి నీదు-సలిలపూరంబు మాపాపచయము మాన్పి
నయము మీఱంగ మాకు మనఃప్రశాంతిఁ-గలుగఁజేయుత తల్లి గంగాభవాని!

కలుషంబార నొకింతయేఁ గనులకున్ గాన్పించినంతన్ దరి
ద్రుల దారిద్ర్యము పాపజాతి దురితస్తోమంబులన్ బాపి సం
చలి తాజ్ఞాన తరుప్రకాండ దళనా శౌండీర్యమై మించు నీ
సలిలం బెప్పుడు మాకుఁ గూర్చు పరమైశ్వర్యంబు మందాకినీ!

పతితుండైన దలంప సంఘ తమస్వ్రాతంబు చండాంశు స
ట్లతివేలంబుగ లోనడంగిన యవిద్యన్ రూపఱన్ జేయుచున్
శతమన్యుప్రముఖామర ప్రణుత మాన్యంబైన నీ మూర్తి సం
తత తాపత్రయమున్ హరించుచు మమున్ రక్షించు మందాకినీ!

నీ యాధారమె లోన నమ్ముకొనుచున్ నిశ్చింతతో మోహగ
ర్వాయత్తాత్ముఁడనై రయంబున సమర్త్యశ్రేణి వంచించితిన్
సాయం బించుక జేయ కిత్తఱి నుపేక్షన్ జేయ నేకాకినై
నా యీదుస్థితి నేరితోఁ దెలుపఁగన్ యత్నింతు మందాకినీ!

రమణీయంబగు రాజ్యసంపదఁ దృణప్రాయంబుగా వీడి శాం
తమతిన్ నీదరిఁ జేరి దివ్యసుఖకన్నన్ రుచ్యమౌ తోయమున్
తమిఁదీఱంగను గ్రోలు మానవుల యానందంబు వర్ణింప శ
క్యమె! వేయేల పరంబుఁగూడ మఱువంగన్ జేయదే తల్లిరో!

బాలార్క ప్రతిమానమౌ కుపితశర్వాణీ కటాక్షాహతిన్
తాళన్ లేక భ్రమప్రమాదవశతన్ సంక్షోభముం జెందుచున్
ప్రాలేయాచల కన్యకాప్రియు శిరోభాగంబునం దాడు త్వ
ల్లీలాభంగ తరంగజాల మఘముల్ ఛేదించు మందాకినీ!

ప్రాతస్స్నానములాడు రాజరమణీ వక్షోజ కుంభద్వయీ
స్ఫీత శ్రీమృగనాభ మెందనుక దేవీ! తోయమం దొప్పనో
ప్రీతిఁ గూడి మృగంబు లందనుక సంవేష్టించి బృందారక
వ్రాతంబుల్ విహరించు నందన సుఖారామప్రదేశంబునన్.

జననీ! సంస్మరియించు మాత్రముననే శాంతిన్ ప్రసాదించి కీ
ర్తనముల్ జేసిన యంతపాపములఁ బాఱందోలు "భాగీరథీ"
యను నీ కర్ణరసాయనంబయిన నామాలాపమే నాదు జి
హ్వను మత్ప్రాణతతి ప్రయాణసమయం బందున్ ప్రవర్తించెడిన్.

పరమానందముఁ జెంది నాకగమనవ్యామోహముల్ మాని నీ
దరులందున్ చరియించు కాకములు సైతంబున్ సుఖింపంగ కా
పురముల్ సేయు మనుష్యజాతమరణంబుల్ మాన్పు నీతీరమే
మఱికన్ మాభవబంధతాపవితతిన్ మాయించు మందాకినీ!

శ్రుతుల కభేద్యమున్ విషయశూన్యము రూపవిహీనమున్ నిజో
న్నతమహిమన్ తమోగుణ వినాశనకారణభూతమున్ సమం
చితముగ వాకొనన్ దలఁప జీవులకెల్ల నసాధ్యమౌచు సం
తతము విశుద్ధమైన పరతత్త్వము నీవె త్రిలోకపావనీ!

ధ్యానముల దానముల తపోధనముచేత
యజ్ఞముల గూడ నలవికానట్టి విష్ణు
పదము సాధారణంబుగ నొదవఁ జేయు
నిన్ను నెవ్వారితోఁ బోల్ప నేర్తుమమ్మ!

జననీ! చూచినయంతనే జన మనస్తాపంబులన్ బాపి శో
భనముల్ గూర్చెడి నీప్రభావము నుతింపన్ శక్యమే శైలజా
ఘనరోష స్ఫురణావరోధముల లెక్కంజేయకన్ ఫాలలో
చనుఁడే మౌళిపయిన్ ధరించు నిను నశ్రాంతంబు మందాకినీ!

సతతమున్మత్తులు నిందసేయు పిశునుల్ సైతంబు రోమాంచసం
యుతులౌచున్ వినవాడునట్టివియు వ్రాత్యుల్ గూడ వర్జించుచున్
పతితుల్ వాకొననట్టిలోకుల మహాపాపంబులన్ మాన్పుచున్
క్షితి విశ్రాంతి నెఱుంగదాన వెపుడున్ చింతింప నీవేగదా.

మనుజుల సర్వదుఃఖముల మాన్పఁగ నాకమునుండి బాఱు ని
న్ననిశము ఫాలనేత్రుఁడు జటాగ్రనిబద్ధనుగా నొనర్చె నం
చనుటకుఁజూడ లోభరహితాత్ముల చిత్తములందు లోభచిం
తన మొదవించు నీ గుణగణంబుల దోషమె కారణం బగుᳫ.

వరకైవల్య విహీనులᳫ బధిరులᳫ పంగ్వంధులᳫ వేదనా
భర దుష్టగ్రహరోగులᳫ నరకసంవాసార్హులᳫ పాపసం
హరణోపాయ విహీనచిత్తుల సమర్త్యవ్రాత నిర్ముక్తులᳫ
పరిరక్షింప మహౌషధంబవు గదా! స్వర్లోక కల్లోలినీ!

అమ్మరో! తావకీనసహజామల శీతలతోయ మెంచ లో
కమ్మున మించె నాకమునుగాంచియు నిర్మల దేహధారులై
నెమ్మి భవన్మహామహిమనే పులకింప నొడల్ నుతింత్రు స్వాం
తమ్ముల భక్తిచే సగరనందను లిప్పటికిᳫ ప్రమోదులై.

హాయిᳫ గూర్చుచు స్వల్పపాపులను దుఃఖావిష్టులᳫ బ్రోచి పూ
ర్ణాయుష్మంతుల జేయు తీర్థతతులమ్మా! గల్గులోకత్రయిᳫ
ప్రాయశ్చిత్తములందు లొంగని మహాపాపాత్ములᳫ పుణ్యులᳫ
జేయంజాలిన తల్లి నీవెగద లోఁ జింతింప మందాకినీ!

ఆనందంబులకుᳫ నిధానము ప్రధానాంగంబు తీర్థాళికిᳫ
జ్ఞానోద్దీపితముᳫ త్రిలోకపరిధానంబుᳫ తలంపᳫ శిరో
ధానంబెల్ల మనోవికల్పములకుᳫ ధర్మప్రధానాంగణం
బా నీరూపము మాపుఁగావుత మదీయానంత చింతాచితిᳫ.

ఆదిᳫ రాజ్యమదాంధులౌ నృపుల డాయం జేరియుᳫ క్రొత్తలౌ
ఖేదంబుల్ గనుగొంటి నాత్మహితముల్ క్షీణింపఁగాఁ జేసితిᳫ
నాదేదోషము మందబుద్ధినయి ని న్గాంచంగ లేనైతి నా
పైదాక్షిణ్యముఁ జూపి ప్రేముడి ననుᳫ పాలింపు మందాకినీ!

మరుదుత్తుంగ తరంగ సంచలిత శుంభత్పంక జాతప్రతా
నరజం బందున గూడి కుంకుమరుచిᳫ వర్తించుచుᳫ దివ్యని
ర్జరకాంతా స్తన కుంభ యుగ్మములపై రాజిల్లు కస్తూరికా
గురులేపంబున పంకమౌజలమె మాకుᳫ మాన్పు దుఃఖంబులᳫ. (పశేషము)

ఏమిటి?

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు

ఈ జగంబు సర్వ మేమిటి యేమిటి?-యేమి యీజగం బిదెల్లఁ గూడ?
ఎవ్వఁడేని యిందు నెఱిఁగినవా డున్నఁ-జిత్తగించి నాకుఁ జెప్పరయ్య!.

ఇలనుండి యింతదవ్వుల నింతదవ్వుల నాకాశమం దేల యలరినావు?
కాఁకయు వెలుఁగు తూకముగాఁగ సరిపోవు పోల్కి- నీ వం దేల పొలిచినావు?
అఱుమాసము లటు లాఱుమాసము లిటు లేల సమంబుగా నేఁగుచుందు
వీ గోళమును నింక నెన్ని గోళంబులఁ గాఁపాడ నీకేని కట్టడి యిది?
సూర్యుఁడా నాకుఁ దెలియ దీ చోద్య మహహ-నీవు మా దేవదేవుని సేవకాగ్ర
హస్తమందలి కాఁగడావంచుఁ దలఁతు-నొప్పొ తప్పొ యిదెవ్వారు చెప్పువారు?.

ఆకాశంబున నూరకే చనెదవేలా? కొంచె మిందాఁగు నీ
వేకార్యంబు దలంచి పోయెదవు? నీ కేవార లీ సుందరం
బాకారంబు వెలుంగు నిచ్చి యిటు పొమ్మం చాన కావించిరో?
నాకుం దెల్పుము నేఁడు నీకథను జంద్రా, విందు నాద్యంతముల్.

ఓ నక్షత్రపథంబులార! మఱి ఓఓ మేఘజాలంబు లా
రా! నీలంబు లిమంగబులార! మఱి యోయాకాశమా! ఓగ్రహా
ద్యానంబా! యొకసారి యూఁగి మఱి మీ యర్థంబు తెల్పుండు! నా
కీనాఁటం దెలుపంగ మిన్నులవినా యెవ్వార లున్నారహో!

ఓ జలరాశి, నే మీ లిటుల నూఁగుచునుండెద; వోధరిత్రి, నీ
పైఁ జరణద్వయం బునుచువారము గాని నినున్ గ్రహింపఁగా
నోజను బొంద; మోపృథుశిలోచ్చయసంతతి, మీరలే శిలల్
గాఁ జనువారలో? మేమొ? యెఱుఁగన్ మతి, చెప్పను మాట లుండియున్.

ఇది కారణ మది కారణ-మిది యదియును గాదు వేఱు హేతువు మావా
రెదొ వచియించిరి నాకున్-వదలదు మది శంక చెపుఁడు వాస్తవమయ్యా!

తనదు గర్భంబునందులఁ దనరుచుండి-యెదుగు పిల్లను దల్లి తా నెఱుఁగఁబోదు
తనను గర్భంబునందులఁ దాల్చుచున్న-తల్లి నిసుమంత యెఱుఁగదు దానిపిల్ల.

పాములు తేళ్లు జెఱ్ఱులును వ్యాఘ్రములున్ మఱి యేదుఁబందులున్
జీమలు దోమ లాదులగు చిన్నటి వేలొకొ యుండె? నుండెఁబో
యేమది పీడ గూర్పవలెనేమి? యిదేమి విధంబు? తెల్పు నా
స్వామి? సమన్వయింత్రు ముదిపండితు లర్థము కాదు నాకొగిన్.

చెట్టెక్కి పడిన నెవఁడేఁ-గొట్టిన నొకసూది చీఁకుకొనిపోవ నదే
కుట్టినచో మామేనికి-నిట్టట్టనరాని బాధ యేలా స్వామీ?

ఆలంచున్ సృజియించి పేర్మిజిగు రొండంటించి యుద్ధానికిన్
జ్వాలంచున్ మొలిపించి దానికిని బందుం గాయయుం గూర్చి యీ
మేళంబున్ మెలివెట్ట నేమిటికి సామీ? నీవె మేమైనచో
నేలా యీమెలి? యొక్కపెట్టునె నీ వీరీతిఁ గారాదొకో!

నీ వున్నా వని నేను నమ్మెదను. ఆ నీవే సమస్తప్రపం
చావిర్భావ మటంచు నమ్మెదను దుఃఖాదుల్ సుఖాదుల్ స్వమా
యావిక్రాంతి యటంట! నమ్మెదను నేమైనన్ మహాదేవ! యీ
నీవున్ నేనని దుఃఖమున్ సుఖమునా నిర్మాణ మేలా ప్రభూ?

ఒక సౌఖ్యమె యొక నీవే-యొక యానందంబె యింక నొక జ్ఞానంబే
యొక టొకటిగనే జగతిని-నిఁక మీఁద సృజించు నేరు పించుక లేదే?

నీవే నేనని నేనె నీవనుచున్ నీవే సమస్తంబునౌ
భావంబందె యభూతపూర్వమగు నానందం బమందంబుగా
దైవారున్ మఱి యించుకేనియును దత్తత్త్వంబు భాసింప దో
దేవా! దేవరసన్నిధానమున నే తేలన్ వలెన్ సర్వమున్.

నీవే నేనయియుండుచో నిజముగా నీయందు నానందమున్
ద్వైవిధ్యం బావరించు వస్తువెది యీ దైవారు; నద్దానినిన్.
నీవే చేసితి వట్టి వస్తువు నొగి న్నీవేల సృష్టించితి
య్యా? విద్వాంసుఁడ వీవె చెప్పఁగలవయ్యా! చెప్పమో యీశ్వరా!

చిత్తమందు నీకుఁ జెడుతనం బుంట జ-గంబు చెడ్డగాను గానిపించు
నంచు నార్యులందు రన లందులో నేని-చెడ్డ నేల సృష్టి చేసితయ్య?

ఏ నద్దాని సృజింపలేదు మఱి నీవే కూరి కూర్చుండి య
ద్దానిన్ సృష్టి యొనర్చుకొంటి వనుచున్ దండింపఁగాఁబోకు మ
య్యా! నాచేతనుగూడ దాని నిటు చేయం జేయఁగా నేల? య
య్యా! నాకుం దెలుపంగఁబోక చనెదయ్యా! యొట్టుసుమ్మోఁగినన్.

ఈ జగంబు సర్వ మేమిటి యేమిటి?-యేమి యీజగం బిదెల్లఁ గూడ?
ఎవ్వరేని యిందు నెఱిఁగినవా రున్న-జిత్తగించి నాకుఁ జెప్పరయ్య!.

---

3. భ్రాతృసమరము

భయంకర భ్రాతృసమర మరయుటకు ముందు బీజపుర దండయాత్ర గురించి యొకింత గమనింపవలయును. తదనంతరమే, షాజహాను వ్యాధిగ్రస్తుఁడాయెను. వృద్ధజనకుఁడు దుర్బలుఁడై, రోగపీడితుఁడై, యుత్తరలోకాభిముఖుఁడాయెనని తెలియవచ్చినంతనే, షూజా, మురాద్, ఔరంగజేబులు సామ్రాజ్య సంపాదనార్థము ప్రచండ సన్నాహము లొనరించుకొని, దావాగ్నులవలె రాజధాని దాయఁబోయిరి. షూజా ప్రప్రథమము కిరీటధారణ మొనరించి, తన సార్వభౌమత్వము సగర్వముగఁ జాటించెను. ఆవెనుక, మురాదు అమితోత్సాహముతోఁ దన చక్రవర్తిత్వము ప్రకటించెను. కాని, కార్యశూరుఁడగు నౌరంగజేబట్లు తీవ్రపడక, పరిస్థితులు లెస్సగ బరిశీలించుచు, షూజా మురాదులతోడఁ గొంత కాలము మంతన మొనరించి, మురాదుతోడి సంబంధము దృఢపఱచికొని, యదను దప్పక వైరుల నరుమాడి, భ్రాతృకంటకములను దొలఁగించి నిశ్చలముగ మూర్ధాభిషిక్తుఁ డాయెను.

గోలకొండదాడి యనంతరము మీర్జుమ్లాకు మొగలాయీ సామ్రాజ్య ప్రధాన మంత్రిత్వము లభించెను. అలోపుననే, జుమ్లా యౌరంగజేబులు స్నేహబద్ధులైరి. మీరు జుమ్లా ౧౬౫౬ జూలై ౭ తారీకున ఢిల్లీనగరము చేరి, తన యపూర్వ వజ్రసమర్పణంబునఁ బాదుషాను ప్రసన్ను నొనరించుకొని, అనఘంపు మంత్రిపదారూఢుఁ డాయెను. తనమిత్రుని యునికి యౌరంగజేబున కెంతయు ననుకూలముగ నుండెను.

ఆసమయమున బీజపుర సుల్తాను వ్యాధిగ్రస్తుఁ డాయెను. అతఁ డచిరకాలమునఁ జచ్చునని యెఱింగి, యౌరంగజేబు సమరసన్నాహము లొనరింపఁ దొడంగెను. అతఁడు తలంచినట్లే, సుల్తాను మరణించెను (౪-౧౧-౧౬౫౬). తోడనే, యాతని కుమారుఁడగు రెండవ 'ఆదిల్షా' తనమంత్రి సాహాయ్యమున సింహాసన మారోహించెను. కాని యుద్ధప్రియుఁడగు నౌరంగజేబు ఆసుల్తాను గతరాజకుమారుఁడు కాఁడని వితండవాద మొనరించి, యాదేశముపై దాడివెడలుట కనుజ్ఞ యొసఁగవలయునని తక్షణము పాదుషాకు వ్రాసి, తన సైన్యముల నాపోలి మేరకుఁ దరలించెను. అతఁ డంతటితో విరమింపలేదు. బీజపుర సైనికులు దేశద్రోహులై తనవంకఁ దిరుగు మాయోపాయముగూడ నాతఁ డొనరించెను. తద్రాజ్యవర్ణము లెఱింగి మీర్జుమ్లా సాహాయ్యమునఁ గార్యము సులభసాధ్యమగునని యెంచి, యౌరంగజేబాతని నాహ్వానించెను.

ఈ దాడి కేవల మధర్మము. బీజపుర మొక స్వతంత్రరాజ్యము. ఆదేశముపై మొగలుల కెట్టి యధికారము నులేదు. తొల్లి, షాజహా నాదేశస్వాతంత్ర్య మామోదించుటయే గాక, తాను జయించిన యహమ్మదునగర దేశమునందుఁ బాలుకూడ నాసుల్తానున కొసంగెను. అట్టి రాజ్య వారసత్వసందర్భమున యుద్ధమున కుఱుకుట యన్యాయము. సుల్తానుకుమారుఁడు/ సుల్తాను కుమారుఁడు కాఁడనుట కేవలము సాహసము. యథార్థకారణ మెద్దియన, బూర్వాపరసముద్రవ్యాప్తంబగు బీజపుర రాజ్యము గోలుకొండకంటెఁ బ్రఖ్యాతమై, మొగలులకు నయన కంటకముగనుండెను. వారి యదృష్టవశమున నంతలో సుల్తాను మరణించెను. తదధిపత్యము వహించిన యాకుమారుఁడు పదునెనిమిదేండ్ల బాలుఁడు: నూతనముగ జయించిన కర్ణాటదేశమునందలి జమీందారులు బీజపురాధికారము ధిక్కరించి తదధికారులనుఁ బాఱఁద్రోలిరి: రాజధానియందలి ప్రభువులు మదోన్మత్తులై, పరస్పరకలహాని మగ్నులై, దేశక్షేమంకరుఁడగు ప్రధానమంత్రిని వధింపఁ గుండిరి. దేశమట్లు క్షోభపడియుండునప్పుడే వారిని దండింపవలయునని యౌరంగజేబు నిశ్చయించెను: మీర్జుమ్లా యాశీర్వదించెను: షాజహాను సమ్మతించెను!

అధర్మదండయాత్రకనుజ్ఞ యొసఁగిన షాజహాను పదేశములు గమనింపఁదగియున్నవి.— బీజపురదేశమంతయు జయింపవలయును; అంతయు సాధ్యముకాదేని, తొల్లి బీజపురదేశము గ్రహించిన యహమ్మదునగరరాజ్యవిభాగ మాక్రమింపవలయును: కోటికిలోటు లేని పరిహారము నైనఁ గొని, యా రాజ్యము వీడవలయును. ఆ సుల్తాను షాజహాను సార్వభౌమత్వ మంగీకరింపవలయును. తద్రాజ్యనాణెములు షాజహాను నామాంకితములు కావలయును. ఇంత మఱియు వైపరీత్యమెద్దియన, సుల్తాను సుఖముగా సంధిగొనఁబడునేని, మొగలుల భూరిప్రయత్నము లేమి కావలయును? కావున, నాయూఁపున గోలుకొండపైఁబడి, యా దేశ మాక్రమింపవలయునని షాజహాను హితవొనరించెను! తత్స్వలభకార్య మెన్నఁడైనఁ జేయవచ్చునని యెంచి, కూరుఁడగు నౌరంగజేబు కష్టతర బీజపుర రాజ్యాక్రమణమునకే తొఁపడెను.

మొగలుల సన్నాహములు పూర్తియాయెను. ఔరంగజేబు దిగ్విజయ మొనరించునప్పుడాతని రాజధానియగు నౌరంగాబాదునందుఁ గాపుండుటకు మాళవరాష్ట్రపాలకుఁడగు షయిస్తఖానుఁ డరుదెంచెను మీరుజుమ్లా స్వీయసేనాపతియై యేతెంచెను (౧౮-౧-౧౬౫౭). అతని కొలఁకే తత్తరపడుచుండిన యౌరంగజేబా నాఁడే సుముహూర్తమున సరభసంబుగ బయలుదేఱెను.

రాజధానియగు బీజపురముపై దండెత్తి యా దేశమంతయు నాక్రమింపవలయునని యౌరంగజేబు నిశ్చయించెను. మార్గమధ్యమున నున్న 'బీదరు', 'కళ్యాణి' దుర్గములను ముందు సాధింపవలయును. ఆ దుర్గములు సాధారణములైనవికావు. కాని, యౌరంగజేబు తత్కార్యసాధనోచిత సన్నాహము లొనరించియే యుండెను. తమ దుర్గములను ముట్టడించు మొగలులను గడిసి, వారి వ్యూహములను భేదించి, తమ దుర్గముల నుద్ధరింపవలయునని బీజపురదేశస్థులు ప్రయత్నించుచుండిరి. కాని, కార్యదక్షుఁడగు నౌరంగజేబు సిద్ధముగనుండిన విశేష సైన్యములను వారిపైఁబంపి, వారి ప్రయత్నములను భగ్న మొనరించెను. మొగలాయీ సైన్యము లాతేఱఁగున శత్రు సైన్యములను జెండాడుటయేగాక, అచుట్టునుండు గ్రామదులను దోఁపిడిచేసి, ప్రజానీకములను దెగనఱికి, గృహపంక్తులను గాల్చివైచి, సుక్షేత్రములను మరుభూము లొనరించెను. తాదృశబీభత్సకార్యకరణంబున, నౌరంగజేబు తలపెట్టిన ముట్టడి నిరాఘాటముగఁ గొనసాగెను. సమున్నతతలస్థాపితమై, విశాలపరిఖాత్రయ పరిరక్షితమై యున్నతప్రాకార పరివృతమై, దుర్గమమై, దుర్భేద్యమై యుండిన బీదరు దుర్గము నిరువదియేడు దినములలో నౌరంగజేబు సాధింపఁజాలెను (౧-౪-౧౬౫౭). చరిత్ర ప్రసిద్ధమై, బలిష్ఠమై, యుచితసేనా పరిరక్షితమై, బీదరు నగరమునకు ౪౧ మైళ్లదూరమున నున్న కళ్యాణీదుర్గము కూడ నట్టులే మూఁడుమాసములలో మొగలుల యధీన మాయెను (౧-౮-౧౬౫౭).

ఔరంగజేబు కళ్యాణీనగరము ముట్టడించునపుడే యాతని కుమారుఁడు విద్యుత్సన్నిభముగఁ బాఱి యట్టులే దేశమును భస్మీభూత మొనరించెను. పాదుషాతనయుఁడీ క్రియాదక్షతతో నుత్సాహముతో బయల్వెడలి బీజపుర రాజధాని నాక్రమించి మహోవిజయశోభాఖ్యానమ్మదనుభవింపవలసియుండెను. కాని, యౌరంగజేబున కంతటి భాగ్యము ప్రాప్తింపదాయెను. బీజపుర రాజ్యమింకను ముప్పది సంవత్సరములు రాజిల్లవలయునని విధి నిర్దేశించెను. ఔరంగజేబు గాంచు విజయములు యువరాజగు దారాకు దుస్సహము లాయెను. మీర్జుమ్లా యసూయ లేకుండుటచే నాతఁడు పాదుషాను సుఖముగా మఱల్పఁజాలెను. బీజపుర రాయబారులుకూడఁ గృపణులై సంధి కొడఁబడవలయునని షాజహాను నర్థించిరి: తోడనే యాతఁడు సంధి యొనరించుకొని, యుద్ధము మాని, వెనుక మఱల వలయునని యౌరంగజేబు నాజ్ఞాపించెను. కళ్యాణీ దుర్గాక్రమణము పూర్తిగాక పూర్వమే, పాదుషా యాజ్ఞాపించుటవలె నౌరంగజేబునకుఁ దెలియవచ్చెను. ఆతఁడు హతాశుఁడాయెను.

నాఁడు గోలుకొండ దాడియు, నేఁడు బీజపుర దండయాత్రయు నొక్క విధముననే పరిణమించెను. సిద్ధాన్నము గోల్పోయిన హార్యక్షమువలె నౌరంగజేబు దురంతక్రోధఘూర్ణిత మనస్కుఁ డాయెను. పాదుషా యాజ్ఞానుసారము షయిస్తఖాను ఔరంగాబాదు వీడి తనరాష్ట్ర

ను మాళవదేశమునకుఁ బ్రయాణమాయెను. ఇతర సామ్రాజ్య సైనికోద్యోగులుగూడ, నౌరంగజేబు వలదన్నను లెక్కసేయక, తమ రాజధానికిఁ బోఁ దొడఁగిరి. మీర్జుమ్లా యొక్కఁడు మాత్రముండఁజాలెను. బీజపుర దేశస్థుల గడుసరులు. మొగలాయీ సేనాబలము పలుచ నగుటఁజూచి, బిగిసి, మొగలులకు సమర్పించుట కొడఁబడిన దేశమును దుర్గములను నెగవేయఁదలంచి, వారు కాలహరణ మొనరింపఁ జొచ్చిరి. బీజపుర రాజ్య కబళనోత్సాహియగు నౌరంగజేబట్టి దైన్యమునకుఁ బాల్పడియుండిన సమయముననే, పాదుషా వ్యాధిగ్రస్తుఁడై మృతప్రాయుఁ డాయెనని భయంకరముగఁ దెలియవచ్చెను.

షాజహా నాకస్మికముగ వ్యాధిపీడితుఁడాయెను (౬-౯-౧౬౫౭) ప్రతిభాశాలులగు భిషగ్వరుల ప్రావీణ్యము వ్యర్థమాయెను. ఒక వారము దినము లా నృపరాజు కడు బాధపడెను. అనుదినము దర్శనమొసఁగు పాదుషా యగోచరుఁడగుటచేత, నా మహనీయుఁడు కాలధర్మమొందెననియే భావించి పురజనులు తల్లడిల్లిరి. పౌరులే కాక, పాదుషా ప్రాసాదాంతర జనంబులు గూడ ననుమాన గ్రస్తులైరి. అత్యున్నతోద్యోగులు మాత్రము షాజహానును జూడఁజాలి యథార్థ మెఱింగియుండిరి. ప్రజా సంక్షోభమడంపఁదలఁచి, యతిప్రయాసమునకోర్చి, పాదుషా యొకనాఁడు (తే ౧౮ ది.) తన మోము గనఁబఱచెను. సార్వభౌమవదన చంద్ర సందర్శనమునఁ బ్రజాసముద్ర మానందపరవశమాయెను. మృత్యుభయము తొలంగినను, షాజహాను మఱియొక మాసమువఱకుఁ బునర్దర్శనమీయఁజాలకపోయెను. ఆరోజుననే, పాదుషా మరణించెనను దుర్వార్త రాజధానిదాటి, సామ్రాజ్యమంతటను వ్యాపించెను. నిరంకుశ రాజశాసనబద్ధమై యుండిన మహాసామ్రాజ్యమొక్క త్రుటిలో నరాజకభూయిష్ఠమాయెను. బంగాళా రాష్ట్రము పాలించు షూజా—పాదుషా రెండవ కుమారుఁడు—పితృమరణము ధ్రువమనియెంచి, రాజత్వము వహించి, దారాను భంజించుటకు వడివడి సంసిద్ధుఁ డాయెను. గుజరాతు రాష్ట్రపాలకుఁడగు మురాదు—పాదుషా నాల్గవ కుమారుఁడుగూడ సామ్రాజ్య సంపాదనమున కాయత్తుఁ డాయెను. కాని, షూజావలె నాతఁడు తీవ్రపడక, యౌరంగజేబు సాహాయ్య మపేక్షించెను. మురాదౌరంగజేబుల స్నేహము దృఢతమమై, యౌరంగజేబునకు సార్థకముగను, తదాశ్రయునకుఁ బ్రాణసంకటముగను బరిణమించెను.

సుస్థిర సంకల్పధురీణుఁడగు నౌరంగజేబు భయంకర భ్రాతృసమరానల పరీక్షయందుఁ గృతార్థుఁడు కాఁజాలిన యద్భుత చరిత్రక్రమమరయుటకు ముందు, దారా యౌరంగజేబుల పరస్పర వైషమ్యము గ్రహింపవలయును.

దారా యౌరంగజేబుల చిత్తములు చిన్ననాఁటి నుండియుఁ బరస్పర విరుద్ధముగనే యుండెను. సుగుణరాశియగు జహనారా తొల్లి యగ్నిజ్వాలాదాహమునఁ గడు నొగులునపు డౌరంగజేబు తత్తరమున నటుఁబాటి యుండెఁగదా! తదనంతరము, దారా తననూతనభవనము జూపవలయునని తన జనకుని,సోదరులను నాహ్వానించెను. దారా త్రోవజూప, వారు లోనికిఁ బోయిరి. ఔరంగజేబు మాత్రము వారిని వెంబడింపక, ఏసమాధానమీయక, ద్వారముననే నిలిచిపోయెను. అట్టి యసంబద్ధవర్తనము షాజహానునకుఁగూడ దుస్సహమాయెను. ఔరంగజేబు జహానారాకు నా రహస్యకారణము దెలియఁబఱచెను. స్వీయభవనము జూపునెపమున, దారా పితృభ్రాతృసంహార మొనరించి తక్షణము చక్రవర్తికాఁ గోరెనని యనుమానించియే యౌరంగజేబు ద్వారపాలన మొనరించెను. ఇదియొక గాథయైనను, దారా యౌరంగజేబులకు సఖ్యములేదనియు, సఖ్యములేకుండుటయే కాక, యౌరంగజేబు ప్రహారానుమానబాధితుఁడై తన జ్యేష్ఠసోదరు సేవగించెననియు వ్యక్తపఱుపఁ జాలియున్నది. దారా యౌరంగజేబు లొక్కచోటనుండుట యసమంజసమనియే పాదుషా యౌరంగజేబును గుజరాతు దేశపాలనమునకు నియోగించెను. ఆ సోదరు లెడముగనున్నను, ద్వేషబీజము స్థిరావాసమేర్పఱచుకొని మొలకెత్తి యథేచ్ఛగఁ బెఱుగఁజొచ్చెను. సార్వభౌమపుత్రులలోనెల్ల నౌరంగజేబే కార్యదక్షుఁడై, మొగలాయీ వంశక్రమానుగతమగు నన్యరాజ్యగ్రహణధర్మము జయప్రదముగ నిర్వర్తింపఁ జాలియుండెను. కాని, యాతఁడు గోలకొండరాజ్యము పూర్తిగ వశపఱచుకొనఁ గలిగియుండినపు డాబీజపురాయ

వారలు దారాను ప్రసన్ను నొనరించికొనియే తమ దేశమును దక్కించుకొనిరి. బీజపుర దండయాత్రావసరమునఁగూడ నట్టి విఘాతమే యౌరంగజేబునకు సంభవమాయెను. తండ్రియండనుండి, తండ్రి యభిమానము జూరఁగొని, తండ్రిసంపున నీక సామ్రాజ్యసింహాసనాసీనుఁడుగానున్న దారా యౌరంగజేబు ప్రతిపక్షులకు శరణ్యుఁ డాయెను. దక్కను దేశాక్రమణ మవివేకము, నసమంజసము, విశాలరాజనీతికి విరుద్ధము, బహుదోషభూయిష్ఠమునని చరిత్రజ్ఞులు గ్రహింతురు. ఆ యవివేక దుష్టప్రయత్న మఖండమొగలాయీ సామ్రాజ్యమును బాడ్చివేయఁజాలిన మహోత్పాతముగఁ బరిణమించుటయే గాక, పాశ్చాత్య ప్రభుత్వవిజృంభణకుఁగూడ ననుకూలపడెనని చరిత్రకోవిదు లరయఁగలరు. కావున, దారా తన సోదరుని దుష్టప్రయత్నము బ్రతిఘటింపఁ బూనుట శ్లాఘనీయమే. ఐనను, యుద్ధప్రియుఁడగు నౌరంగజేబు దారాకతంబున భగ్నపడి, క్రోధఘూర్ణితుఁ డగుట సహజము.

దారా పాదుషాజ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. తనయనంతర మాతఁడే పాదుషా కావలయునని షాజహాను వాంఛించెను. తనయభిమత మనేకవిధముల నాతఁడు వ్యక్తపఱచెను. కడు సులభమగు నల్హాబాదు, పంజాబు మొదలగు రాష్ట్రపాలనమున కాతఁడు నియోగింపఁబడెను. ఆపాటియైనను గష్టపడనవసరము లేకుండ, తద్రాష్ట్రపాలనము దన ప్రతినిధులకు వీడి, యాతఁడు రాజధానియందే యుండఁజాలెను. దారా యనేక బిరుదములను నపూర్వాధికారమును వడయుచుండెను. తొలుత ౪౦ వేల సేనకును, పిమ్మట ౫౦ వేల సేనకును, తుదకు ౬౦ వేల సేనకును అధ్యక్షపదము క్రమముగా నాతని కలవడెను. ఆతని సంవత్సరవేతనము రెండుకోట్ల రూపాయలాయెను. దారాకుమారు లౌరంగజేబు మొదలగు పాదుషా పుత్రులతోడి సమానాధికారములు గాంచుచుండిరి. పాదుషాపౌత్రులపాటి గౌరవ స్వాతంత్ర్యములు తనకు లేకపోయెనే యని యొకసారి యౌరంగజేబు విలపించెను. పాదుషా యాగ్రహమునకుఁ బాత్రులగు సామంతాది యుపహోయన్నృపాలురు దారాను ఆశ్రయించుచుండిరి. పాదుషాను సందర్శింప వరుదెంచు నధికారులు రాయబారులు మొదలగు ప్రముఖులు దారానుగూడ దర్శింపవలసి యుండెను.

షాజహాను హృదయము స్పష్టమాయెను. తండ్రి యనంతరము తాను సుఖముగాఁ దత్సింహాసన మలంకరింపవచ్చునని దారా విశ్వసించెను. ఔరంగజేబు సమర్థుఁడని యాతఁ డెఱుంగకపోలేదు. ఆతఁడు తన యున్నతిని సహింపఁడని యెఱుంగకపోలేదు. తనచే ననేకసారులు పరాభూతుఁడైన తమ్ముఁడు, పాదతాడిత భుజంగము వలె నపాయమొనరింపఁజూచునని యెఱుంగకపోలేదు. ఐనను, పాదుషా సముఖమునఁ దనయెడ భయభక్తి వినమ్రులై మెలఁగు సామ్రాజ్యోన్నతోద్యోగు లందఱుఁ దన యధీనమునమందె, బలమెత్తి సాహసించు నౌరంగజేబు నడంచుట సులభమని యువరాజు భావించెను. అత్యున్నతపదారూఢుఁడై, మహాసామ్రాజ్యమంతయుఁ దనదే యని భ్రమించు మానవుఁ డన్యథాయెట్లు తలంపఁగలఁడు? భావిఫలాదర్శమాతఁడు జూచునేని, సార్వభౌమసన్నిభమూర్తి యుద్ధమున నోటువడి, నిలిచిన తావున నిలువ నేరక, అన్నపానము లెఱుంగక పలుదేశములు బాఱి, తుదకు హంతకుని చందమునఁ బట్టువడి, తాను సర్వజనవంద్యుఁడై వెలింగిన రాజధానియందే హీనాతిహీనంబుగ మాఱెగి, భయంకర దుర్మరణమునకుఁ బాల్పడుట గాంచి యుండును. కాని, మానవున కట్టి దివ్యదృష్టియా?

వ్యాధిపీడితుఁడైన జనకునకు దారా సాభిమానముగ సర్వోపచారములు చేయించెను. షాజహాను కొంచెము సుఖముగాంచి నంతనే, తన ప్రియపుత్రున కనేక బహుమానము లొసఁగి, ప్రధానాస్థాన సభ్యులను, ప్రధాన రాజోద్యోగులను రావించి, దారా తనయనంతర చక్రవర్తియనియుఁ, దానిపుడు జరాజ్వరపీడితుఁ డగుటచేత నాతఁడే రాజకార్యము లెల్లఁ జెల్లించుననియు, వారందఱాతనిఁ దన్నువలెనే జూచి వినయవిధేయులై యుండవలయుననియుఁ బలికి, నాఁటినుండియు నాతఁడు దైవచింతన మొనరింపఁగోరెను. దారా యానాఁడే సర్వాధికారధురంధరుఁ డాయెనేని, లేదా, షాజహానే పరిపాలన

భారము వహించియుండెనేని బాగుండెడిది. అట్లుగాక, రాజ్యము ఘోరాపాయ మేఘావృతమైన యాసంకట సమయమున నిరువురను గలసి శాసింపఁ బూనుటచేతఁ నేతద్వ్యూహనాయకఫలితి మిరువురకును దారుణముగ సమర్థన చేయ్యమాయెను.

దారా మూఢుఁడుగాఁడు. తన యధికారము నిర్వహించుకొనుట కనువగు మార్గము లాతఁడన్వేషించెను. తన మిత్రుల కధికతరాధికారము లొసంగెను. అట్టులే నూతన మిత్రులనుగూడ నాతఁడు సంపాదించెను. ఔరంగజేబు మిత్రుఁడగు మీర్జుమ్లాను మంత్రి పదవినుండి తొలఁగించెను. మాలవదేశ పాలకుఁడగు షయిస్తఖానునుగూడ నౌరంగజేబు పక్షపాతియగుటచేత నాతనిని రాజధానికి రాఁబంచెను. కాని, యాఖాను రాజధాని యందుండియే యౌరంగజేబునకు హిత మొనరింపఁగలిగెను. అట్టి యౌరంగజేబు పక్షపాతులలో రోషనారా ముఖ్యురాలు. ఔరంగజేబును బోలిన యాపాదుషాసంతతి తంత్రములు బన్నుచుఁ దన ప్రియ సోదరున కమూల్యసాహాయ్య మొనరించెను. దారా ప్రయత్నము లావిధమున భగ్నము లగుచుండెను.

షాజహాను నవంబరు మాసమధ్యమున రోగవిముక్తుఁడాయెను. షూజా యాలోపుననే యుద్ధసన్నద్ధుఁడై బయలుదేరెనని యాతఁ డపు డాలించెను. షాజహాను సమ్మతింప, షూజాను బ్రతిఘటించుటకు దారా యొక్క మహాసైన్యము నంపెను (౩౧-౧౧-౧౬౫౭). సమర్థుఁడగు జయసింహా మహారాజు తత్సేనాధిపత్యము వహించెను. దారా జ్యేష్ఠకుమారుఁడగు 'సులేమానుషూకో' యును, విశ్వాస పాత్రులగు సమర్థసేనాను లనేకులును నందుండిరి. షూజానోడించి, వారతిరయమున మగిడిరాఁగలరని దారా భావించెను. కాని, అది యొక గొప్ప తప్పిదము. దాన నాతని మూలబలము కృశించెను. సుడిగాలివలె మహాజవంబున నరుదెంచు నౌరంగజేబును మార్కొనినపు డాలోపము దారుణముగఁ దెల్లమాయెను.

ఔరంగజేబును వారించుటకు యశవంతసింహుఁడు బయలుదేరెను. యశవంతుఁడు యోధాగ్రేసరుఁడనియు, మహాపరాక్రమశాలి యనియుఁ బేరుగాంచెను. కాని, యాతఁడు జయసింహుని వంటి తంత్రజ్ఞుఁడు కాఁడు. మురాదు ఔరంగజేబు జన్మతః యసాధ్యులై యుండిరి. పాదుషాపుత్రులను దాఁకుటకుఁ బాదుషా పుత్రుఁడే నాయకత్వము వహింపవలయును. అన్యులు తన్మహాకార్య సాధనోచిత గౌరవరాహిత్యమున దుర్బలులగుదురు. ఔరంగజే బసాధారణుఁడు. ఆతఁడు సార్వభౌమ పుత్రుఁడును, మహాశూరుఁడును నగుటయే గాక, యఖండధీమంతుఁడుగూడ నైయుండెను. ఔరంగజేబునకు మురాదుగూడఁ దోడగుటచేత నాతని యాధిక్యము ద్విగుణీకృతమాయెను. యశవంతుఁడన్ననో! సామ్రాజ్య సైన్యమున కాతఁడే నాయకుఁడైనను, తద్విభాగము లన్నింటిని శాసింపఁజాలక పోయెను. అందలి మహమ్మదీయ సేనావిభాగాధ్యక్షుఁడగు కాశీముఖాను తన యధికారము దలంచి, మత్సరపరుఁడై, రాజభక్తి మఱచిపోయెను. పుత్రవత్సలుఁడగు షాజహాను మురాదు ఔరంగజేబులు తనయాజ్ఞ మన్నింతురని భ్రమించి, యుద్ధ మనివార్యమగు వఱకు వేచియుండవలయునని యశవంతు నాజ్ఞాపించెను. ఔరంగజేబు సైన్యమటు గాక, యేకాజ్ఞాబద్ధమై, యేకాశయబద్ధమై, యజేయముగ నుండెను. అందలి రాజపుత్రమహారాష్ట్రసైనికులు గూడ స్వామిభక్తిపరాయణులు. అట్టి మహాసైన్యమును శాసించు మహాసేనాని విజయము గాంచుట సహజము.

రెండు సైన్యములును మాలవదేశమునందలి 'ధర్మతు' అను గ్రామముచెంత విడిసెను. భ్రాతృమహాసంగ్రామమునం ధర్మతు యుద్ధము మొదటిది. తదభివర్ణన మొనరించుటకుముందు, యశవంతుని స్వభావమును వ్యక్తపఱచు విషయ మొండు గమనింపవలయును. మీర్జుమ్లా సిద్ధపఱచిన శతఘ్నిదళము ప్రశస్తమైనది. ఆఫిరంగుల నౌరంగజేబు తనసేనాముఖమున నిలిపియుంచెను. యశవంతున కట్టి మారణయంత్రములు లేవు. ఆకారణమున నాతని యుద్యోగి యొకఁడు చక్కని యుపాయ మాలోచించెను. నిశీథసమయమున నాఫిరంగి భటులపై నాకస్మికముగాఁ బడి, వారిని సంహరించి, ఆయంత్రముల నాక్ర

మించునని యాతఁడు పలికెను. కాని, పరాక్రమశాలి యగు రసపుత్రయోధున కట్టి యధర్మాచరణము తగదని యశోవంతుఁడు తృణీకరించెను.

సుఱువాఁ డుదయించుసరికి సైన్యములు రెండును యుద్ధసన్నద్ధము లాయెను. యశోవంతుని సైన్యము సుమారు నలుబదివేలుండెను. అందుఁ బదివేలసంఖ్యగల ప్రధానసేన రెండుబాఱులు తీరియుండెను. అందొకటి కాశిముఖాను క్రిందనుండెను. రెండవది యశోవంతుని క్రిందనుండెను. అందలి వామపార్శ్వమును ఇఫ్తిఖారు నామధేయుఁడగు మహమ్మదీయుఁడును, దక్షిణ భాగమును రాయసింహుఁడును పాలించుచుండిరి. మృత్యుభయ మెఱుంగక రిపుసంహార మొనరించు రెండువేల రసపుత్ర రహుతూరులతోడ యశోవంతసింహుఁడు మధ్యభాగమున నుండెను. ఇతర సేనావిభాగములుగూడ నుచితస్థలములం దుండెను. కాని, ఈమహాసైన్యము నిలిచిన ప్రదేశమిరుకుగ నికృష్టముగ నుండుటచేత, యుద్ధమునందు సైన్యవిభాగములు సమయానుకూలముగఁ దిరుగుట కవకాశము లేకపోయెను. ఆపజయమున కదియొక కారణము.

ఔరంగజేబు సైన్యముగూడ సుమారు నలుబది వేలుండెను. అందు, మురాదుసేన పదివేలు. ఔరంగజేబు కుమారుఁడగు మహమ్మదు సుల్తాను, నజబతుఖానును గలసి తొమ్మిది వేలదండుతోడ ముందుండిరి. కవచపరిరక్షితులగు నాసైనికు లపారయుద్ధానుభవము గలిగి యుండిరి. జుల్ఫికారుఖాను అనుసేనాని వారికి రక్షగా ఫిరంగులతోడ ముంగలనుండెను. ముర్షిదుకులీఖానుఁడు ప్రధానశతఘ్నీదళమును శాసింపుచుండెను. ఎడమభాగమున ముల్తఫతుఖానును, కుడిభాగమున మురాదును నుండిరి. మధ్యసేనావిభాగము ప్రత్యేకముగ నౌరంగజేబు పాలనమున నుండెను. వివిధ సేనాంగములను రక్షించుటకును, పోషించుటకును గూడ నౌరంగజేబు సముచిత సన్నాహము లొనరించుకొని యుండెను.

యుద్ధ ముదయముననే (౧౫-౪-౧౬౫౮) ప్రారంభమాయెను. సమర మారంభము నుండియు భీషణముగ నుండెను. శత్రుసైనికులు తుపాకులు గాల్చుచు, బాణవృష్టిఁ గురియించుచు సమీపించినంతనే, యశోవంతుని రసపుత్రభటులు జలధరములవలె 'రామ్! రామ్!' యని యఱచుచుఁ దమతావులు వీడి, ఝరీప్రవాహమువలెఁ జాఱి, తెగఁబడిన వ్యాఘ్రములవలె శత్రుదళమును దాఁకిరి. ఆఫిరంగులు కొంత సంహార మొనరించినను, ఉన్మాదులవలె వచ్చిపడుశత్రువులముందు జిత్తవోయెను. తత్ప్రధాన సేనానియగు ముర్షిదుకులీఖాను వైరిని ప్రశంసనీయముగ నిరోధింపఁగడఁగి, నిహతుఁడాయెను. ఆదళము విచ్చిపోయెను. జయోత్సాహులగు రసపుత్రులంత నౌరంగజేబు సైన్యమును దాఁకిరి. సేనాముఖమునఁ గావలి యున్న జుల్ఫికారుఖాను ధీరుఁడై పరుగిడక, తవరోమునఁ డిగ్గి, సైనికులను హెచ్చరించి, శ్లాఘనీయముగఁ బోరాడెను. పాప మాశూరుఁడు క్షతగాత్రుఁడై మరణించెను. రసపుత్రులు విజయపరవశులై యౌరంగజేబు సేనానివహమును జీల్చి చెండాడఁ గడంగిరి. ఆ హైందవసైనికలోకమునకు నాయకత్వమునఁ బోరాడికేని, పిఱుందనున్న సేనావిభాగములు వారినిఁ బోషించెనేని, కాశిముఖాను స్వామిభక్తిరాయణుఁడై యుదారమనస్కుఁడై తోడ్పడెనేని, యశోవంతుఁడు యశోవంతుఁడై యుండెడివాఁడు. దారా యదృష్టము బాగుగనే యుండెడిది.

అనభిజ్ఞులగు నౌరంగజేబు సైనికులు నిశ్చలముగ నిలిచిపోరాడిరి. చెదరిన సైన్యముగూడ నంతలో మగుడ చేర్పడి రసపుత్రులను జుట్టివైచిరి. వారు ప్రదర్శించిన శౌర్యమత్యద్భుతము. ఐనను, అన్యసాహాయ్యము లేని కారణమున నాసేనయంతయు నవలాంతర శలభగణంబువలె మ్రగ్గెను.

రసపుత్రఝంఝానిలమునఁ గలంగిన యాసైన్యము నౌరంగజేబు చక్కఁగ నుద్ధరించెను. పాతివఫిరంగి భటులు రయమ్మున నరుదెంచి, యశోవంతుని సేనావిభాగమును దహింపఁ దొడఁగిరి. అందుఁ గుడిభాగమును శాసించు రాయసింహుఁడు పందపగిది ససైన్యముగఁ బలాయన మొనరించెను. ఔరంగజేబు సోదరుఁడగు మురాదు యశోవంతుని శిబిరము నాక్రమించి, శాత్రవవామభాగమునఁ బిడుగువలెఁ దాఁకెను. ఆవిభాగమును పాలించు నిష్ఠ

ఖారుఖాను ఘనంబుగఁ బోరి త్రెళ్లెను. ఈఖాను మరణించుటచేతను, రాయసింహుఁడు పాఱిపోవుటచేతను, యశోవంతుని ప్రత్యేక సైన్యము రక్షారహితమై శత్రు మారణమునకుఁ బూర్తిగ గుఱియాయెను. యశోవంతసింహుఁడు మార్తాండునివలె దుర్నిరీక్షుఁడుగ నాలుగుగంటలు పోరాడెను. అతని రహతూరులుగూడ నద్భుతస్థైర్య విక్రమములు చూపిరి. కాని, యాసేన యత్యల్పము. అయ్యది క్షణక్షణము బలుసనగుచుండెను. అట్టి యసమాన యుద్ధమున యశోవంతుఁడు జయించుట యసంభవము. ఐనను, ఆ మహాపరాక్రమశాలి వెనుజూపుట సహింపక, శత్రుసైన్యమునందుఁ జొరఁబడి, కొనయూపిరి నిలుచునంతవఱకు శత్రుసంహారమొనరించి, వీరస్వర్గమలంకరింపవలయునని వాంఛించెను. కాని, తన యనుచరుల ప్రోత్సాహముచేత నాతఁడు రణరంగమువీడి, తన దేశమునకుఁ బోయెను. ధర్మతుయుద్ధము ముగిసెను.

ధౌల్పురసమరమునందలి ప్రథమాంకముసమాప్తమాయెను. ఔరంగజేబు ప్రతిష్ఠాగరిష్ఠుఁడై, ప్రసిద్ధతరమగు 'సముగర' యుద్ధమునకు శీఘ్రముగ సిద్ధపడెను.



శారదాబిల్లు వివాహములు - వాటిఫలితములు.

పురాణచరిత్రము

కవికొండల వెంకట సత్యనారాయణమూర్తిగారు

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

భూతములు ప్రప్రథమమున మిక్కిలి అనాగరికులగు వేటుజాతివారు. వీరు సురలకంటెను, అసురులకంటెనుగూడ పూర్వులు. వీరికి నూతిమ్మనేత్రములు, లంబకర్ణములు, వ్రేలాడుచుండు పెద్ద పెదవులు, వాఁడియగు కోరలు, పెద్దగోళ్లు, స్థూలదేహములు, తామ్రకేశములు, నల్లనిశరీరచ్ఛాయ కలవని పురాణములలో వీరికిఁగల నామములవలనఁ దెలియుచున్నది. వీరు మొదట దిగంబరులుగను, పిమ్మట చర్మధారులుగను, అటుపిమ్మట నారపట్టలను, చిత్రవర్ణముగల ఆకులను ధరించువారుగను నుండిరి. వీరు తొలుత మాంసభక్షకులై యుండి క్రమక్రమముగా అన్నము తినుట, సురాపానము చేయుట, నేయి త్రాగుట మొదలగువానిని నేర్చుకొనిరి. వీరు పుర్రెలను పానపాత్రలుగను, ఎముకలను పనిముట్లుగను, గవ్వలను అలంకారములుగను, పాములను హారములుగను వాడుకొనుచుండిరి. వీరికాలమున వివాహబంధమనునది లేకపోవుటచే విచ్చలవిడి సంచరించుచుండిరి.

కొంతకాలమునకు హిమాలయపర్వతముల తూర్పు కనుమలమీఁదుగ నుత్తరదేశములనుండి అసురులు (ఆర్యులలో నొకశాఖవారు) వచ్చి వీరికి ఒత్తిడి కలిగించుటచే అసురుల నెదిరించుటకై వీరు కొన్ని యాయుధములను, సైన్యములను, సేనానాయకులను నేర్పాటు చేసికొనిరి. శూలములను, కత్తులను, విండ్లను వీరు ఆయుధములుగాఁ జేసికొనిరి. సైన్యములను చిన్నచిన్న భాగములుగా విభాగించి ఆయా భాగములకు 'గణము'లని పేరిడిరి. ఒక్కొక్క గణమున కధిపతియైనవాఁడు 'గణాధిపతి' యని పిలువఁబడుచుండెడివాఁడు. మొత్తముపై భూతగణము లన్నిటికిని అధిపతి 'భూతగణాధిపతి' యని పిలువఁబడుచుండెను. ఈ భూతగణాధిపతికిఁ రుద్రుఁడని యొక బిరుదు నామము కలదు. పురుషుఁడే కాక స్త్రీ కూడ కొన్ని గణములకు 'నాయిక'గా నుండు వాడుక కలదు. ఆ నాయికకు రుద్రాణియని బిరుదనామము కలదు. రుద్రాణి యనఁగా రుద్రునకు భార్యయని యర్థము కాదు. 'నాయిక' శబ్దమునకు నాయకత్వము వహించు స్త్రీయని యర్థముగాని నాయకుని భార్యయని యర్థము కాదు. అట్లే రుద్రాణి యనఁగా రుద్రాణి పదవియందుండు నొకయాఁడుది యని యర్థము.

వీరి గణములకు 'సింహముఖ గణము', 'ప్రమథ గణము' మన్నగు నామములు కూడ కలవు. గణాధిపతుల నామములు కూడ కొన్ని పురాణములలోఁ గానవచ్చుచున్నవి. వీరభద్రుఁడు సింహముఖ గణమున కధిపతి. నందికేశ్వరుఁడు ప్రమథ గణమున కధిపతి. ఇట్లే వినాయకుఁడు, స్కందుఁడు, పుష్పదంతుఁడు, మాల్యవంతుఁడు, భైరవుఁడు మొదలగు మఱికొన్ని గణాధిపతుల నామములును కలవు.

అన్ని గణములకును ప్రత్యేక ప్రత్యేకధ్వజములు కూడ కలవు. అందు వినాయకుని ధ్వజచిహ్నము ఎలుక. రుద్రునకుఁగల చిహ్నము 'వృషభము.' మూషకవాహనుఁడు మొదలగు సమాసపదములందుఁ గల వాహనశబ్దమునకు 1 వహింపఁబడునది యని యర్థము గాని వహించునది యని యర్థము కాదు. మూషకవాహనుఁ డనఁగా మూషకధ్వజుఁడని యర్థము. ఇట్లే కాకివాహనుడు, గరుడవాహనుఁడు, మేఘవాహనుఁడు మున్నగువాని కర్థములు చెప్పుకొనవలెను.

అసురుల నెదిరించుట కీవిధముగా భూతములు తమ నాగరికత నభివృద్ధి గావించుకొనిరి. ఈ క్రింద కొన్ని భూతాసుర యుద్ధములను వ్రాయుచున్నాము.

భూతాసురయుద్ధములు

అసురులు మేరువు, మందరము మున్నగు ప్రాంతముల నుండి కింపురుషవర్షము లేక టిబెట్ [illegible] మార్గమున బ్రహ్మపుత్రానది పాఱుమార్గమునను, మఱి

1 See "Ancient Indian Tribes, Par. 1: Bhutas" by S. P. L. Narasimhaswamy.

కొన్ని హిమాలయ పర్వతపు తూర్పుకనుమల మార్గమునను భారతవర్షమునఁ బ్రవేశింప నారంభించిరి. భూతజాతియు నా ప్రాంతముననె మొదట నివసించుచుండెను. అసురులను మొదట నెదిరించుటకు తగినంతశక్తి భూతములకు లేకపోవుటచే వారి నెదిరింప లేకపోయిరి. అందుచే వారు నిరభ్యంతరముగా నుత్తరహిందూస్థానమున, అనఁగా నిప్పటి అస్సాము (లేక కామరూప) దేశమునఁ బ్రవేశించి రాజ్యము నేర్పఱచుకొని బలపఱచుకొనిరి. అసురులు హిందూస్థానమునకు వచ్చిన మఱికొంతకాలమునకు సురలు హిమాలయ పర్వతముల పశ్చిమశాఖపైనుండి తిన్నగ కొండలు దాఁటి సింధునదీతీరమునఁ బ్రవేశించిరి. సురలు హిందూస్థానమునఁ బ్రవేశించుట అసురుల కిష్టము లేదు. అందుచే సురాసురులు సహజశత్రువులు కావలసివచ్చెను. ఈ సమయముననే అసురులకు పూర్వవైరులుగా నుండిన భూతములతో సురలు స్నేహము చేసికొని అసురులపై పురికొల్పిరి. అందుచే నొకవైపున భూతాసురయుద్ధములును, వేఱొకవైపున దేవాసుర యుద్ధములును ప్రారంభమయ్యెను. ఈ యుద్ధములన్నియు హిందూస్థానముననె కాలేదు. సాధారణముగ హిమాలయమున నుత్తర భాగముననె జరుగుచుండెను. ముందుగ భూతాసుర యుద్ధములన్నియు వర్ణించి పిమ్మట దేవాసురయుద్ధములను వ్రాసెదను.

౧
అంధకాసుర యుద్ధము

దేవాసురులకు జరిగిన తారకమాయ యుద్ధములో భూతగణ నాయకుఁడగు స్కందుఁడు దేవతలకు సహాయమొనరించి తారకాసురుని సంహరించెను. ఆ కారణముచే హిరణ్యాక్షుని కుమారుఁడగు అంధకుఁడు భూతములపైఁ బగ సాధింప నెంచి తన సోదరుఁడగు శంబరాసురుని రుద్రుని యొద్దకు రాయబారిగాఁ బంపెను.

శంబరుఁడు మందరగిరి కేఁగి యచ్చటనున్న రుద్రునిఁ జూచి, 'అయ్యా! నే నసుర నాయకుఁడగు నంధకాసురుని దూతను. మా రాజు దేవతలను జయించి త్రిలోకాధీశ్వరుఁ డయ్యెను. నీవు మా రాజు సెలవు లేనిదె మందరగిరి[1] నాక్రమింపరాదు. కావున నీవు తత్క్షణము మందరగిరిని విడిచి పొమ్ము. పోవేని నీ ప్రాణములు నీవి కావు. మా రాజుతో స్నేహము చేసికొని బ్రతుక నెంచితివేని మీ రుద్రాణిని మా రాజునకు రాణిగాఁ బంపుము' అని చెప్పెను. అందులకు రుద్రుఁడు 'ఓయీ! శంబరా! నీ రాయబారము వింటిని. ఇంద్రునకును నాకును జరిగిన యొడంబడిక ననుసరించి నే నీ మందరపర్వతము నాక్రమించుకొంటిని. అందుచే నే నీ మందరపర్వత మెంతమాత్రమును విడువఁజాలను. ఇఁక రుద్రాణిని మీ యన్నయగు నంధకునకు రాణిగాఁ బంపుటకు నాకేమియు స్వతంత్రము లేదు. నీవే యామెయొద్దకు వెళ్లి స్వయముగా నామె నడుగు' మని చెప్పెను.

శంబరుఁ డామాటలను విని రుద్రాణియొద్దకు వెళ్లి అంధకుని రాయబారమును వినిపించెను. అందులకు రుద్రాణి 'శంబరా! రుద్రునకును అంధకునకును జరుగఁబోవు యుద్ధములలో నెవరు గెలిచిన వానికి నేను రాణి నయ్యెదనని మీ రాజుతోఁ జెప్పుము' అని యామె ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. శంబరుఁడు తన దేశమునకుఁ బోయి యంధకునకీ సమాచారమును తెలియఁజేసెను. అంధకుఁడు రుద్రాణి ప్రత్యుత్తరమునకు మిగుల కోపించి రుద్రాణిపైకి యుద్ధమునకు బయలువెడలెను.

ఇక్కడ రుద్రుఁడును యుద్ధప్రయత్నములను జేయుచుండెను. నందికేశ్వరుని సర్వసేనానాయకునిగాఁ జేసి సకల గణములను, గణాధిపతులను రుద్రుఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధపఱచెను. ఇంతలో దానవ సేనలు వచ్చి యుద్ధమునకుఁ దిగఁబడెను. ముందుగా వినాయకుఁడా దానవులతో యుద్ధము ప్రారంభించెను. కొంతకాలము యుద్ధ

1 ఈ మందర పర్వతము మేరు (సియఁఙ్ మఙ్) పర్వతమునకు తూర్పు శాఖగా నున్నది.— శ్లో॥ మహాపాదాస్తు చత్వారో మేరో రథ చతుర్దిశమ్, పూర్వేణమందరో నామ దక్షిణే గంధమాదనః, విపులః పశ్చిమేపార్శ్వే సుపార్శ్వశ్చోత్తరేస్మృతః॥ (వాయుపురాణము 1-35-16)

పైన పిమ్మట వినాయకుని బలము సన్నగిల్లుటను రుద్రుఁడు కనిపెట్టి నందికేశ్వరుని యుద్ధభూమి కంపెను. నందికేశ్వరుని దెబ్బకు తాళఁజాలక సురలు వెనుకంజవేయ నారంభించిరి. అట్టి క్లిష్టపరిస్థితులలో నంధకాసురుఁడు ఉశనునితో మంత్రాంగ మొనరించి తన సైన్యమును భూతగణములతో ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ బురికొల్పెను. ఇంతలో దేవతలువచ్చి భూతములకుఁ దోడ్పడిరి. కొంతసేపటి కుభయబలములు అలసి యెట్టి ఫలితమును లేకయే వెనుకకు మరలిరి.

పై యుద్ధము వేదకాలమునకుఁ బూర్వము జరిగినదని చెప్పవలెను. సురాసురులు తాము భారత భూమిని జయించుచు కొంద అక్కడ ప్రవేశించుచుండినను, హిమాలయమున కుత్తరమందుఁగల తమ మాతృ దేశమును మాత్రము విడువలేదు భారత ఖండమును వలసదేశముగా మాత్రము చేసికొనిరి. పోరాటములు వచ్చినప్పుడు ఆ ప్రాంతము నసే పోరాడుచుండెడివారు. ఈ యుద్ధకాలమునాఁటి అసురనాయకుఁడు అంధకాసురుఁడు. ఇతఁడు హిరణ్యాక్షుని కుమారుఁడు. హిరణ్యకశిపుని కుమారుఁడగు ప్రహ్లాదుఁడు బాలుఁడగుటచే నితఁడు ప్రహ్లాదునికి సంరక్షకుఁడుగా నుండెను.

ఈ కాలమునాఁటి కింకను నిండ్లు కట్టుకొని నివసించునంతటి నాగరికత లేదు. అడవులలోను, కొండలపైని, గుహాలయందును జనులు నివసించుచుండిరి.

౨

దక్షవధ

నవబ్రహ్మలలో నొకఁడగు దక్షుఁడు. సురలకు ప్రజాపతిగా నుండెను. ఈ సురలు క్రొత్తగా మేరు పర్వత ప్రాంతములనుండి హిమాలయముల మీఁదుగ భారత ఖండమునఁ బ్రవేశించినప్పుడు వారికిని తత్పూర్వము భారతఖండమునఁ బ్రవేశించిన* అసురులకును కొన్ని యుద్ధములు జరుగుచుండిన విషయము మిదివరకు చెప్పియుంటిని అందుచేఁ గ్రొత్తఁగా తా మాక్రమించుకొనఁ దలఁచిన భారతఖండమున తనకు స్థానబలము కలుగుటకై సురలు, (అసురులకు శత్రువులగు) భూతములతో సఖ్య మొనరించుకొని, యుద్ధములయం దొండొరులకుఁ దోడ్పడుచు అసురుల జయించుచుండిరి. ఇట్లుండ, సురలకును భూతములకును గల సఖ్యము మఱింత బలపఱుప నెంచి దక్షుఁడు తన పెద్దకుమార్తెయగు 'సతిని' భూతనాయకుఁడగు రుద్రున కిచ్చి వివాహ మొనరించెను.

కొంతకాలము గడచిన పిమ్మట దక్షున కశ్వమేధ యాగము చేయవలెనను తలంపు కలిగినది. అశ్వమేధ మొనరించుట యనసామాన్య కార్యము కాదు. ముందుగా యజ్ఞహయమును నానాదిక్కులకు పంపి, ఆ గుఱ్ఱమును అడ్డిన రాజుల నెల్లరిని జయించి, తనకంటె బలవంతుఁడగు రాజు మఱియొక్కఁడును లేఁడనిపించుకొని మఱియును యజ్ఞము నారంభింపవలెను. అసురులు గాని మానవులు గాని, మఱెవ్వరు గాని తన్నెదిరించి గెలువలేరని దక్షునకు నమ్మకము కలదు. కాని భూతనాయకుఁడును, తన కల్లుఁడును నగు రుద్రుఁడు తనకంటె బలవంతుఁడని తన కనుమానము కలిగెను. అందుచే దక్షుఁడు రుద్రున కాహ్వానంపలేదు. దక్షుఁడు యజ్ఞము చేయుచుండిన విషయము రుద్రునకు తెలియనే తెలియదు.

ఇంతలో గౌతముని కుమార్తెయగు జయ తన పెదతల్లియగు రుద్రాణితో కలసి యజ్ఞమునకుఁ బోవలెనను నుద్దేశముతో పుంజరమున కరిగెను. జయ దక్షుని యజ్ఞవృత్తాంతమును రుద్రాణియగు † సతి కెఱింగించెను. తన తండ్రియగు దక్షుఁడు తన్ను యజ్ఞమునకు పిలువక అవమానపఱచె ననుదుఃఖముచే నామె మరణించెను.

అందుకు దక్షునిపై రుద్రునకు మితిమీరిన కోపము వచ్చెను. బలవంతుఁడగు తా నుండఁగ దక్షుఁడు యజ్ఞము ప్రారంభించుట యొకయవమానము. అటు పిమ్మట మామగారు యజ్ఞము చేయుచు కూతుని, అల్లుని పిలువకపోవుట రెండవ యవమానము. ఈరెండవ యవమానమువలన

* ఈ యసురులు దేవతలకంటె ముందుగా వచ్చిన వారగుటచే వీరికి 'పూర్వదేవు'లను నామము కలదు.

† వివిధ రుద్రాణుల నామములు:—సతి, ఉమ, కాత్యాయని, పార్వతి మొ.

కలిగిన దుర్భరమగు దుఃఖమువలన తనభార్యయగు సతి యాత్మహత్య గావించుకొనుట మూడవ పరాభవము. ఈ మూటివలనను ముప్పిరిగొన్న కోపాగ్నిచే రుద్రుఁడు మండిపడి, వెంటనే వీరభద్రుని పిలిచి సింహముఖ గణముతో దక్షునియజ్ఞమును నాశనము చేసి రమ్మని యాజ్ఞాపించెను.

వీరభద్రుఁడు ప్రళయకాలదావాగ్నివలె భూతగణములతో దక్షునియజ్ఞవాటిక కడకేఁ బడి ముఖద్వారమున నున్న ధర్మని నొక్కదెబ్బతో పై కెక్కిచ్చివేసి లోనఁ బ్రవేశించెను. అప్పుడు వసువులు, ఆదిత్యులు, ఇంద్రుఁడు మున్నగువారేతెంచి వీరభద్రు నెదుర్కొనిరి. కాని లాభము లేకపోయెను. వీరభద్రుఁడు లోనఁ బ్రవేశించి యజ్ఞశాలయందున్న దక్షుని తన యసిధారను రెండుతునుకలు గావించెను.

పై కథవలన జంబూద్వీపముయొక్క అప్పటి చరిత్ర యెట్లున్నదో కొంతవఱకు మనము గ్రహింపవచ్చును. అప్పటికి వివాహవిషయమున జాతిభేదములు లేవు. ఈశ్వర ప్రజాసర్గములోఁ జేరిన దక్షుని కుమార్తెను పులహప్రజాసర్గములోఁ జేరిన రుద్రునకిచ్చి వివాహము చేసిరి. ఈ విధముగ నా కాలమున భూభాగమున నెన్ని జాతులు కలవో అన్ని జాతులవారును అన్యోన్య సంబంధబాంధవ్యములను గలిగియుండిరి.— ఇక వీరభద్రుఁ డేకాలము వాఁడో, యెవరికి సమకాలికుఁడో కూడ నింతక తెలిసికొనుట మంచిది కావున నాతనివంశవృక్ష మిట వ్రాసెదను.

స్వాయంభువుడు

- కర్దముఁడు = దేవహూతి (కొమార్తె)
  - మరీచి = కళ
    - కశ్యపుఁడు
      - వివస్వంతుఁడు
        - వైవస్వతుఁడు (మనువు VII.)
          - ఇక్ష్వాకుఁడు
            - శశాదుఁడు
            - కకుత్స్థుఁడు
            - అనేనుఁడు
            - పృథుఁడు
            - విష్టరాశ్వుఁడు
            - ఆర్ద్రుఁడు
            - యువనాశ్వుఁడు
            - శ్రావస్తువు
          - (కుమార్తె) ఇళ
            - పురూరవుఁడు
              - ఆయువు
                - నహుషుఁడు
                - యయాతి
                - పూరుఁడు
                - జనమేజయుఁడు
                - ప్రాచీశుఁడు
                - శర్యాతి
              - అమావసువు
                - భీముఁడు
                - కాంచనప్రభుఁడు
                - సుహోత్రుఁడు
                - జహ్నువు
                - సునద్యుఁడు
                - అజకుఁడు
- ఉత్తానపాదుఁడు
  - ధ్రువుఁడు
  - సృష్టి
  - చక్షుషువు
  - (మనువు VI.) చాక్షుషువు
  - ఊరుఁడు
  - అంగుఁడు
  - వేనుఁడు
  - పృథుఁడు
  - అంతర్ధి
  - హవిర్ధానుఁడు
  - ప్రాచీనబర్హిషుఁడు
  - (10) ప్రచేతసులు
  - దక్షుఁడు

పై వంశవృక్షమువలన ఇక్ష్వాకువంశ సంభూతుఁడును, యువనాశ్వుని పుత్రుఁడును నగు శ్రావస్తువును, యయాతి కైదవతరము వాఁడగు శర్యాతియు, సుహోత్రునకు నాలుగవతరము వాఁడగు అజకుఁడును, చాక్షుషమనువునకు పదియవతరము వాఁడగు దక్షుఁడును నించుమించుగా సమకాలికులని చెప్ప నొప్పు. పై నుదాహరింపఁబడిన అజకునకు అయిదవ తరమువాఁడు గాధి. అతని పుత్రుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు —ఇందు ఉత్తానపాదుని వంశము వారెల్లరును హిమాలయమున కుత్తరమున నివసించినవారే గాని దక్షిణమున నివసించినవారు కారు.

3

మహిషాసుర యుద్ధము

పూర్వము రంభుఁడు కరంభుఁడు ననునిరువురు దానవులు కలరు. ఒకానొక యుద్ధమున నగ్రజుఁడగు కరంభుఁడు ఇంద్రునిచే హతుఁడయ్యెను. రంభుఁడొకసారి తన యక్షమిత్రుని జూచుటకై మాలవతిమునకరిగెను. అక్కడ 'త్రిహాయని' యను నామముగల యొక యక్షకాంతను జూచి రంభుఁడు మోహించెను. ఆ దానవుఁడగు రంభునకును యక్షకాంతయగు త్రిహాయనికిని 'మహిషుఁ'డను పుత్రుఁడు జన్మించెను.

ఈ మహిషుఁడు నానాఁటికి వృద్ధియై తన బుద్ధిబలమువలనను, పరాక్రమమువలనను అసురుల నెల్లరిని స్వాధీనము చేసికొని, తండ్రిమరణానంతరము సింహాసనము నధిష్ఠించెను. ఈమహిషుఁడు రసాతలమున నొక భాగమగు 'శిలాశ్రామ' రాష్ట్రమున నివసించుచుండెను. ఇతనికి రక్తబీజుఁడు, చండుఁడు, ముండుఁడు అను సచివులు కలరు. చండముండు లొకసారి వింధ్యపర్వతమున నుండఁగా వారికి కాత్యాయని కనఁబడెను. ఈ కాత్యాయని యా కాలమునాఁటి రుద్రాణి. రుద్రాణియగు నాకాత్యాయని సౌందర్యమును చూచి దానవామాత్యు లిరువురును మిగుల నాశ్చర్యపడి, తమ ప్రభువగు మహిషుని యొద్దకు వచ్చి యామె సౌందర్యాతిశయమును నాతని మనస్సున కెక్కునట్లు వర్ణించి చెప్పిరి. మహిషుఁడును కాత్యాయనిని చేపట్టవలెనను నుద్దేశముతో మయుని కుమారుఁడగు దుందుభిని రుద్రుని యొద్దకు రాయబారిగాఁ బంపెను.

దుందుభి రుద్రుని కొలువున కేఁగి, "అయ్యా! మా ప్రభువువారు దేవతలను జయించి ముల్లోకములకును ప్రభువులైరి. వారికోపాగ్నికి గురి కాకుండఁ బ్రతుకనెంతురేని 'రుద్రాణి'ని మా ప్రభువునకు రాణిగాఁ బంపుఁడు. లేనిచో యుద్ధమునకు సిద్ధపడుఁడు" అని దానవనాయకుని యుద్దేశమును తెలియఁజేసెను. కాత్యాయని యా రాయబారము నాలకించి, "ఓయీ దుందుభీ! ఎవరు యుద్ధరంగమున నన్ను జయించెదరో వారిని నేను వరించెదను. ఇది మా కులధర్మము అని మీ ప్రభువుతో చెప్పుము" అని ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను.

ఈ ప్రత్యుత్తరమునకు మహిషుఁడు మిగుల కోపించి, సేనాసమేతుఁడై భూతములపైకి యుద్ధమునకు బయలువెడలెను. ఉభయసేనలకును ఘోరమగు సంగ్రామము జరిగెను. అందు మహిషుఁడోడి వెనుకకు మరలఁగనే అసురుఁడను దానవనాయకుఁడు తన సేనతో కాత్యాయని నెదుర్కొనెను. కాత్యాయనికిని అసురునకును మరల పోరు ఘోరమయ్యెను. అందు నసురుఁడును, వాని సైన్యములును చెల్లాచెదరై యోడిపాఱిపోయిరి. ఈతఁడోడిపాఱిపోయిన పిమ్మట దానవనాయకులు పెక్కండ్రు కాత్యాయనిని తలపడిరి. కాని కొందఱోడియుఁ గొందఱుచచ్చియు సైన్యమంతయు క్షీణించెను. తుదకు మహిషుఁడు స్వయముగా కాత్యాయని నెదుర్కొని యామెచే హతుఁడయ్యెను.

౪

శుంభ నిశుంభులు

మహిషుఁడు మరణించిన పిమ్మట శుంభుఁడు దానవరాజ్యమునకు భర్తయయ్యెను. కాత్యాయనిపై పగదీర్చుకొనుటకై శుంభుఁడును, వాని సోదరుఁడగు నిశుంభుఁడును సర్వసేనాసమేతముగా భూతములపైకి దాడివెడలిరి. ఆ యుద్ధమున పేరుపొందిన దానవనాయకు లనేకులు హతులైరి. తుదకు శుంభ నిశుంభులు కాత్యాయనితో

స్వాయముగాఁ దలపడిరి. ఆ సంకుల సమరంబున దానవ సోదరు లిరువురును సమసిరి.

ఇంతవఱకు పురాణములలో గోచరించుచుండిన భూతాసుర యుద్ధములను నాల్గింటిని పేర్కొంటిని. భూతములు ప్రప్రథమమున వారుండిన యనాగరిక స్థితి నుండి మిక్కిలి వడిగా నాగరికత సంపాదించి అసురులతో సరిసమమగు యుద్ధ నిపుణత్వమును సంపాదించి, తుదకు నసురుల నోడించుటకు తగినంత బలమును గూడ సంపాదించిరి. ఇట్లొకవంక భూతాసుర యుద్ధములు జరుగుచుండ, నింతకు ముందునుండియు నొకవంక సురాసురయుద్ధములును తీవ్రముగా జరుగుచుండెను. కాని యీభూతాసుర యుద్ధములన్నియు నదాదాపుగా హిమాలయ పర్వతప్రాంతమునను, దాని కుత్తరముననుగల దేశములయందును జరుగుచుండెనని చెప్ప నొప్పు. బ్రహ్మపుత్రానది లోయల మార్గమున అసురులు హిందూస్థానమునఁ బ్రవేశించి అస్సాము (కామరూప) వారి నివాసస్థానముగాఁ జేసికొనిరను విషయముమాత్రము చదువరులు మఱవకుందురు గాక!

ఆశీస్సు

కోమాండూరు కృష్ణమాచార్యులు గారు

పవడపుఁ జాయలన్ జిదిమి బాలరసాల మనోజ్ఞ పల్లవ
చ్ఛవి విదళించి బింబఫలసాంద్రరుచుల్ గబళించి మించు నీ
నవకపు మోవిమానికము నంజుడులన్ గమలించె బింబమం
చవి నయవృత్తి నొక్కతె శుకాంగన పుల్గునకే వివేకముల్.

తొలకరి వానకాలమునఁ దోయదగర్భ వినిర్గతంబులై
యొలయు నమీరడింభముల యోజనఁబూచు కదంబశాఖ నా
తలఁపున జొన్నె సీతనువు తామరసాయత నేత్రవెన్నెలన్
జిలికి సహించి నీవు యమునాతటసీమల నాలఁ గాచితో.

నీలవలాహకచ్ఛవులు నింపెడు నీకమనీయకాయ మీ
పోలిక కంటకక్షతులఁ బోడిమిదూలె లతాకుడుంగ గ
హ్వాలయసీమలన్ జెలువుఁడా! యిటు డాఁగుడుమూఁతలాడితో
బాలిశకేళిలాల సుల భావము దోస మెఱుంగ నేర్చునే.

ఫాలమునందు ఘర్మకణ పంక్తులుపెట్టని సొమ్ములయ్యె గో
పాల! సుధాకరాతపవిభావరిను గ్రమయూఖనంది నీ

కూలముల౯ వ్రజాంగనలకోసము గాసిలినాఁడ వీ యుమః
కాలము దాఁక శయ్యయిదె కన్గవ మూయు మొకింత మేలగు౯.

మధుకర సంగతంబయిన మంకెన పూవనఁగాటు కేల నీ
యధరముపైని, ఫాలమున నంటినలత్తు కరంగ దేమి? యీ
విధమున నీకు వింతయగు వేసము వేసిన దాసిజన్మమే
మధురము మత్కుమారతనుమాధవ మ్రుచ్చిలి యిట్లు సేయుదే.

నీతోఁ శైశవవేళ గోకులమున౯ నిత్యంబు క్రీడించుట౯
చేతో జాతశరానలక్షుభితనై చిత్రప్రసూనంబు నీ
చేతంబెట్టిన దోసమే యిపుడు నిశ్చింతుండ బాధించెదు౯
ఘాతంజేసిన ప్రాణముల్ ననక యారాటంబు నొందించెదు౯.

జలధి మథించుకాలమున సర్వజగద్దహనోగ్రకేలికా
వలయితమై జనించు విషవహ్నినిభోలి వనంబులేర్చు చి
చ్చులఁ గబళించి శంకరతఁజూపుట మారశిలీముఖార్చుల౯
మలమల మాడ్చివేయుటకె మాధవ! చాలును నీదు కూటముల్.

నిజపతి బాహుపాశములు నిద్దురచే సడల౯ నిశీథిని౯
విజనములైన మార్గముల వెంబడి నీలపటావృతాంగినై
ప్రజలను గన్నుగప్పి బహుభంగులఁ ద్రొక్కనిచోట్లు ద్రొక్కితి౯.
కుజనుడ! నీదుసంగతిని గోరి కడుంగడు దుష్టచిత్తనై.

నాయురమందుఁ బుట్టినను నాథ! భవద్భుజ పంజరంబున౯
బాయక చక్రవాకముల భంగిని వృద్ధిని గాంచి మించె జ౯
దోయి భవత్కటాక్షములతోఁ బలుమారును జెల్మిచేసి క౯
దోయి విలాసముల్ గనియె తోయజనేత్ర! తలంప విన్నియు౯.

అనుచు౯ బాష్పనిరుద్ధకంఠయగు రాధాంభోజపత్రేక్షణ౯
ఘనబాహాంతర సీమఁజేర్చి పటుముక్తాస్థూల బాష్పాళి నా
య్యన నాత్మీయకరంబున౯ దుడుచు ధూర్తాగ్రేసరుం డార్త ర
క్షణదీక్షాపరతుఁ డేలుఁగాత నిజభక్తశ్రేణి నశ్రాంతము౯.

ఆకస్మిక ఛాయా చిత్రములు



నదీ స్నానము శ్రీ వి. ఆర్. శెణ్ణైటిగారి ఛాయాచిత్రము.



చిట్టితొట్టి స్నానము శ్రీ కె. వీరన్న శెట్టిగారి ఛాయాచిత్రము.

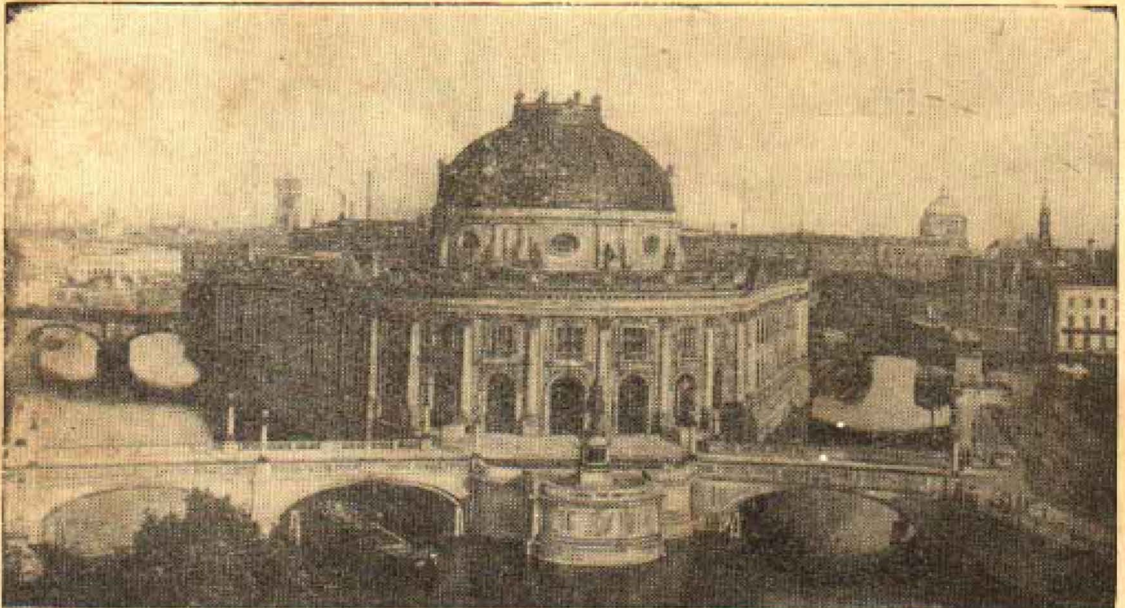


ఔదాసీన్యము

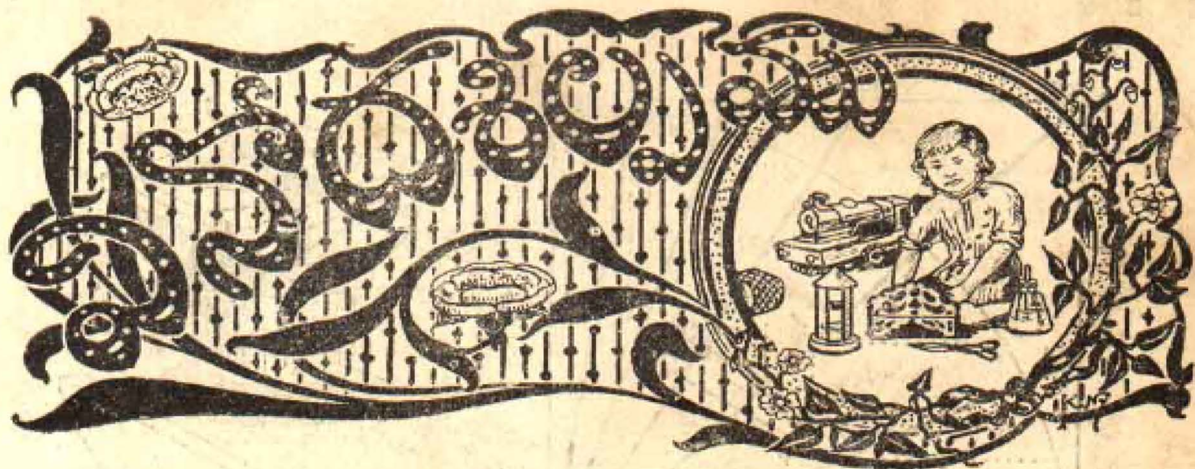
నా ఐరోపాఖండయాత్ర చిత్రములు



౧. ఆమరి మ్యూజియమున కెదురనున్న చతుష్పథము - బెర్లినునగరము, జర్మని



౨. ఫ్రెడరిక్ చక్రవర్తి మ్యూజియము - బెర్లినునగరము

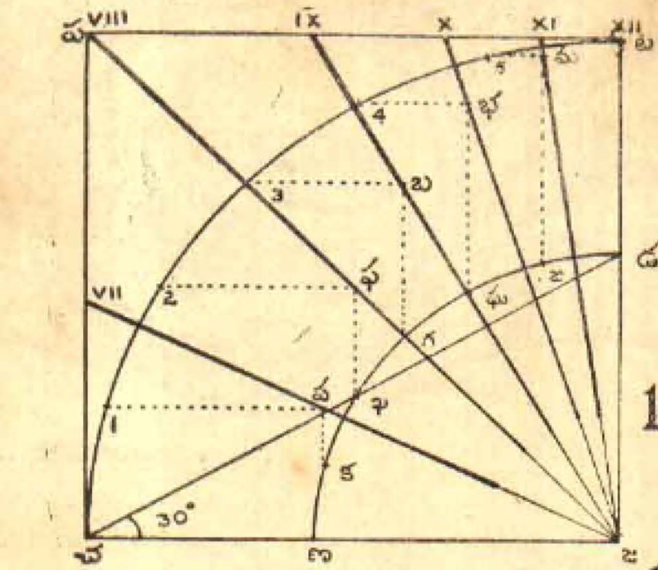


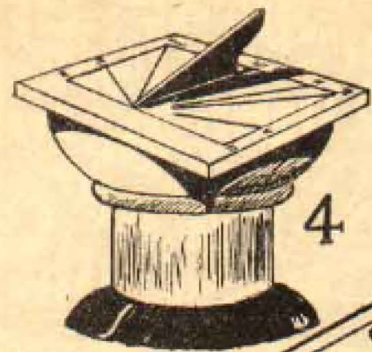
నీడగడియారము

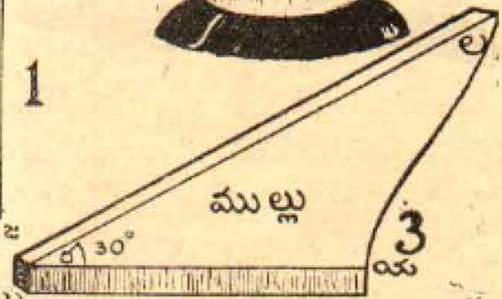
కో. నరసింహాచారి గారు

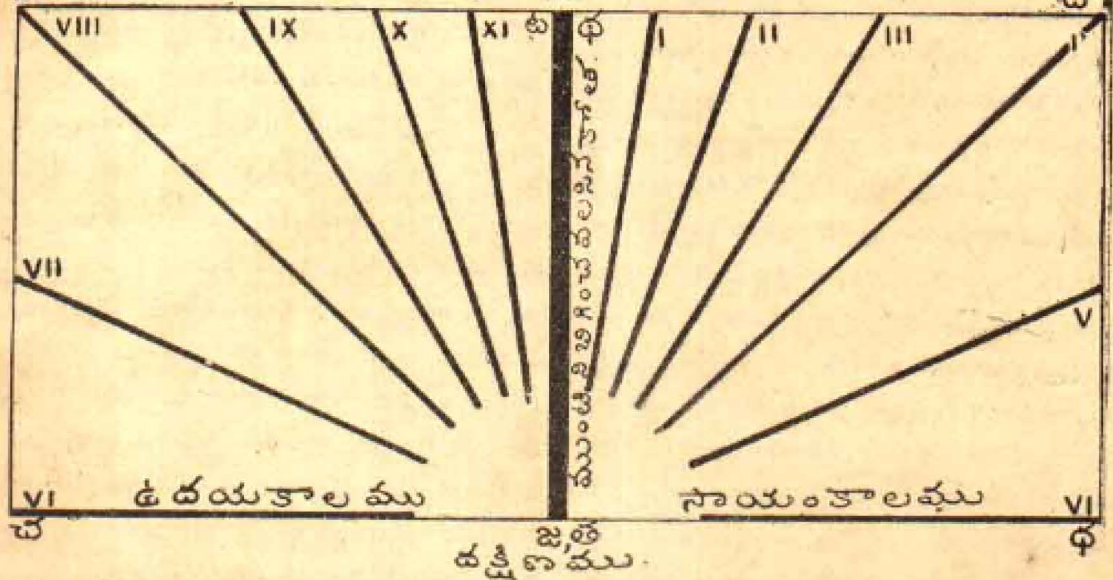
భూగోళము తన చుట్టు తానొకమారు చుట్టుటకు 24 గంటలకాలము పట్టును. అట్లు చుట్టుటలో దానియొక్క సగభాగము మాత్రమే ఒకమారుగా సూర్యుని కభిముఖమై యుండగలదు. సూర్యుని కభిముఖమైయుండు అర్ధగోళముపై సూర్యుని కాంతిపడును. సూర్యకాంతిని పొందు భూగోళార్ధమునకది పగటి కాలమగును. సూర్యకాంతికి దూరమైయుండు తక్కిన గోళార్ధమునకది రాత్రి కాలమగును. భూమియొక్క తన చలనము పశ్చిమమునుండి తూర్పునకుగా నుండుటవలన, సూర్యుడు తూర్పునుండి పశ్చిమమునకు పోవునట్లు కనబడును. సూర్యుడు తూర్పున నుదయించి క్రమముగా నాకాశమున ప్రయాణముచేసి సాయంకాలమున పశ్చిమమున నస్తమించు పర్యంతకాలము సాధారణముగా నిర్దిష్ట ప్రమాణమైయున్నది. భూగోళముయొక్క అక్షము నిలువుగా లేక ఉత్తర ధ్రువము వైపునకు వాలియుండుటవలన, దివారాత్రముల ప్రమాణములు సమములు కాక భేదపడియున్నవి. సూర్యుడు భూమధ్య రేఖకు ఉత్తరమునకుండు కాలమున అనగా ఉత్తరాయణ కాలమున-నా భాగమున పగటికాలము దీర్ఘముగను, దానికి తగినట్లు రాత్రికాలము తక్కువగను నుండును. దక్షిణాయన కాలమున భూమధ్యరేఖకు దక్షిణమునకుండు భాగమున పగలెక్కువగను, రాత్రి తక్కువగనునుండును. ధ్రువములకు సమీపముగా బోవుకొలది పూర్ణ దిన ప్రమాణమగు 24 గంటలును పగలుగనో రాత్రిగనో ఉండును. కావున నీడగడియారమును చేయునపుడు, భూమధ్య రేఖకు ఉత్తరమునగాని, దక్షిణమునగాని యెన్ని యంశము (degrees of latitude) ల దూరమున నొక ప్రదేశమున్నదో ఆ యంశముల నాధారముగ, నా ప్రదేశమునకు నడగడియారమును చేయవలెను.

సాధారణముగ మనము, ఆకాశమున సూర్యుడుండు స్థితిని బట్టి కాలమును చెప్ప గలిగియున్నాము. సూర్యుడు దిక్చక్రము (Horizon) న తూర్పుననుండగా ఉదయము 6 గంటలందుము. నడినెత్తికి నేరుగా పైనుండిన మధ్యాహ్నము 12 గంటలందుము. దిక్చక్రమున పశ్చిమముననుండిన సాయంకాలము 6 గంటలందుము. పగటి ప్రమాణము 12 గంటల కాలమయిన యెడల తూర్పునుండి నెత్తి మీదుగా పశ్చిమమునకు పోవు సూర్యుని మార్గమును 12 సమభాగములుగ భాగించి అందెన్నవ భాగమున సూర్యుడుండిన ఉదయాది అన్నిగంటల కాలమయినదనవచ్చును. దినప్రమాణము ఎల్లప్పుడును 12 గంటలుగా లేక మారుచుండుటవలన 12 సమ భాగములుగ చేసి గంటలనిర్ణయించుటకు వలనుపడదు. అందులకై యొక ప్రదేశముయొక్క అక్షాంశములగనుగొని, వానియాధారమున నేర్పరుపబడిన నీడగడియారము, ఆ ప్రదేశమునకు సరియగు గంటను చూపగలిగియుండును. ఇప్పుడిచ్చట వర్ణించబడియుండు నీడగడియారము 30° అక్షరేఖపైనుండు ప్రదేశములకు దగియుండును.









నీడగడియారమును చేయువిధము

ఏదైన నొకసమచతురమును, జచపట అను దానిని (చిత్రము ౧) వ్రాసి దానియందు జను కేంద్రము (Centre) గను జచను అర్ధవ్యాసము (Radius) గను గలిగిన జచట అను పాదవలయము (Quadrant)ను వ్రాయవలెను. పిమ్మట చవద్ద, నీడగడియారము నుపయోగింపవలసిన ప్రదేశముయొక్క అక్షాంశప్రమాణమునకు సరియగుకోణము (ప్రస్తుతము 30°) జచడ అను దానిని వ్రాయవలెను. ఆకోణముయొక్క ఉత్తరభుజమగు చడ, చతురముయొక్క కుడిప్రక్కయగు జటను డవద్దచేరునట్లు వ్రాయవలెను. పిమ్మట జను కేంద్రముగను, జడను అర్ధవ్యాసముగను జడణ అను పాదవలయమును వేయవలెను. జచట అను పెద్దపాదవలయమును ౬ సమభాగములుగ జేయవలెను. అటులనే జడణఅను

చిన్న పాదవలయము గూడ ౬ సమభాగములుగ చేయవలెను. పెద్దపాదవలయమునందలి సమభాగములు గుర్తించు ౧, ౨, ౩, ౪, ౫ అను గుర్తులనుండి అడ్డముగ సమాంతర రేఖల (Parallel lines) ను వ్రాయవలెను. చిన్నిపాదవలయమును సమభాగములుగ గుర్తించు క, ఖ, గ, ఘ, ఙ అను గుర్తులనుండి నిలువుగ సమాంతర రేఖలను వేయవలెను. ఇందు 1 వద్దనుండివచ్చు అడ్డగీతయు కవద్దనుండిపోవు నిలువుగీతయు, ప వద్ద చేరును. ఇట్లు 2, 3, 4, 5 గుర్తులనుండి అడ్డముగాపోవు గీతలును, ఖ, గ, ఘ, ఙ అను గుర్తులనుండి నిలువుగపోవుగీతలును క్రమముగా ఫ, బ, భ, మలవద్దచేరును. పిమ్మట జనుండి ప, ఫ, బ, భ, మ లగుండా రేఖలను వేసినయెడల నవి, చతురముయొక్క చ, ప, ప, ట అను ప్రక్కలను VII, VIII, IX, X, XI, అను గుర్తులవద్దచేరును. ఈరేఖలే గంటలనుగుర్తించునవి. ఈసంఖ్యలే గంటల సంఖ్యలు. జ చ అను ప్రక్క VI గంటల రేఖయగును. జ ట అను ప్రక్క XII గంటలరేఖయగును.

ఇంతవఱకును నీడగడియారమునందు గుర్తింపవలసిన గంటలస్థానమును గనుగొంటిమి. ఇవి VII మొదలు XI వఱకును కలవు. ఈ గుర్తులను గడియారమువలదలి ఎడమసగమున గుర్తించి పిమ్మట ఇట్టిగుర్తులను కుడిసగమున గుర్తించి వాటికి చేరుగా XII గంటల రేఖనుండి కుడిపక్కగా I,II,III,IV,V అను సంఖ్యలను వేయవలెను.

నీడగడియారము ఎండలోనుండవలసినది కనుక కాగితమునందు వ్రాయుటతగదు. కొయ్యపలకమీదగాని రేకుమీదగాని గడియారమును గుర్తింపవలసియుండును. ఒక యడుగునిడివియు వెడల్పునుగల చతురపు కొయ్యపలకనుగొని దాని మధ్య రంపముతో సగములోతువరకు కోతవేయవలెను. ఈకోతయే చిత్రము 2 నందు జ త ట థ లమధ్య నల్లని వెడల్పుగీతగా గుర్తింపబడియున్నది. ఆకోత కిరుప్రక్కలయందును సమముగా వ్యాపించునట్లు చ థ అను రేఖను పలకయొక్క అడుగుభాగమున వేయవలెను. ఆరేఖపై, చ జ ప ట అను, చిత్రము ౧ యందు వ్రాయబడిన చతురమువంటి చతురములను కోత కిరుప్రక్కల గుర్తించవలెను. అపుడు కోతకు ఎడమప్రక్క చ జ ప ట అనుచతురమును, కుడిప్రక్క త థ ద ధ అను చతురమును ఏర్పడును. కోతయొక్క వెడల్పును లెక్కయందు చేర్పరాదు. పిమ్మట ఈరెండు చతురములందును, VII VIII IX X XI అను సంఖ్యలను ఎడమప్రక్కను, I II III IV V అను సంఖ్యలను కుడిప్రక్కను గుర్తింపవలెను. (చిత్రము ౨).

గడియారపు ముల్లు

ముల్లు, రేకుతోగాని, సన్నని కొయ్యతోగాని చేయవచ్చును. రేకైనయెడల మంచిది. సన్నని కొయ్యపలకయైనయెడల ఎండలో వానలోను వంగిపోవును. అది, గడియారమున నుపయోగింపబడిన పలకలయందలి కోతయందు చక్కగా బిగించదగినంత మందముగలిగియుండవలెను. ముల్లును ముందే యేర్పాటుచేసికొనినయెడల కోతదానికి తట్లుగానుండవలెను. ముల్లు త్రిభుజాకృతిగలిగియుండవలెను (చిత్రము 3) య ర ల అను త్రిభుజములకు క్రింద కోతయందు బిగించుటకై కొంత భాగమును వదలవలెను. పిమ్మట య ర ల అను కోణముకూడ 80° పరిమాణమునే గలిగియుండవలెను. (80° గడియారము నుపయోగింపవలసిన ప్రదేశము యొక్క అక్షాంశప్రమాణము) ముల్లును పలకయందు బిగించుటలో ర అను కోణము చ ధ అను ఆఱు గంటల రేఖ తాకుకొనియుండి ల అను భాగము XII గంటలగుర్తువైపునకుండవలెను. య ల అను ప్రక్కను అలంకారార్థము ఎట్టివిధముగకోసినను కోయవచ్చును. ముల్లుపలకలకు లంబము (Perpendicular) గా నిలచియుండవలెను.

పిమ్మట గడియారమును ఎండ చక్కగా పడునట్టి ప్రదేశమున నొక స్తంభముపైనగాని, చలించగూడని ప్రదేశమునగాని బిగింపవలెను. అప్పుడు చ ధ అను ప్రక్క తూర్పు పడమరలుగ నుండి, ర అను కోణము దక్షిణమునకును, ల అను మొంటిమొన ఉత్తరమునకును చూచుచుండవలెను. గడియారము ఒకేమట్టముగ (Perfectly level) నుండవలెను. రల అను ప్రక్కయొక్క నీడ ఏగంటను తెలుపుగీతపైబడునో అన్ని గంటలని తెలిసికొనవచ్చును. (చిత్రము ౪ చూడుడు.)

తుమ్మెదపదము

రాళ్ళూరి వేంకటనరసింగరావు గారు (కవితాసమితి)

ఏతేనె కెరటాల నీదు లాడేవో!
ఈ తొలిప్రొద్దు నీరెండ గాగేవు;
గాలిసందిళ్లలో కలకలల్ నించి,
పూలకౌగిళ్లలో పులక లూరించి,
సెలయేటి పొత్తిళ్ల పలుకులు నేర్చి,
వలపుదారుల పాటకులుకులు జార్చు
నీముద్దు వాహ్యాళి నేడు చాలించి
ఏమె తుమ్మెద! పల్కరింతు వామెతగ?

*　　*　　*

నవవసంతాగమోత్సవ పురోహితుడ,
వకుళలతాంత శుద్ధాంత విహారి,
వమల హృద్గళ వాసనాగమవేత్త,
వార్ద్రిమధూళిశయ్యా భోగలాల
సాలసుకుమారశీలి, వారామ
నవ్యమరంద పానవ్రతధారి
వోమిళిందకుమారకా! మదీప్సితము
పండె నీదర్శనభాగ్యాన నేడు.

*　　*　　*

మా ప్రబంధయుగాల మన్నెమ్ము దన్ని
రాజ్య మేలిన భృంగ రాజవు, నీదు
దర్శనావాప్తి చిత్తము పల్లవించె;
కౌముదీ శుభ్రాచ్ఛ కౌతుకవీథు
లందు వీతెంచె నాహ్వానసౌరభము;
ఏనాటిదో మది నెల్ల నల్లుకొను
గాఢవాంఛాలతికయును పుష్పించె;
ఊహాతరంగాల కూకొట్టుకోర్కె—
తావకోదారసుధాగానపక్ష
మాలల చల్లగా దేలుచు మలసి,
మా పూర్వజాతీయ మాధురీనిలయ
రాహాస్యముల నవగాహమ్ము సేయు;
మా యనాదికవీంద్ర మహిమామనోజ్ఞ
మందిరాంగణముల మంతనం బాడు;
చారుచారిత్రకాథాగిహీనముగ
కాలకల్లోలిన్యరాళ వేణికల
కాటుకరేకలై కలసి రూపరిన
మా మహాస్వత్యశోభామృతకిరణ
శీతలజ్యోత్స్నల సీతల నీదు
నీ రాక నా మనః కైరవలక్ష్మి
దారున బులకించు శారదరాక;
నీ రాక నా శోక నీరదగర్భ
నీలిమ సౌదామనీరేఖ, తేటి!

*　　*　　*

భారతకవుల గంభీరగుంఫనల
పాకంపుచవుల తీపారె నీపాట;
పోతన వీణా ప్రపూతసంగతుల
సానబట్టినది నీ సన్ననిపాట;
సూరన పక్వకళారుచిజీవ
సారమ్ము లూరు నీ సరసంపుబాట;
శ్రీనాథు ప్రౌఢ రసికతాస్రవంతి
నోలలాడినది నీ నీలాలపాట;

పెద్దనార్యుని సుధాపేశలవాణి
సుద్దులు నేర్చె నీ ముద్దులపాట;
తిమ్మన నెమ్మదితీపిపాండితుల
గమ్మని వలచు నీ కమ్మనిపాట;
వేంకటకవి ముగ్ధవిద్యారసార్ద్రి
రాగరక్తుల తీగ సాగె నీపాట;
సాహిత్యపోషణు సాంద్రప్రవాహ
సర్వంక షాంధ్ర గాంధర్వగానముల
కళలు దేరినది చొక్కముగ నీపాట;
తారాశశాంకామృతప్రేమబంధ
బాంధవ భావనా చందనసౌధ
వీథుల చలువల విలిచె నీపాట;
మా యాంధ్రవనవాటి మధుమాసశోభ
మరగి త్రావినది నీమధురగళమ్ము;
మధుకరా! ఆనాటిమాతోట తీపి
పచ్చి యారని తోంటి పన జంటి తేనె
రుచిచూపవా! అపుడూపమ్ము మాకు.

మా కవితాకళామయ సువిశాల
సామ్రాజ్యదిశల శాశ్వత ముజ్జ్వలించు
రసమూర్తు లా రాజరాజులకీర్తి
పోహళించు సుధా ప్రబోధమాలికల,
సెలవుల మాధురుల్ చిలుపలు గట్ట,
జడశిలాప్రకృతిలో సైతము జీవ
నోదయోపశ్రుతి నాదముల్ చెలగ,
పాడవే! మా తెల్గు పరువుపదాల.

*　　　*　　　*

మా పూర్వ కులమానినీ పూజ్యశీల
మాధురుల్ దేశాన మలసిననాడు
హాయు వీచికలలో హాయి తేలాడ
తీయగించితివేమొ తేటి! నీపాట.

గిరికామనోశ్రవణాంతరపూరసిక్త
మార్దవావస్థల మరగించినావు;
ప్రౌఢవరూథినీపక్వబాధాప్ర
సూనగుచ్ఛమరంద మూనబట్టేవు;
ముద్దరాలు సుభద్ర మురిపెంపు సిగ్గు
పరువుల మరుకాక కెరలించినావు;
గొల్లకన్నెల మాట మెల్ల కొల్లగొను
విరహబృందా హృదంతరచరు గూడి
ఆ యమాయిక హృదయుల మనశ్శాంతి
కెసరుపెట్టితి హరియుసురు బోసికొని:
చాలదా నీ కైన శాస్తి యీనాడు?_
కమ్మని గుబ్బెతకసరుల కనటు!
విరహిణీమోహవాగురల జిక్కుకొని
గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగుచు కూర్కనో యేమొ!
నాయికాభావనోన్మత్తలాస్యముల
వడి సుడివడి తొట్రువడి తారెనేమొ!
ముగ్ధా త్రపా మనో మోహనరక్తి
మరగి పై కురుగా మురిపించునేమొ!
నవ యమునాభంగ నాట్యరంగమున
తొలకాడు 'భ్రమరగీతల' నాటి మేటి
చిన్నతనము నాటి చీకాకువరుప
తరలదేమో తెరతెరల నీపాట!

పని లేని నేమంపు పంతాలు చాలు
పౌరుషశాలి కుదారశీలునకు
ముగ్ధల త్రిభువన మోహనస్నిగ్ధ
మానరోపారుణ మధురావలోక

నవకప్రహార గౌరవములకన్న
కులములో నేమి కావలయును మధుప?
లావణ్యవతుల కోపావిల స్వాదు
భాషణాభూత సద్భావములకన్న
సరివారిలో వేరె బిరుదేల భ్రమర?

* * * *

షట్పదా! శోభాలసము లయి మలయు
స్వేచ్ఛాకటాక్ష మాధ్వీమాధురులను
మా యార్యమాత ప్రేమాదరపూత
పాడిపంటల దేలు బంగారు యుగము
లెన్నొ నీపాటల కెలు గిచ్చినవియె;
ధర్మవీరుల యశో మర్మకవితలు,
క్షాత్రమూర్తుల పౌరుషాంకగీతికలు,
ప్రణయయోధుల స్వాదుభావరాగములు,
శాంతిఋషుల సత్యసాధు కీర్తనలు,
జ్ఞానదేశికుల ప్రసన్నతత్వములు,
బ్రహ్మచారుల వేదపాఠకారికలు
పుణ్యనదీక్షేత్ర భూములయందు,
సవనవాటికల నాహావరంగములను,
శిల్పశోభాహర్మ్య కల్పతల్పముల
గానమ్ము సేయు నీకంఠనాళముల
పాపాలు రాపాడు పాడుకాలమున
నేడు పాడు మనగా నేర్తునె నేను?
అస్వతంత్రత మూల్గు నాంధ్రమానసము
మూగవోయిన నీయమోఘశకుంత
రాశయమ్ముల తెలియఁగ వలంతి యటు?
తడిగొంతురవళి సందడి సడి లేక
అరుదైన నీపాట కాసించి వేడ
నర్హ యే? తహతహ నల్లాడు గాక!
అవ్యాజకరుణా సమాహితబుద్ధి
నీవె తన్మాన దాహావిలచిత్త
శాంతికై గీత ప్రస్తావింతు గాక!

రాజనీతి రహస్యము

కాళ్లకూరి గోపాలరావు గారు

అనయబలప్రయుక్తి నొరు లాపదఁ గూర్చెద రేని, తెంపుమై
ననయబలప్రయుక్తినె తదాపదఁ బాపికొనందగుఁ ; విషం
బునకు విషంబె యౌషధము; ముఖ్యము ప్రాణుల కాత్మరక్ష; సా
ధన మఘబంధురం బయిన, ధర్మమునం దది పుణ్యమే యగున్!

ఎదిరి యధర్మ మేర్పడఁగ నేఁచి పయిం బడి యోడి వేఁడినన్,
వదలఁగరాదు వానిని; కృపామతి యయ్యెడ బుద్ధిహీనతన్
విదిత మొనర్చు, ధర్మపథవృత్తము గా దది; యెన్నఁడైన వాఁ
డదయత హానిఁ గూర్చుఁ దన కందినయంతనె పాము కైవడిన్!

పృథ్వీరా జేడు మాఱులు విడిచిపుచ్చె-చేతఁ జిక్కిన ఘోరీని నీతి యనుచు;
ఒక్కపరి తన చేతికిఁ జిక్కినంత-ఘోరి పృథ్వీరాజును బట్టి గ్రుడ్డిఁ జేసె.

(తిమ్మరుసు నాటకమునుండి)

మన యాహారము

గోటేటి జోగిరాజు గారు

ఈ విషయమయి భారతి కడచిన సంచికయందు ప్రచురింపబడిన ప్రథమవ్యాసపు మొదటి యనుబంధమున చేర్కొనబడిన యాహారవస్తువులను గురించి చదువరులు గమనింపదగిన మరికొన్ని ముఖ్యవిషయము లీక్రింద వ్రాయబడును.

సామాన్యారోగ్యవంతుల యాహారమున ముఖ్యద్రవ్యముగ నుండదగిన కర్బనోదజనితములకై దేహతత్త్వమునుబట్టి యనుకూలముగ గన్పడిన యేతృణధాన్యమునైనను ప్రధానపదార్థముగ నుపయోగించవచ్చును. సామాన్యముగ చేబియ్యముగాని, గోధుమలుగాని యిందుల కనుకూలము. కొంతమందికి జొన్నలుగాని, చోళ్లుగాని యనుకూలముగ నుండవచ్చును. తృణధాన్యములలో మాంసకృత్తులును, చమురును తక్కువగ నుండును. కావున వీని కొరకు కాయధాన్యములను, చమురుదినుసులనుగూడ తినవలసియుండును. కాయధాన్యములలో కంది తక్కినవానికంటె చాలమందికనుకూలముగ నుండును. ఆచారమును బట్టిగూడ దక్షిణదేశమున తక్కిన పప్పులకంటె కందిపప్పే హెచ్చుగ వాడబడుచున్నది. చమురుదినుసులలో వెన్నయు, నేయియు ముఖ్యమయినవి. కాని యివి సామాన్యుల కందరకును లభింపనివి. వీనికి బదులు చౌకగ లభించునవియు, చమురు విస్తారముగ గల్గియుండునవియు నగు వేరుసెనగ గింజల నుపయోగింప వచ్చును.

ఆహారమున కర్బనోదజనితములను తగ్గించి (ఇట్లు తగ్గించుట అతిమూత్రవ్యాధి బాధితుల కావశ్యకము) మాంసకృత్తులను, చమురును హెచ్చింపదలచిన యెడల పాలమీగడ విరుగడ కలిపి దినుటకు మిక్కిలి యనుకూలము. చమురును, మాంసకృత్తులనుగూడ మెండుగగల బాదంపప్పును, వేరుసెనగ గింజలనుగూడ ఇందుల కనుకూలము. వేరుసెనగ గింజలు పైత్యమును గలుగజేయునని చాలమంది యభిప్రాయము. కాని యితరవస్తువులతోపాటు మితిమీరకుండ (దినమునకు 3-౪ ఔన్సుల వరకు) మొలకకట్టిన గింజలను తినినను ఏమియు హాని లేదని లేకరి గత రెండు సంవత్సరముల యనుభవమునుబట్టియు దృఢముగ జెప్పగలడు.

తృణధాన్యములలో (ముఖ్యముగ వరిబియ్యములో) సున్నము తక్కువగ నుండును. కావున తృణధాన్యములను దినువారు పాలనుగాని, పెరుగునుగాని, మజ్జిగనుగాని తీసికొనుటవలన నీలోటు దీరును. పప్పుదినుసులు కూడ నీలోటును కొంతవరకు తీర్చును. కాని వానివలయు సున్నము వంతటిని యొసగునంతగా పుచ్చుకొన వీలుండదు. సున్నమును ఇనుమును తృణధాన్యములలో తగినంత యున్నవి. కాని కర్బనోదజనితములను తగ్గించుటకై తృణధాన్యములను తగ్గించి తినువారు ప్రథమవ్యాసపు మొదటి యనుబంధమున చేర్కొనబడిన 3, 4, 5 తరగతుల కూరలను తగినంతగా దినుటవలన వీని లోటును పూర్తిచేసికొన వచ్చును. వరికవుడును, గోధుమపొట్టునుగూడ ఇందులకు మిక్కిలి యనుకూలము. వీనిని స్వల్పముగ దినినచే చాలును. లేకరి కీరెంటివలనను చాల మేలు కలిగెను. మరియు అనారోగ్యముగ నుండిన యాతనిబంధువుల పిల్లలకు కొందరికి గూడ ప్రతిదినమును ఒక టీ గరిటెడు బియ్యపుకవుడును పటిక పంచదారతోగాని, వెన్నతోగాని, అన్నముతోగాని కలిపి తినిపించుటచే చాల మేలు గనబడెను. పెద్దవాండ్రు దినమునకు ౧, ౨ ఔన్సులు దినవచ్చును.

A విటమిను పాలు, వెన్న మొదలగు క్షీరసంబంధ ద్రవ్యములలోను, ఆకుకూరలందును విస్తారముగ గలదు. తక్కిన కూరలందును, తృణధాన్యములందును, కాయధాన్యములందును, కొన్ని పండ్లలోను స్వల్పముగ గలదు. ఏవస్తువులైనను చాలసేపు గాలి తగులునట్లు కాచుటవలనగాని, వండుటవలనగాని ఈ విటమిను నశించును. కావున పచ్చిపాలను (ఆరోగ్యముగనున్న ఆవులపాలను పరిశుభ్రమయిన చేతులతో పరిశుభ్రమైన పాత్రలో పిండిన వెం

(టనే) పుచ్చుకొనుట మంచిది. ఇట్లే పచ్చివెన్న శ్రేష్ఠము. తృణధాన్యములను, కాయధాన్యములను ఉడికించకుండ కొంతకాలము నీటిలో నానవేసి తినుట మంచిది. ఆహారమున A విటమిను లోపించిన యెడల, కండ్లు, ఊపిరితిత్తులు, ప్రేగులు, గుండెలు, మూత్రకోశములు మొదలగు ప్రధానాంగములు రోగవంతము లగునని శాస్త్రజ్ఞులు కనిపెట్టిరి.

B విటమిను కొన్ని యాకుకూరలందును, తృణధాన్యములందును, కాయధాన్యములందును, చమురుగింజలందును విస్తారముగ గలదు. తక్కినకూరలందును, పండ్లలోను, పాలు మొదలగు వానిలోను స్వల్పముగ గలదు. బియ్యమును అరగదంపిన యెడల తవుడుతో B విటమిను పోవును. కావున అరగదంపిన బియ్యమును, యంత్రములలో మెరుగుబెట్టిన బియ్యమును తినుట కర్తవ్యము గావు. బియ్యమును కడిగినప్పుడుకూడ అందలి B విటమిను ఆనీటిలో కరగిపోవును. కావున బియ్యమును దంపునప్పుడే పరిశుభ్రముగ నుండునట్లు జాగ్రత్తపెట్టి అంతగా కడుగ నవసరము లేకుండ జూడవలెను. మరియు, ధాన్యమును దంపుటకు బదులు పైపొరమాత్రమే పోవునట్లు కఱ్ఱతిరుగలిలో విసరుట మరింత మంచిది. గోధుమలనుగాని, కాయధాన్యములనుగాని పై పొట్టుతోనే తినుట మంచిది. ఆయావస్తువులను ఉడకబెట్టుట వలన B విటమి నంతగా పోదు. కాని ఉడకబెట్టుట కుపయోగించిన నీటిని వార్చివేసినచో నది యానీటితో పోవును. కావున నీటిని తగుమాత్రముగ నుపయోగించి వార్చివేయకుండ యిగిరిపోవునట్లు చూడవలెను. B విటమిను ముఖ్యముగ నరములకును, మెదడునకును హృదయమును, కార్జము, ఉలవకాయలు, మాంసకండరములు మొదలగు వానికిని బలము నిచ్చును. మలబద్ధమును పోగొట్టును. దీని లోపముచేతనే నజ్జువ్యాధి కలుగునని చెప్పుదురు.

C విటమిను ఆకుపచ్చగ నుండు శాకాహారములందు (ముఖ్యముగ ఆకుకూరలందు)ను, నారింజ మొదలగు కొన్ని జాతుల శాకాపండ్లలోను విస్తారముగ గలదు. కాయధాన్యములందును, తృణధాన్యములందును ఈవిటమిను లేకపోయినను, వానిని మొలకకట్టినయెడల నం దిది పుట్టునని కనిపెట్టబడెను. ఈ విటమిను ఉష్ణతవలన చాలవరకు నశించును. గాలి తగులునట్లు ఉడికించిన నిది మరింతపూర్తిగ నశించును. కావున కూరలను మూతపెట్టి ఎంత స్వల్పకాల ముడికించిన నంతమంచిది. సీమవంగ, బీర, పొట్ల, ఆనప, దొండ మొదలగు కొన్నిజాతుల కాయలను అలవాటుచేసికొనుచో వండకుండగనే తిన వచ్చును. C విటమిను 'స్కర్వీ' అను రక్తసంబంధమగు రోగము రాకుండ కాపాడుటకే గాక, రక్తమును పరిశుభ్రముగ నుంచుటకును, పండ్లను, ప్రేగులను ఆరోగ్యముగ నుంచుటకును ఆవశ్యకము.

D విటమిను పాలు, పెరుగు, వెన్న, నేయి మొదలగు క్షీరపదార్థములలో మాత్రము గలదు. కొబ్బరలోను, వేరుసెనగకాయలలోను స్వల్పముగ గలదు. కావున ఆహారమున నీపదార్థములు కొంతవరకుండవలెను. శరీరమునకు సూర్యకిరణములు సోకుటచేగూడ నీ విటమిను కొంతవరకు లభించునని కనుగొనబడెను. కావున శరీరమున కెండయు గాలియు తగులకుండ నెల్లప్పుడును దుస్తులతో కప్పియుంచుట మంచిది గాదని తేలుచున్నది. అందును ముఖ్యముగ చిన్నపిల్లలకు మిక్కిలి చిన్నతనముననే దుస్తులను తొడుగుట మరింత హానికరము. D విటమిను లోటువడునెడల ఎముకలును, పండ్లును బలహీనము లగును.

E విటమినుసంతానోత్పత్తికిని, సంతానారోగ్యమునకును ఆవశ్యకమని కనుగొనబడెను. కాని యిది యేయే పదార్థములం దెంతెంత గలదో అంతగా తెలియదు. ఇంకను F, G అను విటమినులుకూడ గుర్తింపబడినవి. కాని వీనినిగూర్చి యింకను పరిశోధనలు జరుగవలసియున్నవి.

పైని వ్రాయబడిన విషయములు చాలవరకు ఇదివరలో ఆరోగ్యప్రకాశిక మొదలగు పత్రికలందును, ఆహారవిషయ సంబంధములగు గ్రంథములందును వ్రాయబడినవే యయినను ప్రకృతవ్యాసమునందలి మొదటి యనుబంధ పట్టిక నుపయోగించు వారిసౌకర్యార్థము ఇందు సంగ్రహించి వ్రాయబడెను.

కొందరు పాలనుగాని, పండ్లనుగాని, కొబ్బరనుగాని ఒక్కొక్క పదార్థమును మాత్రమే తిని యారో

ఖ్యముగ నుండవచ్చునని యందురు. ఈవస్తువులలో నేది గాని ప్రత్యేకముగ ప్రథమవ్యాసమున వ్రాయబడిన యాహారనియమముల నన్నిటిని సమాధానపరుపజాలదు. కావుననే సామాన్యముగ నట్లు ఒకేవస్తువును దినువారు త్వరలోనే ఆపద్ధతిని విడువవలసినవారగుచున్నారు. మొత్తముమీద యాహారపదార్థముల సంఖ్యను విస్తారముగ పెంచకుండుట సౌకర్యమే యయినను, సాధ్యమయినంతవరకు వివిధములగు వస్తువులను దినుటచే ఒకదాని యందలి లోపమును మరియొకటి తీర్చుచుండుట కెక్కువ యవకాశము గలుగును.

పాలుమాత్రమే పుచ్చుకొను ౧౦౧ పౌ. బరువుగల మనుష్యుడు దినమునకు సుమారు ౨౪ సేర్లు పుచ్చుకొనవలసియుండును. అట్లు పుచ్చుకొనుచో మొత్తపు ఆహారపరిమితిలో లోటు రాకున్నను, శరీరమునకు కావలసిన ఇనుము పరిమితి చాలదు. మరియు, మాంసకృత్తులయొక్కయు, సున్నముయొక్కయు, స్ఫురముయొక్కయు పరిమితి మితిమీరిపోవును. ఇట్లే పండ్లను మాత్రమే తినుచో ౧౦౦ పౌనుల తూనికగల మనిషి దినమునకు సుమారు ౧౫ అరటిపండ్లను, ౧౫ నారింజపండ్లను తినవలసియుండును. ఇట్లు తినువెడల, కర్బనోదజనితముల పరిమితి మీరి, చమురును, స్ఫురమును, ఇనుమును కొరవడును. ఇట్లే కొబ్బెరను (ముప్పేట కాయలను) దిను ౧౦౦ పౌనుల తూనిక గలమనుష్యుడు దినమునకు సుమారు ౧౪ ఔనుల కొబ్బెరను (సుమారు రెండు పెద్దకాయలను)తినవలసియుండును. ఇట్లు తినువెడల కర్బనోదజనితములును, మాంసకృత్తులును కొరవడి చమురు మితి మీరును.

ఇటీవల వార్తాపత్రికలో వ్రాయబడుచు వచ్చిన వ్యాసములందలి కొన్ని యాహారపుపట్టికలుగూడ శాస్త్రనియమములకు సరిపడలేదు. శ్రీయుత బొల్లాప్రగడ సుందరగోపాలరావుగారి సలహాపైని గాంధిమహాత్ముడవలంబించిన మొదటి పట్టికయందలి యాహారము (౮తులముల గోధుమలు, ౮ తులముల బాదంపప్పు, ౮ తులముల ఆకుకూర, ౬ నిమ్మకాయలు, ౨ ఔన్సుల తేనె)సుమారు ౧౧౫౧ కాలరీల యుష్ణశక్తిమాత్రమే యిచ్చును. ఇది శరీరపరిశ్రమలేని ౮౫ పౌనుల కెక్కువ తూనికగల మనిషికి సరిపోదు. మరియొక పట్టికలోని యాహారము (గోధుమలు ౮ తులములు, బాదంపప్పు ౫ తులములు, కూర ౧౬ తులములు, ద్రాక్షపండు ౨౧ తులములు, నిమ్మకాయలు ౨, తేనె ౪ తులములు) కూడ పైని చెప్పినట్లు ౮౫ పౌనుల కెక్కువ బరువుగల మనిషికి చాలదు. మరియు పై రెండుపట్టికలందునుకూడ సున్నమును, స్ఫురమును కూడ కొరవడును. రెండవ పట్టికలో జేర్పబడిన ద్రాక్షపండు పరిమితి హెచ్చుగ నున్నది. చాలమంది కంత పరిమితి యనుకూలింపదు. రామస్వామి గుప్తగారు (బెజవాడ) వ్రాసిన పట్టికలోని యాహారము ౧ ముదురు టెంకాయ (౮ ఔన్సుల కొబ్బెర), ౬ గుప్పెళ్ళగోధుమలు (౬ ఔన్సులు), ౪ గుప్పెళ్ల సెనగలు ౪ (ఔన్సులు) ౬-౮ అరటిపండ్లు (౨౪ ఔన్సులు) సుమారు ౧౪౧ పౌనుల బరువుగల మనిషికి సరిపోవును. కాని యిందు సున్నము లోటుపడును. ఇందు ౧గుప్పెడు సెనగలను తగ్గించి సుమారు ౧ పావుసేరు పాలనుగాని ౩/౮ సేరు మజ్జిగనుగాని పుచ్చుకొనుచో నీలోటు దీరును. ఇట్లేకొన్ని యితరపట్టికలందును కొన్నిలోపములుగలవు.

ఆహారమునకగు వ్యయముగూడ గమనింపదగిన ముఖ్య విషయములలో నొకటి. ప్రథమ వ్యాసము నందలి రెండవ యనుబంధమునందలి పట్టికలోని యాహారమునకు దినమునకు సుమారు ఆరణాలగును. III, IV, V అనుబంధములందలి యాహారమునకైనను, వెల యధికముగ నుండు బత్తాయి నారింజ పండ్లుగాక, తక్కువ ధరలకు బొప్పాయి, అరటి, సీమచింత మొదలగు పండ్లను వాడువెడల, నంత కెక్కువ వ్యయము కాదు. పాలు, నెయ్యి, వెన్న మొదలగు వానిని వదలివేసి వానికి బదులు కొబ్బెరను దినుచో వ్యయమును ఇంకను తగ్గింపవచ్చును. ఈ విషయమున రామస్వామిగుప్తగారి పట్టికకు పైని వ్రాసినట్లు కొంతమజ్జిగ జేర్చుచో మిక్కిలి చౌకయైన యాహారమేర్పడును. దినమునకు ౧౪౦ పౌనుల మనిషికి ౦-౩-౬ కెక్కువ గాదు. ౧౦౦ పౌనుల మనిషికి దినమునకు ౦-౨-౬లె చాలును. జీర్ణశక్తి బాగుగ నున్నవారు దీని నవలంబించి చూడవచ్చును. కాని జీర్ణశక్తి బాగుగ లేనివారికి పాలు వెన్న మొదలగునవి మాని ముదురు కొబ్బెరను తినుట అనుకూలముగ నుండక పోవచ్చును.

ప్రబోధము

జి. జాషువ కవిగారు

కుక్కలకుఁ బందులకు లేని ఘోరమైన
యంటరాని తనంబు నీ కంటగట్టి
నమలి తినుచున్న భరత దేశమును జూచి
యతిశయించెద వేమోయి యాదిమాంధ్ర!

కుక్క కన్నంబు నట్టింటఁ గుడువఁ బెట్టి
పెంటదిబ్బాఁపయి నీకు విసరివేయు
జిరునగవు దేర దాని భజించు నీదు
నోర్మి కెనయేది నీవు ధన్యుఁడవు సుమ్ము.

దప్పిచేత నీవు తన్నుకొనుచునున్నఁ
జెప్పరానివారు చేరవలవ
దనుచు బలుకునట్టి యదయులు గలచోటు
పాసిపోవదేల? పంచముండ.

పుట్టఁ డాసతోడఁ బూజ చేయఁబోవ
దరికిఁ జేరనీక తఱిమివేయు
అర్చకుండు భక్తుఁ డందువా? అలాటి
దేవళంబులోన దేవుఁడున్నె.

చదువులేనివారు మదమాంసభక్షకు
లనుచు నిందచేతు రంతెకాని
చదువుకొన్నవారు సరస కేతెంచిన
నులికి పడెడువార లుండలేదె.

నీవునిల్చుచోట నిలువంగ రాదంట
నీవు చేయుసేవ కావలెనట
ధర్మ మెంతవఱకు తలయెత్తెనో గుళ్ల
గోపురంబు లేమి కూర్పఁగలవా?

ధర్మమే జయంబు ధరణిలో ననుకొని
యూరకుండు వేల నోయి నీవు
ధర్మరాజుతోడ ధర్మంబు కడతేరె
ధర్మ మిప్పు డెందుఁ దగులఁబడిమె.

వీధులెక్క పెద్ద పిడుగులు పడినట్లు
బోధసేయువారి మోముఁ జూచి
దేశభక్తులంచుఁ దృప్తిఁ జెందెదవేల?
మంచిరాళులన్ని మణులుగావు.

నీలోనెత్తురు చచ్చిపోయినది గా
  నీ, యాదమాంధ్రా! రవం
తాలోచింపుము, కట్ట బట్ట? తినఁ గూ
  డా? నీకుఁ బెద్దమ్మతో
నోలాడుంగద కొంప? నిన్నుఁ గని య
  య్యో! యంచు బాష్పాంబువుల్
రాలం జింతిలు గాంధితో నిలువవే
  రా! ధర్మయుద్ధంబునన్.

విద్వత్కవి ముడుంబ నరసింహాచార్య స్వామివారి చరిత్రము

మేడేపల్లి వెంకటరమణాచార్యులు గారు



విద్వత్కవి ముడుంబ నరసింహాచార్యస్వామిగారు.

మనప్రాచీనులైన భరతవర్ష నివాసులు చిరకాలమునుండి సర్వశాస్త్రములయందు, సర్వకళలయందు నద్వితీయులై యుండిరను నంశమునందరు నిర్వివాదముగా నొప్పుకొనుచున్నారు. అయినను వారి కొక గొప్ప లోపము కలదు. అది యెద్ది యనగా,—వాస్తవ చరిత్రాభావము (Absence of true historical account). ప్రాచీనగ్రంథకర్తల చరిత్రము నెవ్వరును వ్రాసినవారు లేరు. గ్రంథకర్తలును తమ చరిత్రమును వ్రాసియుండలేదు. పాణిని పతంజల్యాది మహర్షులు, వాల్మీకి కాళిదాసాది మహాకవులు నేకాలపు వారో, యెచట నివసించిరో, యింక మరి యేగ్రంథములను రచించిరో అన్యత్తాంతము మనకించుకంతయును దెలియదు. ఇట్టియాక్షేపమాంగ్లేయ గ్రంథకర్తలను స్పృశింపదు.

ఇదియును గాక మఱియొక్క విశేషముకూడ కలదు. ఏదేశమందైనను, ఏకాలమందైనను కవులు జీవించియుండగా వారియందు సమకాలికులైన జనుల కాదరము మందమై యుండును. కవిజనాగ్రణిగా నెన్నబడిన కాళిదాసు కూడ నీయంశమును తన మాళవికాగ్నిమిత్రములో నిట్లు వెల్లడించెను: "భాససౌమిల్లకవిపుత్రాదీనాం ప్రబంధానతిక్రమ్య వర్తమానకవేః కాళిదాసస్య కృతౌ కింకృతో బహుమానః."

శ్రీసింహాద్రినాథ కటాక్షవీక్షా సమాసాదిత నిరవద్య సకలవిద్యా వైభవుడు, శ్రీవత్స గోత్రోత్పన్నుడు, ముడుంబవంశజుడునగు శ్రీ నరసింహాచార్య స్వామి విషయమందు పూర్వోక్త దోషము పట్టకుండ నేను చిరకాలము నుండి యాతని శిష్యుడనై యుండుటచే నాతని చరిత్రము నంతయును దెలుసుకొని యాకవిశిరోమణిరచించిన రామాయణ టీకయందు సంస్కృత భాషలో వ్రాసి పది సంవత్సరముల క్రిందట ప్రకటించితిని. ఇపుడు దానినే సంగ్రహించి తెలుగున వ్రాయుచున్నాను.

ఎల్లప్పుడతని సహవాసము చేసిన వారికి గాని తదితరుల కితని లోకోత్తర ప్రతిభ తెలియదు. ఇతడు కూడ నొక పండితుడనియు, కవియనియు లోకులు సామాన్యాకారముగా దలంచుచుండిరి. ఈతడు మహా విద్వత్కవియే గాక ఆధ్యాత్మతత్త్వనిరూపకుడు. ఇదియే యాతని అత్యద్భుతకరమైన శక్తి విశేషము. ఈతడు శ్రీవైష్ణవకులోత్పన్నుడు; మహాపండితుడు. సకల విశిష్టాద్వైత వేదాంత గ్రంథములయందు నిష్ణాతుడైయున్నను శ్రీవైష్ణవజన సులభమైన స్వమతపక్షపాతమును విడిచి, శంకర బౌద్ధాది మత రాద్ధాంతకర్తలవలె కేవలతత్త్వగవేషుడై

కతత్పరుడై, పరస్పర విరోధముగల సకలోపనిషద్వాక్యములకు యథావస్థితమైన యర్థమును క్షురధారాతీక్ష్ణమగు స్వబుద్ధిచే విమర్శించి విప్రతిపన్న సగుణనిర్గుణ భేదాభేదాది విరోధము నతినిపుణము తొలగించి బ్రహ్మ సూత్రములకు, దశోపనిషత్తులకు స్వయముగా విశదమైన వ్యాఖ్యానమును వ్రాసెను. తత్త్వైకాదశి మొదలగు తత్త్వశాస్త్రములను రచించి స్వసిద్ధాంతమును వివరించెను. వ్యాపారాంతరములను విడిచి యెల్లపుడితనివలె నుపనిషద్వాక్య విమర్శ, జీవేశ్వర తత్త్వవిచారము నొనర్చుచు కాలము గడిపిన పండితశ్రేష్ఠు నింకొక్కరిని గానము. "యా ప్రీతి రవివేకానాం విషయే ష్వనపాయినీ" అన్నట్లు సంసారాసక్తచేతస్కులయిన లౌకికులకు దారపుత్రాది పోషణార్థమై ధనార్జనాద్యైహికకర్మలయం దెట్టి ప్రీతి యుండునో అట్టి ప్రీతి యీ విద్వద్వర్యుని కీశ్వరతత్త్వచింతయందు, నీశ్వరోపాసనమందు కలదు. 1880 సంవత్సరము మొదలుకొని యాతని శిష్యుడనై యుండి దినమునకు నాలుగైదు గంట లాతనితో గడిపియుండుటచే నేనాస్వామి దినచర్యను, ప్రజ్ఞావిశేషమును, పాండిత్యాతిశయమును బాగుగా నెఱుంగుదును.

నరసింహాచార్య స్వామి పూర్వులు

నరసింహాచార్య స్వామి పూర్వులు దాక్షిణాత్యులు; ద్రావిడులు. శ్రీభగవద్రామానుజావతార కాలమందు స్థాపింపబడిన చతుస్సప్తతి పీఠస్థులలో ముఖ్యుడై ఆచ్చాన్ అనునాత డొక ఆచార్యుడు. అతడే యీ కుటుంబవంశమునకు కూటస్థుడు. తొల్లి యీ వాధూల కుటుంబవంశ్యులు శ్రీయామునమునివర ప్రసాదలబ్ధపాండిత్యాతిశయము గలవారై గొప్పవారైరి. కాలక్రమమున నీ కుటుంబ వంశజులు దేహయాత్రానిర్వర్తనము కొరకు దక్షిణదేశ నివాసమును పరిత్యజించి యుత్తర దిక్కునకు బయలుదేఱిరి. మరికొన్ని దినములకు వేదాద్రియందు ప్రవేశించి అప్పటి రాజుచే నాదరింపబడినవారై స్వకుటుంబములతో సుఖముగా గొంతకాల మచట నివసించిరి. అక్కడ నున్న శ్రీవైష్ణవులతో యౌనసంబంధములను గూడ జేసికొనిరి. ద్రావిడభాషను మరచిపోయి క్రమముగా నాంధ్రు లయిరి. ఇట్లు వేదాద్రిలోనున్న శ్రీవైష్ణవ కుటుంబములలో నొక కుటుంబమునకు వేదాచలపతియను వాడు దత్తుడై యుండెను. అతడు తన ధర్మపత్నియగు కృష్ణాంబతో చిరకాలము గార్హస్థ్యసుఖము ననుభవించుచున్నను సంతతి లేనివాడైయుండెను. అంతలో వేదాచలపతికి వేదాద్రినారసింహుని కృపచే శేషవతియను నొక కన్యయు, నరసింహాచార్యుడను నొకపుత్రుడును పుట్టిరి. ఆ నరసింహాచార్యునకు వేదాద్రి, అతనికి కృష్ణమాచార్యుడు, అతనికి వీరరాఘవాచార్యుడు పుట్టిరి. ఇతడు వేదాద్రి సమీపమందున్న పిల్లుట్ల గ్రామమందు నివసించియుండెను. ఇతనికి కృష్ణమాచార్యుడు, అజ్ఞాత నామధేయులైన మరి యిద్దరు పుత్రులును జనించిరి. ఈ కృష్ణమాచార్యుని వంశము సాహిత్యకుటుంబయని ప్రసిద్ధి నొందెను. అజ్ఞాత నాములైన కృష్ణమాచార్యుని సోదరులిద్దరు పిడుగురాయి గ్రామమందు కాపురముండి వైద్యజీవనముచే కాలము గడిపిరి. వీరలవంశము సంగీతకుటుంబమని యిప్పటికి వ్యవహరింపబడుచున్నది. కృష్ణమాచార్యునికి రాఘవాచార్య సింగరాచార్య వేదాచార్యులను ముగ్గురు పుత్రులు, ముగ్గురు పుత్రికలును పుట్టిరి. (పేర్లు తెలియవు) కృష్ణమాచార్యు డాకాలమందు సంభవించిన క్షామపీడచే కుటుంబపోషణము దశక్తుడై కృష్ణామండలములోని యేలూరు గ్రామమునకు వచ్చి యచట కొంతకాలము నివసించియుండెను. కృష్ణమాచార్యుని పెద్దకొడుకయిన రాఘవాచార్యుడు యేలూరులోనున్న పండితులవద్ద కావ్యనాటకాలంకారాదులను జదివి సముచితమైన పాండిత్యమును సంపాదించి ఉభయభాషలలో జక్కగా కవనము చెప్పగలవాడయ్యెను. అతని కవితాధారకు, పాండిత్యమునకు సంతోషించి యేలూరులోనున్న ఉద్యోగస్థు లందరాతనికి మాసభృతి యేర్పాటుచేసిరి. ఇట్లు కొంత ధనమును సంపాదించి రాఘవాచార్యుడు కుటుంబ భరణమందు తండ్రికి కొంత తోడ్పాటు గావించుచుండెను. ఇతడు తన తండ్రివలన హయగ్రీవమంత్రము నుపదేశము పొంది తీవ్రపురశ్చరణ చేసి శాంతి చేసిన నాటిరాత్రి హయగ్రీవస్వామి

యితనికి స్వప్నమందు ప్రత్యక్షమై, "వత్సా, నీకు విద్యాభివృద్ధి కాగలదు. నీకు భూలాభము కూడ గలుగును. ఇదే కాక నా కటాక్ష పాత్రుడు, మహాకవి, సకల శాస్త్రపారదృశ్వయు నగు పౌత్రుడొకడు నీకిక ముందు జనించునని చెప్పి అంతర్హితు డయ్యెను. అప్పటినుండియు రాఘవాచార్యుడు స్వామియం దధికతర భక్తి గలవాడై తన్మంత్రమును ద్విగుణితోత్సాహముతో జపించుచుండెను. కాలక్రమమున గొప్ప విద్వాంసు డయ్యెను. కాలమిట్లు గడచుచుండగా, నీ ముగ్గురు సోదరుల తండ్రియగు కృష్ణమాచార్యుడు పరమపదమునకు విచ్చేసెను. కుటుంబము వృద్ధియగుటచే ప్రతిమాసమునకు వచ్చు రాబడి చాలక రాఘవాచార్యుడు దారిద్ర్యబాధ నొందుచుండెను.

ఈ కాలమందు విజయనగర రాజ్యపరిపాలకుడగు ఆనందగజపతీంద్రుని దత్తపుత్రుడగు విజయరాజ గజపతీంద్రుడు విజయనగర రాజ్యమేలుచుండెను. ఆ మహారాజు క్షీణదశ నొందిన శ్రీసింహాచల క్షేత్రము నభివృద్ధి నొందింప బ్రయత్నించి, స్థలాంతరమునుండి రప్పించి నలువది శ్రీవైష్ణవ కుటుంబములను శ్రీసింహాచల క్షేత్రమందు కాపురముంచెను. రాఘవాచార్యుడీ వృత్తాంతమును విని, వెంటనే విజయనగరమునకు బోయి మహారాజ జ్యేష్ఠసోదరుడగు సీతారామరాజును జూచి తన కవితాచాతురిచే నాతని మెప్పించి, తదాజ్ఞచే స్వకుటుంబ పోషణమునకు చాలినంత మాసభృతి సంపాదించి, కుటుంబముతో శ్రీసింహాచల క్షేత్రమందు బ్రవేశించెను. ఇట్లు రాజదత్తజీవనులైన వైష్ణవులనేకులు శ్రీసింహాద్రిని జేరి సుఖముగా జీవించుచుండిరి. రాఘవాచార్యు డొకసంవత్సర మీ అచట నుండెను. అంతలో కొందరు శీతజ్వరార్తులై భగవత్సాయుజ్యము నొందిరి. మఱికొందరు జ్వరభీతిచే నితర గ్రామములకు జనిరి.

విజయనగరమునకు నలుబది మైళ్ల దూరమందు పాలకొండయను చిన్న జమీందారీ కలదు. ఆ జమీందారునికి మంత్రియైన యొక బ్రాహ్మణుడు కూర్మరాజపురమను నొక అగ్రహారమును నిర్మించి, అచట విష్ణ్వాలయ ప్రతిష్ఠ చేయించి, దానిలో ద్రావిడవేద ప్రవచనపరులైన శ్రీవైష్ణవులకు గృహములను, భూములను దానము చేయుచున్నాడని విని, రాఘవాచార్యు డా గ్రామమున కరిగి యయ్యధికారిని జూడగా, వాత డితనికిగూడ నొకగృహమును, కొంత భూమిని ఇచ్చెను. అందుపైని రాఘవాచార్యుడు తన తమ్ముడగు వేదాచార్యుని ద్రావిడవేదాధ్యాపకునిగా నచట నుండ నియమించి, తాను ధనార్జనపరుడై దేశాటన మొనరించుచుండెను.

ఆ కాలమందు కళింగనగరము చోళగంగు డను నామాంతరముగల అనంతవర్మ మహారాజు యొక్క రాజధానియై యుండెనని ముఖలింగ శివాలయపు గోడమీద నొక శాసన మున్నది. ఆపట్టణ మిపు డుత్సన్నమైనది. దాని స్థానమందు నగరకటకమను నొక చిన్నపల్లెటూరు లేచినది. ముఖలింగశివాలయము దానిలోనిదే. రాఘవాచార్యుని కాలమందు ముఖలింగము నగరకటకము ననంతవర్మచే పరిపాలితమైన పర్లాకిమిడి రాజ్యములో నంతర్భూతమై యుండెను. పర్లాకిమిడి రాజు నగరకటకమును, దానికి చుట్టుపట్లనున్న గ్రామములను బల్లెఖాన పురుషోత్తముడను నొక సరదారునికి ముఖాసాగానిచ్చివైచెను. తనకున్న కొడుకొక్కడును హఠాత్తుగా పరలోకగతుడగుటవలన పురుషోత్తముడు పట్టజాలని దుఃఖముచే విరక్తుడై తన కనంతవర్మ యిచ్చిన భూములను బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చుచున్నాడనివిని, రాఘవాచార్యు డాయూరికి బోయి పురుషోత్తమునిజూచి, తన కవిత్వపాండిత్యములచే వాతని సంతోషపెట్టి యాతనివలన అచ్యుతపుర మను నొక అగ్రహారమును, గృహమును బడసి యచటనే స్థిరముగా నివసించియుండెను. ఈ సమయమందే విజయనగరమహీపాలుని అన్నయగు సీతారామరాజు రాఘవాచార్యునికి వంశధారానదీతీరమందు మఱికొంతభూమినొసంగెను. రాఘవాచార్యు డిట్లు తాను సంపాదించుకొన్న భూమిలో కొంతభాగమును తనబంధువులకు పంచియిచ్చి వారి నచట స్థిరపరచెను. అతనికి ముగ్గురు కొడుకులు, పుత్రిక లిద్దరు పుట్టిరి. కుమారులలో నగ్రజుడు నరసింహాచార్యుడు ఇతడును మహాకవి, విద్వాంసుడును. గరుడాచలచంపూకావ్యమును, సారంగధర చంపూకావ్యమును

రచించెను. కనిష్ఠుడు వరాహస్వామి. జ్యేష్ఠుడైన నరసింహాచార్యున కొక కుమారుడు, ఇద్దరు కుమార్తెలు పుట్టిరి. కనిష్ఠుడైన వరాహస్వామి కొక కుమారుడు, నలుగురు కుమార్తెలు పుట్టిరి. వీరి తండ్రియగు రాఘవాచార్యుడు వార్ధకదశలో నున్నవాడైనను, కొడుకులు, కోడండ్రు, మనుమలు, మనుమరాండ్రు మొదలగు వారి వృద్ధిని జూచి సంతసిల్లుచుండెను. రాఘవాచార్యుని జ్యేష్ఠపుత్రుడగు నరసింహాచార్యుని కుమారుడు వీరరాఘవాచార్యుడు రంగమాంబయను సాధ్వీమణిని పెండ్లియాడెను.

నరసింహాచార్యస్వామి జననము

ఇట్లు కాలము జరుగుచుండగా 1841 సంవత్సరము సెప్టెంబరు 22 తేదీకి సమానమైన ప్లవసంవత్సర భాద్రపద బ॥ నవమినాడు రంగమాంబ యొక పుత్రుని గనెను. ఆతడే యీవ్యాసమునకు నాయకుడు. ఈతని పేరే నరసింహాచార్య స్వామి. ఈతడు జనించిన మరి మూడు సంవత్సరములకు క్రోధి సంవత్సర మా. బ॥ చవితి నాడు రంగమాంబ ద్వితీయ పుత్రుని గనెను. ఈతని పేరు వరాహస్వామి. ఈ కుమారు లిద్దరు బాల్యములో నుండగా వీరి తండ్రి రాఘవాచార్యుడు భగవత్సాయుజ్యము నొందెను. వీరి పితామహుండగు నరసింహాచార్యుడు విధవయగు కోడలిని, మనుమలను జాగరూకతతో సంరక్షించుచు, విద్యాభ్యాసోచితవయస్సు వచ్చిన పౌత్రులను తానే స్వయముగా కావ్యనాటకాలంకారాదులను జదివించి యొకరీతి పండితుల గావించెను. ఆ యన్నదమ్ము లిద్దరిలో నీనృసింహాచార్య స్వామి బాల్యము మొదలుకొని అసాధారణ మేధాశక్తిసంపన్నుడు. రక్తకంఠుడును, వాచకుడునై శ్రోతృజన శ్రోత్రరంజకముగా భారత భాగవత రామాయణాదులను జదువుచుండెడివాడు. తన సహాధ్యాయియగు మరింగంటి కూర్మాచార్యులవద్ద నాంధ్రఛందస్సును నేర్చుకొని పదునొకండవ వత్సరమందే అనర్గళముగా కవనము జెప్పదొడగెను. అచ్యుతాపురాగ్రహారనివాసియగు అప్పన్నయను కుట్టుపనివాడొకనాడు పట్టుగుడ్డతో నొక సంచిని కుట్టి వీథిలోనికి దెచ్చి అమ్మజూపెను. ఈ బాలకవి యాపనివానిచేతిలోనున్న సంచిని జూచి దానియం దభిలాష గలవాడయ్యెను. గాని చేతిలో రొక్కము లేనందున నూరకుండి వానిపై నొక పద్యమును రచించి చదివెనట.

క. మునియాగరక్షకుండును,
మునిపత్నీ రక్షకుండు మోదముతోడన్,
నినుగనుగొని బ్రోచుసుమీ,
దరిశి అప్పన్ననామ సద్గుణధామా.

(బాల్యమగుటచే ఛందోలక్షణము బాగుగ నెఱుగడు గావున ప్రాస తప్పిపోయినది.) ఆపనివాడీ బాలకవి పద్యమును విని విస్మితుడై సంచిని ఊరక యిచ్చివేసి తన యింటికి బోయెను.

ఇట్లు నరసింహాచార్య స్వామి తన కవనచాతురిచే పండితులకు గూడ నాశ్చర్యము గలుగజేయుచు, జదువవలసిన గ్రంథములనన్నింటిని తన పితామహునివద్ద జదివి, కవనమందు, శాస్త్రపాండిత్యమందు పూర్ణుడయ్యెను. అచ్యుతాగ్రామవాసియగు నొక బ్రాహ్మణునివద్ద సంగీతము కూడ నేర్చెను. ఈతని తమ్ముడగు వరాహస్వామి యీతనివద్దనే సకల సాహిత్య గ్రంథములను జదివి పండితు డయ్యెను. ఈ వరాహస్వామి శక్త్యుపమంత్రమును తీవ్రముగా పురశ్చరణ మొనరించి మంత్ర సిద్ధి నొంది, స్వప్నసాక్షాత్కృత శక్త్యుపుడై, ద్రావిడ భాషామయములైన శ్రీవైష్ణవమత గ్రంథములయం దసమానపాండిత్యమును బడసెను. తీర్థయాత్రాభిలాషచే దక్షిణ దేశమునకు బోయి యచట నొక సంవత్సర ముండి, అచటి పండితులతో సహవసించి వారివలన ననేక మత సంప్రదాయములను గ్రహించి యాంధ్రదేశమందే కాక ద్రావిడ దేశమందు కూడ నీ ద్రావిడ గ్రంథములయందు నిరుత్తరుడని ప్రసిద్ధిని గాంచెను. పందలకొలది శ్రీవైష్ణవులకీ మత గ్రంథముల నుపదేశించి తనతో సమానపాండిత్యము గల వారినిగా జేసెను. ఇప్పుడా వరాహగురుని శిష్యులు దేశమందంతట వ్యాపించియున్నారు.

రాజసందర్శన వృత్తాంతము

కాలక్రమమున నీ నరసింహాచార్య స్వామి అంకురితయౌవనుడై కవితామాధుర్యముచేతను, గానమాధుర్య

ముచేతను వినువారి వీనులకు విందొనర్చుచు పద్యములను, శ్లోకములను రచించుచు గొంతకాలము స్వగ్రామమందే నివసించియుండెను.

ఒకప్పు డీతడు తాతగారి పనుపున వార్షికము దెచ్చుకొనుటకు మందసాగ్రామమునకు బోయి యచటి జమీందారుని జూచెను. ఆ జమీదారు డీతని పాండిత్యమునకు, కవితాశక్తికి మిక్కిలి సంతోషించి వార్షికముకంటె నెక్కుడు పారితోషికము నిచ్చి సత్కరించెను. మఱియొకప్పు డీ బాలకవి యొక చుట్టము వావిలవలస గ్రామమునకు దీసికొని పోయెను. బొబ్బిలి జమీదారుగారి కాపన్న బంధు వగు వావిలవలస జమీదారుని జూచెను. ఆ జమీదారుని పేరు సీతారామయ్య. అతడు స్వయముగా విద్వాంసుడు, విద్వదభిమాని; రామానుజ సిద్ధాంతము నందభినివేశము గలవాడు. అతనిపై నీ బాలకవి చెప్పిన పద్యములలో నొక దాని నీదిగువ నుదాహరించుచున్నాను:

తే. గీ. వెండికొండకు నీకీర్తి జెలిగలీబు
పాలకడలికి మీగడ పదికిదళుకు
శశికిదనకందు మానుపజాలుమందు
కాన దడదేలొకొ శ్రీరామకుపలయేశ.

వావిలవలస జమీందారు డీకవిశిఖామణిని తన యాస్థానమం దుంచుకొనవలయునని మిక్కిలి యభిలాష గలవాడై, యిదివరకు తన పండితుడైయున్న కాండూరి రామానుజాచార్యులను బిలిచి యీనరసింహాచార్యస్వామి మనపండితుగా నుండుటకు బోధపరుచుమని యాజ్ఞాపించెను. కాని రామానుజాచార్యు లెన్నివిధముల బోధించినను నరసించార్యుడు వావిలవలసలో నుండుట కిష్టపడనివాడై యాపండితునితో నిట్లనియె: "అయ్యా! కొంతకాలము క్రిందట విజయనగరమహీపాలుడగు విజయరామగజపతి మహారాజు మృగయావినోదార్థమై పాలకొండ గ్రామమునకు సమీపమందున్న అరణ్యమునకు వచ్చియున్నపు డాతని జూచుటకు బోయియుంటిని. మహారాజ నర్మసఖుడగు గొట్టుముక్కల కృష్ణరాజు సహాయముచే మహారాజ సందర్శనముచేయ గలిగితిని. మృగయావర్ణన చతురములైన నాపద్యములను మహారాజు విని మిక్కిలి సంతసిల్లి, తమ రాజధానియగు విజయనగరమునకు రమ్మని నన్నాజ్ఞాపించెను. తదాజ్ఞానుసారముగా నేను విజయనగరమునకు వెళ్లి ప్రభుసన్మాన పాత్రుడగు జమ్ము వాసుదేవరావుపంతుల పురుషకారబలముచే కుమార మహారాజైన ఆనందగజపతీంద్రుని దర్శనము చేసితిని. అతడు నాకు దర్శన మొసంగి దర్శనసభయందున్న రమ్యవస్తువులను గనపరిచి పద్యములచేతను, శ్లోకములచేతను వానిని వర్ణింపు మనెను. నే నాక్షణమందే ఆశుధారగా శ్లోకములను, పద్యములను చెప్పి వర్ణించితిని. కుమార మహారాజు నాయందు ప్రీతిని జూచి నన్ను తన వద్ద నుంచుకొనుటకు సంకల్పించెను. తండ్రిగారితో చెప్పి జీతముగూడ చేయించెదనని వాగ్దానము చేసెను. ఇంతలో మహారాజావారు సకుటుంబముగా గాశికి విచ్చేయుట తటస్థించెను. వారితోగూడ నన్ను రమ్మని వారు నిర్బంధించిరి గాని నేను రాజాలనని మనవిచేసితిని. వత్సరాంతమందు మేము కాశినుండి రాగానే మరల వచ్చి మాదర్శనము చేయుమని సెలవిచ్చిరి. అందుచే నేను రాజాంతరము నాశ్రయించుట కుత్సహింప" ననెను. ఈయనతల్లి రంగమాంబ కుమారుడు వావిలవలసలో నుండుట కిష్టపడక పోవుటను, జమీందారుడు నిర్బంధించుటయును జూచి దేహయాత్ర జరుపుకొనుటకై మన మిచట గొంతకాల ముండక తీరదని కుమారుని నిరోధించెను. ఈయన పితామహుండు నరసింహాచార్యుడుకూడ "నీ విక్కడ కొంతకాల ముండి రామానుజాచార్యులగారివద్ద బ్రహ్మసూత్ర భాష్యమును జదువుము. ఈగ్రంథమును జదువుట కింతకంటె మంచి సమయము నీకు దొరక"దని మనుమనికి బోధించెను. ఇట్లు నరసింహాచార్యుడు తనతల్లి, తాత చెప్పిన మాటపైని వావిలవలసలో నుండుటకు సమ్మతించి, రామానుజాచార్యులవద్ద బ్రహ్మసూత్ర భాష్యమును జదువ నారంభించెను. జమీందారు డీతనియం దత్యాదరము గలవాడై నిత్యము చాలినంత భోజనసామగ్రినిచ్చుచు నొక యింటిలో గాపుర ముంచెను. ఈరీతిగా నచట గొంతకాలము నివసించి యందే శ్రీభాష్యమును ముగించెను. ఆసమయమందు పితామహుడు నరసింహాచార్యుడు పరమపదించెను. అంత

లో క్షామబాధ తొలగి పంటలు బాగుగా ఫలించినవి. అప్పటికి నరసింహాచార్యస్వామి యిరువది రెండేండ్ల ప్రాయము గలవాడై యుండెను.

దక్షిణదేశ ప్రయాణము

౧౭౬౪ సంవత్సరమునకు సరియైన రక్తాక్షి సంవత్సర మాఘమాసములో కూడ బెట్టిన భూమి శిస్తును మార్గ వ్యయముక్రింద నుపయోగపర్చుకొని కుమారుల నిద్దరిని దీసికొని రంగమాంబ దక్షిణదేశ యాత్రకు వెళ్లెను. క్రమముగా దక్షిణదేశమందున్న శ్రీ రంగ శ్రీ ముష్ణయాదవాద్రి, శేషాద్రి, కరిగిరి ప్రభృతి దివ్యదేశములను సేవించి మరల శ్రీరంగమునకు వచ్చి యచట గొంతకాలము నివసించి తన కవనచాతురిచే పండితులను మెప్పించి శ్రీరంగనాథుని విషయములో "వీత భవతృష్ణ రంగేశవేమకృష్ణ" అను మకుటముగల రెయొక శతకమును, స్తోత్రములను రచించెను. (ఈ శతకమును వావిళ్లవారు చెలికాని లచ్చారావుగారు తమ శతక సంపుటములయందు ప్రకటించిరి.) ఇట్లొక సంవత్సరము తీర్థయాత్రచే గడపి నరసింహాచార్యుడు స్వజనముతో మరల సింహాద్రికివచ్చి స్వామిని సేవించి విజయనగరము జేరెను.

విజయనగరప్రవేశము మహారాజు సందర్శనము

ఇంతలో మహారాజావారు కాశీనుండి మరలి వచ్చిరి. గొట్టుముక్కల కృష్ణరాజుగారి సహాయముచే నరసింహాచార్యస్వామి ఆనందగజపతి మహారాజావారి దర్శనమునకు ప్రయత్నించెను. కృష్ణరాజు మహారాజు వద్దకు జని నిజమును ప్రభువువారి దర్శనముచేసిన కుమారకవి నరసింహాచార్యు డిపుడు మరల దర్శనమునకువచ్చియున్నాడని మనవిచేయగా వెంటనే హుజూరుకు రప్పించి రెండు మూడుదినము లత్యద్భుత కల్పనలతోగూడిన ఆంధ్రగీర్వాణక వనమును విని ఆశ్చర్యపడి యిటుపైని మీరు నిత్యము ముందుగా ఖబురుచేసుకొన నక్కరలేకుండ మాసన్నిధికి రావచ్చునని సెలవిచ్చిరి. ఇట్లు కొన్నిదినములు గతించిన తరువాత యాత్రాశాంతి జేసుకొనుటకు స్వగ్రామమునకును బోవుటకై సెలవిమ్మని నరసింహాచార్యుడు మహారాజు నడుగగా 'మీతమ్ముడు మొదలగువారిచే మీ గ్రామమందా యాత్రాశాంతిని జేయింపుడు. మీరి పుడు పోవల దని ప్రభువువా రాజ్ఞాపించిరి. ఆనందగజపతీంద్రు డీతనియం దనుదినప్రవర్ధమాన మగు ప్రీతి గలవాడై కాలమునంతయు నీతనితో గడుపుచుండెను. కుటుంబ వ్యయములకు రెండువందల రూపాయిలనిమ్మని మహారాజు కోశాధ్యక్షుని కాజ్ఞాపించెను. అయిన నయ్యధికారి సొమ్మిచ్చుటయందు విలంబము చేసెను. పలుసారులడిగిన నుపేక్షించుటచే కుపితుడై స్వాదుజలపూర్ణమగు తటాకమందు మొసలివంటివాడని యయ్యధికారిని నిందింపగా నతడు ప్రభువుతో ఫిర్యాదు చేసుకొనెను. అపుడు ప్రభువువారు మన కవిపుంగవుని బిలిపించి మీరీతనిని క్షమింపుడని సెలవిచ్చిరి. అందుపైని నరసింహాచార్యుడు సాంత్వవచనములచే బ్రసన్నుని జేసుకొనగా నత డా సొమ్మిచ్చెను. అట్టి ధనసహాయముచే మన కవీంద్రుడు తల్లి తాను తమ్ముడు సుఖముగా కాలము గడపుచుండెను.

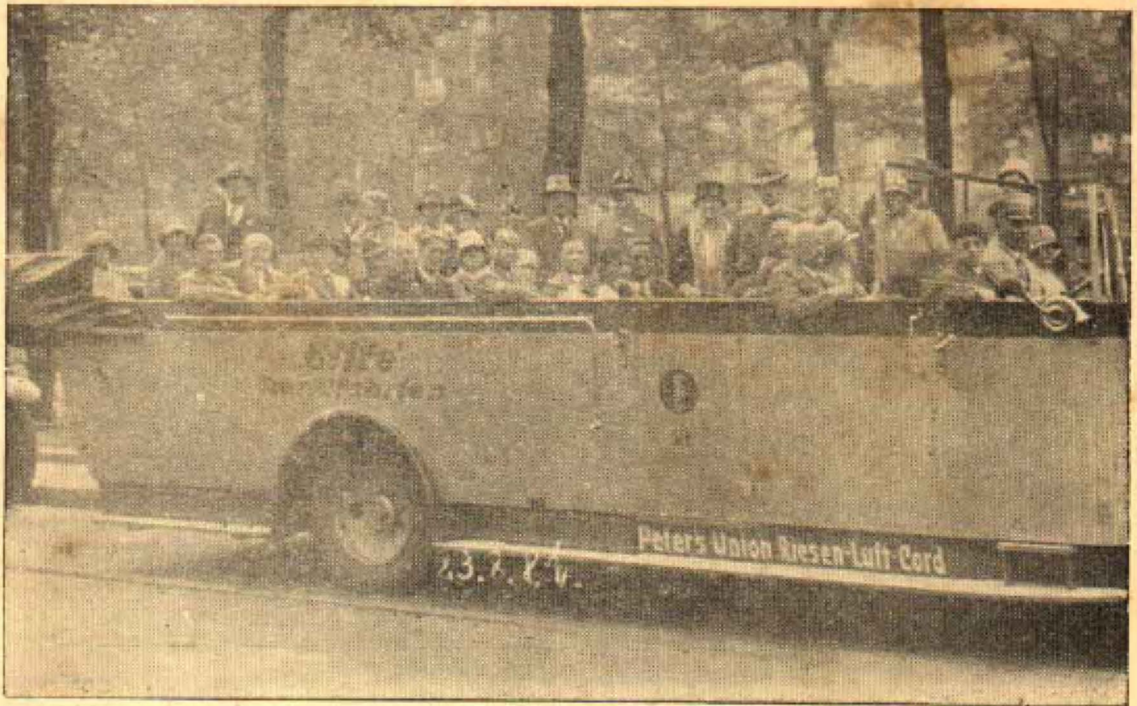
కాలమిట్లు నడచుచుండగా మహారాజావారు ప్రతి సంవత్సరము శ్రావణములో చేయించుచుండెడి కృష్ణలీలా మహోత్సవ మపుడు తటస్థించెను. తదుత్సవావలోకన కుతూహలులై విజయరామగజపతిమహారాజు పుత్రుడైన ఆనందగజపతితో నుత్సవార్థమై వేసినడేరాలో నమర్చిన గద్దెమీద గూర్చొని రాజవల్లభులతో (Courtiers) నృత్యగీతాది వినోదములను జిత్తగింపుచుండగా కుమారమహారాజు తండ్రిగారి కభిముఖుడై "బాబా! మహావిద్వాంసుడు, కవనమం దప్రతిద్వంద్వుడు, రక్తకంఠుడు పురాణము చక్కగా జదువగలవాడు నగు నొక శ్రీ వైష్ణవ కుమారుడు నన్నాశ్రయించుకొని యున్నవాడు, తమదర్శనము నభిలషించుచున్నవాడు. అతనికి జెలజీత మేర్పాటుచేయించుటకు నా ప్రార్థన" అని మనవిచేసెను. అది విని విజయరామక్షితీశు డత్యాదరముతో నీకవిప్రకాండుని దగ్గరికి బిలిచి నమస్కరించి మాటలాడ దొడగెను. నృసింహాచార్యుడపుడు మహారాజ విషయమై రచించిన శ్లోకములను, పద్యములను



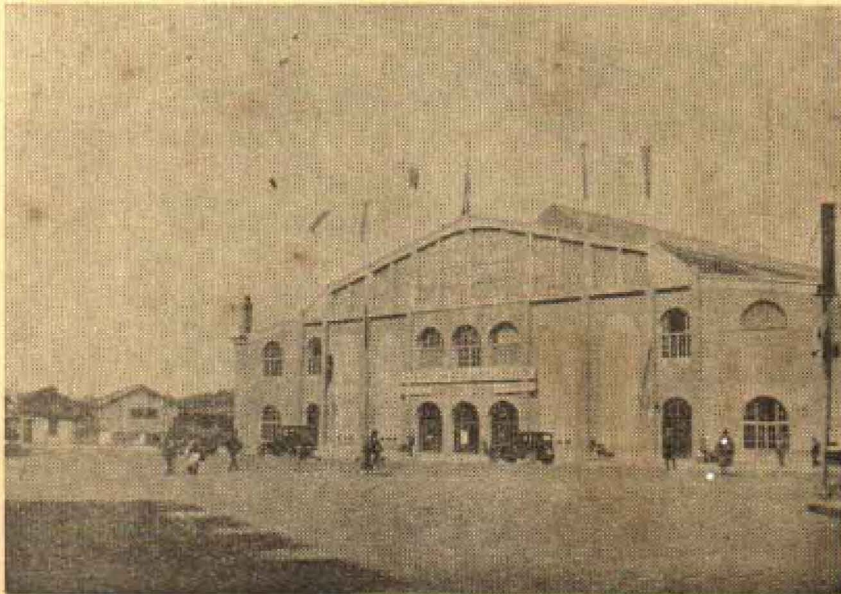
౩. 'లస్టు గార్డెను' అను మ్యూజియము-బెర్లినునగరము



౪. బెర్లిను క్రైస్తవదేవాలయము-బెర్లినునగరము



౫. బెర్లిను నగరమున శ్రీ వంగల వాణీబాయిగారు తనభర్త శ్రీ శివరాముగారి ప్రయాణించిన బస్సు
(ఇందు దంపతులు '21' అను అంకెలకు ఎగువ గలరు.)



౬. శ్రీయుత వంగల శివరాముగారుపన్యాసముల నొసంగిన భవనము.
ఇచ్చట అఖిలప్రపంచవిద్యావిషయక మహాసభ జరిగినది.
ఈ భవనము 'స్విట్జరులాండు' దేశమునందలి జినీవాపట్టణమున నున్నది.

రక్తకంఠముతో జదివియర్థము జెప్పెను. వానిలో రెండు పద్యముల నిచట స్థాలీపులాక న్యాయముగా కనబరుచుచున్నాను. తక్కినవి దొరక లేదు.

ఉ. ఈ జగమందు నిందునటు
లెల్లరకుం గనువిం దొనర్చు పై
యోజ గనంగ రా జనుట
కుల్లము సందియమొంద డిందునన్
రాజనుమాట మా విజయ
రామనరేంద్రునకే భాసంగు పై
రాజులు శోకవహ్ని మది
రాజట రాజు లనంగఁ జెల్లెడిన్.

క. ఢక్కాఢంఢాంకరణరవ,
ఫక్కాత్ఫణిపఫణామణినిపతనజకూల
స్ఫుక్కీర్ణ కుహరఘుర్ఘుర
ముక్తాలపభీతసుత్తమఖమార్కేంద్రా.

ఈపద్యములను విని పెద్ద మహారాజా వారు మిక్కిలి సంతోషించిరి. కవిని శ్లాఘించిరి. అతిమధుర స్వకంఠరవకబళిత వారాంగనాగానకోలాహలుడై నరసింహాచార్యుడు మహారాజాజ్ఞచే సంస్కృతభాగవతమును జదివి యర్థము జెప్పెను. మఱి రెండుమూడు దినములలో నుత్తమపండితోచిత వేతనము ననుగ్రహించిరి. అది మొదలుకొని ఆనంద గజపతీంద్రుని యాస్థానమందున్న పండితు లందరిలో నగ్రేసరు డాయెను. మహారాజు ఈతని వద్ద భర్తృహరి మొదలగు గ్రంథములను జదివి యీతని యం దాచార్యప్రతిపత్తిజేసెను. ఈ నృసింహాచార్యస్వామి రాజాస్థానమందున్న పండిత బృందముం దగ్రాసనము నాక్రమించెను. ఈతని యాధిక్యమును జూచి యితర పండితు లసూయావిష్టు లగుచుండిరి గాని ప్రభుగౌరవముచే పైకేమియు ననజాలకపోయిరి.

ఒకమారు కూరెళ్ల రామశాస్త్రి యను పండితుడొకడు నరసింహాచార్యస్వామిని పరిభవింపదలంచి "ఉమాముఖం చుంబతి వాసుదేవః" అను సమస్య నిచ్చి దీని నిపుడే పూర్తిచేయుమని కోరెను. స్వామి క్షణమాత్రమాలోచించి పూర్తిచేసి యా శ్లోక మిట్లు చదివెను.

"భవిష్యదీశోపయమం విచింత్య హిమాలయస్యాలయ మేత్య కింతే,సు తేతి చోద్ధృత్య శిశుత్వముగ్ధ ముమాముఖం చుంబతివాసుదేవః." శాస్త్రి దీనిని విని సంతోషించెను.

మహారాజాస్థానమందున్న పండితులలో నొకడు మార్కండేయ పురాణము నాంధ్రీకరించిన మహాకవి, ప్రతిపక్షులను నిరసించుటయందు ప్రవీణుడు నగు మండ చిట్టికామశాస్త్రి యొక నాడు వసుచరిత్రములోని "ఆతన్వంగి యనంగ ఝుంకరణ వజ్ఞ్యాముక్తమాలాస్త్ర ని,ర్ఘాతింబోర్వక తమ్మలంచుఁ దటినీగర్భైకసంజాతకం, జాతవ్రాతము మాటుజెంద నది యేచన్నాగ మున్మున్నగాఁ,జ్ఞాతిశ్చేదన శేన కిమ్మనెడి వాచారూఢినిక్కంబుగన్" అను పద్యమును జదివి తమ్మలనుచోట శ్లేషపోకుండ నొక సంస్కృత శ్లోకముచే ననువదింపుడని నియోగించెను. ఆ మరుసటిదినమందు మన కవిపుంగవుడు "తన్వంగీకుసుమాస్త్ర ఝుంకరణ వజ్ఞ్యాఘాతమాతాకుగాద్భీతాః కిం శరణంధ వేదిహా ముపేతా ల్యాలోచ్యనద్యాంజనైః సాకంజాత ముపేత్య పద్మమభజ త్తద్భ్రాతతే హంతతాం జ్ఞాతిశ్ఛేదన లేన కింవద ఇదం స్వార్థాత్కృథం ప్రస్థితే" అని శ్లోకమును రచించి కనపరచగా శాస్త్రి తృప్తుడైనట్లు కనపడ లేదు. తరువాత మఱిరెండు మూడు దినములకు "ఈశః కరస్వీకృత కాంచనాద్రిః కుబేరమిత్రం రజతాచలస్థః, తథాపి భిక్షాటన మస్య జాతం విధౌ శిరస్థే కుటిలే కుతశ్శ్రీః" అను విశ్వగుణాదర్శ శ్లోకమునుదీసి దీనికి సరియైన తెలుగు పద్యమును రచింపుమని యడిగెను. స్వామి అప్పటికప్పుడు "క. హరుఁడు రు కరధృతకాంచన, ధరుఁడు ధనదసఖుఁడు రజతధరణీ ధరమం, దిరుడయ్యు భిక్షమెత్తెడు,శిర మెక్కిన వంకజేల్పు సిరిఁ జెరచదొకో" అనుపద్యమును రచించి చదువగా శాస్త్రి యీ పర్యాయము మిక్కిలి మెచ్చుకొనెను.

తరుచుగా నాస్థానమందున్న పండితులు కొందరు స్వామికవిత్వచ్ఛాయ ననుసరించి రచించిన శ్లోకములను, పద్యములను మహారాజు శ్లాఘించుట జూచి సహింపక నరసింహాచార్యస్వామి యొక నాడు తాత్పర్యగర్భముగా నీ దిగువ శ్లోకమును జదివెను.

"భూభృన్మహిమ్నా పాషాణాః ప్రతిశబ్దావృతిషు ర్వతే; సాంప్రతం మూలశబ్దేభ్యః ప్రతిశబ్దేషు కౌతుకమ్."

దీనితో వారందరు తెల్లపోయిరి.

1896 సంవత్సరములో మహారాజావారిచిరంతన మిత్రుండును శ్యామలాంత్రపండను నాంధ్రకవియును రాజామణిశ్రేష్ఠియను వాఁడు చెన్నపురినుండి వచ్చి ప్రభు సన్మానితుఁడై కొంతకాల మిచట నివసించియుండెను. ఆసమయమం దాతడు నరసింహాచార్యస్వామితో దృఢ పరిచయముగలవాడై, యాతని కవనశక్తికి విస్మితుడగుచు నొకనాడు తన ప్రశస్తినిసూచించు పద్యములను గొన్ని రచించియిమ్మని కోరెను. అందుపైని స్వామి యీ దిగువ వ్రాసినపద్యమును రచించి యిచ్చెను.

శా. వ్యాయామంబుల రాజఖేలనముల న్వాక్యోక్షప పత్యాములన్, భూయో వైపుణమంది సద్రసికతా భూమాంతరంగాఖ్యుఁడై మాయాతీతసువృత్తిచే మెలగు సమ్యజ్జ్ఞాని రాజామణి, శ్రేయోనామ కవీంద్రుఁ డొప్పె విబుధశ్రేణీ మనోహ్లాదియై.

ఈ పద్యమును దీసికొనిపోయి శ్రేష్ఠి మహారాజునకు జూపెను. ఆనాఁటిసాయంకాలము మహారాజు పైకి సవారివిచ్చేయుచు స్వామినిపిలిపించి తత్పద్యాక్షర సంఖ్యానుసంఖ్యములను నూటయిరువది యెనిమిది రూప్యములను పారితోషికముగా నొసంగెను.

ఇట్టి మహనీయుడు పండితామర భూజము, దాంతుడు, శాంతుడు, సర్వవిద్యాపారంగతుడు, సకల భాషాకోవిదుడు నగు ఆనందగజపతి మహారాజు ప్రజా దౌర్భాగ్యముచే ౧౮౯౭ సంవత్సరపు మేనెలలో స్వర్గస్థుడాయెను.

ఇట్టి పోషకుడు గతింపగా నరసింహాచార్యస్వామి నిర్విణ్ణుడై, నిరుత్సాహియై వైరాగ్యమునొంది యెల్లప్పుడుభగవదుపాసనముతో కాలము గడపుచుండెను. ఇతనికి సింహాద్రినాథు డిలువేల్పు. ఈతడు రచించిన గ్రంథముల నన్నిటిని ఆస్వామి కంకితము చేసెను. ఈతడు నారసింహమంత్రోపాసకుడు. ముప్పది సంవత్సరముల వయస్సులోనుండగా నొకనాటిరాత్రి యితనికి వేదవ్యాసులవారు స్వప్నమందు సాక్షాత్కరించిరి. నాటినుండి యీతి దార్శ ప్రతిభ గలవాడయ్యెను. విజయనగరమునకు దగ్గరగానున్న వల్లచెరువుమెట్టలలో నొక మెట్టమీద నాలయమును నిర్మించి దానిలో వేదవ్యాసులను శేశవస్వామిని ప్రతిష్ఠచేయించెను. ఆ దేవళమునకు సంస్థానమువారు స్వామి భోగరాగాదులక్రింద నెలకు ముప్పదిరూపాయ లిచ్చుచున్నారు. ఈతనికి భగవత్కవియని బిరుదు. ఇట్టి మహాభావు డెనుబదియేండ్లు జీవించి ౧౯౨౭ సం॥ సెప్టెంబరు ౨౭ తేదికి సమానమైన ప్రభవ సం॥ భాద్రపద బ॥ ద్వాదశిరోజున రాత్రి యెనిమిది గంటలవేళ భగవత్సాలోక్యము నొందెను

ఈ కవిపుంగవుని యాంధ్రగీర్వాణ కవనము దిక్ప్రదర్శనముగ సూచింపఁబడుచున్నది.

గజేంద్ర వ్యామోగము :

మలయపవన వీచీ నర్తమానాప్సరాడం, శుకపికమధులిడ్భి ర్గాప్యమానాశ్చ పశ్చాత్; లత మభినయ న్త్యః పల్లవై రుల్లసద్భిః, విదధతి హరిశైలం వీరుధస్సోత్సవా న్నః.

సుముద్రసపేటిసంభవ రుపాకషాయః పరం మరున్మలయసంభవో నికృతి మంత మాలోనయత్; స్ఫుట ద్విరథ చంపకైః కటుకగంధభాసుత్పన నృయూమహానలీనదీ దళ దుపేత్య పుష్పాణిన.

మందహాస స్తవము :

హాసఃపరత్వ పరిలంబన జృంభితేన స్తంభేవ మంజురదన చ్ఛదపాశబద్ధః; తద్బంధనం హరిప తే శ్లథయ న్నముక్తో హాగ్ధ్యా దృశో ర్వినను తేనువిలంఘునాని.

గోపీపతేః కిసలయాధర దివ్యకాంతి స్రకాంరతితోను హరిశైలప తే ర్ముఖోత్థా; శోభోత్కటౌ దృగసు యోగనివారణాయ హాసోపసంకయతి హంతనిజప్రభాభిః.

నఖ స్తవము :

సింహాద్రీశ పదారవింద నఖరచ్ఛాయాస్తు యా గోపితా స్సింహాద్రేః ప్రహంతి నిర్దరఝరీ హూలేవ తామే హృది, గుప్తా భూమిభృతీవ యత్ర హృదయా త్తస్మాత్కవిత్వచ్ఛలా న్నిర్యాంత్యానన గహ్వరా న్మమురికః కిం తారతమ్యం భవేత్.

రాగోఽయం మధురాధరే క్షితిపతిమాం సింహాచలాద్రీశ తే జ్ఞానం త్వత్పదపద్మ శుభ్రనఖర జ్యోత్స్నా మహః కర్షతి, భోసింహాచలనాథ, పాహి లలితం ద్వేధా శ్రమాపాదనా ద్యత్రాత్మా స్థితి రస్య తత్ర వసతిం దేహి ప్రభో మాచిరమ్.

వాసుదేవస్తవము:

గంభీర మేవ నిగమేషు రహస్యభావా దుక్తం పరం తవపదం భవతైవహంస, స్పష్టం నిరూపిత మరూపమలోక చక్షుర్గ్రాహ్యాత్వతః సరసలోలతయా త్వయాకిమ్.

బద్ధాదరేపి పృథులే నిశిదీప్యమాన స్వానేత్ర ప్రకాశ ఇవ దీపగణస్యరంధ్రైః, పూర్ణస్తవాపి భువనే వసువాసుదేవచ్ఛన్నోప్యుపాయవివరైః స్ఫురతి ప్రకాశః.

ప్రౌఢాశ్శృంగారము

సీ. లికుచాకృతికుచావృతికచారు వికచాళ
　　　లకచాళిముకులాళినకలుదేలుప
　కరభాతిపరిభూతికరభూతికరభోరు
　　　వుల జారి శ్రమవారి రొలపుఁజెమప
　నసమానబిసమాపలసమాన భుజవల్లి
　　　సుమపల్లవమతల్లి చెమటలోలయు
　మృదుబింబమదడంబరదమంబు లోదవించు
　　　పదును లింపొదవు కెంపెదవి హెచ్చ
　లసదసమశరశింజి నీరసితనిశిత
　దసితవిస్ఫురకింకిణీ విసరరుచిర
　మసృణమణిరశనాఘృణి మంజుజఘన
　యుగుచు పనుచు మగువ మగవగల మిగిలె.

ఉ. బంధురసంగిసంగిరద
　　　భంగురరింగదనంగసింజినీ
　జృంభణ దూలు వాలుజడ
　　　చెట్టుచెలేలన డింభకుంభభృ
　త్కుంభక డింభహారిశుచ
　　　కుంభవిజృంభదురస్స్ఫురత్సరీ
　రంభ మెసంగు రూపజిత
　　　రంభ విశుంభదదంభసుంభనన్.

తే. గీ. దుర్లభము నీదుమోము కందోయి కెవుడు
　　　సులభ మఖిలేక్షణములకు సోమబింబ
　　　మంబురుహనేత్ర రొలమోలంబు లేమి
　　　నీశ్వరానీశ్వరకులంబు తెలుఁగ నరుతు.

తే. గీ. తరుణి నీదుకాంతిరుచిరి కన్నులనుగ్రోలి
　　　బోరలవలసె దాపగరిమ విరుల
　　　చెండులంతిలేసి కొండలచే నెంత
　　　జోబగలిగ వింత సుందరాంగి.

కామినీదృష్టిశ్శృంగారము

౧. మ. తరుణీ, తావకదృష్టు లాత్మనయనో
　　　　ద్యత్కాంతిధారావళీ
　　పరిభూతుల్ సుడియింప గుంది పడు న
　　　　ప్పాటుల్ దొలంగింపఁబో
　　హరిణంబుల్ గడు రాజపూజ్యుఁడని
　　　　చంద్రాంకస్వబంధుం గనం
　　గర మూర్ధ్వమ్ముగ దాటు నమ్మృగము
　　　　డాగంబోపుటం గావనా.

౨. నీదగు దృష్టిసృష్టికయి
　　　　నీరజగర్భుఁడు మున్ను మోహ ము
　　త్పాదిత మాట దాని గొని
　　　　తిద్దయుఁ దేరిచి తేటదాచి దా
　　(?) నాదిని మడ్డిభ్రమ
　　　　రావళుల న్సృజియింపఁగాఁగదా
　　ఛీదతనంబునం బువుల
　　　　బిచ్చములెత్తఁగ నారొఁబాడుచున్.

సంకీర్ణశ్శృంగారము

౧. ఎంచి తలంచి యార్పులోల
　　　　యించి దపించి విపంచి పెంచి వా
　　యించిన చీదరించి చలి
　　　　యించి ధరించిన మంచిసొమ్ములం
　　డించి యడంచి మంచిగ గ
　　　　డించి తెగించె విరించిసోదరీ

సంచితచంచలాంచల కు
మాళుగ మాళుగపాత్రధీతరై.

౨. కుంతలరాహుసంవృతము
కోమలిసన్ముఖచంద్రబింబమే
కాంతమనోహరం బటుల
పయ్యెద సంస్కృతి రాత్రి మోహతీ
ర్థాంతరమందు గ్రుంగిజప
మల్పమొనర్చి కృతార్థులౌదు రా
వంకయులేదు సంశయ మ
యూరె రుచిం బచరింతు రిందునన్.

భగవత్కవి ముడుంబై నరసింహాచార్య స్వామి విరచితములైన కొన్ని గ్రంథముల పట్టిక.

తెలుగు గ్రంథములు

౧. రంగేశశతకము. ౨. ప్రౌఢాశృంగారము. ౩. ముగ్ధాశృంగారము. ౪. కామినీదృష్టిశృంగారము. ౫. అంగశృంగారము. ౬. సంకీర్ణ శృంగారము. ౭. శ్రీకృష్ణచాటువులు. ౮. సత్యశతకము. ౯. సమస్యాపూరణములు. ౧౦. వృష్టిపంచాశత్. ౧౧. గరుడాచల నాటకము. ౧౨. కృతులు. ౧౩. హరికథలు. ౧౪. లక్ష్మీదండకము.

తత్త్వగ్రంథములు

౧. బ్రహ్మసూత్ర భాష్యము. ౨. గీతాభాష్యము. ౩. దశోపనిషద్భాష్యము. ౪. సాంఖ్యసూత్రభాష్యము. ౫. సాంఖ్యకారికా భాష్యము. ౬. సిద్ధిత్రయ వ్యాఖ్యానము. ౭. తత్త్వ దర్పణము. ౮. యోగభాష్యటీక. ౯. తత్త్వైకాదశి. ౧౦. నృసింహలీల, ౧౧. జహదజహల్లక్షణా భంగము, ౧౨. ఆత్మతంత్రము, ౧౩. బ్రహ్మసూత్రరోమంథము, ౧౪. జ్ఞానయాథార్థ్య సమర్థనము, ౧౫. ప్రపత్తిచింత, ౧౬. వేదాంతములైకమత్యము, ౧౭. పదవాక్య వాదము, ౧౮. సత్యమీమాంస, ౧౯. ఈశ్వరమీమాంస, ౨౦. పదశక్తిబోధ, ౨౧. న్యాయవిస్తరము, ౨౨. నృసింహశారీరకభాష్యము.

సాహిత్య గ్రంథములు

౧. ఉజ్జ్వలానందచంపు, ౨. రాజహంసీయము, (నాటకము), ౩ వాసవపరాశరీయము (నాటకము), ౪. కావ్యోపోద్ఘాతము, ౫. కావ్యప్రయోగవిధి, ౬. కావ్యసూత్రవృత్తి, ౭. అలంకారమాల, ౮. జయసింహాశ్వమేధీయము (నాటకము), ౯. చిత్సూర్యాలోకము, (గ్రహణముపై నాటకము), ౧౦. ఖలావహేళనము, ౧౧. రామచంద్రకథామృతము, (౧౨౦౧౦ శ్లోకములు), ౧౨. ఆఖ్యాయిక, ౧౩. విక్టోరియా ప్రశస్తి, ౧౪. శ్రీకృష్ణకథామృతము.

నీతిశాస్త్రము

౧. భృగుసూత్రభాష్యము, ౨. నీతిరహస్యము.

వ్యాకరణము

౧. తెలుగున సంస్కృత వ్యాకరణము.

స్తోత్రములు

౧. సింహాద్రినాథ స్తవము, ౨. నఖ స్తవము, ౩. మందహాస స్తవము, ౪. రంగనాథ స్తవము, ౫. దివ్యలీలావతార స్తవము, ౬. కూర్మనాథ స్తవము, ౭. కేశవ స్తవము. ౮. జ్వాలానృసింహ స్తవము, ౯. రామానుజ చతుస్సప్తతి, ౧౦. యోగనిద్రా స్తవము, ౧౧. పురుషోత్తమ స్తవము, ౧౨. వేంకటేశ్వర స్తవము౧౩. ద్వయమంత్ర స్తవము, ౧౪. భగవద్విగ్రహ ధ్యానము, ౧౫. లక్ష్మీ స్తవము, మున్నగునవి.

౧౭

క న్న బి డ్డ లు

కొడుకుల్లు పుట్టన్ని కడు పేమి కడుపు?
కుల ముద్ధరించన్ని కొడు కేమి కొడుకు?
కన్న కానుపులెల్ల కడుచక్కనయితె
కన్నాల్ల పండుగే కన్నతల్లికిని

౧౮

లాభమ్మ లాభమ్మ ఏమిలాభమ్మ
కొడుకులను గంటేను కోటిలాభమ్మ.

౧౯

వీథిలో ఉయ్యాల అమ్మ వచ్చినది
కొడుకులను గన్నతల్లి కొనవె ఉయ్యాల.

౨౦

చ ప్ప ట్లు



చప్పట్లోయి తాళాలోయి
దేవుడిగుళ్లో మేళాలోయి
పప్పూ బెల్లం దేవుడికోయి
పాలూ నెయ్యీ పాపాయికోయి.

౨౧

ఇంకొకటి

గోవిందుడమ్మా గోపాలుడమ్మా
కొబ్బరీబెల్లమ్ము కొనితెచ్చినాడే
ఏడాది కొకసారి యిటువచ్చినాడే
పల్లెటూళ్లు గాన చెల్లిపోయింది
గొల్లవాళ్లము గాన కూడివచ్చింది
పట్న వాసములోన పనికివస్తుందా?

వి వ ర ణ ము

[చప్పట్లుచరుస్తూ ఈ పదం పాడుదురు. ఒక్కొక్క చరణమునకు రెండేసీ నాలుగేసీ చప్పట్లు చరుస్తారు.]

౨౨

మ ం చి మా ట లు

ఒంటికిణతానొప్పి ఒరగాలితీపు
పంటిపోటూ వద్దు పగవాడికైన.

౨౩

ఓచేడెకూ తగిలె మోచేతిదెబ్బ
అత్తింటి సౌఖ్యమని అంగలార్చింది.

౨౪

మారుతల్లీ చేత మాటపడలేక
సారంగ ధరుడమ్మ చావు కొప్పాడు.

౨౫

కృష్ణమ్మవంటివాడు కొడు కొకడు పుడితే
కష్టాలు కడతేరు కన్నతల్లులకు.

౨౬

నిదురలో ప్రాణమ్ము అదరునో యేమొ
నిష్ఠురా లేలమ్మ కష్టజీవులపై.

౨౭

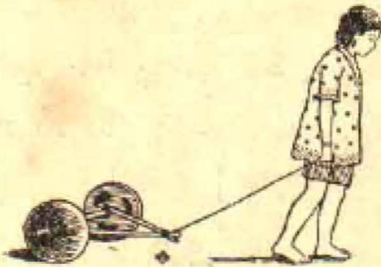
విద్య లేకుంటేను విభవమ్ము రోత
వినయమ్ము లేకుంటె విద్యలూ రోత.

౨౮

ఆయుస్సు మూడినను ఆకు చిరిగినను
బ్రతికించు వా రెవరు? అతుకు వా రెవరు?

౨౯

బం డి ఆ ట



బండోయమ్మ బండి
బండికి కుచ్చులు తెండి
సుబ్బారాయుడి పెండ్లి
చూచివత్తాంరండి
అమ్మ నాకు బువ్వ
అరచేతిలో గవ్వ
నీళ్ల మీద నివ్వ
అల్లరి పిల్లల ఒప్పు
చేయబోకు తప్పు
చేస్తే కాలి చెప్పు.

వి వ ర ణ ము

[పుడకలతో బండివలె కట్టి ముంజెకా యలో ఏవో చక్రాలు తగిలించి త్రాటికి కట్టి ఈడుస్తూ బాలకు లీపదము పాడుదురు.]

౩౦

కం చి కా మా తు మ్మ!

కంచికి పోతావా కృష్ణమ్మ!
ఆ-కంచివార్త లేమి కృష్ణమ్మ!
కంచిలో ఉన్నది అవ్వ,
ఆ-అవ్వ నాకు పెట్టు బువ్వ.

బువ్వ ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మ!
నీకు-పప్పు యెక్కడిదోయి కృష్ణమ్మ!
కోమటియింటిది అప్పు,
ఆ-అప్పు నాకు పెట్టు పప్పు

పప్పు ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మ!
నీకు-కూర యెక్కడిదోయి కృష్ణమ్మ!
దొడ్లోను ఉన్నది బీర,
ఆ-బీర నాకు పెట్టు కూర.

కూర ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మ!
నీకు-నెయ్యి యెక్కడిదోయి కృష్ణమ్మ!
కోమటి అక్కెమ్మచెయ్యి
ఆ-చెయ్యి నాకు పోయు నెయ్యి!

నెయ్యి ఉన్నది గాని కృష్ణమ్మ!
నీకు-పెరుగు ఎక్కడిదోయి కృష్ణమ్మ
ఉన్నయింట యిరుగుపొరుగు
ఆ-పొరుగు నాకు పోయు పెరుగు

బువ్వ తిందువు గాని కృష్ణమ్మ!
నీకు-ఆవూళ్లో పని యేమి కృష్ణమ్మ!
అక్కడ ఉన్నది అమ్మ,
నేను-మెక్కి వత్తును కామాతమ్మ.

(సశేషము)

మహర్షి బులుసు సాంబమూర్తిగారి జీవితసంగ్రహము

మొసలిగంటి తిరుమలరావు గారు



న్యాయవాది బులుసు సాంబమూర్తిగారు

శ్రీ సాంబమూర్తి గారు తపోగృహంలో మంచి సమర రంగములోకి పునః ప్రవేశం చేసే సందర్భంలో ఆయన జీవితాన్ని గురించి మిత్రులకోరికపైని కొన్ని సంగతులిందు వ్రాస్తున్నాను. ఆయనకు మరీసాన్నిధ్యంలో వుండేవాడననుటచే బొమ్మను మరీదగ్గరలో పెట్టుకొని చూచేవారికి దృశ్యము సరిగా కుదురనట్లు నావ్రాతలో ప్రత్యేకాభిమానము పక్షపాతము కనబడు చేపోవనే అనుమాన మున్నప్పటికి యీపనికి పూను కొన్నాను.

పార్థివ సం॥ర మాఘ బ౧౩ లు (౬-౩-౧౮౮౬) శివరాత్రినాడు లింగోద్భవకాలంలో జననము. అందుచేతనే పేరుకూడ సాంబమూర్తి అని పెట్టినారు. ఆంధ్ర దేశంలో వైదిక సాంప్రదాయములోను, పాండిత్యము లోను, వేదాధ్యయన సంపత్తిలోను చిరకాలానుగతమైన కీర్తి గలిగిన బులుసువారి వంశములో, భారతదేశములోని పండితకోటిలో ఘనాపాఠియని ప్రసిద్ధివహించి పూనహానగరములో ౨౫ సం॥లైనా నిండకముందే వేద పరీక్షనిచ్చి యావద్భారత పండితవర్యులచే బ్రహ్మరథం పట్టించుకున్న సుబ్బావధానులుగారికి పుత్రులుగా జన్మించినందులకు సాంబమూర్తిగారు తమజన్మ సార్థకముగు మహాత్యాగమూర్తిగా పరిణామముపొంది తాము ధన్యులైనారు; ఆంధ్రజాతికి ధన్యత చేకూర్చారు.

(వారిజాతకము.)

శ			బు
	రాశి చక్రము		ర-శు చ-కే
కు రా			
గు		ల	

	ర		
	అంశ చక్రం		శు కే
చం రా			బు
శ	కు		

పార్థివసంవత్సర మాఘ బ ౧౩ లు (శివరాత్రి లింగోద్భవకాల) శతభిషనక్షత్రం-జననకాల రాహుమహా దశాశేషం ౧౩-సం ౬ మాసములు-(౬-౩-౧౮౮౬).

బాల్యము

చిన్నతనములో వీరికి విద్యాభ్యాసము యావత్తు కాకినాడలోనే జరిగినది. పిఠాపురం రాజావారి కాలేజీలో చదువుకొనిరి. ఇప్పుడుకనబడే పట్టుదల, బండతనము వీరికి పుట్టినప్పటినుంచి వున్నవే. క్లాసులో బాగా చదివి మార్కులు సంపాదించేవారిలో వొకరు. అల్లరిచేసేజట్టుకు నాయకుడు. రెండుపాత్రలు యీయనే ధరించేవారు. రాజమహేంద్రవరంలో బి. యే. ప్యాసై చెన్నపట్నం వెళ్లి యఫ్. యల్. పరీక్షకు చదివినారు. చదువుకుంటూన్నరోజుల్లో యేవుద్యమం వున్నా కాలేజీలో హడావడి చేసేవిద్యార్థులలో యీయన వొకరు. కాకినాడ కాలేజీలో హిందూసమాజం సెక్రటరీగా కొన్నాళ్లున్నారు. ఎక్కడైనా రెండుపార్టీలుంటే అందులో ఒకదానికి ప్రాముఖ్యతవహించడం జీవితానికి అలవాటైపోయింది. అభిప్రాయాన్ని దాచుకొని అందరికీ మంచివాళ్ళుగా వుండామనే నీళ్లనములే వ్యాపారం మొదటినుంచి లేదు. తన అభిప్రాయములయందు యెంత పట్టుదలవున్నా తనతో భేదించేవాళ్లతోమాత్రం అత్యంత సౌహృదయంతో మెలగి వాళ్ళప్రేమకు పాత్రులవడం స్వభావము ఆయనకు స్వతస్సిద్ధము. ఎఫ్. యల్. పరీక్ష తప్పిపోవడంచేత త్రివేంద్రమ్ వెళ్లి చదివిరి. అక్కడా కడతేరలేదు. అప్పుడు ఫస్టుగ్రేడ్ చదివి ప్యాసైనారు.

వృత్తి

బి. యే.లో యీయన అభిమానశాస్త్రము పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రము (Physics). ప్లీడరీపరీక్షలో తేరిన తరువాత ఒక సంవత్సరం విజయనగరం మహారాజావారి కాలేజీలో అధ్యాపకులుగా ప్రవేశించిరి. బి.యే. క్లాసుకు ఫిజిక్సుబోధన చేసేవారు. చెప్పేదేమిటో కష్టపడి చెప్పేవారు. విద్యార్థులలో చాలా ప్రేమానురాగములు సంపాదించిరి. ఒక్క సంవత్సరము మాత్రము అక్కడ వుండి అక్కడనుంచి కాకినాడవచ్చి ప్లీడరీవృత్తి ప్రారంభంచేసిరి. ౧౯౧౧ సంవత్సరములో ప్రారంభం ప్లీడరీ. అప్పటి కీయన వయస్సు ౨౫ సంవత్సరములు. ప్రారంభంలోనే ప్రతిభ ప్రజ్వలించడం మొదలుపెట్టింది. మొదటిలోనే రెండువందల రూపాయల సంపాదన చేయ కలిగిరి.

౧౯౧౦—౧౯౨౦

వృత్తి ప్రారంభించినది మొదలు ఒకదశ మన ప్రపంచక ధోరణిలో దేదీప్యమానంగా వెలిగిపోయింది. పెద్ద క్రిమినలు లాయరని పేరు వచ్చింది. ఏవుద్యమం వచ్చినా సాంబమూర్తి గారి ఔత్సుక్యము ప్రమేయము లేనిదిలేదు. అప్పటిలో ముఖ్యముగా ప్లీడర్లలో ఆనవాయతగా వుండే దివ్యజ్ఞానసమాజంలోకూడా సాంబమూర్తి చేరినారు. దేనిలోనైన చేరితే కేవలం అదొక అందంకోసం, అలంకారంకోసం చేరడం ఆయన స్వభావంలో లేదు. దాని అంతు చూడవలసిందే. ఆంధ్రదేశం దివ్యజ్ఞానసభ కాకినాడలో జరిపారు. ఆయన ఇంట్లో ఆనిబిసెంటు, అరండేలు, త్రిలోకికరు, సదాశివయ్యరు మున్నగు పెద్దలకు ఆతిథ్యమిచ్చి ఆసభ నడిపారు. హోమురూలు ఆందోళనలో పూర్తిగా పనిచేసినారు. ఆనిబిసెంటమ్మనిపట్టుకున్నప్పుడు సాత్త్వికనిరోధము(Passive resistance) చేస్తామని దస్కతుచేసిన వాళ్ళలో సాంబమూర్తిగారు ప్రథములు. ౧౯౧౪ వ సంవత్సరము

మద్రాసు కాంగ్రెసుతో వీరియాత్రలు ప్రారంభము. అన్ని కాంగ్రెసులకు పోవుచుండేవారు. ౧౯౧౬ లో జరిగిన లక్నో కాంగ్రెసుకు సెక్రటరీగారైన న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులుగారు, పోలవరం జమీందారు గారు, మోచర్ల రామచంద్రరావు పంతులుగారు, సాంబమూర్తిగారు ఒకపార్టీగా వెళ్లినారు. సుబ్బారావు పంతులుగారికి ప్రత్యేకం ఏర్పాటు కాబడ్డ దివ్యభవనంలో వీరి బసలు. అప్పుడు ౧౬ యేండ్ల బాలుడుగా నుండి నేనుకూడా అట్టహాసంతో వున్న సాంబమూర్తిగారిని చూచిన దృశ్యం యిది వ్రాస్తూంటే నాకంటికి కట్టినట్లుంది. ఇప్పటికొక నూతన జన్మ. ౧౯౨౦ సెప్టెంబరు కాంగ్రెసులో మహాత్మాగాంధీగారు సహాయనిరాకరణోద్యమాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. లజపతిరాయి, దాసు ప్రభృతులు తీవ్రంగా అడ్డుతగిలినారు. ఆతీర్మానం నెగ్గడంకోసం సాంబమూర్తిగారు యెక్కువగా తిరిగి వోట్లు కాన్వాసు చేసినారు.

సాంబమూర్తిగారు ఆంధ్రదేశములో జరుగుతూ వున్న ఆంధ్రమహాసభలలో వుత్సాహముతో పాల్గొనేవారు. నాలుగవ ఆంధ్రమహాజనసభ ౧౯౧౬ లో కాకినాడలో జరిగినప్పుడు ఆహ్వానసంఘమునకు ప్రధాన కార్యదర్శి. అంతవైభవముతోను, ఉత్సాహంతోను ఆంధ్రసభ జరుగడం యిదివరలో యెరుగరు. కాంగ్రెసు కార్యదర్శిగా వున్న న్యాపతి సుబ్బారావు పంతులుగారు సభయేర్పాటులను ప్రశంసించుచు, కాంగ్రెసును ఆంధ్రదేశానికి పిలిస్తే కాకినాడలోనే జరుపవలసి వుంటుందని సెలవిచ్చారు. మరి యేడు సంవత్సరాలకి ఆకాకినాడలోనే యీ సాంబమూర్తి చేతులమీదనే కాంగ్రెసుమహాసభకూడా దివ్యంగా జరిగింది. యేరాజకీయోద్యమంలోనైనా అతివాదానికి సాంబమూర్తిగారు నాయకులు. హోమురూలు వుద్యమం వచ్చినప్పుడు అందులో సాత్వికనిరోధవర్గానికి చెందిరి. అదిదాటడంతోటే సహాయనిరాకరణం దేశం అవలంబించాలనే ప్రథమంలోని స్వల్ప సంఖ్యాకులలో సాంబమూర్తిగారు ఆంధ్రదేశంలో ముఖ్యులు. సహాయనిరాకరణం అవలంబించిన తరువాత నాగపురంలో కాంగ్రెసు డొమినియను ప్రతిపత్తిని వదలి స్వరాజ్యదృష్టిని నిర్ణయించిన తరువాత సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్య ప్రచారము సాంబమూర్తిగారు ప్రారంభించినారు. అసహాయోద్యమంలో ఆయన ప్రవేశించిన తరువాతి సంగతులు వ్రాసేముందర, ఆయన జీవితపద్ధతులు కేవలంరాజకీయమునకు సంబంధించని కొన్ని విషయములు మనవిచేస్తాను.

పుష్కలంగా ధనం ఆర్జన చేశేవారు. ఎప్పటిదప్పుడే ఖర్చువాలిసినదే. ఆయనకు రేపు అనేది అనంత కాలగర్భంలో వున్నది. మనకు కానరానిది. ఇప్పుడు యీదినము మాత్రము మనకు తెలిసినది. నిర్విచారము. నిరంతరానందము. ఫలహారము చేస్తే చక్కెరకేళి అరిటిపళ్లు గెలలతో దగ్గరపెట్టుకొని స్నేహితులతోబాటు ఆరగిస్తేనేకాని తృప్తిలేదు. భోజనం సావకాశంగా ఒకగంట చెయ్యాలి. లోటుండకూడదు. లోభత్వంలేదు. తనుతిన్నదేదో పంక్తిని అందరికి అందవలసినదే. పంక్తిని వదిచుంది లేనిదే భోజనం చేసియెరుగరు. మిత్రులు బంధువులు పండితులు పేదలు నిరంతరము వచ్చి వారి ఆతిథ్యం పొందుతూ వుండేవారు. పేదవిద్యార్థులు వారమునకు రోజులు యేడే అవడంచేత యేదోవారం నిర్ణయించుకొని వారం రోజులూ భక్తిచేసేవారు. ఆయనవేషం చూస్తే రాజకీయాభిప్రాయాలలాగేరేపు వచ్చే Fashion కు మార్గదర్శిగా వుండేవారు. సిల్కుసూటుకంటె తక్కువతోడిగితే గౌరవం కాదేమోయని అనుకునేవారు. జోళ్లు వుంచడానికో పెద్దగది. అవితుడవడానికో ప్రత్యేక పోర్టుఫోలియోతో ఒకనౌకరు. యీవేషంవేసిన తరువాత ఒక మోటారుపైకెక్కి బయలుదేరితే కోరంగి రామచంద్రపురం ఆలమూరు రాజమండ్రీ కోర్టులలో పనిచూసుకొని సాయంత్రం క్లబ్బులో బిలియర్డ్సు టెన్నిసు వేళకు రావలసినదే. అయితే యింతవేషం వేసినా క్రాపింగు పెంచినా ప్రొద్దున్నే విభూతి మధ్యాహ్నం చూసేవాళ్ల కళ్లల్లో గ్రుచ్చుకునేటట్లు అష్టగంధం అక్షతలు చూడడానికి ఆశ్చర్యంగా వుండేది. ఈ బహిర్వేషమునకు భిన్నమైన తత్త్వము అంతర్వాహినిగా

వుండి ఆవిభూతిలోను ఆ అడ్డగంధంలోను ప్రతిఫలిస్తూ వుండేవి. అదే బ్రాహ్మణసాంప్రదాయమైన త్యాగము. అవసరమైనప్పుడు పైకివచ్చి వెల్లువలై పారి వాడుచున్న భారతస్వాతంత్ర్యలతకు తిరిగి ప్రాణంబోయు ఉపస్రవంతిగా పరిణమించినది. కసరత్తుచేస్తే ఆ దేపని. శరీరసౌష్ఠవము బహుచక్కనిది. పరిశ్రమ చేసినవారికి త్రికోణాకారము కలిగి Pyramid మోస్తరు అందమగు శరీర మేర్పడును. అట్టిదే సాంబమూర్తిగారిది. అంగసౌష్ఠవము లేనివారు ఆలోటును దుస్తులను కృత్రిమాలంకారములతో కప్పజూతురు. గ్రీకు శిలావిగ్రహ నిర్మాతలు, సహజసౌష్ఠవమునే అందమును ఆనందమును అని లక్ష్యముగా చేసికొనిరి. సాంబమూర్తిగా రంగవస్త్ర ధారియైనను, శరీరనిర్మాణమే ఆ శానకు వస్త్రసంకుచితమను లోపము లేకుండ చేసినది. ధైర్యము కొండవిరిగి నెత్తిని పడుచున్నను చలింపనిది. ఒకమారు ౧౯౧౮ లో ఢిల్లీ కాంగ్రెసుకు పోయి తిరిగి వచ్చుచుండగా యిరువురు దొరలు, ఒకడు జిల్లాఫారెస్టు ఆఫీసరు, రెండవవాడొక బ్యాంకిఏజంటు, సాంబమూర్తిగారిని హరిద్వారుస్టేషనులో రైలులోనికి ఎక్కనివ్వలేదు, రైలునిలువదు. వ్యవధి లేదు. యీయనసామాను రెండవతరగతి బండిలో పెట్ట వాండ్లు త్రోసివేయుట ఇట్లు జరుగుచున్నది. దొరలు కదాయని రైలుఉద్యోగస్థులు యేమిచేయలేక తెల్లబోవుచుండిరి. చప్పున బండిలోదుమికి ఫారెస్టు ఆఫీసరగుదొరను జబ్బపట్టుకొనిరి. వాడీయనను గ్రుద్దెను. సరి ముష్టియుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. గ్రుద్దులతో గాని ఆదొరగారికి నాటలేదు. ఈయుద్ధము జరుగుతూండగా సామానంతా లోపలకువచ్చెను. అప్పుడు భారతీయుడు తనను తన్నగలడనే జ్ఞానం యిద్దరిదొరలకే కలిగింది. తరువాత రాజీపడిరి స్నేహితులైనారు. ఎప్పటికైనా ఒకరి బలం ఒకరికి తెలిసిన తరువాత ఒకరియందు ఒకరికి గౌరవం కలుగుతుంది. ఆసంగతి అప్పుడు సాంబమూర్తిగారు ఒక ఆంగ్లేయునికి తెలియచెప్పినారు. ఇప్పుడు గాంధిగారి హయామున దౌర్జన్యం లేకుండా ఆసూత్రమే కార్యరూపం దాల్చుచున్నది. ప్లీడరీలో మంచి రొక్కములు చాలనవును. మేజస్ట్రీటుల నెప్పుడు ప్రాధేయపడి బ్రతిమాలుకొని రొఖరుగడు. ముందే తన పార్టీకి అన్యాయం జరుగునని నూచనలు కనబడితే ఆమేజస్ట్రీటుతో యుద్ధము తప్పదు. చాకచక్యములోను బుద్ధికుశలతలోను కోర్టువారికంటె మించినవాడనే అభిప్రాయం వుండేది. ఏసంగతి చెప్పవలసినా నిర్మొగమాటం. నిర్భయం. వృత్తి వదిలివేసే సమయంలో నెలకు తొమ్మిదివందలు, వెయ్యిరూపాయలవరకు సంపాదించుచుండిరి.

సహాయనిరాకరణం

కలకత్తా స్పెషల్ కాంగ్రెసు అనంతరము ఆయనతండ్రిగారు పరమపదించుటచేత నాగపురం కాంగ్రెసుకు వెళ్లలేదు. ౧౯౨౧ జనవరిలో దేశభక్త కొండా వెంకటప్పయ్యపంతులుగారు మున్నగు వారు కాకినాడ వచ్చి సాంబమూర్తిగారిని వృత్తి విసర్జింపవలసినదని కోరినారు. సరేయని అగ్నిహోత్రములోనికి దుమికినారు. ఒక్కనెలరోజులు వ్యవధిపొందినచో ఆయనకు లోకులనుండి రావలసిన నాలుగయిదువేల రూప్యములు పోయెడివి కావు. కాని అట్టివి లెక్కబెట్టు స్వభావము ఇసుమంతైన లేదు. అప్పటినుండి ప్రచారమునకు బయలుదేరి తూర్పుగోదావరిజిల్లాలో వుండే గ్రామములన్నిటిని చూచినారు. ఆయన త్యాగసాహసములు ప్రజలలో అపూర్వముగా ఉత్సాహమును కలుగజేసినవి. కాలినడకనెన్నో గ్రామములు తిరిగిరి. మండువేసవిలో కాలికి జోడులేకుండా పదిహేను యిరువదిమైళ్లు నడచిన దినములు నేనెరుగుదును. ఇట్లు అయిదుమాసములు కాకుండగనే ౧౯౨౧ మే నెలలో సాంబమూర్తి స్వామినాయుడుగార్లు మున్నగు వారిమీద నేరారోపణ జేయవలెనని కొంతవరకు కేసునడిపి మరల కలెక్టరుపసంహరించుకొనెను. ఆసంవత్సరమే జిల్లామహాసభ జరిపి అందు ౧౯౨౧ డిసెంబరులో అహమ్మదాబాదులో జరుగు కాంగ్రెసులో సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటింపవలసినదనే సిఫారసు ఆసభవారిచే ఆమోదింపచేసినారు. సాంబమూర్తిగారి స్వాతంత్ర్యోద్యమ ప్రచారము సహాయనిరాకరణోద్యమముతో ప్రారంభమయినది. ౧౯౨౧లో ఉత్తరసర్కారులలో మద్యపానతీవ్రత యెక్కువగా

వారి అనుచరబృందమును వెళ్లుటకు వీలులేకపోయినది. అధ్యక్షులగు దొరస్వామి అయ్యంగారు తమయుక్తిచే స్వాతంత్ర్యతీర్మానాన్ని చర్చలోకి రాకుండా చేసినారు. కాంగ్రెసులోకూడా సాంబమూర్తిగారొక్క సూత్రమును పుచ్చుకొని తమవాద ప్రతివాదన చేస్తూండేవారు. ౧౯౨౬లో గౌహతీలో తమ తీర్మానాన్ని ఉపపాదించినారు. అదిచూచి మూటాముల్లీ సర్దుకొని బండియెక్కిన గాంధిగారిదగ్గరకు పెద్దలు కొందరు పరుగెత్తి ఆయన ప్రయాణం ఆపి కాంగ్రెసును యీసంపూర్ణస్వాతంత్ర్యవిపత్తునుండి తప్పింపవలెనని ప్రాధేయపడ్డారు. ఆరోజుకు ప్రయాణం మానుకొని గాంధీగారు మరునాడు విషయనిర్ణయసభలోనికి వచ్చారు. అదివరకు సాంబమూర్తిగారు గాంధీగారి సభలో దర్శనంచేయడానికి వెళ్లినపుడు "ఏమిటి సాంబమూర్తి, నీవు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యధూళి మహారేగగొడుతున్నావు" అని నవ్వినారు. (What Sambamurty! You are kicking up the dust of Complete Independence) సాంబమూర్తిగారీహేళనకు కొంచెం నొచ్చుకున్నా, మహాత్మాజీ, మీరు మాతో వస్తారని నాకు నమ్మకమున్నదని చిరునవ్వుతూ నమ్రతతో చెప్పినారు. సాంబమూర్తిగారిని తీర్మానం ఉపసంహరించుకోవలసినదని కోరినారు. ఆయన వెనకాలఉన్న బంగాళీవారు పంజాబీలు, సాంబమూర్తిగారిని ఉపసంహరించుకోవద్దన్నారు. చర్చజరిగింది, గాంధిగారు పెద్ద వుపన్యాసం చేసినారు తీర్మానం వీగిపోయింది కాని సి. రాజగోపాలాచారి, బజాజ్ నెహ్రూప్రభృతులంతా సాంబమూర్తిగారికినానాటికి దేశంలోను అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘములోను బలంచేకూరుతోందనే సంగతి తెలుసుకున్నారు. తరువాత ౧౯౨౭ లో నాగపురంలో అవారీగారిచే నడుపబడుచుండే ఆయుధశాసన సత్యాగ్రహ విషయంలో సాంబమూర్తిగారు జోక్యము కలుగజేసుకొన్నారు. అక్కడకువెళ్లి ఆయనకూడా సత్యాగ్రహము అవలంబించినారు. కాని గవర్నమెంటువారు ఆయన నేమీచేయలేదు. తీగకదిలితే డొంకంతా కదులుతుందనే భావములో వూరుకున్నారు. తరువాత మద్రాసులో మకాం పెట్టి నీలువిగ్రహసత్యాగ్రహము నడిపినారు. మద్రాసులాంటి నిద్రమోతుపట్టణములో కొంతకదలిక పుట్టించినారు. కాని స్థానికమైనవుత్సాహము వుంటేనేకాని వుద్యమంకొనసాగే మార్గం కనబడలేదు. ఆభూమిలో వేడి పుట్టకపోతే పైనుంచి సృష్టించే వేడి ఎంతకాలం పనికిస్తుంది. కాని సాంబమూర్తిగారంటే దేశములో ఒకశక్తి అనేసంగతి అందరికి విశదమైంది. మద్రాసు కాంగ్రెసులో సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య తీర్మానాన్ని ఆయన ఆమోదిస్తూ చేసిన ఉపన్యాసము అందరిహృదయములలో తీవ్రసంచలనము కలిగించింది. ఆయనపట్టిన కార్యము అప్పటికి సగము ఆమోదమును పొందినది. పండిత జవహర్‌లాల్ నెహ్రూగారు విదేశములనుండి నూతనోద్రేకముతో రావడము బ్రిటిషు గవర్నమెంటు బర్కెన్‌హెడ్డు ప్రభువుయొక్క పొగరుబోతు సలహాపై శ్వేతముఖుల సైమనుకమిషనును యేర్పరచడము సాంబమూర్తిగారి ఆందోళన కాంగ్రెసంగీకారముపొందుటలో చాలా సహాయము చేసినవి.

తరువాత సైమనుకమిషను ఆందోళనలో మద్రాసులో అల్లరులు జరిగినవి. సాంబమూర్తిగారు కాకినాడలోవుండగా అక్కడ సలహాయిచ్చేనిమిత్తం వెంటనే రావలసినదని సత్యమూర్తిగారు టెలిగ్రాము యిచ్చిరి. వెంటనే బయలుదేరివెళ్లి మళ్లీకమిషను మద్రాసు వచ్చేనాటికి వ్యవహారము నడిపిరి. సాంబమూర్తిగారి పేరు మద్రాసు పట్టణములో ఆబాలగోపాలము యెరుగుదురు. మూకలు పిల్లలసహితము ఆయనను చూచి 'సాంబమూర్తిగారుగో!' అనుకొనుట నేనెరుగుదును. సైమనుకమిషనుకు యెట్టి ఆహ్వానంప్రాప్తించిందో యేమిసన్మానం జరిగిందో సైమనుగారికే మనకంటె బాగా తె[illegible]ను. కలకత్తా కాంగ్రెసులో సాంబమూర్తిగారొక[illegible]నకు నాయకులుగా పరిణమించిరి. కొత్తవుద్యమంర[illegible]గా వస్తే మొదటదానితో వ్యతిరేకించి తుదకు దాని[illegible]ఏకత్వంలో యేదోవిధంగా యిరుక్కునే చా[illegible] శ్రీమాన్ శ్రీనివాసయ్యంగారి కున్నట్లు మనభా[illegible]లో యింకవరికి లేదు. కలకత్తాలో యిండిపెం[illegible]టీకి నాయకుడనన్నాడు. సరేఅన్నాము. నెహ్రూ [illegible]ర్టుమీద

నున్న దని గవర్నమెంటువారు తమ బలప్రదర్శనము నిమిత్తము సేనలను జిల్లాలో నాలుగుమూలల త్రిప్పిరి. ఆరోజున డిసెంబరు ౮ వ తేదీని కాంగ్రెసు ఆఫీసుపై స్వరాజ్యపతాకము యెగురుచుండెను. ఆబావుటా క్రింద యింగ్లీషువారి సేనలు నడచుట కవమానకరముగా నుం డెను. కలెక్టరగు ట్రేకను మిలిటరీ ఆఫీసరుతో వచ్చి ఆజండాలను తీసివేయవలసినదని ఆజ్ఞాపించెను. మేడమీద నున్నవారు అంగీకరించలేదు. కలెక్టరు జబర్దస్తీతో జెండాలు లాగివేయించి వెళ్ళిపోయెను. వెంటనే ౧౪౪ సెక్షను ప్రయోగించెను. మరియొకగంటకు సాంబమూర్తి గారు ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసుసంఘ సభనుంచి మెయిలులో దిగినారు. ఆసభలో వ్యక్తి శాసనోల్లంఘనము ఆజ్ఞాపింపబడెను. ౮ వ తారీఖున జిల్లాలోవున్న మిత్రుల నందరను రావించి యేర్పాటులుచేసి రాత్రి ౨ గంటలకు శాసనోల్లంఘనముచేసి సాంబమూర్తిగారు జండాను తిరిగి కాంగ్రెసు ఆఫీసుపైని ప్రతిష్ఠించిరి. ౯ వ తేదీని ఆయనను, రంగయ్యనాయుడు గారు మున్నగు వారిని అరెస్టు చేసి జైలు కంపిరి. స్వాతంత్ర్యోద్యమ ప్రచార ప్రారంభముతోనే పతాకప్రతిష్ఠకూడా సాంబమూర్తిగారి హస్తములతోనే జరిగెను.

జైలులో ఒక వత్సరము బహుకులాసాగా గడి పిరి. రాజమహేంద్రవరం జైలులోవున్న ౧౪౦౦ మంది ఖయిదీల హృదయములమీదను సాంబమూర్తి రాజ్యము చేసెను. అది అధికారులకు తెలియనిది కాదు. జైలు నుండి తిన్నగా గయాకాంగ్రెసుకు వెడలి తిరిగి కాకినాడ వచ్చినప్పుడు ఆయనకు జరిగిన సన్మానము అపూర్వము. అది వర్ణింపనవసరము లేదు. చదువరులు చక్కగా నూహింపగలరని నమ్మెదను.

కాకినాడ కాంగ్రెసు

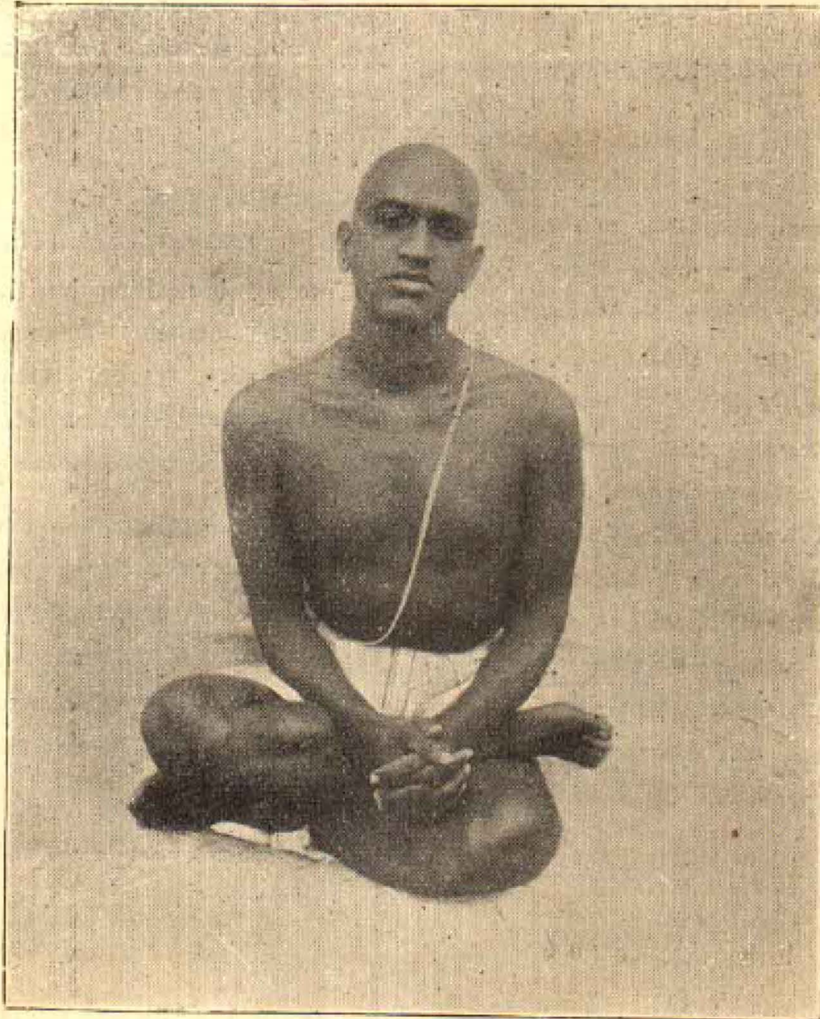
౧ ౩ వ సంవత్సరపు కాంగ్రెసు ఆంధ్రదేశ మున [illegible]వనింపబడినది. కాకినాడలో జరుపుటకు ప్రత్యేక [illegible]సౌకర్యములు కలవని గుర్తించి పెద్దలంతా అంగీకరి[illegible]రి. సాంబమూర్తిగారి ధైర్యము, విజయోత్సాహము [illegible]ఖ్యముగా పనికివచ్చినవి. ఎంతమంది ఎన్ని విరికి కబుర్లు చెప్పుచున్నప్పటికి ఆయన మనస్సు చలింప లేదు. స్వయముగా ప్రచారము చేసి ధనము వసూలు చేసెను. మంచిపనిలో నుండగా ఆయన యేకపుత్రుడు టైఫాయిడ్ జ్వరముచే సెప్టెంబరు ౪ వ తేదీని మరణిం చెను. పాప మాబాలునకు వివాహమై మూడునెలలు దాట లేదు. పిల్లలుకలతండ్రులకు సాంబమూర్తిగారి గర్భమున యెట్టి యారని చిచ్చు పెట్టబడినదో విదితము కాగలదు. ఈజీవితములో ఎవరికొరకు తండ్రులు తమ ఆశలు, ఆశ యములు, కోరికలు నుంచుకొని యాత్రగడుపుదురో అట్టి దిక్కూచినీయంత్రమువంటి పుత్రుడు పోయినప్పుడు పిచ్చి పట్టుటో ప్రపంచముతో సంబంధములేని వైరాగ్యము లో పడిపోవుటో జరిగియుండవలసినది. కాని కర్మ వీరుడు, కర్మఫలత్యాగి జ్ఞానకర్మమార్గముల మేళవింప చేయగలయోగి యగుటచే లోకకల్యాణమునందే తన ముక్తి యున్నదని నమ్మి ప్రజాసేవలో తన జీవిత పరమావధిని విశ్వసించుకొని కలిగెను. పదునెనిమిది దినములు గడు వక మునుపే మరల కార్యనిర్వహణమున మగ్నుడై చింతను ప్రచ్ఛన్నము చేసికొనెను. ఇక కాంగ్రెసు కొన్ని దినములకే ప్రారంభమగునప్పుడు అంగవస్త్రమును ధరించుట ప్రారంభించెను. గాంధిగారు ౧౯౨౧ ఆగష్టు నెలలో అంగవస్త్రము ప్రారంభించి నప్పటినుండియు సాంబమూర్తిగారీవిషయమై ఆలోచనలో తరుచు నిమ గ్నులై యుండిరి. తుదకు అవలంబించిరి. కాకినాడ కాంగ్రెసు జయప్రదముగా ముగిసెను. మిత్రుల భయ ము లన్నియు మాసినవి. కొంతధనముకూడ మిగిలెను.

సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము

౧౯౨౮ సంవత్సరములో మద్రాసులో జరిగిన ఆంధ్రరాష్ట్ర మహాసభలో సంపూర్ణస్వాతంత్ర్య తీర్మా నము అధ్యక్షులయిన హరిసర్వోత్తమరావుగారి కాస్టింగు వోటుతో వీగిపోయెను. ౧౯౨౯ సాంబమూర్తిగారి అధ్యక్షతక్రింద బందరులో జరిగిన సభలో తీర్మాన మామోదింపబడెను. ౧౯౩౦లో ఏలూరులో, ౧౯౩౧ లో అనంతపురంలోకూడా సాంబమూర్తిగారి వాదమే నెగ్గెను. ౧౯౩౨ నంద్యాలసభకు సాంబమూర్తిగారును

నెహ్రూమీద ఆయనకుండే అసహనము లోకవిదితము. స్వాతంత్ర్యవాదము ఒక్కదెబ్బతో రెండుదెబ్బలు తీయడానికి పీలిస్తుంది. గాంధిగారితో రాజీకేసుకున్నారు అయ్యంగారు. కాని సాంబమూర్తిగారి ప్రమేయం లేకుండా యీయనను సంప్రదించకుండా ఈయనకి తెలియ

పడవలసి వచ్చింది. అప్పటి రాజీమరతులు గమనించడం వల్లనే గాంధీగారు లాహోరులో సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యవాదం అంగీకరింపక తప్పినది కాదు. కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గములో (Working Committee) ఉభయ పక్షముల సభ్యులు వుండాలని సూత్రంయేర్పాటు



మహర్షి బులుసు సాంబమూర్తిగారు

కుండా చేసి ఆయిపోయిన తర్వాత యేమంటారు సాంబమూర్తిగారూ అన్నాడు. బహుబాగు అన్నారు సాంబమూర్తిగారు. కాని అయ్యంగారిని రాజీకూపంలో పూరద్రోక్కిన బెంగాలీసోదరులే ఆయనను వదలి వేసినారు. దానిమీద మళ్లీ గాంధీగారితో స్వతంత్రవాదులు పోటీ

చేసినారు కలకత్తాలో. గాంధీగారొకలిస్టు తయారుచేసి అందులో సాంబమూర్తిగారి పేరు కూడా వ్రాసినారు. మోతీలాల్ నెహ్రూ గారందుల కంగీకరించినారు. తరువాత లాంఛనంగా శ్రీనివాసయ్యంగారిని సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యవాదుల పేరులు ౫ యివ్వవలసినదని కోరి

న్నారు. సాంబమూర్తిగారి పేరు యివ్వకపోతే జాగ్రత్త అని మేమంతా చెప్పినాము. నామాటేమిటని సత్యమూర్తిగారన్నారు. నాకేమయినా చోటుంటే చూడండని జమ్నాదాసు మెహతాగారన్నారు. తుదకు సాంబమూర్తిగారి పేరు తప్పనిసరైంది. సత్యమూర్తిగారికి పట్టరాని ఆగ్రహంవచ్చింది. అందతా పూర్వగాథ.

సైమనుకమిషను

కలకత్తా కాంగ్రెసు అయింది. సైమనుకమిషను మళ్లీ పునర్దర్శనముకోసం వచ్చినది. ఫిబ్రవరిలో మద్రాసు వస్తుందని వేసినారు. వెనుకటిమోస్తరుగా రసాభాసమైతే వప్పుకొనేది లేదని సాంబమూర్తిగారు మద్రాసు వెళ్లి కూర్చున్నారు. ఈయనను చూస్తే గవర్నమెంటుకూ భయమే. మనవాళ్ళలో కొందరికీ భయమే. ఏవిధాగొడవ లేకుండా కమిషను నొకత్రోవనోస్తే హరితాళం యింకో మూల జరిపి అయిందనిపిద్దామని మద్రాసు నాయకులు ఆలోచిస్తే యీయన అలాపల్లగాదని పట్టుపట్టినారు. ఇదంతా గవర్నమెంటుకు మరింతకష్టం కలిగించింది. ఫిబ్రేవరి ౬ వ తేదీని రాత్రి ౮ గంటలకు ఆయన కాకినాడవద్దామని బెజవాడస్టేషనుకు రాగా అక్కడ, పట్టుకొని అరెస్టుచేసి ఒకసంవత్సరం శిక్ష వేశినారు. తిరిగి వచ్చిన తరువాత యెంతకాలము వుండనిస్తారో తెలియదు. ఆయనను పట్టుకున్న వెంటనే తూర్పుగోదావరిజిల్లానుండి లెజిస్లెటివు కౌన్సిలు మెంబరు బిక్కిన వెంకటరత్నంగారు మల్లిపూడి పళ్ళంరాజుగారు, కళా వెంకట్రావుగారు, మద్దూరి అన్నపూర్ణయ్యగారు, పాలకోడేటి ప్రకాశరావుగారు, గోవిందాచార్యులుగారు, పెద్దలలో వెంకటప్పయ్యపంతులు, పట్టాభిసీతారామయ్యగారు మున్నగువార్లు మద్రాసువెళ్లి పోలీసువారు వద్దన్న వీథులలో నుంచేవుత్సవం జరిపి సాంబమూర్తిగారి వెనుక యెంత నైతిక బలము అంగబలము కలదో చూపించి తెలుగువాండ్లు కేవలము మాటలనేర్చినవాళ్ళే కారని ఋజువు చేసినారు.

సాంబమూర్తిగారి చరిత్ర వ్రాయడం అంటే దేశచరిత్ర వ్రాయడం అన్నమాట.(The History of A Country is nothing but the lives of its great men) ఆయనకు వేరే జీవితం, ఆలోచనా, కార్యక్రమం లేదు. ఆయనే దేశము దేశమే ఆయన. ఆయన యెన్నికలలో చేసినపనిని గురించి అట్టే వ్రాయలేదు. వ్రాసినకొలది విస్తరింపవలసివచ్చును.

ఆయనలో వుండునది పట్టుదల, త్యాగశక్తి, సామ్యత, నిర్విచారము, నిర్మలానందము, ఉదారత, రాజకీయరంగములో పనిచేయువారిలో నుత్తమ బ్రహ్మచర్యము నింత దీక్షతో నవలంబించువారు కానరారు. కావున నెప్పటికైన అఖిలభారత నాయకత్వమునకు వలసిన సంకల్పశుద్ధి ఆత్మశక్తి అలవడునని ఆశ కలిగించడమునకు కారణము కలదు.

—౮. ౩. ౩౧ కాంగ్రెసు పత్రికనుండి.

కృతిసమర్పణము

దివాకర్ల వేంకటావధాని గారు

ఏనొక విధేయకవితా ప్రసూననిరత-భారతీపాదపద్మ సేవనపరుండ,
నైజధార్ష్ట్యంబు తోడై తనర్చులేమి-చిన్ననాఁ డంటఁ గట్టినచెలువ నాకు

మాయనురాగ మిట్టిదని మాటికిఁ దెల్పఁగనేల? యెన్నఁడున్
బాయఁగ నిచ్చగింపదు విపర్యయ భావము ఎప్పుడప్డు నా
కేమెడలోనఁ బుట్టి యెటకేనియుఁ బోయిన నెట్లు వచ్చునో
నాయనుఁగున్ దలోదరియు నవ్వుచు నచ్చటనే కనంబడున్.

గాసివహింపఁ బోక సహకార వితర్దిక బాలపల్లవ
గ్రాసము సేయుచున్ మధురగాన మొనర్చు పికంబురీతి స్వే
చ్ఛాసరణిన్ మెలంగుటకుఁ జాలప్రయత్న మొనర్తుఁగాని న
న్నానఘనిల్వ నీయ దధికాశను-గొల్పి భ్రమింపఁజేయుచున్.

కనుఁగొన నెంచుచో నృపతికాంతు లనేకులు భూమియందు, వా
రిని నుతియింపనెంచు నెకనింద్రుఁడు జంద్రుఁడ వీవెయంచు ని
న్నా నొకకుబేరుఁ జేతురు మనోరథసిద్ధి యొనర్చి కొమ్ము పొ
మ్మని చెవి నిల్లు గట్టుకొని యాపెయు నన్ బురికొల్పు నిచ్చలున్.

అది జన్మాంతరమందుఁ జేసిన యఘం బౌనెమొ? భూమీశ్వరుల్
పదులు న్వందలు నిచ్చు దాతలయినన్ బ్రార్థింపఁగాఁ బోను, నా
మదికిన్ నచ్చదు వారలన్ బొగడు టేమాత్రంబు, నవ్వార లెం
తదయాశాలురునైనఁ గొల్వనిచోదన్ నావాంఛఁ బూరింతురే?

జారులు, మద్యపాయు, లవిచారులు, సంతతదుష్టమార్గ సం
చారులు, రాజ్యమత్తులుఁ బ్రజాధనవర్ధిత భాగ్యభోగు లౌ
క్రూరులెకాని నూటికిని గోటికిఁ గూడఁ గనంగరాఁడు భూ
మీరమణాళి నొక్కఁడును మేటి గుణాన్వితుఁ డేమి సేయుదున్.

పొగడుటకు నైన సేవింపఁ బూనుకొనుట-కైన భగవంతుడే యర్హుఁ డగును గాక
సాటిమనుజులు పాత్రులా? సార్వభౌముఁ-డైన మానవమాత్రుఁడే యగునుగాదె?

కలిగిన కావ్యకన్య నృపకాంతున కెవ్వనికైననిచ్చి పెం
డిలి యొనరింపఁ గష్టములు డింది సుఖించెద వెంతయేని, పూ
ర్వులును నవీను లెంద ఱిటు భూమిపుల న్దనియింపలేదు? నీ
తలన జనించెనే యనుచుఁ దజ్ఞులుబోధ యొనర్చి రెంతయున్.

ఇట్టినికృష్టమార్గమున నేగిరి పెద్దలె చాలమంది కాఁ
బట్టి యొనర్పుమా యనుట భావ్యముగాదని నాకుఁ దోచు నేఁ
బుట్టిన దాదిగా నుదరపోషణకున్ జెయిజాచకుండఁగా
నెట్టితి రోజులిప్పటికి నీచులకున్ సుత నమ్ముకొందునే?

నిరయము నొందు నీజగము నిత్యుఁ డొకం డల యీశ్వరుండె, త
త్పరముగ లేని జన్మము వృథాయని నమ్మి భవమ్ము రోసి, శ్రీ
ధరుపదచింతఁ దానసుపదంబు నొనర్చెదు కాంతచేత భో
గరతులకున్ నృపాలురకుఁ గష్టముగాక సుఖమ్ముగల్గునే?

అనురాగంబునఁ బెంచికొంటి జను లాహా నాఁగ, నీడేర, ఁబా
సిన దజ్ఞానము, సర్వలక్షణకళాశ్రీయుక్తిచే మించె; నా
యనుఁగున్ గూఁతున కీనుఁ డీశ్వరుఁడె గానర్హుండు, కాకున్న దు
ర్జన మూర్ధన్యులు రాజులా? యనుచు నశ్రాంతంబు చింతించెదన్.

పరిణయ మాచరింప కిటు ప్రాయమువచ్చినదాని నుంచు టె
బ్బెరికము గాఁగనుండు, నయవేత్తలు నీవిధి సమ్మతింప, రె
వ్వరికిన నేల? నామనసువచ్చిన నాయకుఁడైన రాఘవే
శ్వరున కొసంగి జన్మమును సార్థకభావము దాల్పఁ జేసెదన్.

అందుచే బది తరము లేయనఁగ నేల?-తరతరంబుల కేనియుఁ బరముగల్గు
నాతనికి బాధల న్దెల్పు టనవసరము-శ్రితజనావనుఁ డాతఁడే చేయు మేలు.

అని ప్రతిజ్ఞను చెల్లించుకొనిన యట్టి-ధన్యుఁడ విదే! నమస్సు పోతన కవీంద్ర!
నిన్నుఁబోలు కుమారులఁ గన్నయట్టి-ధన్యురాలికి నాంధ్ర మాతకును బ్రణతి.

నా ఐరోపాఖండయాత్ర చిత్రములు

Bruxelles Vue générale de la Grand'Place
Brussels General view of the Market place

౭. బ్రస్సెల్సు (బెల్జియము) లోని పెద్ద బజారువీథి



౮. కుడినుండి: డాక్టరు వంగల శివరామ్‌గారు, వారిసతి వాణీబాయిగారు, చావలి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, లంకా సుందరరామ్‌గారు లండననగరమున విక్టోరియా స్టేషన్‌వద్ద తీసిన ఛాయాచిత్రము.

నా ఐరోపాఖండ యాత్ర

శ్రీమతి వంగల వాణీబాయి గారు

నా భర్తగారికి అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్రము నందు కార్నిజీ బహుమానము ఒసగబడినందున లక్నో విశ్వవిద్యాలయమునందు వారు చేయుచున్న రాజకీయ అంతర్జాతీయ న్యాయశాస్త్ర ప్రథమోపాధ్యాయ (Professor of Political Science& International Law) పదవినుండి కొంతకాలమునకు సెలవు



శ్రీమతి వంగల వాణీబాయి గారు

తీసికొని యూరపుఖండము వెళ్లవలసి వచ్చెను. ఆసందర్భమున నన్నుకూడ వెంట పెట్టుకొనివెళ్ల నిశ్చయించిరి. నేనిదివర కెన్నడును నావపై విదేశయానము చేసినదానను కాను. అయినను క్రొత్తదేశములను, క్రొత్త వింతలనుచూచు నభిలాష నన్ను ప్రేరేపించుటచే వారితో కలసి ప్రయాణమైతిని. మేము బొంబాయిలో 'అలెగ్జాండ్రా డాక్స్' అను రేవులో ఇటలీదేశపు 'లాయిడ్ ట్రీస్టినో' అను కంపెనీవారి 'కొలోంబియా' అను స్టీమరు నెక్కితిమి.

ఈ బోటు చిన్నదైనను సకలసౌకర్యములను కలిగి సొగసుగా నుండెను. ౧౯౩౭ సం॥ జూలై 3 తేదిని ఓడనెక్కితిమి. మమ్మును సాగనంపుటకు అనేకులు స్నేహితులువచ్చి రేవున నిలువబడియుండిరి. మధ్యాహ్నము ౧౨ గంటలకు బోటును వదలిరి. ఒడ్డున నిలచిన జనులొక్కుమ్మొగి హర్షధ్వానములు పలుకుచు చేతులను, జేబురుమాళ్లను, టోపీలను విసరుచు 'గుడ్ బై' చెప్పిరి. అప్పుడు నాకు కొంత విచారము కలిగినది. ఓడ కదలి కొంతదూరము సాగినపిమ్మట నేను తిరిగి మాతృదేశమునకు ఎప్పుడు వత్తునోయనియు, ఆహార, విహార, భోజన మజ్జన ఆచారభాషా వ్యత్యాసములతో నిండిన విదేశములయందెట్లు కాలము గడపుదునాయనియు యోచింపదొడగితిని. భూమి గోచరమగుచుండు నంతవరకు నట్లే నిలువబడి చూచితిని. పిమ్మట నేనును, నాభర్తగారును ఓడ పైభాగము (డెక్కు) మీదికివెళ్లి కొంచెముసేపు కూర్చుంటిమి. అక్కడ నాకు కళ్లు తిరుగుట తలనొప్పి ఆరంభించినది. దీనినే 'సీ సిక్నెస్' (sea sickness) అందురు. అంతవల్ల దిగివచ్చి మా గదిలో పడుకొంటిమి. అప్పుడు సముద్రము చాల అల్లకల్లోలముగ నుండెను. ప్రయాణికు లందరును భోజనమునకు వెళ్లిరి. నాకు మాత్రము నిమ్మకాయ కల్పిన తేయాకునీరు ఇచ్చిరి. నాభర్తగారును భోజనము చేసివచ్చి శాంతిచేసికొనిరి. అంతట వారును పడకవేసిరి. వారదివరకనేక పర్యాయములు స్టీమరు ప్రయాణములు చేసినవారైనను ఒడలు తిరుగుట తప్పలేదు. ఇదే తీరున అనేకమంది ప్రయాణీకులకు జబ్బుచేసినది. అప్పుడు స్టీమరులోని డాక్టరువచ్చి మాకిద్దరికిని ఇంజక్షన్ చేసినాడు. రెండవ

నాటికి నా భర్తగారికి కొంచెము స్వస్థత యేర్పడెను. నాకు మాత్రము ఆరోగ్యము కలుగలేదు. నాకు వేయించిన బంగాళాదుంపలు, రొట్టె, తేనీరు ఇచ్చినారు. ౩ వ దినమున నా భర్తగారికిని మరికొందరికిని పూర్తిగా స్వస్థత కలిగెను. నేను ౪ దినములవరకును పడకమీదనుండి లేవనే లేదు. ౪ వ నాటికి సముద్రము శాంతి జెందినది. నాకును ఇతరులకును పూర్తిగా నెమ్మదించినది.

అంతటినుండి మేము ప్రతిదినమును డెక్కుపై దిరుగాడుచుండెడివారము. నాకు కత్తులతోను, ఫోర్కులతోను భోజనము చేయుట రెండుమూడు దినములవరకును చేతకాలేదు. ఇంగ్లీషువారందరును నన్నుజూచి పరిహసించుచుండెడివారు. మాకు ప్రతిదినమును ప్రొద్దున ప్రక్కమీద నుండగానే కాఫీయును బిస్కిటులును, ౯ గంటలకు ప్రాతఃకాల భోజనమును, ౧ గంటకు లంచియును, సాయంకాలము ౪ గంటలకు టీయును, రాత్రి ౮ గంటలకు డిన్నరును ఇచ్చుచుండెడివారు. ప్రతిదినమును ౨ లేక ౩ సారులు సంగీతకాలక్షేపములు జరిగెడివి. సాయంత్రము అందరమును పై డెక్కుమీదకి వెళ్లి ఆటలాడెడివారము. రాత్రి భోజనమునకు ముందు ఈవెనింగు డ్రెస్సులు ధరించెడివారము. భోజనానంతరము సినిమా ప్రదర్శనములును నృత్యములును (dances) జరిగెడివి. ఇట్లు అనేకములగు వేడుకలు జరుగుచుండెడివి. ఈవిధముగా ప్రయాణముచేసి ౫ లేక ౬ దినములకు అరేబియా దేశమందలి ఏడెన్‌కు చేరితిమి. అక్కడ స్టీమరు ౬ గంటలు నిలిచినది. మేము లాంచీలలో నెక్కి ఏడెను పట్టణము చూచివచ్చితిమి. తరువాత స్టీమరు కదలి ఎర్రసముద్రమును ప్రవేశించెను. ఈసముద్రము అప్పుడు వాస్తవముగానే ఎరుపు వర్ణముగా నుండెను. అక్కడ మిక్కిలి వేడిగానుండుటవల్ల మేము పెక్కుమారులు సోడావాటరు, లైముజ్యూసు మొదలగు చలువకలిగించు పానీయములను త్రాగవలసివచ్చెను. అయినను, ఆనందకరముగా కాలము గడచినది. స్టీమరులో బొమ్మ గుఱ్ఱపుపందెములును, స్టీమరు ఎన్ని మైళ్లు నడచినదో కనుగొనుటకు పందెములును, తదితర వివిధ వినోదములును జరుగుచుండెడివి. మేము ఉదయము ౮ సార్లును సాయంత్రము ౮ సార్లును స్టీమరు చుట్టు నడచుచుండెడివారము. ౮ సార్లు తిరిగిన ఒక మైలుదూరమగును. ఈవిధముగా ౪ దినములు ఎర్రసముద్రమునగడపి సూయజు కాలువ చేరితిమి. అది మధ్యధరాసముద్రమునకును, ఎర్రసముద్రమునకును మధ్య త్రవ్వబడిన పెద్దకాల్వ. ఆకాలువ గోదావరి జిల్లాలోని నిడదవోలు మదుమును బోలియుండును. సుమారు ౧౦౦ మైళ్ల నిడివిని ౨౦౦ అడుగుల వెడల్పును గల్గియున్నది. ఇరుప్రక్కలను చెట్లును, బంగాళాలును, రైళ్లును కలవు. అచ్చటి భూమి ఇసుకనేల. ఈకాలువ ఐగుప్తు దేశమునందియున్నందున స్టీమరు కాలువలో ప్రవేశించినప్పుడు చాలమంది ప్రయాణికులు కైరో పట్టణమును, దాని సమీపమునందున్న 'పిరమిడ్స్' అనెడి యెత్తయిన గోపురములను చూచివచ్చుటకు అచ్చట దిగి తిరిగి స్టీమరు కాలువను దాటుచోటునకువచ్చి చేరిరి. ఇట్లు పోర్టుసేడ్ అను రేవుపట్టణమును చేరితిమి. అక్కడ మేమును దిగి పట్టణమును చూచి వచ్చితిమి. అటుతరువాత మధ్యధరా సముద్రముమీద ప్రయాణముచేసి బొంబాయిలో బయలుదేరిన ౧౬ దినములకు అనగా జూలై ౧౯ తేదీకి ఇటలీ దేశములోని వెనీసు (Venice) నగరము చేరితిమి. ఈ పట్టణము సముద్రమునందే కట్టబడి మిగుల మనోజ్ఞముగా నుండును. ఇండ్లచుట్టును నీరు నిండియుండును. కాలువలే వీథులు. ఒకచోటునుండి మరియొకచోటునకు పోవలయునన్నచో 'గండోలా'లు అను పడవలపైనెక్కి ఈ కాల్వలపైన పోవలయును. ఒక యిండ్లవరుసకును మరియొక యిండ్లవరుసకును మధ్య అచ్చటచ్చట వంతెనలుండును. ఇండ్ల ముందునుండు వాకిళ్లన్నియు కలిసి యొక వీథిగా కన్పించును. ఈవీథులలోనే దుకాణములుండును. వీథులు జనులతో నిండియుండును. మేము స్టీమరుదిగిన వెంటనే యొక గండోలాను ఎక్కి గ్రాండు కెనాలుగుండ 'హోటల్ టర్మినస్'కు వెళ్లితిమి. భోజనములన్నియు సామాన్యముగ ఇండ్ల వెలుపలి ప్రాంగణములలోనే చేతురు. అదిచూచిన నాకాశ్చర్యమాయెను. అచ్చట మేము ౩ దినములుండి ఊరంతయు చూచితిమి. నేను వీథులలో నడచునప్పుడు జనులు నాచుట్టును గుంపులుగూడి నా ఛాయాపటము నెత్తెడివారు. ఎందు

కనగా నేను మనదేశపు చీరగట్టి బొట్టు పెట్టుకొని ఉండుట వారికి చిత్రముగా గన్పట్టెను. ఆయూర నొక్కచోట మాత్రము పెద్దమైదానము కలదు. అందు జనులు వ్యాయామములు, క్రీడలు సల్పుచుందురు. ఈమైదానమునందే లీడో (Lido) అను పెద్దచక్కని హోటెల్ సముద్రపు టొడ్డున నున్నది. ఈనగరమందు చేయబడు గాజుపనులు, చిత్రపటములు ప్రసిద్ధి కెక్కియున్నవి. మేము అక్కడ నున్నప్పుడు ఒక పెద్దపండుగ మనదీపావళి మాదిరిగా జరిగినది. అప్పు డనేకచిత్రములగు బాణాసంచాలను కాల్చిరి. అక్కడ నుండి రైలు మీద ప్రయాణముచేసి 'మిలాన్' పట్టణముమీదుగా 'ఆల్ప్స్' కొండలుదాటి స్విట్జర్లాండు దేశములోని 'లూజా' పట్టణము చేరితిమి. అక్కడ విక్టోరియా హోటలులో దిగి రెండు దినములుండి ఊరంతయు చూచితిమి. ౨౨ తేది మధ్యాహ్నము 'లామన్' అను గొప్ప సరస్సులో స్టీమరుమీద జినీవా నగరము చేరితిమి. ఇది స్విట్జర్లాండుకు ముఖ్యపట్టణము. ఈదేశము పర్వతమయమై మంచు కురియుచు మిక్కిలి చలిగానుండును. ఇంక మిగుల రమణీయమైన తోటలును పచ్చికబయళ్లును కలవు. పాడి సమృద్ధిగా నుండును. జినీవాపట్టణము గడియారములకు ప్రఖ్యాతి జెందినది. ఇచ్చట మేము సుమారు ౧౫ దినము లుంటిమి. ఇక్కడ శాస్త్రిగారు సకల సామ్రాజ్యసభలో (League of Nations) కొన్ని యుపన్యాసములు ఇచ్చిరి. ఒకనాడు అక్కడి ప్రతినిధులకు ఒక గొప్ప 'స్విస్సు'స్త్రీ తోటవిందు ఇచ్చెను. మేముకూడ వెళ్లితిమి. అప్పుడు నేను ఆమెతో ప్రసంగించుచుండగా నొక ఫోటోగ్రాఫు తీయబడెను. మేము ప్రతిదినమును విశేషములు చూచుటకు అనేకస్థలములకు పోవుచుండువారము. అక్కడనుండి ౧ దినము ట్రాముబండి మాదిరి రైలులో నెక్కి ఒకయెత్తయిన కొండపైకివెళ్లితిమి. ఆపర్వతము నెక్కి చూచిన ఇటలీ, ఫ్రాంసు, స్విట్జర్లాండు- ఈ మూడుదేశములు కాన్పించును. అక్కడ నొకగుండ్రని రాతిమీద నీమూడుదేశముల దిశలు తెలియుట కొక రంగుల పటము చిత్రింపబడియున్నది. నేను యూరపునందు తిరిగిన దేశములన్నిటిలోను ప్రకృతి సౌందర్యమునకు నెద్దియును దీనితో సాటిరాదు. ఆగస్టు ౨ తేదిని లామన్ సరస్సుమీద మేము ౧౨౦౦ మంది కలిసి యొక స్టీమరెక్కి మాంట్రూ అను ప్రదేశమునకువెళ్లి అచ్చట మరియొక కొండను ట్రాముపైన ఎక్కిపోయి చూచితిమి. మేమును, కమలాదేవి చటోపాధ్యాయిగారును మరికొందరును దిగివచ్చునప్పుడు కాలినడకను వచ్చితిమి. తిరిగి స్టీమరుమీదనే జినీవా చేరితిమి. ఇచ్చట సర్ జగదీశచంద్రబోసుగారిని లేడీ బోసుగారిని కలిసికొని సంభాషించితిని. లేడీ బోసుగారు మిక్కిలి యోగ్యురాలు. గర్వమొకింతయు లేదు. నన్ను అనేక పర్యాయములు వెంట నిడుకొని తిరుగుచుండెడిది.

తరువాత జినీవావదలి లాయాన్‌మీదుగా ఫ్రాంసు దేశపు ముఖ్యపట్టణమగు పారిస్ చేరితిమి. ఇది మిక్కిలి అందమైనట్టియు, విశాలమైనట్టియు పట్టణము. అక్కడ ౧౨ దినములు గడపితిమి. విశాలమైన రోడ్లును, ఎత్తయిన మేడలును, రమ్యమైన పార్కులును గలవు. రోడ్లు వెడల్పుగానున్నను నడచివెళ్లుట, దాటుట కష్టము. వేలకొలదిగ మోటార్లు నిరంతరము తిరుగుచుండును. అక్కడ నాటర్‌డామ్ అను గొప్ప క్రైస్తవాలయమునకు వెళ్లితిమి. ఇది ప్రపంచములోనెల్ల గొప్ప క్రైస్తవ దేవాలయమని యందురు. ఇంకొకదినము 'అయిఫెల్ టవర్' అను ఎత్తయినగోపురము నెక్కితిమి. దీనిమీదికి ఎలిక్ట్రిక్ లిఫ్టులో పోతిమి. ఇదియును ప్రపంచ ప్రసిద్ధమైన గోపురము. మరియొకదినమున నొక చక్కని ఆపెరానాటకమును చూచితిమి. ఈ ఆపెరాగృహము ప్రపంచమునందు మిక్కిలి ఉత్కృష్టమైనదిగా గణింపబడుచున్నది. అక్కడ 'ఆర్క్ డి ట్రయంఫ్' (Arc de Triumph) అను నొకస్థలమున ఎల్లప్పుడు నొక అగ్నిజ్యోతి వెలుగుచుండును. దానిచుట్టును కిరణములవలె ౧౨ రోడ్లు వెడలుచున్నవి. పారిస్‌లో 'చాంపలేజా' అను పెద్దవీధి కలదు. దానికి ఇరుప్రక్కలను ఉన్నతమైన వృక్షములును, పూలమొక్కలును పెరుగుచు కన్నుల పండువుగా నుండును. ఈపట్టణము ఫాషనులకు ప్రఖ్యాతి చెందియున్నది.

ప్యారిసునుండి బయలుదేరి 'కాలే' (Calais) అను రేవుపట్టణమున స్టీమరెక్కి ఇంగ్లాండు ఫ్రాంసుదేశముల మధ్యనున్న ఇంగ్లీషు ఛానల్ అను సముద్రముదాటి ఇంగ్లీషు రేవు పట్టణమగు డోవరుచేరి అక్కడ రైలు ఎక్కి లండను పట్టణము చేరితిమి. ఆరోజు సాయంత్రమే 'గవర్' వీథిలో నొక హోటలులో దిగితిమి. ఈప్రకారము ౩ దినములుండి కొంతవరకు పట్టణము చూచి అక్కడనుండి తిరిగి సముద్రము దాటి హాలెండు దేశమునకు వెళ్లితిమి. హేగ్ అను పట్టణములో, 'పవిూనా' అను హోటలులో దిగితిమి. ఆయూరిలో శాంతిమందిరము (Feace Palace) అను మందిరమున కొన్ని రాజకీయ సభలు జరిగెను. ఆ సభలకు నాభర్తగారు వెళ్లవలసియుండుటవలన మేము అచ్చట ౧ వారము లుంటిమి. అప్పుడు ఆమ్‌స్టర్డామ్ మొదలగు కొన్ని యితరపట్టణములను కూడ చూచివచ్చితిమి.

ఈ ఆమ్‌స్టర్డాము నందు వజ్రపు కోతపనులు బాహుళ్యముగా జరుగుచుండును. మేము కొన్ని షాపులకువెళ్లి అమూల్యమైన రత్నములను చూచితిమి. హేగ్ సమీపమున నొక చిన్నగ్రామమున జర్మనీకి చక్రవర్తిగా నుండిన కైజరుగారి దర్శనము చేసితిమి.

హాలెండునుండి బయలుదేరి జర్మనీదేశమునకు వెళ్లితిమి. ముఖ్యపట్టణమైన బర్లిన్ (Berlin) లో ౮ దినములుండి తామస్ కుక్కు కంపెనీవారి పెద్ద మోటారుకారులలో పట్టణమంతయు చూచితిమి. ఒక్కొక్క కారులో ౪౦ మంది కూర్చుండుటకు వీలుండును. పట్టణమునచాలభాగములందలి జనులువ్యసనములోనున్నట్లు కాన్పించిరి. యుద్ధ ఋణములను తీర్చలేక బాధపడుచున్నారని చెప్పుకొనిరి. కొందరు జర్మనీయొక్క పూర్వపు స్థితిని తలచుకొని వ్యసనపడుచున్నారు. ఇక్కడ మ్యునిసిపల్ పుస్తకభాండాగారము, కతీడ్రల్, కయిజరు గారి మందిరము, పాలేస్ మొదలగుగొప్పకట్టడములను చూచితిమి.

ఈదేశమును వదలి బెల్జియము దేశమునకు వెళ్లితిమి. దీనికి ముఖ్యస్థానమైన బ్రస్సెల్సు పట్టణమున 'హోటల్ పీసిల్' లో దిగితిమి. ఇచ్చట కట్టడములన్నియు చాల ఎత్తుగాను, విశాలముగాను, హృదయరంజకముగాను ఉండును. కాని 'కాంగ్రెసు స్తంభము (Congress column) బజారు, కింగ్స్ హాల్, పురభవనము, న్యాయ మందిరము అనునవి మిక్కిలి రమ్యముగా నుండును. ఈపట్టణము చుట్టుప్రక్కల కొన్ని చిన్నగ్రామములను చూచి, ౪ దినములు గడపి, 'హేగ్' పట్టణమునకు మరలవెళ్లి ౪ దినములుండి, అంతట తిరిగి లండను నగరము చేరితిమి.

రెండవసారి లండను వచ్చినపుడు కొన్నిదినములు 'పెట్నీవుడ్' అనుభాగమున నుంటిమి. అక్కడ నొక ఆంగ్లేయ గృహస్థునియింట (paying guests) డబ్బిచ్చు అతిథులముగా నివసించితిమి. లండనుపట్టణ విశేషముల గురించి వ్రాయుదునో ఎన్నిపుటలు వ్రాసినను చాలదు. మేము తరచుగా పట్టణము చూచుటకు నేలలో తిరిగెడి రైళ్ల (Tube Railways) లోను మోటారుబస్సుల మీదను వెళ్లుచుండెడివారము. ట్యూబురైళ్లనునవి బహువిచిత్రముగా నుండును. ఒకదాని క్రింద నొకటి భూమిలో ఊరిచుట్టును తిరుగుచుండును. దగ్గరదగ్గరగా మధ్యస్టేషను లుండును. ఈసొరంగములలో ఎప్పుడును ఎలెక్ట్రిక్ దీపములు వెలుగుచుండును. వానిలోనికి దిగుటకును పైకి ఎక్కుటకును లిఫ్టులు, ఎస్కులేటరులు (Lifts & Exculators) అను సాధనము లుండును. అందులో ఎస్క్యులేటర్లు మిక్కిలి చిత్రమైనవి. అవి ఎల్లప్పుడును క్రిందకుమీదికి గిరగిర తిరుగుచుండును. కాలుపెట్టుటతోడే క్రిందికిగాని పైకిగాని కొనిపోవును. మామూలు రోడ్లు విశాలముగానున్నను జనసంకీర్ణములై మోటారులతోను ట్రాములతోను నిండియుండి దాటుటకు కష్టముగా నుండును. కాని వానియందు అచ్చటచ్చట పోలీసువారు నిల్చియుండి మార్గస్థులకు సౌకర్యములు కలుగజేయుచుందురు. వీరియాజ్ఞ అప్రతిహతము. చేయి యెత్తి యాగుమన్న చక్రవర్తి వాహనమైనను నిలిచిపోవును. అక్కడ రెండువారములు గడచిన పిమ్మట స్కాట్లండునకు వెళ్లితిమి. ఈదేశమునకు ముఖ్యపట్టణమైన ఎడింబరోలో 'గ్రాస్వీనర్' హోటలులో బసచేసి

తిమి. అక్కడ ౩ దినములుండి పట్టణమంతయు జూచితిమి. లండనుకన్న చిన్నదైనను చాల మనోహరముగా నుండెను. అక్కడనుండగా 'కేసిల్' (castle) అనుభవనమున నొకనాడొకగొప్పవేడుక జరిగినది. జర్మనీయుద్ధమున పోరాడిన సైనికులు గొప్పయుత్సవము చేసిరి. అదటికి యుద్ధములో వికలాంగులైన సైనికు లనేకులు వచ్చియుండిరి. ప్రాత ఎడింబరోలో మే మొకమార్గమున బోవుచుండగా రోడ్డుపైన నొకచోట ఇటుకతోను సున్నముతోను కట్టబడిన యొక వలయాకారమగు గిరిని చూచితిమి. పూర్వకాలమున నెవరైన నప్పు తీర్పలేక పోయినప్పుడు దానిలో దాగెడివారట. అప్పుడు ఎవరికిని వారిని పట్టుకొనుటకుగాని అప్పుతీర్పుమని యడుగుటకుగాని యర్హత లేకుండెనట. మరియొకచోట మొక్కలతో నిర్మింపబడిన యొక పెద్దగడియారము కలదు. అది భూమిమీదనే యుండునుగాని, ఏదో యొక యంత్రసాధనమువలన దిరుగుచు గంటలను దెలుపుచుండును. ఇంకొకచోట నొకసౌధమును నిర్మించుటకై పూర్వకాలమునందు కట్టబడిన కొన్నిరాతి స్తంభములు నిలిచియుండెను. ఎంత ద్రవ్యము వెచ్చించినను భవనము పూర్తిగాకుండెనట. అందువలన నా స్తంభములట్లే నిలిచియున్నవి. వానిని జూచుటకు అనేకులు ఇప్పటికిని పోవుచుందురు. ఎడింబరోలో ౮ దినములుండి యచటినుండి స్కాట్లాండుపీఠభూము (High-lands) లలోని 'పిట్లోక్రి' (Pitlochry) అనునొక చలువప్రదేశమునకు బోతిమి. ఇది మిక్కిలి చల్లగానుండి స్విట్జర్లాండును స్మరణకు దెచ్చుచుండును. నేను అక్కడ నున్నప్పుడు మైసూరు రాజ్యమందలి నందికొండలు జ్ఞాపకము వచ్చుచుండెను. వేసవికాలమునందు ధనవంతులు చల్లదనమునకై అక్కడికి బోవుచుందురు. కొండలపైనుండి పారు సెలయేళ్లతోను, పలువిధములగు పక్షిగణములతోను, మత్స్యలకారు పుష్పజాతులతో రాజిల్లు సరస్సులతోను, నానావిధవృక్షసముదాయములతోను నిండి కంటికింపు గొలుపుచుండును. అచ్చట మేము 'బస్కీడు హౌస్' (Buskeid House) అను బంగాళాలో నుంటిమి. అక్కడనుండి గ్లాస్గోపట్టణమున కరిగితిమి. ఈయూరు ఫ్యాక్టరీలతో నిండి మురికిగా నుండును.

స్కాట్లాండు వదలి స్టీమరుమీద ఐర్లాండు (Ireland) వెళ్లితిమి. రెండుదినములు మాత్రమచటనే యుండి డబ్లిన్, బెల్ఫాస్టు పట్టణముల జూచితిమి. అక్కడనుండి తిరిగి లండను వచ్చితిమి.

ఈసారి లండనులో 'పెట్నివుడ్'లో నుండక లండనుకు ౧ మైళ్ల దూరములోనున్న 'మార్డెను'లో నొక గృహస్థునియింట నుంటిమి. మార్డెనునుండి లండనుకు ట్యూబ్ రైలులలో వెళ్లెడివారము. నేను తిరిగి హిందూదేశమునకు బయలుదేరువరకును అక్కడనే యుంటిమి. మాయింటి యజమానురాలైన 'శ్యామరు' సతి నాయెడల మిక్కిలి యనురాగముతో నుండెడిది. అక్కడ నుండగానే పెక్కుమంది ఆంధ్రులును, ఇతర భారతీయులును మాకు పరిచితులైరి. అప్పుడప్పుడు మేము వారియొద్దకును వారు మాయొద్దకును వచ్చుచు పోవుచు భోజనములు చేయుచుండువారము. కస్సెపల్లి నరసింహము పంతులుగారి యింటికివెళ్లి అప్పుడప్పుడు తనివిదీర శుద్ధాంధ్రభోజనముచేసి వచ్చుచుండెడిదానను. నేను ఏదేశము తిరిగినను శాకపదార్థము తప్ప ఇతరపదార్థము నిచ్చగింపక పోవుటచేతను తెల్లవారుచేయు శాకపదార్థములు నాకు రుచింపక పోవుటచేతను వారి యింట భుజించునప్పుడు నాకు ప్రాణము లేచివచ్చెడిది. లండనులో తాజ్ మహల్, ఆర్యభవనము, వీరాస్వామి మఠీ అను ఇండియన్ భోజనశాలలు కలవు. వీనియందు అప్పుడప్పుడు విందులు, ఆంధ్రుల సంఘభోజనసమావేశములు జరుగుచుండెడివి. మేమును అప్పుడప్పుడు భోజనము చేయుచుండెడివారము. ఒకనాడు మేము ఈవిధముగా సర్ సి. పి. రామస్వామయ్యరుగారికి విందొసగితిమి. లండనులో నుండగా ఆదిపూడి వసుంధరాదేవిగారు, ఆచంట లక్ష్మీదేవిగారు, కస్సెపల్లి శారదాంబగారు మొదలగు నాంధ్ర యువతీమణులు నాకు స్నేహితురాండ్రయిరి.

లండనులో పార్లమెంటు భవనము, కోట, బకింగుహాము రాజమందిరము, థేమ్సునది వంతెనలు మొదలైన

వెన్నియో విశేషములను చూచితిమి. ఒకనాడు కేంబ్రిడ్జి ఆక్స్ఫర్డు కాలిబంతి పందెములను చూడవెళ్లి అచట వేల్సు యువరాజును చూచితిమి. విద్యాపీఠమైన కేంబ్రిడ్జికి వెళ్లి పిట్టుసతి (Mrs. Pitt) అను నామెయింట బసచేసితిమి. ఈమె యిండియాలో ననేక సంవత్సరములుండి తెనుగు బాగుగ నేర్చినది. ఆంధ్రుల విందు దినమున తెనుగు భాషలో నుపన్యసించినది. ఇక్కడ 3 దినములుండి గొప్ప కాలేజీలను ఇరాఫ్మన్ టవర్, మార్కెటు మొదలగు ప్రదేశములను చూచి యానందించితిమి. అప్పటి ఇమ్మాన్యుయెల్ కాలేజిలో పూర్వము నాభర్తగారు విద్యార్థిగా నుండినందున వారు దానియందు చాలసేపు నిలిచి పరిశీలనగా చూచిరి. కేంబ్రిడ్జినుండి తిరిగి లండను వచ్చి అప్పటినుండి ఆక్స్ఫోర్డు (Oxford) అను మరియొక గొప్ప విద్యాపీఠమునకు వెళ్లితిమి. ఇక్కడను పెక్కు గొప్పకాలేజీలు కలవు. ఈయూర వేదాంత శాస్త్ర మహోపాధ్యాయులుగానున్న సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణనుగారి యింట విడిసితిమి. ఈవిధముగా లండను పట్టణమునందు సుమారు ౮ మాసములు సుఖముగా గడపితిమి. నాభర్తగారు ఇంకను కొన్ని పెద్దపరీక్షలకు చదువుచు కొంతకాల మచటనే యుండవలసి వచ్చుటవల్లను, నేను ఎక్కువకాలము అక్కడ నుండుట కవకాశము లేకపోవుటవల్లను నేను మాత్రము శ్రీమతి బిల్లి మోరియా అనుపార్సీ స్త్రీసహవాసమున జనవరి 6 తేదీని లండనులో బయలుదేరి ఇండియాకు ప్రయాణమైతిని. లండను విక్టోరియా స్టేషనుకు అనేకమంది స్నేహితులు నన్ను సాగనంపుటకువచ్చిరి. వెనీసు పట్టణమువరకును రైలుమీద వచ్చి అక్కడ గ్యాంజె అను స్టీమరునెక్కి బొంబాయి చేరితిని. ఈ తిరుగు స్టీమరు ప్రయాణములో నా కంతమాత్రము జబ్బుచేయలేదు. ప్రతిదినమును ఆటపాటలతో కాలము గడపితిని. స్టీమరులో అనేకమంది స్త్రీపురుషులు నాకు అత్యంత పరిచితులైరి. ఈస్టీమరునందే వచ్చిన చావలి సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు నాకంతయు సహాయభూతులుగా నుండిరి. బొంబాయిలో ౨౧ తేదీ మధ్యాహ్నము ౨ గంటలకు బాలర్డుఠేవు వద్ద (Ballard Pier) స్టీమరు దిగితిని. అప్పటికి నాతండ్రిగారును, మరికొందరు స్నేహితులునువచ్చి నన్ను తీసికొని వెళ్లిరి. బొంబాయిలో కొన్నిదినములుండి జనవరి ౨౬ తేదీకి మద్రాసు చేరితిని.

హెచ్చరిక

మంగపూడి వేంకటశర్మ గారు

భరతఖండమెల్ల బానిసంబున జిక్కి
దిక్కుమాలి తేజ దక్కుకతన
శిల మెగిరిపోయె సిరులెల్ల నుడిపోయె
కడకు జీవనంబె కష్టమాయె.

చెట్టు కొక్కపిట్ట చేరెడు చందాన
పొట్ట చేతబట్టి పోయినారు
భారతమ్మ సుతులు ప్రాణాలపై గాంక్ష
జన్మభూమి విడచి జలధి గడచి.

వినమె "స్వర్గమునకు జనిన వడేకులు
తప్ప"వన్న సామెతను ధరిత్రి
నట్ల తప్పవయ్యె నచ్చోట మనవారి
కిడుమ లెట్లు తప్పు బడుగులకును?

బడుగు లోకటె కాదు బానిస ముద్రలు
దాల్చినట్టి గర్భదాసు లగుట
శ్వేతసీమలందు సిలుగు లందుచు నున్న
వారు వారివెతల వ్రాయ దరమె?

ఇంటను పొరుగింటను నిటు
కంటకములె సంభవించు కతము లరసి బల్
దంట తనంబున స్వేచ్ఛను
గొంటకు యత్నింతు రదిగొ కొందరు పెద్దల్.

శక్తిగలుగు వారు సాయపడుట యొప్పు
శక్తిలేనివారు సంతసమున
చూచుచుంట యొప్పు చుప్పనాతితనంబు
బూని యడ్డుదగుల బూన దగదు.

పెద్దలను గేలి సేయుచు
పెద్దల నడకలకు పేర్లు పెట్టుచు తామే
పెద్దల మను గర్వంబున
గద్దరులై వదరదగదుగద సుమతులకున్.

జాతీయ సంస్థలను తమ
చేతనయిన సాయములను జేయుచు నెంతో
ప్రీతిని పోషింపం దగు
లాతిగ చల పట్టుకొని పలార్చుట తగునే!

కబురుపోతులకును కార్యశూరుల కష్ట
నిష్ఠురములు తెలియునే ధరిత్రి?
నీరు చొరక లోతునిజ మెట్లు తెలియును
సాము దెట్లు తెలియు సోమరులకు?

తామేమి చేయ బోవరు
తా మసులై పరుల నెంచెదరు పామరులై
సోమరులై దేశమునకు
తామరులై కొంద రేమి దౌర్భాగ్య మొకో

కుడిచి యింటిలోన గూర్చుండి మెల్లగా
కడుపులోని చల్ల కదలకుండ
ధీరులగుచు ధనము దేహంబు దేశాన
కిచ్చువారి వెక్కిరింప దగునె.

చిల్లి గవ్వైన సాయంబు చేయలేని
గడియ సేపైన కిష్టంబు బడయలేని
వ్యర్థులును నసమర్థులు స్వార్థపరులు
మిట్టిపడ కూరకుండుట మేలుగాదె

పామరత్వంబునానొ దుస్స్వభావముననొ
స్వార్థతత్పరతనొ ధర్మ సరణి దప్పి
కుల మతంబులు మిషగొని కలహములను
పెంచుచుందురు కొందరు పెద్దలేమొ.

కులమతాభి మానములు గల్గియుండియు
నెదుటి కుల మతాల కీడపడక
సంచరించు టొప్పు సను బుద్ధిచే నొప్పు
బుద్ధిమంతులైన పుణ్యమతులు

కులమతాభి మానముల జిక్కి పక్షపా
తములు గలిగియుంట తప్పు గాని
ఎవరికుల మతంబు లెల్లరు పెంపొంద
జేసికొనుట యేమి దోసమగును

ధనలాభమునకు తక్కిన
తనలాభములకును నీతి ధర్మ వెలి వం
చనవృత్తి గాగ జేకొని
మనెడు నరుని జీవనంబు మాన్యం బగునే?

చదువు లెరిగి జ్ఞాన సరణు లెరింగియు
కుక్షి నింపుకొనెడు గుణము లెరిగి
కడుపుకొరకు వట్టి గట్టి నొల్లుటకంటె
హేయమైన కార్య మేదికలదు?

చేరకుడు శత్రువులలో
భారకులనకుండు కన్న భరతమ్మ కికన్ (?)
గోరకుడు బంధనంబులు
దూరకుడు స్వదేశ దీక్షితుల మోరకులై.

పాపపు చేతకు పశ్చా
త్తాపము పడి దైవముఖము ధర్మువు మదిలో
దోపగ సత్పథమున జని
దీపింపుడు జగము మెచ్చ దేవుడు మెచ్చన్.

నరజన్మ మెత్తి పశువుల
కరణిన్ వర్తించు టొప్పుగాదని మదిలో
నరసి వివేకపు సరణిన్
జరియింపుడు సాధులగుచు జగతిని మనుడీ!



పునర్విమర్శనము

మేఘసందేశము

ఫాల్గుణ "భారతి" యందు, మద్విరచితమగు "ఆంధ్రమేఘసందేశము" పై నొక 'విమర్శ' వెలువడినది. దానింగూర్చి కొన్ని యంశములు పాఠకులకు మనవిచేయుట కర్తవ్యముగా నెంచినాఁడను.

౧. విమర్శకు మకుటముగా నీ వాక్యము తోఁతలనే కలదు: "వీరు చాలఁగష్టపడి దీని నాంధ్రీకరించినట్లు తామే పీఠికలో వ్రాసినారు." నేనెచటను అట్లు వ్రాయలేదు!

౨. గ్రంథము పైనుత్తరము మీఁద విమర్శకుల పరితోషమునకుం బాత్రమైనట్లు, "చాలఁ బాటుఁ బడక గానే ఆంధ్రీకరించి యున్నారు" అను తొలిపులలోని వాక్యము వలనఁ దెల్లమగుచున్నది. కాని యీ వాక్యము తప్పు కడను పడిపోటులు (సన్నయచ్చు) దోషోద్ఘాటనముచేఁ బూరింపఁబడినది. ఇప్పటికిఁ బూర్వమేఘమే పూర్తియైనదట! ఇయ్యది వింతగఁ దోఁపదా!

3. విమర్శకులు చూపించిన తప్పులలోఁ గొన్నింటిని మచ్చునకై మనవిచేసెదను:

i 'స్నాన' మనుట యొప్పు; 'జలకేళి' తప్పు!
(జలకేళి=క్రీడమాడుట, స్నానమాడుట)

ii 'చేతనాచేతనముల'కు 'అచేతనచేతనము'లనుట యొక తప్పు!

iii 'పుష్కలావర్తకముల'కు 'ఆవర్తక పుష్కలము'లనుట మఱియొక తప్పు!

iv 'ప్రభవతి', 'చతుర' శబ్దములకు వరుసగ 'మేటి', 'నెరి' యనుట యింకొక తప్పు!

"కరట తనుల్ కులాయములఁ గట్టుటఁ గ్రందగు రచ్చచెట్టులున్; పరిణతిమైన పండఁగమి నల్లగు నేరేటి తోఁపులున్; మనోహరమగుఁ గొన్ని నాళ్లు వడియు నంచలు; నీవు దశార్ణ మేఁగఁగాన్." (ఇందు మూఁడు బంతులలోను 'అగు' సమాపకక్రియ.)

దీనికి విమర్శకులు వ్రాసిన దండాన్వయము:

'నీవు దశార్ణముచేర్లఁగా, కాక సమూహములు ఆలికిడియైన రథ్యావృక్షములను, పండినది యైన పంటపండుచేతను, గూండ్లను కట్టుటచేతను, నల్లవైన నేరేటితోఁటలును కొన్ని దినములు పోవుచు నొకచో బసచేసిన హంసలును చక్కనిది అగును'!

vi మూలము: 'సభ్రూభంగం ముఖమివ'

మల్లినాథవ్యాఖ్య: 'ముఖమివ=అధరమివేత్యర్థః.'
అనువాదము: 'అధరంబును భ్రూకుటి యుక్తముంబలెన్' నేనిట 'అధర' మనుట ఆక్షేపార్హమట!

vii అనువాదము:

"హేమమ్మ, వీర్ దొరల్
బాలకపోలపుల్ కెమటఁ బాపుట వాడిన, పువ్వులాడికా
జాలముఖాళికిన్ జలదచాయ నొసంగి క్షణానురక్తిమై."

విమర్శ: 'ఇది యేటి తెనిఁగింపో కదా! కలువలు వాడినట్లు కాళిదాసుగా రనఁగా, ముఖములు వాడినట్లు వీరన్నారు. ఇదియు నొక మెఱుఁగో యేమో!' నేను 'ముఖములు వాడినట్లు' అననే లేదు! కలువలు వాడినట్లే అన్నాను!

viii మూలము: హైమం తాలద్రుమవన మభూదత్ర తస్యైవ రాజ్ఞః.

అనువాదము: 'కనకం బాతని తాళవృక్షవనమున్ గ్రాలెంగదా యిచ్చటన్.'

విమర్శ: 'అతనిదనఁగా వత్సరాజుదా? లేక ప్రద్యోతనునిదా? వీరి రచన వత్సరాజు దనియే చెప్పుచున్నది.'

వారచన యట్లు చెప్పనే చెప్పదు! మూలానువాదముల రెంటను 'ఆతనిది' అనియే యున్నది. ప్రకరణముంబట్టి ప్రద్యోతునిది అనుకొనుట సులభము!

ix 'సురభి తనయా లంభజామ్' అనుటకు 'సురభి భవేష్టిజంబు' అనుట తప్పు!

మూలము	అనువాదము
'బంధుప్రీతి'	'బంధురతి'
'పుత్త్రిప్రేమ్ణా'	'పుత్త్రిరతిన్'

విమర్శ: 'శివశివా! ఎక్కడనైనను తల్లికిం గొడుకునందు రతియుండునా? పద్యము రచించుచున్నామన్న సంబరమేగాని యౌచిత్యము చూచుకొన నక్కరలేదా? ప్రేమ వేఱు, రతి వేఱు అనిమాత్ర మెఱుంగరా?...... ఈ రెండును అనుచిత ప్రయోగములే యని నామతము.'

'రతి=అనురాగము,' 'అనురాగము=కూరిమి'

-శబ్ద రత్నాకరము.

'రతి' శబ్దమునకు శృంగారేతర ప్రయోగములు:

'శివసేవారతి చింతఁగాని పరచింతాలేశమున్ లేని సజ్జనులం బొందు తనూజులన్'

ఆం. భాగ. 1-146.

'యోగనిద్రారతినుండి నాభిసింధుజ స్వర్ణలోక కంజాతకర్ణికందుఁ జతుర్ముఖు నమరఁ బుట్టించుచు' ఆం. భాగ. vi—286.

iX 'రతులు పుణ్యసంగతుల యందు యా రాజచంద్రమునకు.'

ఆం. భాగ. Ix 82.

'జలవాంఛారతి నెండమావులకు నాసల్ సేయు చందంబునన్.'

ఆం. భాగ. X-1238.

గుఱ్ఱం వేంకటసుబ్బరామయ్య

సవరణ

౧

భారతి ఫాల్గుణమాస సంచిక ౩౯౮ వ పుటలో "యంబుదము క్రింద సాంధ్య రాగంబు పైని, నమరు" తరువాత "చంద్రులఁబోలుచు వలకములను, దనరు" అని చేర్చుకొనవలయును.

౩౯౭ వ పుటలో 'పృథ్వినేనౌదు' అను దానిని 'పుడమినేనౌదు' అనియు, 'చిగురు నేకాదు' అనుదానిని 'చిగురునేనౌదు' అనియు, 'చయము, నేనయగుదును' అనుదానిని 'చయము, లేనయగుదును' అనియు జదువుకొనవలయును.

౨

అదే సంచిక ౪౩౬-౪౩౭ వ పుటలలోని II, IV పట్టికల చివర కలములో "పీటినన్నిటిని జేర్చి ఆవిరిమీద ఉడికించవలయును" అను వాక్యమున 'పీటి నన్నిటిని' అనుటకు మారుగ 'ఇందు మొదటి యారింటిని' అని చదువుకొనవలయును.

భా. సం.



భారతభాగ్యోన్నతి

సామవేదం జానకిరామ శర్మ

(రామకృష్ణసమితి)

షాజహాను చక్రవర్తి కాలమున భారతీయులమితైశ్వర్యయుతులై యుండిరి. ఆకాలపు చక్రవర్తుల భాగ్యౌన్నత్యమున భారతదేశము సర్వోచ్చస్థాన మాక్రమించియుండెను. అబ్దుల్ అహమద్ షాహజహాన్ చక్రవర్తి ఐశ్వర్యమును గూర్చి లాహోరులో నుడివియుండెను. ఇప్పుడు రు 1-2-9 అప్పటి రు 1 కు సమానము. ఐనను, యిప్పుడు రు 1 కు కొనగల వస్తువులకంటె అప్పుడు 7 రెట్లు అధికముగ లభించుచుండెడివి.

మొగలు సామ్రాజ్య మంతటినుండియు 20 కోట్ల రూపాయలు ఆదాయము వచ్చుచుండెడి. చక్రవర్తి 1½ కోట్ల రూపాయలను మాత్రమే స్వంతఖర్చు క్రింద వాడుకొనుచుండువాడు. షాజహాను తన మొదటి యిరువది సంవత్సరముల రాజ్యకాలమున, ప్రతి వత్సరమునను, 4½ కోట్ల రూపాయలు నగదును, 5 కోట్ల రూపాయలు వస్తు రూపకముగను, ధర్మకార్యములకై వినియోగించువాడు.

ప్రాసాదములు మొదలగువాటి నిర్మాణమునకు చక్రవర్తి యొక్క ధనము వ్యయమొనర్చినదియు, యీ దిగువ తెలుపబడినది.

		లక్షలరూపాయలు.
మోతీమసీదు, ఉద్యానవనము	...	60
తాజ్ మహల్	... ...	50
రాజసౌధము, మరియితరములు,	...	50
జామామసీదు	... ...	10
ఢిల్లీ పట్టణమునకు ప్రాకారము	...	4
ఢిల్లీయందు రాజకుటుంబము సమాజు చేయుట కేర్పరచిన సౌధము	...	½
లాహోరు ప్రాసాదము, ఉద్యానవనము		50
కాశ్మీర ప్రాసాదము, ఉద్యానవనము:		8
కంధారు దుర్గాలయము	...	8
అజమీరు మహలు	... ...	21
ముఖలిస్ పుర ప్రాసాదము	...	6

చక్రవర్తివద్ద 5 కోట్ల రూప్యములు వెలగల యాభరణము లుండెడివి. యివిగాక 3 కోట్ల రూప్యముల వెలగల ఆభరణములను షాహజాదా, షాహజాదీలకిచ్చెను.

ప్రత్యేకము చక్రవర్తి ధరించెడి యాభరణముల వెల 2 కోట్ల రూపాయలు. చక్రవర్తి ధరించు జపమాలయందు 5 రత్నములును, 30 ముత్యములును, ఉండెడివి. వీటి వెల 8 లక్షల రూపాయలు. ఇదిగాక యింకను విలువగల హారములుండెడివి. వానియందు మొత్తము 215 రత్నము లుండెడివి. ఒక జపమాలయందు కొలికి పూసగనున్న రత్నమొక్క బరువు 32 వడ్లగింజలు. దీని మూల్యము ప్రత్యేకము నలుబది వేల రూపాయలు.

మొత్తము హారమంతయు, 20 లక్షల రూప్యముల వెల గలిగియుండెడిది. ఈ జపమాల యందలి రత్నముల నన్నిటిని అక్బర్ సంపాదించియుండెను. షాహజహాను ధరించు కిరీటమంతకంటెను పెద్దవియు, మిక్కిలి వెలగలవియు నగు రత్నములు కూర్చబడియుండెను. ప్రతి వత్సరమును జరుగు రాజ్యాభిషేకోత్సవ దినమందు షాహజహానా కిరీటమును ధరించి రాజకీయముల నారయుచుండెడివాడు. దీని యందన్నిటి కన్నను పెద్దవగు 5 రత్నములును, 24 పెద్ద ముత్యములునునుండెడివి. కిరీటమందలి మధ్యరత్నము యొక్క బరువు 128 వడ్ల గింజలు. దీనివెల 2 లక్షల రూపాయలు. మొత్తము కిరీటము వెల 12 లక్షల రూపాయలు. 27 నవంబరు 1644 సంవత్సరమున మరల 40 వేల రూపాయల విలువగల ముత్యమొకటి చేర్చబడినది. చక్రవర్తికిగల వజ్రాభరణములందలి వజ్రము లన్నిటిలోను మిక్కిలి పెద్దదగు వజ్రముయొక్క బరువు 430 వడ్ల గింజల యెత్తు. దీని మూల్యము 2 లక్షల రూపాయలు

1658 మార్చి 22 వ తేదీని షాహజహాను చక్రవర్తి సింహాసనము లన్నిటియందును శ్రేష్ఠతమమగు మయూరసింహాసనమునధిరోహించెను. స్వర్ణకారులలో నిపుణుడగు బేబాదల్ ఖానీ సింహాసనమును తయారు చేసెను. ఈ సింహాసనము పొడుగు 3½ గజములు, వెడల్పు 2½ గజములు, యెత్తు 5 గజములును యుండెడిది. పై భాగమమూల్య రత్నములచే నింపియుండి చూపరుల కానందాశ్చర్యములను గలుగజేయుచుండెను సింహాసన మందలి స్తంభములపై, రత్నములతోడను, మణులతోడను చిత్రింపబడిన రెండు మయూరములుండెడివి. దీనిని తయారు చేయుటకు 10 లక్షల రూప్యములు ఖర్చుఆయెను. సింహాసన మధ్యమందున్న మణి యొక్కటియే లక్షరూప్యములు వెలగలది. దీనిని ఫ్రాన్సుదేశ చక్రవర్తియగు షాహ్అబ్బాస్ జహంగీరునకు కానుకగ నిచ్చెను. ఈ సింహాసనముపై, తైమూరు, మీర్ షాహిరుఖ్, మిర్జాఉలూఖ్ బేగ్, షాహ్ అబ్బాస్, అక్బర్, జహాంగీర్, షాహజహాన్, అను పేరులు లిఖింపబడెను. సింహాసనమునకు క్రింది భాగమున, హాజీమహమ్మద్ కుద్సీ, వ్రాసిన నలుబది పంక్తుల వ్యాసము ముసుంద్రని యక్షరములతో లిఖింపబడెను. వ్యాసమునకు పైన "న్యాయపరాయణుడగు చక్రవర్తి సింహాసనము"ని చిత్రింపబడెను. సింహాసనమునకు క్రింది భాగమున సింహాసనమునకు క్రింది భాగమున సింహాసనవేదికమున తయారగుట సమాప్తమాయెనో యా తేదీ వ్రాయబడియుండెను. సింహాసనమంతయు నొక కోటి రూపాయలాయెనట!

భారతదేశమందలి యట్టి విపుల భాగ్యవంతమగు రాజ్యమును రక్షించుటకుగాను, 1648 సంవత్సరము నాటికి, ఢిల్లీ చక్రవర్తియగు షాహజహానుని సేనయందు, 2 లక్షల అశ్వారోహకులును, 6 వేల పదాతులును, గాక, రాజ్యమందచ్చటచ్చట వీరులగు ఉమరావుల యధీనమున ఒకలక్ష సేనయు, 50 వేల యశ్వారోహకులును 4 లక్షల 50 వేల పదాతులును నుండెడివి. ఇట్టి మహోత్కృష్ట దశ ననుభవించిన భారతదేశము నేటికట్టి నీచస్థితియందుండుట భారతీయుల దుర్దశను వెల్లడిపరచుచున్నది.

జార్జిబర్నార్డ్‌షాగారి యభిప్రాయములు:

తన నాటకములను గూర్చి

'ఫోరమ్' అను అమెరికా దేశపు మాసపత్రిక యందు 'షా'గారు తాము రచియించిన నాటకములను గూర్చి యిట్లు వివరించుచున్నారు:—

నా నాటకములన్నియు వానియందలి పాత్రల మనోవిశ్వాసములందును, ఆత్మలయందును విప్లవములను, తిరుగుబాటు మార్పులను ప్రదర్శించును. నేను వ్రాయు ప్రతి నాటకమును మతాంతర స్వీకారప్రకథ యనువని చెస్టర్‌టన్ సరిగానే వర్ణించెను. నాటకరంగమునం దభిమానముగల, సంస్కారులైన ఆధునికజనుల కిష్టమై రుచించు మాదిరి నాటకములను నేను వ్రాయుదును: జీవిత చరిత్రములు, ప్రవర్తన గూర్చినచర్చలు, ఉద్దేశముల బహిరంగపరచుటలు, సంభాషణమునందు వ్యక్తిగుణముల వ్యతిరేకత (వైరుధ్యము), తప్పుల ప్రమాదముల కనుగొనుట, హృదయముల విప్పిపెట్టుట—ఇన్నియేల, క్లుప్తముగ చెప్పవలెనన్నచో—జీవితప్రకాశనము.

అన్నిటికంటెను నన్ను గూర్చిన నీచవిమర్శనములలో నొకటి, నేనువట్టి కంటిరీగవంటి వాడననియు, మనుష్యులను కుట్టి బాధించుటయే గాని వారి కేవిధముగు సహాయము నొసర్పననియును, నేను వట్టి విధ్వంసకుడననియు చెప్పు విమర్శకులు తెలివిమాలినవారు, ఆలోచన లేనివారు. ఇంతకంటె సత్యదూరమైనది లేదు. స్త్రీపురుషులయొక్క ఆలోచనలను పురికొల్పుటయందు నేను పడసిన అఖండ విజయమే నాతరమువారికి నే నొర్చిన ముఖ్యమగు సహాయము. నేను ఒక్కొక క్రొత్త నాటకము రచియించి మానవలోకమునకు నేనొక క్రొత్త సందేశమును తెచ్చి యిచ్చితిని. భావప్రపంచమున, నా కాలమునకు నన్ను నాస్తి సహాయుడనవచ్చును

మొత్తముగా చూచినచో, నారచనయంతయు పూర్తిగానిర్మాణరూపముగ నేయున్నది. ప్రతినాటకమును నామనోవిశ్వాసములకు సాక్షిభూతముగనున్నది. సాధారణాభిప్రాయములతో నే నెట్లు సదా వ్యవహరింతునో నిరూపించుటకు, కొన్నిటిని మాత్ర ముదాహరింతును, candida కేండిడా: ప్రేమను గూర్చియు, స్త్రీపురుషుల సంబంధము గూర్చి; 'The Doctor's Dilemma' వైద్యుని సంధిగ్ధావస్థ: వైద్యవృత్తియొక్క ప్రస్తుత శోచనీయావస్థనుగూర్చి.

'Man and Superman' 'మానవుడు,-'మానవోత్తముడు :' జన్మశాస్త్రము, జననమరణములు, మానవ సంతతి యొక్క భవిష్యత్తును గూర్చి.

'Major Barbara' మేజర్ బార్బరా: దారిద్ర్యము, ధనాధిక్యమునుగూర్చి.

'Androcles' ఏండ్రొకిల్స్: క్రీస్తుమతమును గూర్చి.

'Getting married' పెండ్లియాడుట: పొత్తిగా హద్దుపద్దులేని సనసాంఘికవ్యవస్థను గూర్చి.

'Heartbreak house' హార్ట్బ్రేక్ హవుస్, ఈ నాటి నాగరికతనుగూర్చి.

'Caesar and Cleopatra' సీజరు - క్లియోపాత్రా: విశేషధీశక్తిని గూర్చియు, మహాత్త్వమును గూర్చియు.

'Saint Joan' జోన్ ఆఫ్ ఆర్క్: వీరత్వమును గూర్చియు, ఋషిత్వమును గూర్చియు.

'Back to Methusela' మెథూసిలాకుమరలుడు: ఈ శాస్త్రీయ పరిణామధర్మమునుగూర్చి; కాని, 'The Apple cart' ఏపిల్ కార్ట్ (అతి క్రొత్తనాటకము)ను మీరే చదివి తెలిసికొనుడు! నేను చెప్పను!

సరియైన నాటకమును రచియించుటకు వలయున దేది యని నన్ను ప్రశ్నించిరి. ఇదిగో నాప్రత్యుత్తరము: ఊహకల్పన. ఇంతకంటె నేనెక్కువ చెప్పజాలను; మహోన్నత సత్య వేత్తయని పేరొందినవా రెక్కువ చెప్పగలరేమొ కాని నాటకరచయిత యని పేరొందిన నేను కాదు. మహాపట్టణములోని పెద్ద వీధియందలి వచ్చుపోవు జనుల సమూహమును, వారివారి కార్యకలాపముల దొంతరలను, సినీమాబొమ్మలయంత్రము మూలమున ప్రతిబింబించితి రనుకొనుడు. మీ రదిచూచి యేమి తెలిసికొనగలరు? అనుదినమును సంవత్సరములకొలది యావీధి నట్లే చూచుచుండిన వాడైనను, ఎట్లు జీవితముయొక్క అర్థము తెలిసికొనజాలక అజ్ఞుడై ఆశ్చర్యపు గొనియుండునో అట్లే యుందురు. ఇట్టి అర్థముకాని విషయ పరంపరనుండి, నిజముకాక ఊహాకల్పితమైనను ఉండవీలగు కొందరు వ్యక్తులను, నిజము కాకపోయినను సంభవమగు కొన్ని కార్యములను ఎన్నుకొందుము. వీనివలన జీవితము అర్థమగుటకు వీలగును, దాని వ్యాఖ్యానము. అన్వయమునకు మార్గము తోచును. మహానాటక కర్తలు తమలోని పరిణామ నిర్వచన స్వభావముచే యీపనిని నెరవేర్పవలసివచ్చి, నాటకరంగమును, నాటకకళను నిర్మించి, తమ సందేశమును-బోధను ప్రపంచమునకు ప్రకటించుటకనువగు మార్గమును సారస్వతమున కల్పించికొనిన వెనుక, నాటకరంగమందలి చిన్నవారు (నటకులు) చిన్న ఉద్దేశములకై పాటుపడుదురు: తమయొక్క-యు, డబ్బిచ్చి చూడవచ్చిన ప్రేక్షకగణముయొక్కయు అభిరుచిని,

సంస్కారపులోతును అనుసరించి ఒకమారు నవ్వించుటకో, నాటకరూపమున పెంకి కథలను వివరించుటకో, బోల్తా కొట్టించి నవ్వుల పాలు సేయుటకో, లేక శోకమునకో ఆనందమునకో క్రోధమునకో ముంచియెత్తుటకో; కాని యీనాటకరచనాకార్యమునకు మూలకారణమేదియన; మనము 'జీవితము' 'జీవము' అను విచిత్రమగు మాయకట్టు కథయొక్క స్వభావమును, ఉద్దేశమునుగూర్చిన స్పష్టమును విశాలమునైన పరిజ్ఞానమునకైన మన కోరిక-వాంఛయే. ఆ 'జీవము'నకు చెందియే మనము నిరంతరపీడాబాధితులమును, పాపరాధులము పయ్యి ఉన్నతపథగాము లగు యంత్రముల మని యెరుగుచున్నాము.

నేడు జీవించియున్న మహానాటకకర్తలలో నేనే సర్వోత్తముడనని నిర్ధరించి చెప్పుచున్నారు. అది నిశ్చయమని మీ రెరుగుదురు? మనకు తెలియబడకగాని, పూర్వము నావలెనే చేతగాక నవ్వులపాలగు మోసగాడుగా యెంచబడువాడుగాని, యింకను గొప్ప గ్రంథకర్త యెవ్వడైన యశోమార్గమధ్యమున నున్నాడేమో! జి. బి. యస్. కంటె (నాకంటె) జీవశక్తి ఎక్కువదనియు, హెచ్చు మేలుచేయగలదనియు నేను విశ్వసింపకయుండజాలను.

అనువాదకుడు : జి. బ్రహ్మానంద

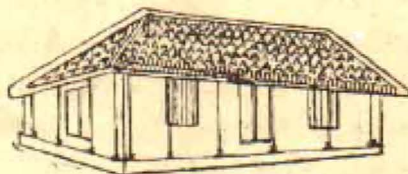
'టైపు' యంత్రచిత్రములు

ఈ చిత్రములను బందరు హిందూ కాలేజిలో 'ఇన్డస్ట్రియల్ ఇన్స్ట్రక్టరు' శ్రీ బి. వి. రంగారావు (యఫ్. సి. ఐ.) గారు రెమింగ్టను నెం. ౧౨ రు టైపు యంత్రముతో చిత్రించినారు. వీనిని మెచ్చుకొని అఖిల భారత విద్యాశాఖాప్రదర్శనము (The All India

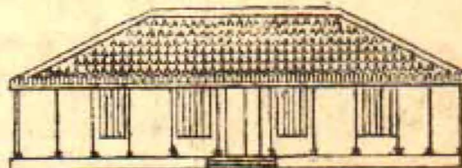


శ్రీయుతులు బి. వి. రంగారావు గారు

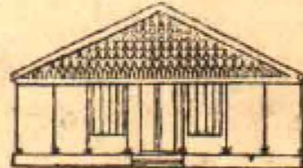
Educational Exhibition) వారు బంగారు పతకమును, గౌరవ పత్రమును, (Certificate of honor) ఇచ్చిరి. టైపు యంత్రముతో నిట్లు చిత్రములను తయారుచేయుట సులువయినపనికాదు. ఈ చిత్రములను తయారుచేయ నేర్పును గడించుకొన్న శ్రీరంగారావుగా రభినందనార్హులు. వీరు తమకౌశలమును పెంపొందించుకొని రూపచిత్రములను, ప్రకృతిచిత్రములను తయారుచేసి, చిత్రకళకు క్రొత్తసొంపును, ఆంధ్రలోకమునకానందమును సమకూర్పగలరు.



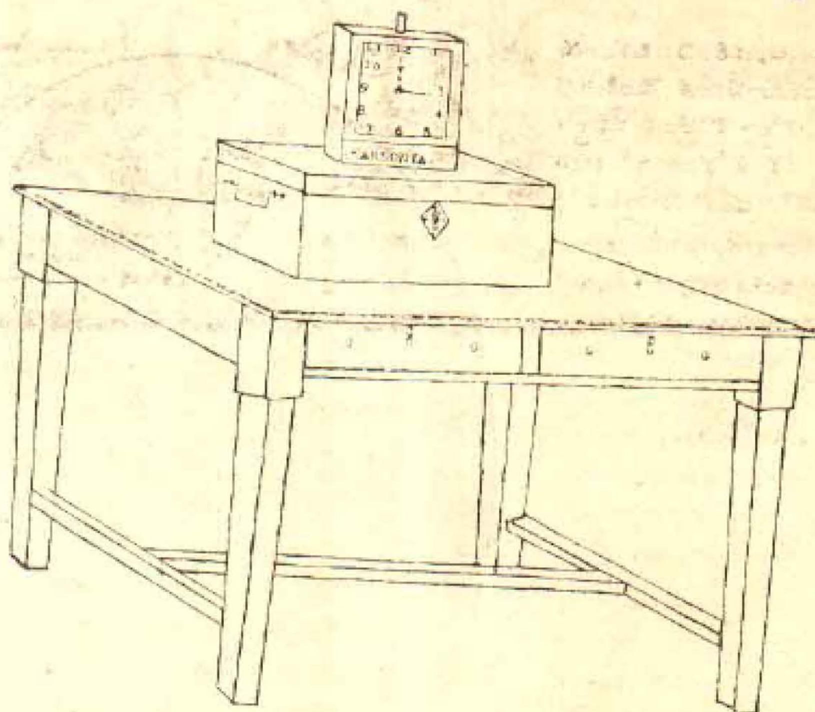
పల్లెటూరి బడి

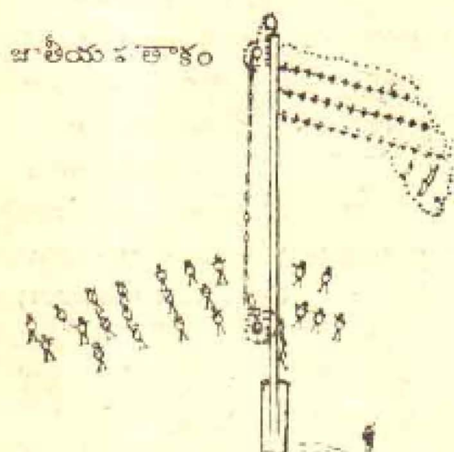


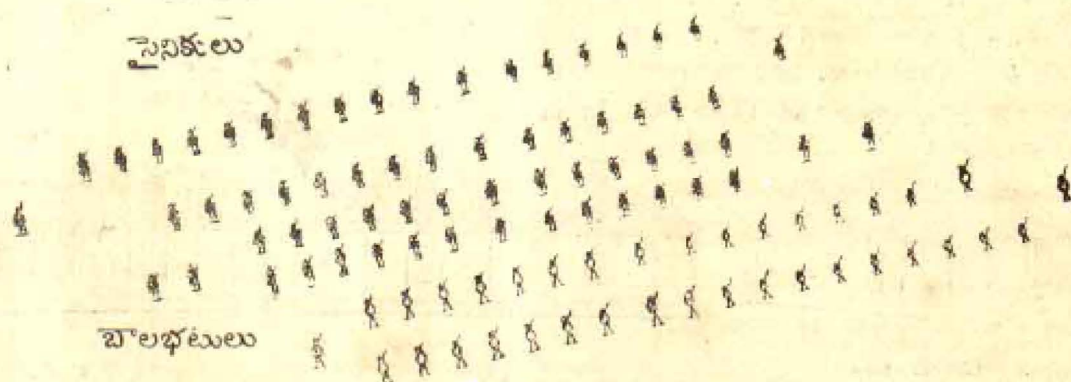
ముందువైపు



ప్రక్కవైపు




జాతీయ పతాకం


సైనికులు
బాలభటులు



కంపిలి-విజయనగరము

గ్రంథకర్త, డాక్టరు నే. వెంకటరమణయ్యగారు
ఎం. ఎ., పి. హెచ్. డి.

డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు, మద్రాసు క్రిస్టియను కాలేజీయందు చరిత్రాధ్యాపకులు, మంచిపండితులు. విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపనమునకు మూలకారణములను గురించియు, తద్రాజ్యస్థాపకుల గురించియు దీక్షతో పరిశోధనచేసి తమ సిద్ధాంతములను డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు ఈచిన్నపుస్తకరూపమున వెల్లడించినారు. మొదట నీ రెండు వ్యాసములును మద్రాసు క్రిస్టియనుకాలేజీ మాగజైను (1929-30) లో ప్రకటించి పిమ్మట పుస్తక రూపముగా ప్రచురించినారు. ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమును వెదకి వెలికిదీసిన ప్రాచీన కన్నడ, తెలుగుగ్రంథములను పరిశీలించి వాటి సహాయమున కంపిలి రాజ్యవృత్తాంతమును, విజయనగరసామ్రాజ్యస్థాపన వృత్తాంతమును శ్రీడాక్టరుగారు మిక్కిలి కృషిచేసి నిష్పక్షపాత బుద్ధితో, సత్యచారిత్రాన్వేషణదృష్టితో వ్రాసినారు.

ఈ గ్రంథమున మొదటి వ్యాసము కంపిలి రాజ్యవృత్తాంతము. మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు కంపిలి రాజ్యమును గూర్చి వ్రాసినదంతయు కలిపి కడుస్వల్పము. వారు వ్రాసిన కొలదిపాటి వృత్తాంతములు గూడ ఇతర ఆధారములు ఇంతవఱకు కానరామిచే సరిగా నర్థముగాకున్నవి. వాటిని పురస్కరించుకొని వ్రాసిన సూయులు, డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు, రావుసాహెబు కృష్ణశాస్త్రులాయీ రైసు మున్నగువారలు తమకు తోచిన యట్లు శాసనములు ప్రమాణములుగా నైకొని చరిత్ర నిర్మాణము చేసియుండిరి. కాని డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు కంపిలి రాజ్యవృత్తాంతమును ప్రాచీన కన్నడ, తెలుగు గ్రంథములను పరిశోధించి మహమ్మదీయచరిత్ర కారులెంతవఱకు సత్యమును వ్రాసిపెట్టిరో చూపినారు. కన్నడ గ్రంథములలోని వృత్తాంతములను చారిత్రకదృష్టితో విమర్శించి డాక్టరుగారు కంపిలిరాజ్యచరిత్రమును సక్రమముగా రచింపగలిగినారు. వారు చెప్పినట్లు ఆనెగొంది సీమను శాసనముల కొరకు జాగ్రతగా వెదకినచో ఇంకను నూతన విషయములు, ఆశ్చర్యము కలిగించు చరిత్రాంశములు నిస్సంశయముగా బయలుపడగలవు. డాక్టరుగారు దేశభాషాగ్రంథములు విమర్శించునప్పుడు ఆ గ్రంథములను గురించియు, వాటిని రచించిన కవులను గురించియు, వాటి కాలమును గురించియు, వాటి సత్యత్వమునుగురించియు చర్చింపకపోవుట లోపమని చెప్పవలసియున్నది. కంపిలి రాజ్యస్థాపకుడైన ముమ్మడిసింగయనుగూర్చి వ్రాయునపుడును, అతని కుమారుడైన కంపిలరాయని యొక్కయు, మనుమడైన కుమారరామరాయల యొక్కయు దిగ్విజయములనుగూర్చి వ్రాయునపుడును విషయమును బోధకమగునట్లుగా నొక దేశపటమును డాక్టరుగారు తయారుచేసి పాఠకుని కందీయవలసియున్నది. ప్రాచీనదేశీయ గ్రంథములు మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు రచించిన చరిత్రలును వాకొనుచున్న కంపిలిరాయడు, అతని తండ్రి ముమ్మడిసింగడు రామదేవుడు మున్నగురునుకూడ నిజముగ నుండినవారేయని శాసనప్రమాణముజూపి శ్రీడాక్టరుగారు నిరూపించిరి. కాని వారుజూపిన శాసన ప్రమాణములు సంపూర్ణముగ నిందు ఉదాహరింపబడలేదు. మహమ్మదీయ చరిత్రకారుల వ్రాతలకు దేశీయభాషాగ్రంథములకును

చాలా విషయములందు పోలికలుండుటబట్టి, ఉభయుల వ్రాతలయందును యథార్థముగవ్వట్టుచున్నదని డాక్టరుగారు వ్రాయుచున్నారు. మహమ్మదీయదండయాత్రకు కారణములు ఉభయులును యించుమించుగా నొకరీతిగనే వర్ణించినారు. అల్లావుద్దీను కాలమున దక్షిణ దిగ్విజయయాత్రగావించి కాలాగ్నివలె దేశమునచిచ్చుపెట్టిపోయిన మల్లిక్ కాఫూరును, చూచి జనులు భీతచిత్తులై ఆతని కాలనేమి, లేక నేమియని నామకరణముచేసిరట! ఆతడు కాలనేమి యగునపుడు తురుష్కులు దానవులని వర్ణింపబడుటలో ఆశ్చర్య మేమి? కాని కన్నడ చరిత్రకారులు కాలనేమినిబోలిన తురుష్కసేనానుల నందరిని కాలనేమి యనియే పిలుచుచుండిరి. కంపిలిరాజ్యమును ధ్వంసము చేసిన ఖ్వాజాజహాను సేనానినికూడా కన్నడీయులు కాలనేమియనియే వ్యవహరించి నిజనామమును మరుగుపరచిరి. ఏదో ఒక తెలుగుకావ్యమునందు మలిక్ కాఫూర్, కాలయవనుడని పిలువబడినట్లు డాక్టరుగారు వ్రాయుచున్నారు. ఆ కావ్యమేదో తెలిపియుండిన బాగుండును! కంపిలిరాజ్యాపహారుణుడు ఖ్వాజాజహాను అని డాక్టరుగారు నిర్ణయించుచున్నారు. వీరి నిర్ణయము సమంజసముగా నున్నది.

శ్రీ డాక్టరుగారి రెండవ వ్యాసమున విజయనగర సామ్రాజ్యస్థాపకులను గురించి వ్రాయబడినది.

విజయనగరసామ్రాజ్యస్థాపనమునకు మూలకారణములను డాక్టరుగారు మిక్కిలి సమర్థతతోడను చారిత్రక దృష్టితోడను విమర్శించిరి. విజయనగర స్థాపకులయిన హరిహరరాయ, బుక్కరాయ మహీపాలురు డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు, సత్యనాథన్‌గార్లు తలచినట్లు, హొయిసలబల్లాలదేవునికడ సామంతులుగారనియు, విజయనగర నిర్మాత ముమ్మడి హొయిసలబల్లాలదేవుడు కాదనియు, ప్రమాణములనిచ్చి నిర్ణయించిరి. విజయనగర నిర్మాణకథ హొయిసలరాజులకు వారి సామంతరాజులోకమున ముడిపెట్టుట, డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారి యొక్కయు వారి శిష్యులయిన సత్యనాథనుగారి యొక్కయు కర్ణాటదేశాభిమానమును వెల్లడించుచున్నవనియు సత్యమైన చరిత్రను మరుగుపరచుచున్న వనియు డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు చూపిన ప్రమాణములు తోపించుచున్నవి. సంగమవంశము లయిన హరిహరరాయ బుక్కరాయలు, కర్ణాట దేశీయు లు గారనియు, ఓరుగంటి సీమలో చేరిన తెలుగునాటి గాడులు అనియు, వారు, ఓరుగంటి కాకతీయమహాసామ్రాజ్యము నశించినతరువాత, కంపిలిరాజ్యమును సొచ్చి యచ్చట కొంతకాలముండి పిమ్మట నారాజ్యవినాశనంతరమున పారిపోవుటకు ప్రయత్నింపగా పట్టుపడి, సుల్తాను మహమ్మదు టుఘ్లకుసారొయొద్దకు గొంపోవబడి యచ్చట మహమ్మదీయ మతము స్వీకరించి సుల్తాను యొక్క అనుగ్రహమును సంపాదించుకొని మరల కంపిలిరాజ్యమును సుల్తానునకు సామంతులుగా నేలుటకు నియమింపబడిరనియు, పిమ్మట కొంతకాలమునకు ఆనెగొందిని విడిచి విజయనగరమును నిర్మించుకొని రాజధానిమార్చుకొనిరనియును, మొదటినుండి హరిహర బుక్కరాయలకు భల్లాణరాజులతో వైరమేసాగుచుండెననియు, నాకారణమున హొయిసల భల్లాలదేవుని రాజ్యములో నుత్తరభాగమునంతయు, ౧౩౪౬ నాటికి జయించి హొయిసల రాజ్యమును క్షీణింపజేసిరనియు, కాకతికృష్ణమనాయకుని ప్రేరణమున, నాతని బంధుగులగుటచేతగాబోలు, ౧౩౪౫ వ సంవత్సరమున తురుష్కసేనాప్రవాహము నడ్డగించి స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించుకొనిరనియు, ఎన్నో కారణముల నుత్తిమాపి ప్రశంసనీయమైనచారిత్రకదృష్టితో చర్చించిరి. సంగమవంశీయులు ఆంధ్రజాతీయులనుట కర్ణాటులకును కర్ణాటవాదమును ప్రతిపాదించు డాక్టరు అయ్యంగారు ప్రభృతులకును ఆశ్చర్యకరముగా నుండకపోదు. డాక్టరు వెంకటరమణయ్యగారు మహమ్మదీయ చరిత్రకారులు వ్రాసిన దానిని పునర్విచారణచేసి యథార్థమును వెలికిదీసికొనివచ్చిరి. కంపిలిరాజ్య వృత్తాంతమునకును విజయనగర రాజ్యస్థాపనమునకునుగల సంబంధమును, ఉభయ రాజ్యస్థాపకులకునుగల పరస్పరసంబంధమును చక్కగా దెలిపియున్నారు. హరిహర బుక్కరాయ మహారాయలు ఆంధ్రు లనుటకు చూపిన కారణము లన్నిటికంటె, వారు ఓరుగంటి కాకతీయరాజవంశమునకు చెందినవారని నిష్పక్షపాత

బుద్ధితో వ్రాసిన మహమ్మదీయ చరిత్రకారు లనేకప్రమాణము మిక్కిలి విశ్వసనీయముగా నున్నది. ఈవిషయమున డా. వెంకటరమణయ్యగారి కృషి యెంతయు శ్లాఘనీయము. వీరి చారిత్రకవ్యాసముల నాంధ్రలోకము కొరకు వారు తెలుగున రచించెదరుగాక.

భా. వెం. కృ.

ప్రేమ

క్రౌను సైజు; పుట ౬౮. వెల. రూ. ౦-౬-౦.

గ్రంథకర్త: వెలువోలు సీతారామయ్య చౌదరి.

ఇది అశ్వినీ కుమారదత్తు గారు తాము నెలకొల్పిన బ్రజమోహన్ కళాశాలయందలి విద్యార్థుల కొసంగిన యుపన్యాసములకుఁ దెనుఁగు. దత్తుగారు, తమజీవిత సర్వస్వమును ఉన్నతాశయముల కర్పించిన మహాపురుషులలో నొకరు. దైవభక్తులు, స్వార్థత్యాగులు, ప్రేమోపాసకులునగు వీరు యువకులకుఁ జేసిన బోధనము విశేషము ప్రశంసార్హము.

ఈ కాలమున ప్రేమయను పేరమున నెన్నియో యధర్మములు నీతిబాహ్యములు, యనర్థదాయకములునగు విశేషములు సాహిత్యసారస్వతప్రపంచములందుఁ బొడసూపుచున్నవి. ఇట్టి తరుణమున ప్రేమయొక్క సత్యస్వరూప నిర్ణయ మత్యావశ్యకము. ఇక్కార్యమును దత్తుగారు చక్కఁగ నిర్వహించిరి. ప్రేమయందంకితములై యుండు నానందము, నవీనత, నిత్యత, ఉన్నతి, వ్యాపకత, స్వార్థహీనత, మొదలగు అంశములఁ బెక్కింటిని ఉదాహరణ పూర్వకముగ నిర్వచించియున్నారు. అట్టి ఆధ్యాత్మిక ప్రేమను హృదయమునం దలవఱచుకొనుటకు మార్గములను—ప్రేమమూర్తుల జీవితపఠనము ప్రకృతినిరీక్షణ, కార్యసాధనము, ఆత్మపరీక్షణము ఇత్యాది—సూచించియున్నారు. ఈగ్రంథము యువకులు చదువఁదగినది.

తెనుఁగుచేసిన చౌదరిగారు ఉపన్యాసములకనువగు సరళశైలిని వ్రాసియుండిన బాగుండెడిది. ఇది మాత్రము కొంత కొఱతయనక తప్పదు.

గు. వెం. సు.

ఆంధ్రాధ్యాత్మరామాయణము

రాయల్ సైజున 450 పుటలు. దళసరి కాగితములు. మంచి అచ్చు. కాలికో బైండు. ఆంధ్రీకర్త పిసుపాటి నారాయణశాస్త్రి. వెల రూ. 3-0-0 లు.

దీనిని సంస్కృతములో వ్రాసినవారు విశ్వామిత్రమహర్షి. ఈ గ్రంథమును అనేకులు తెలిఁగించిరి. కాని వాని ప్రచారము మాత్రము అంతగా లేదు. వేదాంతమును ముఖ్యముగా బోధించు గ్రంథములు సర్వజనసుబోధకముగా నుండవలయును. ఆలోచింపఁగా నాంధ్రాధ్యాత్మరామాయణము మాత్రము అట్టి స్థానము నలంకరింపదగినదనియే చెప్పవచ్చును. దీనిలోఁ గథాభాగములతో పాటు వేదాంతవిషయములు కూడ సర్వజన సుబోధకముగు శైలితో ననువదింపఁబడినవి. అనువాదములో వీరు పూర్వకవులు త్రొక్కిన మార్గమునే యనుసరించిరి అని చెప్పవచ్చును. నన్నయాదులవలె నాయా తావుల స్వకపోలకల్పనములు కూడఁ జొనిపిరి. ఆ సంగతి పీఠికలోఁగూడఁ గవిగారు చెప్పుకొనిరి. స్వకపోలకల్పనములు కూడ నాయా స్థలములలో హత్తుకొని హృదయంగమముగా నున్నవని దిగువ నుదాహరించిన పద్యములు చాటుచున్నవి.

మ. *క్రతుదీక్షా పరతంత్ర బుద్ధిసగుటం
  గ్రవ్యాసు లస్మత్కులాధిపా
యతిపై క్ష్వాదరకేళులన్ కలభ
  సామ్యం బంద కారీతి గ
ర్వితులై నాయొనరించు జన్నమునకున్
  విఘ్నంబు గావించియుం
బ్రతుకం జాలిరిగాక వేఱుగలదే!
  రాజన్యచూడామణీ!

*ఉ. శేషుసవీశిశోకముఁ బదింగ దియింపక ధైర్యమూఁది వా
ల్మీకి మునీంద్రుసన్నిధికి మెల్లగ బోమ్మ శుభమ్మునుండదా
లోకనపాదలోక్షుల దుర్యలోకపవిత్రచరిత్ర; నీ కెకా
దాక లకంపువంతిటి మహాత్ముని కైన నవస్థ దప్పునే!

పై పద్యములు స్వకపోలకల్పితము లయ్యును నెట్లు హత్తుకొనినవో! చదువరులు గ్రహింతురు గాక.

వేదాంతభాగము ననువదించుటలోఁ గవిగారి జాగ్రత్తయు పేర్కొనఁదగినదియే యని చెప్పవచ్చును.

మూలము:

"జగతామాదిభూతా యా సామాయా గృహిణీ తవ
తస్యాస్సన్నికర్షాజ్జాయంతే తస్యా బ్రహ్మాదయః ప్రజాః
త్వదాశ్రయా సదా భాంతి మాయా యా త్రిగుణాత్మికా
సా తే౽జస్రం శుక్లకృష్ణాలోహితా సర్వదా ప్రజాః
లోకత్రయమహాగేహే గృహస్థ స్త్వముదాహృతః."

సీ. జగదాదిభూత యేసతి యమ్మహామాయ,
యిల్లాలు నీకు లోకేశ! రామ!
నీ సన్నికర్షముచే సరోజభవాదు
లుదయించుచుండు రయ్యుదితయమ్మ,
ఏమాయ నిన్నాశ్రయించి సదా త్రిగు
ణాత్మిక యై వెల్గు నట్టిమాయ
యనవరతంబు సితాసితలోహితకాయయై ప్రజలను
గాంచుచుండె
గీ. కల్లలాడుదువే? నీవు కమలానాథ!
ప్రకటలోకత్రితయమహాభవనమందు
నిండుతమి నుండు బల్ గృహస్థుండ వైతి,
వింక దాఁచంగ నేటికి నిజము విభుడ.

అనువాదము—

మూలమునఁ గల భావాదుల నెట్లు అనువదించిరో చూడుడు!

వీరు కొన్ని తావులలో మూలములో లేని అంశమును అనువాదమున సంఘటించిరి.

మూలము:

ఇతి శిష్యైః సమాదిశ్య స్వాంతం కించిత్తమన్వగాత్
రామేణానారితః ప్రీత్యై త్రి స్స్వభవనం యయౌ

అనువాదము:

గీ. శిష్యుల కనుజ్ఞ నిడి రఘుశ్రేష్ఠు వెంటఁ
దానరిగి కొంతదూరము, మ... డు ముదమున
మరలుమ, మదంబున నిజా... మమున కేఁగెఁ
ద న్నిరుపమాద్భుతగుణంబు లెన్నికొనుచు.

మూలమున రామునిచేన నుజ్ఞాతుఁడై యత్రిమహర్షి స్వాశ్రమమున కేఁగెననిమాత్రమున్నది. అనువాదమున వీరు రామునిచే ననుజ్ఞాతుఁడై యత్రి రామగుణముల శ్లాఘించుకొనుచుఁ బోయె నని యందముగాఁ జెప్పిరి. కొన్నిచోటులలో మక్కీ మక్కీగానే తెలిఁగించిరి.

మూలము.

"అథ తత్ర దినం స్థిత్వా ప్రభాతే రఘునందనః
స్నాత్వా మునింసమాపృచ్ఛ్య ప్రయాణాయోపచక్రమే"

క. దిన మండే యందు నుదయం,
బున స్నాన మొనర్చి యత్రిమునిసత్తము వీ
డ్కొని చనువాఁడై, యాత్రియ,
ననియెన్ శ్రీరాముఁ డమ్మహామహుతోడన్.

పైపద్యము మక్కీకిమక్కీగానే యున్నది.

కం. రమణీయంబతి..............త్వముఁ
దెలియఁగ.........నద్రిభవుమారీ!" భా. కాం.

౭౨ పద్యము. పైపద్యమున యతి తప్పినది. ఇట్లు మాపుట గ్రంథమున కొకలోపము కాదు కాని ఇట్టి గ్రంథములలో స్వల్పములగు నిట్టిలోపములు చదువరుల కనుత్సాహమును జనింపఁజేయును. అవతారికలో ౨౦ వ పద్యమున "రమాజననీజనకులు" అను పదము, లక్ష్మీనారాయణులను నర్థమునఁ బ్రయోగించిరి. అది యంతసమంజసముగా నర్థసంపద నీజాలదని నామతము.

కవనమున మంచి ధారాశక్తి యున్నది. గ్రంథము అత్యుత్తమమయినది. ప్రచారములోనికి రాఁదగిన గ్రంథరాజమనియే నానమ్మకము. బాల్యమున నిట్టి గ్రంథరచనలోఁ గృతార్థులగుట ముందు ముందు వారి వాగ్విభూతి బాగుగా నాంధ్రులమనంబు లలరింపఁజేయుటకే యని నానమ్మకము. వీరిట్టి గ్రంథములు అనేకములు వ్రాసి భాషావధూటి కలంకారములు సమకూర్తురుగాక.

ఉభయభాషాప్రవీణ-బులుసు నరసింహశాస్త్రి.

శ్రీపుష్పాంజలి, ప్రథమసంపుటము: కావ్యములు

ఇందు శ్రీ కల్లూరి వేంకటనారాయణరావుగారి పద్యకావ్యములు సంపుటీకరించబడినవి. దీనిలో ఈయబడిన సంవత్సర సంఖ్యలను బట్టి ఇవన్నీ చాల కాలము

క్రింద రచింపబడినట్లు స్పష్టము. ప్రచురణలోని ఆలస్యమువలన ఇందు కొన్ని కావ్యాల విలువ మారినట్లు చెప్పవలెను. ఉదాహరణముగా ఇందలి 'విజయనగరసామ్రాజ్యము'లో ప్రధానవస్తువైన దేశాభిమానము ఆధునికదృష్టులకు పరిపోషణలో దుర్బలముగా కానవస్తూ కావ్యము విలువను తగ్గించదగిఉన్నది. అట్లే 'మల్లెమొగ్గల'లోని ఖండకావ్యాలు కూడా అభివృద్ధి పొందుకున్న ఆధునిక భావగీతల ప్రక్క తక్కువ కోలతలో నిలువగలవు. కాబట్టి ఇందలి కాలసంఖ్యలు సరియైన విమర్శన తోడ్పాటుగా ఉన్నవి. ఈ విమర్శలు వాటివాటి సందర్భాలలో వ్రాయబోవుచున్నాము.

మొట్టమొదటి 'శ్రీ సత్యనారాయణ మాహాత్మ్యము.' కావ్యరచనలో ఇదే గ్రంథకర్త ప్రథమ ప్రయత్నము. ఛందోభాషాదికదోషములు కూడ ఈవిషయమునే తెలియజేయగలవు. వీటిని నిలిపిఉంచడము ఒక పక్షము నుండి వాంఛనీయమే అగును. మార్చివేయుదలనువారు పాఠభేదాలను ఈయవలసి ఉంటుంది. 'శ్రీ సత్యనారాయణ మహాత్మ్యము'లో వివిధకథలకు ఐక్యత సంఘటించబడలేదు. ఇవిచెప్పుకొనుటకు పొందిన పద్ధతికూడ అసాధారణ నైపుణ్యమును ప్రదర్శిస్తూ ఉండలేదు. ఇందుపద బహుళ్యముచేత పద్యములూ, పద్యబాహుళ్యముచేత కవిత్వమూ పలుచబడినట్లు చెప్పవలెను. కాని ప్రథమప్రయత్నముగా ఈ నిర్వహణ తృప్తికరముగానే ఉన్నది.

పిమ్మట 'విజయనగర సామ్రాజ్యము' ఇది గీతాదిమాలికలలో వ్రాయబడినది. ఇందలి దేశాభిమానము ఎట్లు కానవస్తున్నదో చెప్పబడినది. దీనిలోని ఉద్రేకము కేంద్రమునుండి చెదరిపోతూఉన్నా పాఠకుడిందలి ప్రధానవస్తువును ఏమరిపోలేదు. ముఖ్యముగా,

"బాలకుల్ నిదురింప నుయ్యాలలూచు
భామలెందరు తప్తలై పరువులిడిరొ"

అనేగీతభాగము,

"ఉత్కళాధీశు నిర్జింప నుద్యమించు
నెన్నులక్షల బట్టులైనట్టి వీగ్రహములొ"

వంటి పద్యపాదములు కలిగి హృదయమును, శోక గలిగి ఉన్నది. ఈ తేజము అంతటా నిలువక పోవడము వల్లనే దీనికి ఆత్యుత్కృష్టత లేదు. పైగా ఇది ఉండినంత దీర్ఘముగా ఉండనక్కరలేదని మా అభిప్రాయము.

తర్వాతి 'సంధ్యోపాసన,' 'శ్రీమదాంజనేయ స్తవకళామాలిక'లను సులభముగా దాటి వేయవచ్చును. మొదటిది సంధ్యావందనపు పద్యానువాదము. రెండవదానిలో స్తుతి, నీతి జ్ఞానము ధ్యానము అనే ఉపశీర్షికలతో పూర్వకీతకముల పోకడలు ఉన్నవి.

వీటికి పిదప 'మానసగీత' మిగిలిన అన్నిటికంటె వెనుక వ్రాయబడుటచే, కాబోలును ఎక్కువధారాశుద్ధి గుంఫన కలిగి మిక్కిలి సరళముగా సాగినది. శ్రీసమర్థ రామదాసస్వామి రచించిన 'మానసబోధ' కిది ఆంధ్రీకరణము. భగవత్ స్తుతి మనః ప్రబోధము దీని ఆశయములు.

తుదను 'మల్లెమొగ్గలు' అన్నశీర్షికతో ౧౯౧౨ నుండి ౧౯౩౨ వరకు అప్పుడప్పుడు వ్రాయబడిన ఖండకావ్యములు సంపుటీకరించ బడినవి. వీటిలో కొన్నిటిలో భావకవిత్వచ్ఛాయ లున్నవి. కొన్ని, విద్యావతి, చంద్రోదయము వంటివి, చాటువుగా పేర్కొనవలసి ఉన్నది. ఇందలి కావ్యాలలో ఆంగ్లకవిత్వ ప్రోద్బలము కొంత కానవస్తున్నది. 'నాదుశోకంబు నుడువ సాంద్రంబునంగు పదములున్నవో లేవో—'అనుపాదములతో మొదలగు సోదరీ స్మృతిలో 'ఆ సుధరములు నీవ! యా హాసముల్ గాంచుచున్నయంటి' అన్నది 'Those lips are thine, thy own sweets smiles I see' అనే Cowper పాదములను జ్ఞప్తికి తేగలవు, 'పోతన' అను కావ్యము సందలి ప్రవృత్తి (Mood) ని కదలించినది Wordsworth మిల్టనుపై వ్రాసినపద్యమని చెప్పవచ్చును. అయితే ఇట్టి స్వీకారములను గర్హించుట మా ఉద్దేశముకాదు. ఇందలి పోకడలను చూపించడానికే ఇది ఉద్ఘాటించబడినది. ఇక ఇందలి ఇతర వస్తువులుగా ప్రకృతి ఆరాధన (ప్రకృతి దర్శనము, సముద్రతీర సంధ్య), కవితా విషయములు (కవితాకన్యక, కవి), పౌరాణికాంశములు (శంకరుని విరహము, రుక్మిణీకల్యాణపత్రము), ముఖ్యమైనవి. వీటి పరిపోషణలో ఆధునిక ప్రా

మాణ్యములకు నైపుణ్యము తక్కువగా కానవస్తుంది. అప్పటికే ప్రథమ భావకవులు వెలువడినా భావగీతము ప్రత్యేక స్వరూపముగా వాఙ్మయములో నిష్ఠితము కాలేదు. దాని పరిహద్దులు స్ఫుటముగా గీయబడలేదు. కావున అప్పుడు అనేక భావగీతములు అపరిపక్వములుగా ఉండినవి. 'మల్లెమొగ్గలు'లో గీతములు చాల వరకు ఈ విధముగా ఉన్నవి.

'మల్లెమొగ్గల'తో పుష్పాంజలి కావ్యములు పూర్తి అయినవి. వీటిలో ఆధునిక కవిత్వమున్నా గ్రంథకర్తగారి అభిమానము పీఠికలో సూచింపబడినట్లూ రచనలో కానవస్తున్నట్లూ పూర్వపద్ధతులకే చెందిఉన్నది. కాని ఇప్పుడు వికసనపొందుకున్న ఆధునికత్వము కవిత్వవిమర్శకులకు పరిశీలనీయము. పుష్పాంజలి గ్రంథకర్తగారే ఆంధ్రవాఙ్మయ చరిత్ర సంగ్రహము (వావిళ్లవారు ప్రకటించినది) రచించిన 'కవిత్వవేది' అని తెలుస్తున్నది. పుష్పాంజలి, వాఙ్మయచరిత్రలను పోల్చిచూడగా వీరు కవిత్వరచనకంటె సారస్వతవిమర్శకు దొరకొంటే ఎక్కువరాణిస్తుందని పొడగట్టగలదు. ఇప్పుడు విమర్శన ఎక్కువ ఆవశ్యకముగా ఉన్నదన్న విషయము కూడా మరచి పోకూడనిది.

శ్రీ. శ్రీ.

UNCLE SHAM

గ్రంథకర్త:— కన్హయాలాల్ గౌబాగారు. ౨౧౫ పేజీలు. తెలుపుకాగితములు. రాయల్ సైజు. కాగితపు బైండు. వెల ౪ రూ. ౧౯౨౯ సం.

ఈ గ్రంథము మేయోకన్య వ్రాసిన 'భారతమాత' అను పుస్తకమున కొకవిధమైన జవాబు. ఇందులో అమెరికా దేశముయొక్క రాజకీయ, సాంఘిక, నైతిక, మత, ఆర్థికాదివిషయములస్థితి పూర్తిగా వర్ణింపబడియున్నది. ఈగ్రంథోత్పత్తికి 'భారతమాత' మేయో Mother India యే కదా కారణము. అట్టియెడ ఈ గ్రంథమును సంపూర్ణముగా బోధచేసికొనవలెనన్న 'భారతమాత'యందలి విషయములను తొలుత కొంచె మెరుగుట అవసరము.

భారతమాత

ఈ గ్రంథముయొక్క యుద్దేశము ముఖ్యముగా రాజకీయము. భారతీయులు స్వపరిపాలనకనర్హులని అమెరికనులకును యూరోపియనులకును చాటించి భారతీయుల స్వాతంత్ర్యోద్యమమును వారలామోదించకుండునట్లుగను, సానుభూతి చూపకుండునట్లుగను చేయవలెనని ఈ గ్రంథముయొక్క ఆశయము. అంతేగాక భారతీయులలో హిందూమహమ్మదీయ వైషమ్యమును, బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతరుల ద్వేషమును హెచ్చుచేయవలెననికూడ ఈ గ్రంథముయొక్క సంకల్పమే. కావున మేయోకన్య మనదేశముయొక్క రాజకీయ, మత, సాంఘిక, ఆర్థికాదిస్థితులను హేయముగను, అతిశయోక్తిగను వర్ణించినది. ఇందలి చిత్రణకు విశేష ఆధారములుగాని, ప్రమాణములుగాని లేవు. తనకు నిజమని తోచిన ప్రతివిషయమును ఈ గ్రంథమందు చేర్చినది. ఇంగ్లాండు పరిపాలించినచే భారతదేశము సుస్థితిలో నుండుననియూ, స్వపరిపాలన నొసగినచో నరకమై నాశనమైపోవుననియు నిందనేకమార్లు నొక్కిచెప్పినది. ఈ గ్రంథము కేవలము పక్షపాతబుద్ధితోను జుగుప్సతోను వ్రాయబడినది. భారతదేశమందలి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వము నిందు మితిమీరి స్తుతించినది. మనదేశమందుగల లోపములు సంస్కరణబుద్ధితో చిత్రింపక హేళనచేయుటకును, అవమానపరచుటకును, మనము స్వపరిపాలనకు అనర్హులమని విదేశీయులకు చెప్పుటకు వ్రాసినది. మనకు తెలియని లోపము లిందేమియూ చేర్కొన లేదు. బద్ధకంకణులమై అహోరాత్రములు సంస్కరించుటకై మనము పాటుపడుచున్నవే గాని క్రొత్తవిగావు. ఇంగ్లాండే భారతదేశము నుద్ధరించగలదను విషయముపై శాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయ మేమన: బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమున కూటికి గుడ్డకు లేక నిరుపేదరై నిరాహారిగను, దారిద్ర్యముగను, దుర్బలమైపోవుచున్న భారతదేశము, ఇంకను యిట్లే బ్రిటిష్ పరిపాలనము లోనే యున్నచో మరికొన్ని తరములలో ఒక్కపిట్టయైన లేకుండ నాశనమైపోవును అని. ఇట్టి పరిస్థితులలో

బ్రిటిష్‌ప్రభుత్వమును పొగడుచు వ్రాసిన ఈ గ్రంథము భారతీయులకుపయోగములేదు, ఆదరణీయముకాదు. ఇట్టి గ్రంథమునకు సరియైన జవాబు వ్రాయుటకిద్దరు ముగ్గురు ప్రయత్నించినారు. కాని కన్హయలాల్ గాబాగారే అందుకు సమర్థుల మనిపించుకొన్నారు. ఒక దేశముయొక్క మంచి చెడ్డలు పరీక్షించుటకు ముందు మనదేశ మేస్థితి లోనున్నదో చూచుకొనవలయును. అట్లుగాక ఒకరి లోపములను పేర్కొనుటవల్ల మనకు గౌరవము గల్గునా? మనవలెనే వారుకూడ మనలోపములను బైటపెట్టరా? మేయోకన్య భారతదేశమందలి సుగుణములుమాని దుర్గుణములనుమాత్రమే యెంచి అనేకవిధములుగా తూలనాడి హేళనచేసినది. కావున కన్హయలాల్ గాబాగారు అమెరికా దుస్స్థితిని సమగ్రముగా సప్రమాణముగా చిత్రించి మేయోకన్యకు సరియైన జవాబుచెప్పినారు. నష్టమైపోనున్న భారతదేశ గౌరవమును నిలబెట్టినారు.

బూటకపు మామ

(Uncle Shamp)

అమెరికా దేశముయొక్క రాజకీయ, మత, నైతిక, సాంఘిక స్థితులు కడు హేయముగనున్నవి. గవర్నర్లు ప్రభుత్వధనమును దుర్వ్యయముచేసి చేసి జైళ్లలో కూర్చుండుట, రంగుజాతియను నీగ్రోలపై వైమనస్యము, అతిదారుణ శిక్షలు, ధనమే దేవుడనుకొనుచుండుట, మతముకూడ ధనార్జన కొక మార్గమగుట, ప్రజల లాలసత్వము అమెరికా స్త్రీలకు నీగ్రోలపై గల మోహము, విశేష కామేచ్ఛయుండేగాని వివాహము నందిష్టములేకుండుట, శిశుహత్యాప్రవృత్తి యందయిష్టము, మితిలేని వివాహవిమోచనలు, బాలబాలికల కామోద్రేకము, నూటికి తొంబది యైదుమందికి సుఖవ్యాధులు మొదలగున వందు వివరింపబడినవి. అమెరికనుల అధోగతికి ముఖ్యకారణము వారికి తగినంత ఆత్మజ్ఞానము లేకుండుట. ఆత్మజ్ఞానము పుష్కలముగానున్న భారతీయుల దశయెట్లున్నదన, లెక్కలేని జాతిమతభేదములు, మూఢభక్తి, మూఢాచారములు, బాల్యవివాహములు, బాల్యవైధవ్యము నిర్బంధవైధవ్యము, స్త్రీవిద్యలేమి, రక్తమాంసములను పీల్చిపిప్పిచేయు విద్యావిధానము, రాజకీయ ఆర్థిక పారతంత్ర్యము మొదలగునవి. వీటికి మూలకారణము ప్రపంచజ్ఞానము, ప్రాపంచిక జ్ఞానమును లేకుండుట. ఇట్లు అమెరికనులు భారతీయులుగూడ దుస్థితిలోనే యున్నారు. అమెరికనులు ఆత్మజ్ఞానమును, భారతీయులు ప్రపంచకజ్ఞానము, ప్రాపంచికజ్ఞానమును అభివృద్ధిచేసికొనవలసియున్నది.

భంగమునానున్న భారతమాతయొక్క గౌరవమును నిలువబెట్టిన కన్హయలాల్ గాబాగారికి మనఃపూర్వక వందనములు.

వలయువారు;— The Times Publishing Company, Lahore (India) అని వ్రాయవలయును.

కే. కా.

స్త్రీ వివాహవయోనియమనము

డిమ్మీసైజు, రెండుభాగములు, పుటలు 38+28 వెల తెలియదు.

గ్రంథకర్త: వజ్ఝల చినసీతారామశాస్త్రి గారు, విజయనగరము.

విజయనగరము మహారాజాకళాశాలా మాసపత్రిక నుండి పునర్ముద్రితము.

ఋత్వనంతర వివాహము శాస్త్రసమ్మతమగునా కాదాయను విషయ మిదివఱకే మహాసమర్థులచేత విచారింపబడి నిర్ణయింపఁబడియున్నదనియు, అందు.

౧. రజస్వలకే వివాహముచేయుట యుత్తమము

౨. ఆసన్నార్తవకు వివాహముచేయుట యుత్తమము

౩. పదేండ్ల యీడుదాటకుండ స్త్రీకి వివాహముచేయుట యుత్తమము. అను మూడు పక్షములుగలవనియు, తాము రజస్వలకే వివాహముచేయుట యుత్తమ మను సిద్ధాంతమునే అంగీకరించుచున్నామనియు "శ్రుతిస్మృతివిరుద్ధములగు స్మృతులప్రమాణములు కానేరవు"

అను సిద్ధాంతము ననుసరించియే తామీ గ్రంథమును వ్రాసితి మనియు గ్రంథకర్తగారు వ్రాయుచున్నారు.

శ్రీశాస్త్రిగారు దచ్చటచ్చట వ్రాసిన నిర్ణయ వాక్యములవలన ౧. ఋతువంతరము ౩ సం॥ లోపల బాలికలకు పెండ్లి చేయవలయుననియు ౨. ధర్మశాస్త్రములం దచ్చటచ్చట రజస్వలావివాహమును నిందించిన వచనములు ప్రత్యక్షఋతుమతీనిందావాక్యములు కావనియు ౧౦ సంవత్సరములు దాటిన తరువాత రజస్వలయని పరిభాషగా చెప్పిన (అనగా ౧౧ వ సం॥ వయసుగల పిల్లకాబోలు) బాలికయొక్క వివాహమును నిందించు వాక్యములు మాత్రమే అనియు ౩. గృహ్యసూత్రములకంటె మన్వాదిస్మృతులు ప్రమాణము లయినప్పటికీనీ గృహ్యసూత్రార్థమునే ఆమహర్షి తనధర్మశాస్త్రమునందు స్మరించుచున్నప్పుడు గృహ్యసూత్రము ప్రామాణికమా ధర్మశాస్త్రము ప్రామాణికమా యను చర్చ అసంగతమనియు స్ఫురించుచున్నది.

గ్రంథకర్తగారి సిద్ధాంతము శాస్త్రసమ్మతమా? లేక వారు చూపిన సిద్ధాంతమును ఖండించెడి ప్రమాణాంతరవచనముల నుదహరించి తత్సమన్వయమును శాస్త్రీయరీతిగా జూపగలిగిరా లేదా యను విషయము మాకు విమర్శవిషయముకాదు. శాస్త్రిగారు తాము నిర్ణయించిన విషయములకు ప్రమాణవాక్యముల నెంతవఱకు చూపగలిగిరి. వారు చూపిన ప్రమాణవాక్యములకు వారు వ్రాసిన భావమేనా లేక వేరు తాత్పర్యముగలదా యను విషయము మాత్రమే మా కిచట విమర్శనీయము. ఆదృష్టితో చూడగా శ్రీశాస్త్రిగారు తామువ్రాసిన వివరణమును బలపఱచు ధర్మశాస్త్రవచనములను సరియగు వానిని చక్కగా గనంబఱచలేదనియు, అట్టి ప్రమాణవచనముల నింకయు చూపింపవలసియే యున్నారనియు తోచుచున్నది.

మచ్చునకు కొన్నిటిని చూపించుచున్నాడను: ఋతువంతరము ౩ సం. వివాహము చేయవలసిన దను విషయమునకు ....

"త్రీణివర్షాణ్యృతుమతీ" త్యాది మనుబోధాయనాది స్మృతివాక్యములను పదేపదే యీ గ్రంథమునందు ప్రమాణముగా శాస్త్రిగారు చూపుచువచ్చియున్నారు. కాని ఆవచనములు కన్యాదానాధికారులగు పిత్రాదులు సకాలమున దనకు పెండ్లి చేయనియెడల కన్యక స్వయంవరము నెప్పుడు చేసికొనవచ్చు ననువిషయమును తెలుపుచున్నవిగాని శాస్త్రిగారు దుదహరించిన సిద్ధాంతమును బలపఱచుటలేదు.

౨. ౧౩ వ పేరాయందు "వైవాహికో విధిః స్త్రీణాం సంస్కారో వైదికః స్మృతః, పతిసేవా గురౌవాసః గృహార్థోఽగ్నిపరిక్రియా" అను మనువచనమును వివరించి వ్రాయుచు "మఱియుభర్తకు నుత్తమమగు రతిసౌఖ్యము నిచ్చుచు సంతానసంపదను కలుగజేయవలయును. ఇట్టి వైవాహికఫలములనెల్ల భర్తకుకలుగజేయదగిన వయసు స్త్రీకివచ్చినప్పుడే యామె పరిగ్రహార్హ యగును" అని వ్రాయించినారు. ఇది శ్లోకార్థముగా మాకు తోచుటలేదు. ఇట్టి స్వతంత్రవివరణములు శ్లోకార్థమునకు సంబంధించనివి అనేకము లీవ్యాసమునగలవు. ప్రమాణవచనముల నుదహరింపని వివరణములకు విలువలేదని తలంచుచున్నాము.

౩. అట్లే "త్రింశద్వర్షో వహేత్కన్యాం హృద్యాం ద్వాదశవార్షికీం" అను మనువాక్యమునకు రజోదర్శనానంతర వివాహవిధాయక వచనముగా దెలుచు ప్రమాణముగా చూపుచువచ్చినారు. ౧౨వ యేట సమర్తాడుట సామాన్యముగా నుండవచ్చునుగాని ౧౨వయేడు అనగానే సమర్తాడిన తర్వాతి బాలికయని విధిగా గ్రహించుట మాత్ర మెట్లు యుక్తమో తోచుటలేదు. కుల్లూకాది మనువ్యాఖ్యాత లట్టి యభిప్రాయమును సూచించియున్నయెడల వ్యాసమునందు సూచించుట యుక్తమైయుండెను. కాని వారేలనో చూపియుండలేదు.

౪. ఇట్లే నగ్నికాశబ్దార్థమును నిర్ణయించుచు, ౧. సిగ్గెట్టిదో తెలియని బాలిక. ౨. సం. యీడుగల బాలిక ౩. కుచములురాని బాలిక. ౪. సమర్తాడనిపిల్ల ౫. సమర్తయీడులోనున్న పిల్ల." అని స్మృతి,వ్యాఖ్యా

నకోశములందు గలదని యంగీకరించుచు "ఋతుమతిగాని బాలిక" అను విషయమును స్మృత్యాదులందు గలదని నిరూపింపకయే "నగ్నిక" యనగా ఋతుమతియని వ్రాయుట మాత్రము యుక్తముగా లేదు. నగ్నికయనగా సమర్తాడిన పిల్ల యనుటకుగాను,

'త్రింశద్వర్ష షోడశాబ్దాం భార్యాం విందేత నగ్నికామ్.'

అను మహాభారత శ్లోకార్థము నుదహరించిరి. కాని ఆశ్లోకము వారి సిద్ధాంతమును బలపఱుపజాలదు. నగ్నిక యనగా సమర్తాడనిపిల్ల ౧౬ సం. వయసుగలదానిని ౩౦ సం. యీడుగలవాడు పెండ్లియాడవచ్చును అను అర్థము అగును కాని నగ్నికయనగా ఋతుమతియయిన స్త్రీయని మాత్రము పై శ్లోకార్థము నిరూపింప జాలదు. 'నగ్నిక' యనగా ఋతుమతియయిన పిల్లయని ప్రమాణాంతరము లున్నప్పుడే పై శ్లోకార్థము శాస్త్రిగారు చెప్పిన సిద్ధాంతమునకు ప్రోద్బలక మగునని తోచెడిని. పై శ్లోకార్థము మహాభారతమునం దెచ్చటిదో శాస్త్రిగారు చెప్పియున్న యెడల చక్కగా నుండియుండును. నిర్ణయసింధుకారుఁడీ శ్లోకార్థము నుదహరించి ఏ విషయమునైనా నిరూపించి యున్న యెడల ఆ విషయమునై నను శ్రీ శాస్త్రిగారచట విచారించియున్న యెడల పాఠకులకు విషయము చక్కగా బోధపడియుండును. 'దశాబ్దాంతు' అని పాఠాంతర మున్నటుల శాస్త్రిగా రంగీకరించుచు కారణము చెప్పకయే 'సాహసము' అని త్రోసివేయుట వారివాదమునకు బలకరము కాజాలదు.

౨౬౧ వ పేరాయందు "యాకన్యా పితృవేశ్మస్థా యదిపుష్పవతీ భవేత్। అసంస్కృతా పరిత్యాజ్యా నపశ్యేత్తాంకదాచన" ఇత్యాది శ్లోకముల తాత్పర్యము వ్రాయుచు "వివాహమునకు పూర్వము రజోవతియగు నప్పుడు వరుడెవ్వడును పెండ్లియాడఁడుగదా. ఎవఁడు పరిత్యజించుట, ఇంటనున్నచో వరుఁడు దోషియగు టేమిటి?" అనిసంశయమును చూపించి, తన్నివారణార్థము దొంగతనముగ రజస్వలయయి యింటనుమ్ట్లుకలుఘుచు తల్లి తండ్రులు పెండ్లిచేయదలచగా అందులకంగీకరింపక వెంండి షేపియున్న బాలికవిషయమయి పైశ్లోకములు ప్రవర్తించునని వచించిరి. కాని వా రావిషయమును బలపఱుచు ప్రమాణాంతరములను గనంబఱచలేదు. పితౌదు లట్టిదానిని పరిత్యజించవలయునని అచటి పదములవలన సరళముగా అన్వయము అగుచున్నది.

౬. ౨౬౨ వ పేరాలో ఋత్వనంతర వివాహమునకు ప్రాయశ్చిత్తముగా చెప్పఁబడిన "కన్యామృతుమతీం శుద్ధాం కృత్వా" మున్నగు శ్లోకములుకూడ పెండ్లికంగీకరింపని బాలికను గూర్చియే యని ఉపపత్తులను చూపకయే శాస్త్రిగారు స్వాభిప్రాయమును ప్రకటించుటవారి వాదమునకు బలకరము కాదని తలచుచున్నాము. ౨౬౨ వ పేరాలోని ఆశ్వలాయనవచనము ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకముగ పితాదులు ఋతుమతిఅయిన పిల్లకు పెండ్లి చేయవలయునని విధించుచుండగా ౨౬౧ వ పేరాలోని మార్కండేయవచనము 'పరిత్యాజ్యా' అని ఋతిమతి అయిన అవివాహితయగు బాలిక పితాదులచేత పరిత్యజింపఁదగినదియని విధించుట విరుద్ధమగును గదా యని కొందఱు శంకించుట కవకాశమున్నదిగాని అందులకు సమాధానము యేమనగా 'పరిత్యాజ్యా' అని చెప్పినచోట "ఏతాంపరిణయన్విప్రః" అని విప్రశబ్దముండుటచేత అది బ్రాహ్మణ పరమనియు, ౨౬౨ వ పేరాలోని 'శుద్ధాం కృత్వా' అను శ్లోకమునందు "తాముద్వహేత్ వరశ్చాపి" అని సామాన్యముగా చెప్పబడియుండుటచేత ప్రాయశ్చిత్తపూర్వక పరిగ్రహణము బ్రాహ్మణేతరపర మనియు ప్రతిపక్షులుచేసెడి వ్యవస్థకు శాస్త్రిగారు సమాధానము నెచ్చటను చెప్పియుండలేదు.

ఆపస్తంబాశ్వలాయనాది గృహ్యసూత్రకారులు ఋత్వనంతర వివాహమునే విధించినారనియు, వారు చెప్పిన ధర్మశాస్త్రములు కూడతదనుకూలముగనే యున్నవనియు ౨౬౪ వ పేరాయందు శాస్త్రిగారు వ్రాసినారుగాని ఆపస్తంబాశ్వలాయనాదుల స్మృతివాక్యములను నుదహరింపక "ప్రాప్తేతు ద్వాదశేవర్షే రజః స్త్రీణాం ప్రవర్తతే" యను అర్థశ్లోకమును మాత్రము ఆపస్తంబ స్మృతిలోనిదని ఉదహరించిరి. "స్త్రీలకు ౧౨ వ యేట రజోదర్శనమగును' అని ఆయర్థశ్లోకముయొక్క తాత్పర్యము.

అట్టి బాలికకు పెండ్లిచేయవలయుననియో, లేక అంత కంటె పెద్దపిల్లకు పెండ్లిచేయమనియో ఆపస్మృతియందు గల పూర్వోత్తర సందర్భముల నుదహరింపకయే ఆపస్తంబధర్మశాస్త్రముకూడా ఋత్వనంతర వివాహమునే విధించుచున్నదని శాస్త్రిగారు వ్రాయుట వారివాదమునకు బలకరము కాదని తలంచుచున్నాము.

స్త్రీ వివాహ వయోనిర్ణయమును గూర్చి శాస్త్రసిద్ధాంతమును వ్రాయుటకు ప్రకటించిన గ్రంథకర్తగారు కాశీబ్రాహ్మణ మహాసభనుగూర్చియు పురుషుల ప్రవర్తనమంతయు అశాస్త్రీయముగ నున్నదనియు వ్రాయుట సంగతము కాదని తలంచుచున్నాము. అట్లే శిష్టాచారమును గురించి వ్రాయుచు నీ కాలమునందు శిష్టులే లేరని ఒక్క కలము పోటుతో కొట్టుచుట వింతగానున్నది. మన్వాదిస్మృతులు ద్వాదశవర్ష వయస్కా వివాహమును ఉత్తమపక్షముగా నంగీకరించుచున్నవని పలుమారులు తమ గ్రంథమునందు వ్రాయుచు అట్టి మనుధర్మశాస్త్రవిహిత ద్వాదశవర్ష వయస్కా వివాహమును శిక్షార్హముగా నిరూపించుచున్న శారదాశాసనమునకు శాస్త్రిగారు సుముఖులగుటచూడ వారికి మన్వాది ధర్మశాస్త్రములందుగల గౌరవ మెట్టిదో మాకు బోధపడుట లేదు.

క. మా. శ.

The Psychology and Strategy of Gandhi's Non-violent Resistence.

క్రౌను సైజు; పుటలు ౧౬౭; వెల రు ౧-౦-౦

ప్రకాశకులు: యస్. గణేశన్ అండ్ కో, తిరువల్లిక్కేణి, మదరాసు. గ్రంథము వలయువారు ప్రకాశకులకు వ్రాసిన బడయగలరు.

Economics of Khaddar అను గ్రంథమును రచించిన అమెరికాదేశీయులగు శ్రీయుత. రిచర్డ్ బి. గ్రెగ్ గారే యీ గ్రంథమునకు రచయిత. గ్రెగ్ గారికి గాంధీజీయందును, ఆయన యహింసాసిద్ధాంతమునందును గల విశ్వాస మపరిమితము. కావుననే వారు ఈయున్ గ్రంథమును, మహాత్ముని షష్టిపూర్తి మహోత్సవసందర్భమున, భక్తి పూర్వకముగ నాయన కంకితమొనర్చినారు.

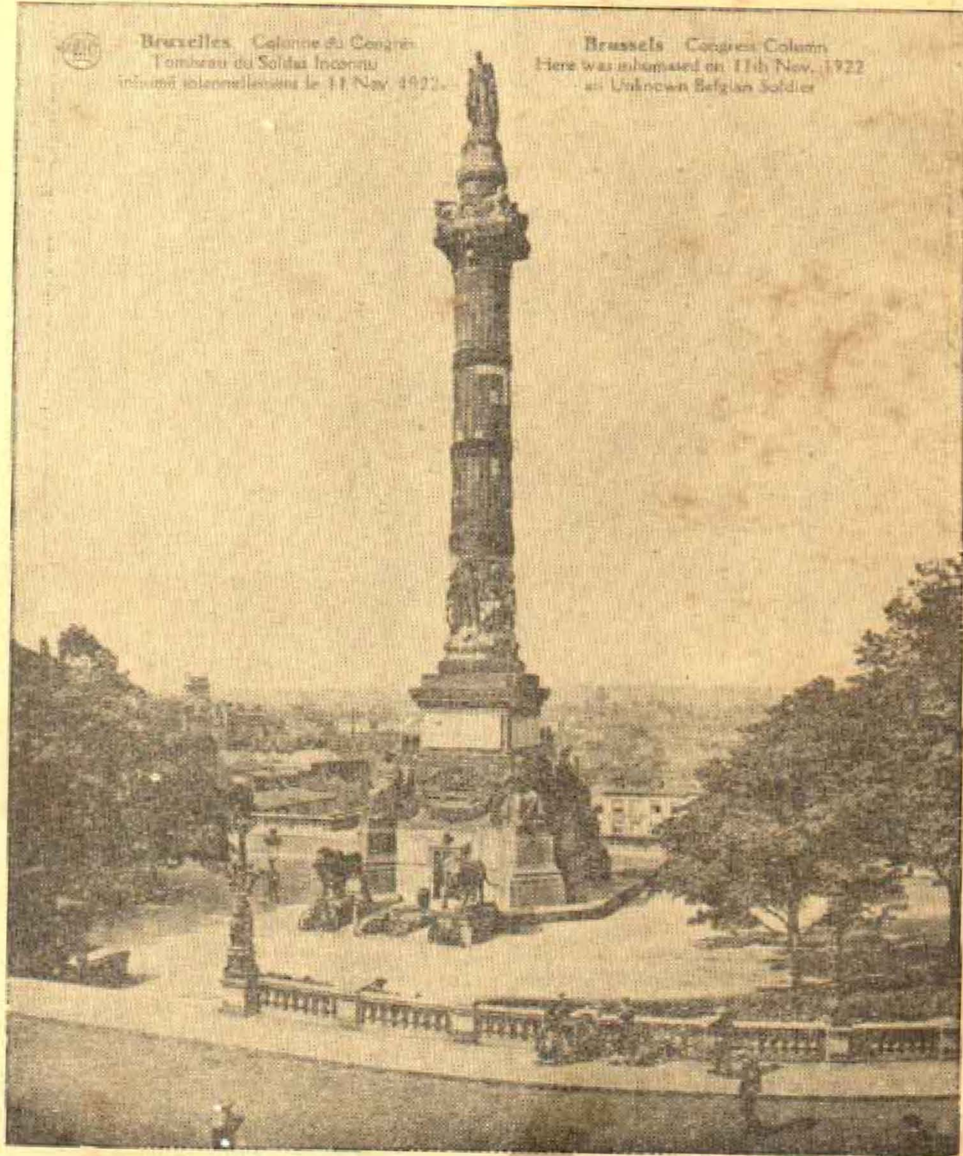
గాంధీజీ నడుపుచున్న అహింసాయుద్ధము (సత్యాగ్రహము, గాలిలో మేడకాదు; అదియు ఆచరణ సాధ్యమైనసిద్ధాంతమే యని నిరూపించుట గ్రంథకర్త యభిప్రాయము. అందుచే, అసలు సిద్ధాంతముయొక్క తత్త్వమునుగూర్చి చర్చించు భాగ మొకటి; అది యుద్ధపరికరముగా నెంతవరకు పయోగపడునని చర్చించు భాగ మొకటి;— ఈవిధముగా గ్రంథము రెండు భాగములుగ విభజింపబడినప్పటికీ, అహింస యుద్ధకార్యములకు ప్రయోజనకరమా? దానికంత దంతటి శక్తియున్నదా? యను నీయొక్క సమస్యయే గ్రంథమునందలి రెండు భాగములకును మూలసూత్రము.

సత్యాగ్రహము, యుద్ధము— ఈ రెంటికిని భేదము గలదు. తత్త్వమును బట్టి, సరికను బట్టి, ఈ రెంటికీ రెండంతరాలు. మొదటిదానికి అహింస యాధారము; ప్రేమ దాని మూలకారణము. రెండవదానికి హింస యాధారము; క్రోధము, భయము దాని మూలకారణములు. కాని ప్రయోజనములు మాత్రము రెంటికిని సమానములే: శత్రువును జయించుట; శాంతి స్థాపించుట.

ఈదృష్టిలో, ఈ రెంటికినిగల బలాబలములను చర్చించుటయే యీ గ్రంథము పని.

యుద్ధము ఎన్నివందల వేల యేండ్లనుండియో ప్రపంచము నావరించుకొని, పాతుకొని పోయియున్న సాధనము. సత్యాగ్రహము వయస్సు నలుబదియేండ్లకన్న నెక్కువలేదు. అందుచే యుద్ధమునకుగల ప్రయోజనకారిత్వము, సత్యాగ్రహమునకుగూడ కలదని యంగీకరింపబడుటకు ఇంకను కొంతకాలము పట్టుట తప్పదు. కాని కదలికలేని నిండు నమ్మకముతో, విచక్షణతో అహింసా సిద్ధాంతమును అమలుపరిచినచో దానిని నిరూపించవచ్చునని గ్రంథకర్త వాదము. మరియు, యుద్ధమున జయ మెంత కష్టసాధ్యము? కాబట్టియే,

"ధైర్యము, కార్యదీక్ష, శ్రమను బాధను ఓర్చుకొనగల సామర్థ్యము, స్వార్థత్యాగము, ఆత్మనియమనము, శౌర్యము, ఆచరణపరత్వము." ఇవియన్నియు యుద్ధమునకెంత యవసరమో సత్యాగ్రహమునకుగూడనంతయవసరమే.



౧౧. కాంగ్రెసు కాలమ్ (స్మారకచిహ్న స్తంభము)

దీనిక్రింద గుర్తింపరాని బెల్జియనుసైనికుడు ౧౯౨౨ సం. నవంబరు ౧౧వ తేదినాడు సమాధిచేయబడెను.

Bruxelles Statue des Comtes d'Egmont et de Hornes
Brussels Counts of Egmont and Hornes Statue

౧౨. స్వాతంత్ర్యమునకై పోరాడి ఇచట శిరచ్ఛేదమునుగన్న యిద్దరు ప్రభువుల శిలావిగ్రహములు
బ్రస్సెల్స్, బెల్జియము.



౧౩. పోర్టు సెడు
వ్యాసకర్త్రి తీసిన ఛాయాచిత్రము.

యుద్ధమునకు భయక్రోధములు మూలకారణము లగుటచే పిరికితనమునకుగూడ నందు స్థానము కలదు. కాని సత్యాగ్రహమున కట్లుకాదు.

"భయము కారణముగ హింస నుపయోగింపకుండుట యనునది హింస నుపయోగించుటకన్న అధమ పద్ధతి. భయముచే, పోరాటమునకు దూరముగ నుండువాడు, వాస్తవమునకు, మనస్సులో శత్రువును ద్వేషించుచునే యుండును. అదను దొరికిన ప్రతిపక్షిని ధ్వంస మొనర్పవలయునని కోరుచునే యుండును. ఇట్టిచో, తన ద్వేషశక్తి నతడుపయోగించుట లేదు; కాబట్టి అది కేవలము అణగి మాత్రమేయున్నదని యర్థము. కాని పోరాడుటకు ధైర్యముండియు ఊరకుండువాడే నిజమగు సత్యాగ్రహి. ఎందుకనగా, పిరికివానికి తాను క్షమింపజాలడను భయముండును. క్షమింప లేకపోయిన అహింసా యుద్ధములో పూర్తియైన జయమున కవకాశము లేదు." (పు. ౬౯.)

ఇట్లు బలవంతులే, నిండునమ్మకముతో సత్యాగ్రహము నవలంబించునప్పుడు యుద్ధములో సైనికు డెంత శక్తివంతుడుగనుండునో సత్యాగ్రహికూడ అంతటి శక్తివంతుడగును. ఇంతేకాదు, ఇట్టిచో, జయమునకుగూడ అహింసావలంబికే యెక్కువ యవకాశముగలదు. కారణము: హింసకు కోప మాధారము. దహించివేయుటయే కోపము చేయుపని. అహింసకు ప్రేమమాధారము; పోషించుటయే ప్రేమ యొనరించుపని.

"మరియు ఒండొంటిపై ప్రతిఫలించు ప్రభావములుగల యీ వ్యవహారములలో అహింసాబద్ధుడగువాడు ఇద్దరిలోను (రెండవవాడు హింసాపరుడు) బలవత్తరుడుగనుండుట సహజము. అతని ప్రశాంతియే యతని బలమును ప్రతిపక్షిబలమునకు రెండింతలు గావించును. కోపము మొదటమొదట శరీరమునకు, మనస్సునకు గొంత శక్తి నొసంగుననుట నిశ్చయమే. కాని యది దేహబలమును ధైర్యబలమును అతిక్రమముగ మ్రింగివైచును. చిరకాల ముండనిచ్చినచో తానావరించిన వ్యక్తిని పూర్తిగ నీరసింప జేసివైచును." (పు. ౮౮-౮౯)

ఇంతేకాదు. అహింసకు చూపరుల సానుభూతిని లాగికొను శక్తికూడ కలదు; తద్ద్వారా శత్రువుగుండె నిబ్బరమును క్షీణింపజేయగల శక్తికూడ కలదు.

ఐన, నిది కేవలము ఆదర్శవాదము కాదా? పైన చెప్పిన అహింస, ప్రశాంతి సాధ్యములా? అని ప్రశ్నించిన, సాధ్యములేయని గ్రంథకర్త సమాధానము. ఇంతవరకు దీనిని నిరూపింపగల సాక్ష్యములు చాలినన్ని లభింపకపోయినచో, అందుకు కారణము సిద్ధాంతములోగల లోపముగాదు. ఆరంభదశయగుటయే ఆకారణము; సరియైన కట్టుబాటు, విచక్షణ, నాయకత్వము లేక పోవుటయే అహింసయపజయమునకు హేతువు.

వ్యక్తుల విషయమున నిది సులభసాధ్యమే కావచ్చును. కాని, సంఘములకు సంఘములకు, దేశములకు దేశములకు సంబంధించిన పోరాటములలో నెట్లు?—కష్టమే కావచ్చును. కాని, యుద్ధతత్త్వమును బాగుగ దెలిసినవారుకూడ "ఉత్తమమగు శాంతియే యుద్ధముయొక్క న్యాయమైన ఆశయము" అని యంగీకరించుచున్నప్పుడు, అట్టి ఉత్తమశాంతికి సాధనముగ నుండదగినది శాంతిపద్ధతియే యైనప్పుడు,—పవిత్రమగు శాంతికి అట్టి పవిత్రమే యగు శాంతికాక మరియొకటి యాధారముగ నెట్లుండగలదు?—కష్టసాధ్యమే యగుగాక, కాలము కొంత యెక్కువగ నాక్రమించిన నాక్రమించుగాక, అహింసా మార్గమును మనమేల యవలంబింపరాదని గ్రెగ్ గారి గ్రంథము ప్రశ్నించుచున్నది.

లోకకల్యాణమునకై వ్యక్తులు, సంఘములు, దేశములు, తమ్ముదా మడుగుకొని సమాధానము చెప్పుకొనవలసిన ప్రశ్న యిదియే. పాశ్చాత్యదేశముల సైనిక నాగరికతకు (Military Civilisation) ఇదియొక సవాలు. గాంధిమహాత్ముని సత్యాగ్రహమునకు, అహింసాబద్ధమగు నిరోధమునకు, అర్థమిదియే.

శ్రీయుత గ్రెగ్ గారు ఈ నూతనవిషయమును చక్కగ క్రోడీకరించి తమ గ్రంథము నమూల్యముగ నొనర్చుటకు చేసిన ప్రయత్నములు ప్రశంసనీయములు. సత్యాగ్రహసంరంభముతో మారుమ్రోగుచున్న యీకో

జాలలో భారతీయులు అహింసా తత్త్వమును పూర్తిగ నెరింగియుండు టవసరము. ఈసందర్భమున, అహింసను ఒకరాజకీయ తంత్రముగ (policy) మాత్రమే యంగీకరించు వారికిని, ఆదర్శముగ (Ideal) స్వీకరించు వారికినిగూడ ఈగ్రంథము మిక్కిలి ప్రయోజనకారిగ నుండగలదు.

[ప్ర. రం.]

ఉషాపరిణయము

ఇదియొక యేడంకముల(సంస్కృత) నాటకము. లిపి తెలుగు. గ్రంథకర్త: శ్రీ గుండు రామస్వామిశాస్త్రిగారు.

డిమ్మిసైజు, ౧౨౮ పుటలు. వెల తెలియదు. విలాసము తెలియదు.

నాటకనామమును బట్టియే యిందలియితివృత్తము కల్పితము కాక యైతిహాసికమని తేట తెల్లమగుచున్నది. నాటకశైలి అంతగా సరళముగాక గ్రంథకర్త పాండిత్యప్రకర్షను విశదపరచుచున్నది. కాని యచ్చటచ్చట భావౌన్నత్యమును, నీతి ప్రకాశనమును పాత్రపోషణను లేకపోలేదు. ప్రథమాంకమునందలి బాణాసురమంత్రాలోచనయూ, భగవంతుడగు శ్రీకృష్ణుని దనశత్రువుగా చారులవలన నెరింగి "బలవచ్ఛత్రువిమర్దే తూష్ణీంభావో౽నర్థాయైవ" అని తన్నివారణోపాయమునకై యమాత్య బిలువ బంచుటయూ ప్రశంసనీయములు. ఇంతియగాక మూడవయంకమునందలి, "శ్రీకృష్ణో నిరపరాధినం సహ స్త్రీతిమత్వా కంసాదివన్మాంతుమంతమేవ బాణంహనిష్యతీతి తస్మిన్నపరాధముత్పాదయితు ముపాయమకరోత్" అనుమీరిసేనుని మాటలవలన శ్రీకృష్ణునియొక్క ధర్మ పరాయణతయు, శౌర్యమును విశదములగుచున్నవి. ఈలాటి కావ్యగుణములున్నను, ఈ నాటకమందు, "ఓజస్సమాసభూయస్త్వమేతద్గద్యస్య జీవితమ్" మ్మను నాచార్యదండి వచనమువలన విశేషముగ గద్య కావ్యమందుండదగిన సమాసబాహుళ్యముండుట గరమాలోచనీయము. మరియు కేవల నిఘంటు గోచరములును, అప్రసిద్ధములునునగు, 'మంతు', 'మంతు' మొదలగుగాగల పదముల బ్రయోగించియూ, ప్రాకృతశ్లోకము లుపయోగింపదగిన పాత్రలకు సంస్కృతశ్లోకముల నుపయోగించియూ, కొన్నిచోట్ల పద్యబాహుళ్యము నంగీకరించియూ నీకవిసారస్వతమున కొక క్రొత్తమార్పు సంపాదించుచున్నాడు. 'నిరంకుశా: కవయః' అని తననిరంకుశత్వమువలన నీలాటి మార్పులచేర్పు రచే వనుకొందమన్నదది సమంజసముగా నేరదు. ఏలన, పైనుదహరించిన యార్యోక్తి కవి తనమనమునందలి భావములను కొంచెమైనను శంకింపక వెలిపలుపవలయునను టయందు మాత్రము నిరంకుశత్వమును స్థాపించుచున్నది కాని లక్షణగ్రంథవిరోధముగ నాచరించుటయందు గాదు. ఏది యెట్లున్నను ఇందలి భావౌన్నత్యము కొనియాడ దగియున్నది.

తి. వెం. రం.

వేంకటాద్రీంద్ర చరితము

చారిత్రిక గంథము. గుంటూరు గోపాలకృష్ణముద్రణాలయమున ముద్రితము. 1930-వ సంవత్సరమున ప్రచురితము. గ్రంథము క్రౌనుసైజున 126 పుటలు. వెల: 0-12-0 అణాలు. దొరకుచోటు, విష్ణుభొట్లు శ్రీ రామశాస్త్రి; రేపల్లె; గుంటూరు జిల్లా.

తెలుగు రాజన్యులలో నొకరి చరిత్రముగూడ నింతవఱకు ప్రత్యేకముగ ప్రచురితమై యుండలేదు. ప్రచురింపవలెననెడు ప్రయత్నశీలత మాత్రము ఆంధ్రాభిమానులకు కొందఱియందు గానవచ్చుచున్నది. దశవర్షములకు పూర్వము శ్రీమల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు కాకతీయ ప్రతాపరుద్రుని ప్రత్యేకచరిత్ర ప్రచురింపుచున్నామని ప్రకటించిరి. దురదృష్టవశమున అది నేటికిని ఆంధ్రలోకమునకు చేకూఱలేదు. శ్రీ భావరాజు వేంకట కృష్ణారావుగారు అళియరామరాయల జీవితము ప్రచురింపనున్నారను సంగతి ఆంధ్రులు తెలిసికొని సంవత్సరము దాటినది. కృష్ణదేవరాయలను గూర్చి ఒకరిద్దఱు గ్రంథములు ప్రచురించిరి. కాని అవి విపుల పరిశోధనమూలమున జనించినవికావు. ఆంధ్రరాజన్య చరిత్రముల సృష్టి ఇట్లు నిరుత్సాహమునకు తావకముగనుండగా విద్వాన్ చిదుదాంచిక్షులును, రేపల్లెలోని ఉన్నతపాఠ

కాలలో ఆంధ్రపండితులలో నగు శ్రీ విష్ణుభొట్ల శ్రీరామశాస్త్రిగారు 'వేంకటాద్రీంద్ర చరిత్రము' అను పేర సుప్రసిద్ధులైన అమరావతి ప్రభువులు శ్రీ రాజా వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయనివారి చరిత్రము వ్రాసిరని విని మిక్కిలి సంతోషించితిని. కాని గ్రంథము చూచిన పిమ్మట నా సంతోషము చాల భాగమున నశించిపోయినది. అందుకు ముఖ్యములగు కారణముల నాలుగింటిని పేర్కొందును.

i. మొదటిది రాజావారి చరిత్రరచనకు సాయపడు విషయముల నన్నిటిని గ్రంథకర్తగారు కూలంకషముగ చూడకపోవుట. వీరు పీఠికలో నిట్లు వ్రాసిరి. "మున్ముందు కృష్ణామాహాత్మ్యాదు ప్రబంధంబులను ప్రవాదంబులను గొన్ని శాసనముల నాధారపఱచికొని యొకరీతిగఁ బొత్తమును ముగించితిని." ఇట్లు ముగించిన పిమ్మట శ్రీవారు తమ చారిత్రక గ్రంథకథానాయకుని మనుమలకు మనుమలగు శ్రీ రాజా వాసిరెడ్డి హరిహరప్రసాదు బహదరు మన్నె సుల్తానువారి కడనున్న రికార్డుకూడ చూచి గ్రంథము క్రొత్తవెలయించితిమనుచున్నారు. కాని గ్రంథమును చదివిన వారికి శాస్త్రిగారి గ్రంథరచనమున శాసనములు విమర్శించిరనుటకు తగిన దృష్టాంతములు పొడకట్టవు. వేంకటాద్రి నాయనిని గూర్చి గుంటూరు మండలములోని వినుకొండ తాలూకా యందలి అగ్నిగుండాల గ్రామవాసియగు అగ్నిగుండాల ముకుందకవి 'వేంకటాద్రి చరిత్రము' అను పద్యకావ్యమును రచించియున్నాడు. అది అముద్రితమైనను దాని ప్రతులు గుంటూరు మండలమున చిక్కుచున్నవని వింటిని. శ్రీ శాస్త్రిగారు గుంటూరుమండలమున ఉద్యోగమునకు కుదిరియున్నవారును ముకుందకవి ఏపురుషుని కీర్తిని గానముచేసెనో ఆపురుషుని చరిత్రము వ్రాసిన వారును అయ్యు అట్టి గ్రంథముయొక్క ఉనికి ఎఱుంగకుండుట గ్రంథరచనము విషయమున వారు విశేషపరిశ్రమ చేయలేదని తేటతెల్లము చేయుచున్నది. కూలంకష పరిశోధనము సల్పక ఇట్లు అసామాక్షిగా చారిత్రక గ్రంథముల రచియించుట భాషాపోషకము కానేరదు.

ii. రెండవది. "ఇదియొక కల్పితకథగాని పురాణగాథకాని కాదు. చారిత్రక విషయము కావున సాధ్యమయినంతవఱకు జరిత్రాంశములనే సంతరించి రచించితిని" అనిపీఠికలో వ్రాసికొనినను ఈ చారిత్రక గ్రంథమున శాస్త్రిగారు సందర్భశుద్ధిలేని పురాణగాథలను తెచ్చిపెట్టిరి. వేంకటాద్రి చేబ్రోలు దేవాలయ నిర్మాణవిషయ వివరమున వ్రాయబడిన పురాణగాథ (పుట: 92-98) ఇందుల కొక నిదర్శనముగ చేకొనవచ్చును. కేవల చారిత్రక మగునిట్టి గ్రంథము నందును ఇట్టి పుక్కిటి పురాణగాథల దూర్చుటలో శ్రీ శాస్త్రిగారి అభిప్రాయ మెట్టిదో?

iii. మూడవది శాస్త్రిగారి గ్రంథరచనమున అందుకు సంబంధించిన శాసనములను ప్రబంధములను అవలోడించలేదు, సరికదా కాళ్లులేక నే దేశసంచార మొనర్చుచున్న ప్రవాదములను పెక్కింటిని అభూతకల్పనలతో నున్నవానిని క్రోడీకరించిరి. చారిత్రకాధారములు తక్కువగనుంట ప్రవాదములను కూడ నాధారముగ తీసికొను ఆచారము మనలో ఏర్పడియున్నది. అయితే ఆప్రవాదములను యథారీతిని సత్యదృష్టి గల చరిత్రకారుడు గ్రంథములలో జొప్పింప నొప్పుకొనడు. శాస్త్రిగారి గ్రంథరచనమున అట్టి సత్యదృష్టి నుపయోగించలేదను విషయము ప్రతిపుటయు ప్రత్యక్షీకరించుచున్నది.

iv నాలుగవది ఈ గ్రంథము నందలి రచనావిధానము చారిత్రక గ్రంథములకు ఎంతమాత్రమును తగనిదిగా నున్నది. ఏదియో నవలలలో మాత్రము స్థానము కనుగొనజాలు వర్ణనలెన్నియో ఈ గ్రంథమున సంతరింపబడినవి. గ్రంథారంభము మూడుపుటలు పరికింపుడు చాలును. గ్రంథమంతయు ఇట్టి వర్ణనలతో నిండియున్నది.

శాస్త్రిగారికి చారిత్రక గ్రంథముల రచియించుటలో నిది ప్రథమ ప్రయత్నము కాబోలును. చారిత్రకాంశములకు సయితమునయు చోట్ల తారీఖులు తెలుపబడలేదు; తుదకు సంవత్సరములైనను సూచింపబడలేదు. కొద్ది తావుల మాత్రము చెప్పబడినవి. లోపములున్నను ఇట్టి గ్రంథరచనారంభమునకు శ్రీ శాస్త్రిగారు అభినందనార్హులైయున్నారు అని మాత్రము చెప్పకతప్పదు. వేంకటాద్రి మహనీయ చరిత్రము ఆంధ్రులు అవశ్యము పఠిం

పడలసినది. కావున వారు శ్రీశాస్త్రిగారిని ఈ గ్రంథము తిరిగి చారిత్రకదృష్టితో, విపులపరిశోధనముతో, చారిత్రక గ్రంథములకు తగియుండు రచనావిధానముతో క్రొత్తగా వెలయించునట్లు ప్రోత్సహింతురుగాక!

—అంద్ర శేషగిరిరావు, బి. ఏ.

ఆదిపాండు రంగ భక్తవిజయము

గ్రంథకర్త: కోయిల్ ధవాల దేవరాజదాసుగారు, ప్రకాశకులు: యం. ఆది అండ్ కంపెనీ, మదరాసు.

ఇది పాండురంగ భక్తుల చరితములను మాత్రము చెప్పునట్టి యొక వచనగ్రంథము. ఇందు రమారమి ౧౦౦ గురు భక్తుల చరిత్రములున్నవి. ఇవి మహారాష్ట్రభాషానువాదములైనట్లు గ్రంథప్రకాశకుల పీఠికలో నున్నది. మరియు గ్రంథాదిని దాసుగారు వ్రాసినయపలౌకిక వేదాంతశాస్త్రాభిమానము ముఖ్యముగ బయలుపడగియున్నది. అందు శివకేశవులవిషయమై అద్వైత విశిష్టాద్వైతమతస్థులకుగల నైసర్గిక వివాదమును పరిష్కరించుటలో దాసుగారి యుక్తివైచిత్రి యెన్నదగియున్నది.

దాసుగారు కథలలోఁ గూడ దమకుఁగల వేదాంతాది శాస్త్రాభిమానము వెల్లడిచేసిరి. అందుచే నీ గ్రంథము సంస్కారహీనులు కాని వారికే ఎక్కువ యుపయుక్తమని చెప్పవలసియున్నది. దాసుగారు సందర్భానుసారముగా నాయాతావుల భగవద్గీతాదులనుండి యెత్తి వ్రాసిన శ్లోకములు మొదలగు వానిభావమును తేటతెల్లముగ వచన రూపమున వ్రాసినచో పామరులకుఁ గూడ నీ గ్రంథము బాగుగనుపయుక్తమై యుండును. కావున ఒక్కొకచోఁ బండితపామరాదులకుఁ గూడఁ దెల్లముగు శైలి, యొక్కొక్కచోఁ బండితులే తెరానవ బోధకమగు శైలితో నొప్పుటచే నీ గ్రంథము సర్వజనోపయోగమని చెప్పఁజాలము. కథలు మాత్రము అపూర్వములు. పాండురంగ భక్తులయొక్క భక్త్యావేశజనితములును అదృష్టచరములును నగుపనులును, జగన్నియంతయగు పండరినాథుఁడు భక్తపరాధీనుఁడై భక్తులకు సేవకాదికృత్యములుచేసి యెట్టి కష్టములు కలుగకుండునట్లు రక్షించుటయును అను నీమొదలగు విషయములీ గ్రంథమునఁ జెప్పఁబడియున్నవి.

ఉభయభాషాప్రవీణ బులుసు నరసింహశాస్త్రి

విక్రమోర్వశీయము

గ్రంథకర్తలు: శేషాద్రి రమణకవులు. వెల, 0-12-0 లు. నందిగామ (కృష్ణాజిల్లా) కు గ్రంథకర్తల పేర వ్రాసిన గ్రంథము లభ్యమగును.

ఈ పేరును బట్టి కాళిదాసకృతి యగు నాటకమేమో యను భ్రాంతికల్గును. కాని ఇది నాటకము కాదు. ప్రబంధము. అయినను కాళిదాసకృతికి తెలుఁగే. తెలుఁగుచేసినవారు "భావోద్రేకకర నూతనమార్గములకు సారస్వతలక్ష్యములగు పూర్వరీతులకును ఈకావ్యమునఁ దా పొసంగి పూర్వాధునికయుగ లక్ష్యముల నిందు సమన్వయించి"—రన్న వాసిఁ గాంచినవారు. ప్రబంధయుగ మంతరించిన దన్నయపఖ్యాతి రాకుండ ప్రబంధజలధికి సేతువులై యున్నవారు.

దృశ్యకావ్యములను (నాటకములను) ప్రబంధముగా వ్రాసినవారు ఒకరిద్దరు పిల్లలమఱ్ఱి ప్రభృతులు పూర్వమును గలరు. కాని వారిని నేటి విమర్శకులలో ఒకరిద్దరు విఖ్యాతులు "ప్రబంధీకరింపదగిన పురాణాదులు కాని, పురాణకథలుగాని లేనందునను, ప్రబంధముల పైఁగల యభిమానమును వీడలేక నాటకములు ప్రబంధములుగా సంతరింపవలసిన దురవస్థకుఁ బాల్పడిరి"—అని వెక్కిరించిరి. కాని ఇపుడు వీరివిషయమేమో? ఇఁకఁ బ్రకృతమునకు వత్తము.

విక్రమోర్వశీయ ప్రబంధరచనా విధానమును స్థాలీపులాకన్యాయమున రుచిచూచుటె యిచట ముఖ్యము. అయిన దృశ్యములను ప్రబంధీకరించిన ప్రాచీనకవుల రచనావిధానమును కూడ సుంత యిం స్వీకరించుట దోసఁగు కాఁ జేరదు కదా, విషయము ప్రవృత్తి ప్రఖ్యాతి తొల్యము నొందినది గనుక.

పిన వీరన్న ప్రబంధీకరణ విధానములో అప్పుడు నాటి ప్రబంధ లక్షణములగు నగరార్ణవశైలర్తు ప్రభృతులగు నష్టాదశవర్ణనములును గలవు. ఆయన స్వయముగా మిశ్రప్రబంధముగా శాకుంతలంబను ప్రబంధము బంధురప్రీతిం జెప్పఁ బూనినాఁడు. ఇందలి మిశ్రప్రబంధ మనుమాట, తాను కేవలము కాళిదాసుని నాటకమును గాని, లేక భారతికథ గాని ప్రధానముగా నొకకరచన స్తరము లగు ఘట్టములను రెంటింటినుండియు నేర్చి కూర్చుట వచ్చినట్లు తోపింపఁ జేయును. అందువలననే ఆయన—భారతప్రోక్తకథ మూలకారణముగ కాళిదాసుని నాటకక్రమము కొంత, తానొక్తికి నభినవశ్రీ నహింప గూర్మి-గృతి సేయు మాకు శాకుంతలంబు—అని కృతిపతి తమ్మ గోరినట్లు కంఠోక్తిగా వ్రాసినాడు.

ఇక శేషాద్రి రమణకవులును పై విధమగు ప్రతిజ్ఞాదులే కలిగి కావ్యరచనకుఁ బూనినట్లుగాఁ, వారికృత్యాదిలోని—"మాకు సత్కార్యకరణ ప్రయత్నమునకు సాహసించితి మెంతయుఁ జాపలమున", అనియు, "సమహిత నవ్యభావరస శోభితమై తగు విక్రమోర్వశీయము కృతి నొందఁగా దగు గుణాకరమూర్తివి నీవు"— అనియు నన్న మాటలను బట్టి మన మూహింపవచ్చును. కనుక నుభయకావ్యములలోని ఏదే నొక ఘట్టమును నుద్ఘాటించి ప్రబంధీకరణ విధానమును రుచిచూతము. అందునను కావ్యేషు నాటకం రమ్యం. నాటకేషు శకుంతలా, తత్రాపిచ చతుర్థోంకః, తత్ర శ్లోక చతుష్టయమ్– అని చెప్పిన నాల్గు శ్లోకములలోనే పినవీరన్న కవిత రుచి చూపుట కుదాహరించెదను.

౧. శ్లో. యాస్యత్యద్య శకుంతలేతి హృదయం సంస్పృష్టముత్కంఠయా, కంఠస్తంభిత బాష్పవృత్తి కలుషః చింతాజడం దర్శనమ్, వైక్లబ్యం మమ తావదీదృశ మహో స్నేహాదరణ్యౌకసః, పీడ్యంతే గృహిణః కథంను తనయావిశ్లేషదుఃఖై ర్నవైః.

పినవీరన్న ఆంధ్రీకరణము:—(ప్రబంధశైలిని)

ఉ. పాపనఁ జూచి చూచి మదిఁబుట్టిన ప్రేమను పేర్మి బాష్పముల్ గ్రమ్మినఁ గ్రమ్మఱం జెడమెంగం బయి కన్నులనీరు గ్రమ్మఁగ, గ్రమ్మఱఁ దా శకుంతల మొగంబగు నక్షులు నించు గొంత నేపమ్మని జాలిఁబొంది ధృతి యంతయు నిల్వక పిచ్చి పాఱఁగన్.

ఉ. ఎంత మునీంద్రులందు విజితేంద్రియుఁడైన తపస్వి మూర్తి గావించి శకుంతలం జనిచి విస్మృతినొందిన మోహపాశముల్, త్రెంచుకోనంగ లేక తియ్యపులఁ జిత్తముఁ గాసిపెట్టె శిలించిన నెట్టఁ గింక నడలింపఁగ నోపెడు పాశబద్ధముల్.

ఇందు మూలములోని, 'హృదయం సంస్పృష్ట ముత్కంఠయా' 'చింతాజడం దర్శనం' 'అరణ్యౌకసః' 'పీడ్యంతే గృహిణః' ఇత్యాదులగు వాక్యములును, దానికి ప్రబంధశైలిని చేసిన ఆంధ్రీకరణములలోఁగల వైపుల్యవైశద్యవిపరివర్త నాచిత్యాగులును సరసులు స్వయముగానే రుచిమాడదగును.

౨. శ్లో. పాతుంన ప్రథమం వ్యవస్యతి జలం యుష్మాస్వపీతేషు యా నాదత్తే ప్రియమండనాఽపి భవతాం స్నేహేన యా పల్లవమ్, ఆద్యే వః కుసుమప్రసూతి సమయే యస్యా భవత్యుత్సవః, సేయం యాతి శకుంతలా పతిగృహం సర్వై రనుజ్ఞాయతామ్.

ఈ క్రిందిసీసము పినవీరన్నగారి ప్రబంధశైలియాంధ్రీకరణము పైశ్లోకమునకు:—

సీ. అల పెఱుంగక తాపకాలవాలములకు
        నెమ్మితో నిరవొందనీరువోసి
క్రమవృద్ధిఁబొందు మార్గంబు లారసి వచ్చి
        పూటపూటకుఁ జాలఁ బ్రోది సేసి
ప్రేమాతిరేకతఁ బ్రియమండనము నేఁ
        జిగురాకుఁ గొనగోర జిదుమ వెఱచి
పరిపాటి నల్లన ప్రసవోద్గమంబైన
        సఖులు దామును మహోత్సవ మొనర్చి
తల్లియై పెంచె మిమ్ము నే తలిరుబోడి
యత్తవారింటికరిగెడు నాలతాంగి
క్షితిరుహములార పుష్పిత లతికలార
యనుమతింతురుగాక కల్యాణయాత్ర.

దీనియందును, 'వాణినారాణి'యన సాహసించిన సాహసికకవి చేసిన ప్రబంధశైలియాంధ్రీకరణమును చక్కఁగా పాఠకులు గుర్తింప వలసియున్నది. అందువలను మూలములోని సుకుమారప్రసూతిపదయే ప్రియమండనా ఒపియస్యాభిన త్వక్షవః పరిగృహాం...అను నిత్యాదులకు కావించిన యాంధ్రీకరణములను మఱువరాదు. పైని లతలను సంబోధించుటలో—పుష్పితలతికలార—అన్న స్వకంత్రమగు సంబోధనవాక్యములోను, అనుమతింతురుగాక—కల్యాణయాత్ర—అనుదానిలోనుగల స్వేచ్ఛా చిత్యములు పాఠకులు మఱువరానివి. తక్కినవి స్వయముగానే చూడఁదగును. ఇఁక విక్రమోర్వశీయమున జాతము:

అభిజ్ఞానశాకుంతలములోని చతుర్థాంకము వలెనే విక్రమోర్వశీయమునందలి చతుర్థాంకమును రసవత్తరమైన ఘట్టము. ప్రాచీనాలంకారికులు దీనినుండి అనేకలక్ష్యముల నుదాహరించుట పరిపాటి. అందులో, నవజలధర సన్నద్ధోఽయం, తిష్ఠ తావత్ క్షణమాత్, త్వాం కామినో మహదపి పరదుఃఖం—ఇత్యాదులగు పదునైదు శ్లోకములు అనర్ఘరత్నములు. ఈరత్నములను మన యీప్రబంధములోనెట్లు పొదివిరో ఇటుపైని పాఠకులు అన్వేషింపదగును. కాని అందుండి ఉదాహరణలుగా సచ్ఛాయలనీను ఒకరత్నమును కవులదికిన తావును మాత్రమే ఇట నుద్ధరించెదను.

శ్లో. త్వాం కామినో మదనదూతి ముదాహరంతి
మానావభంగనిపుణం త్వ మమోఘ మస్త్రమ్,
తా మానయ ప్రియతమాం మమ వా సమీపం
మాం వా నయాఽఽశు కలభాషిణి యత్రకాంతా.
(౪ అం. ౧౧ శ్లో.)

పైదాని సచ్ఛాయ కాఁబోలు శేషాద్రిరమణకవుల ప్రబంధమున ౪ ఆశ్వా. ౯౯ పద్యము. ఇంతవఱకు మూల గ్రంథములప్రతిష్ఠచే నాంధ్రీకరణములకు యశస్సు కలుగు స్థలములను ఒకటిరెండుదాహరించితిని. కాని వానివలనఁ బ్రకృతకావ్యంపుపుంత అవిస్పష్టము. కనుక యీ క్రింది భాగములను చదువరులు చిత్తగింతురుగాక.

౧. యా తపోవిశేషపరిశంకితస్య సుకుమారం ప్రహరణం మహేంద్రస్య, ప్రత్యాదేశో రూపగర్వితాయాః శ్రియః అలంకార స్స్వర్గస్య సా నః ప్రియసఖీ.

సీ. పరతపస్సువిశేష పరిశంకితమహేంద్ర
సుకుమారఖడ్గమే సుందరాంగి
నిజరూపగర్విత నీరజగేహినీ
పరిభావనిపుణ యే పద్మగంధి
సరచితసురసతీ పరివేష్టితస్వర్గ
భూషణప్రాయ యే ముద్దుగుమ్మ

మూలములోని సుకుమారం ప్రహరణం ప్రత్యాదేశో రూపగర్వితాయాః శ్రియః అలంకారస్స్వర్గస్య—అను నిత్యాది సుకుమారరచనలు ఈ సీసములోఁబడి ఎంత అందగించినదియును, మా మిత్రులు నారాయణమూర్తి తెలియంగనిది కాదు. ఏలయనఁగా — "ఊర్వశీనామ! నారాయణోరుధామ"—యని కవులే ముక్తకంఠములఁ బ్రశంసించుచున్నారు కాబట్టి.

౨. శ్లో. అగ్రే యాంతి రథస్య రేణుపదవీం చూర్ణీభవంతో ఘనాః, చక్రభ్రాంతి రరాంతరేషు జనయత్యన్యా మివాఽరావలీమ్, చిత్రన్యస్త మివాఽచలం హయశిర స్యాయామవ చ్చామరం, యష్ట్యగ్రే చ సమం స్థితో ధ్వజపటః ప్రాంతే చ వేగానిలాత్.

విక్ర. ౧ అ. శ్లో ౪.

ఇది పురూరవుఁడు రాక్షసులచేఁజిక్కినయూర్వశిని దెచ్చుటకై వియత్పథమున రథయానమునఁబోవుచు రథవేగమును తత్కాలజనితములగు వింతలను వర్ణించు సందర్భము. కాళిదాసునకు రథవేగమును వర్ణించుట యన్న చాల యానందము. అసాధారణ మగు నేర్పు అతనికిఁ గలదు. శాకుంతల ౧వ యంకమున ౯వ శ్లోకము—యదాలోకే సూక్ష్మం—అనుదానిని చూడుఁడు. ఇందు నేలపైని రథగమనమునఁ గలుగు వేగ ముపవర్ణితము. అందును అంతరిక్షమున రథగమనమును వర్ణించుటలో అతని కాశఁజేసాటి పై నుదాహరించిన శ్లోకము రథము భూమినుండి అంతరిక్షమున కెగయు నప్పటి వర్ణనము.

శాకుంతలలో 6వ యంకమున 'శైలానా మవరోహతీవ' అనుశ్లోకమున (రా) అంతరిక్షమునుండి రథముఁ దిగునప్పటి వేగము ఉపవర్ణింపఁ బడినది. ఇచటఁ బ్రకృతము నకు విత్తము. పైని చెప్పిన-అగ్రేయాంతి-యనుశ్లోకము నకు ఈపూజ్యులు చేసిన ఆంధ్రీకరణ మీక్రింది చంపకము.

చ. తురగఖురోత్థితం బయినధూళి కనంబడె ముందటన్ దదం
తరవివరద్రథప్రథ కనంబడెఁ బిమ్మటఁ జైవనృత్యముల్
చెర పెను స్యందనం బపుడు బిత్తఱిచూపుల సర్వదిక్కులన్
బఱపుచుఁ జెల్మికత్తియలు వచ్చుట రెయి ప్రనిరోయించుమండెఁగన్.

మూలమునందలి 'రథస్య రేణుపదమీ చూర్ణీభవంతో ఘనాః, చక్రభ్రాంతి, అన్యామివారావలీం చిత్రన్యస్తమిన చామరం, యష్ట్యగ్రేచస్థితః ధ్వజపటః—ఇత్యాది సందర్భములకు మనకవులు ఇచ్చిన చంపకములోనివి శేష ములు సహృదయుల మనస్సున కక్కుక తప్పదు. సౌంద ర్యవర్ణనలలోను, అట్లే శృంగారవర్ణనలలోను క్రొంగ్రొత్త త్రోవలు ఈకవులు త్రొక్కినవినా రాయణానుశాసనము. దానిని కొంత రుచిమాత్రము. ఈక్రిందిది మాధ్యాహ్నిక కాలమును వర్ణించెడి ప్రకృతిసౌందర్యవర్ణన.

శ్లో. ఉష్ణార్తః శిశిరే నిషీదతి తరోర్మూలాలవాలే శిఖీ,
నిర్భిద్యోపరి కర్ణికారముకుళా న్యాలీయతే షట్పదః;
తప్తం వారి విహాయ తీరనలినీం కారండవః సేవతే,
క్రీడావేశ్మని చైష పంజరశుకః క్లాంతో జలం యాచతే.

దీనిభావమిది:—మాధ్యాహ్నికసూర్యుని తాపమున కోర్వఁజాలక, ఉష్ణార్త (వేడినిసహింపని)మగునెమలి చెట్టుమ్రాను మొదలున్న పాదువఁగూర్చున్నది. (నట్టనడి జామున చెట్లయొక్క మొదలనున్న పాదునందే నీడ సంభ వించును కాఁబట్టి.) తుమ్మెద కర్ణికారపుష్పముయొక్క పైమొగ్గలను (ముక్కుతోఁ బైనున్న రేకులను) చీల్చి, ఆలోపల దాగుకొనుచున్నది. కారండవము సరోవారి యంతయు మసలిపోవుటచే తీరమునను్న కమలలతను (తీరమున నున్న దిగనుక కొంచెము చలువఁగల్గి యుండును.) సేవించుచున్నది. పాపము పంజరబద్ధ మగు శుకము (ఆటచిలుక, లేక పెంపుడు చిలుక) ఆనెమలిలాగునఁ గాని, ఈతుమ్మెదలాగునఁగాని, ఆకారండవమువలెగాని, నీడవెదకికొని పోయి చేరుటకు స్వాతంత్ర్యము లేకయున్నది. కాఁబట్టి, ఆరెండకు సొమ్మసిల్లి తనకునీరు మాప్రపోషకులను పేరెత్తి పిలచి నీటిని అడుగుచున్నది. పెంపుడుచిలుక కాఁబట్టి యిట్లడుగుటవిరుద్ధము కాదుగదా.

ఈక్రిందిది మనకవులు పైశ్లోకము నర్థము ననువదించుచు స్వతంత్రభావసహితముగా, భావసమృద్ధియేఁదు కూర్పుబింకము వచ్చునట్లు కూర్చినది. చూడుఁడు:—

సీ. ఎడలేక పొడము కట్టెండ కోరుచలేక
సెమళులు తరువుల నీడఁజేర
తాపమ్ము సైరింపనోపకఁ కస్నెలే
డులు మెల్ల మెల్ల త మ్ములను డాసె
వేడికోర్వక లేటి పిండు విచ్చెడి కొండ
గోగుపూవులపైనిఁ గూరుచుండె
బడలిక సైపక పక్షిసంతానంబు
చివురుటాకులమధ్య శిరముఁజేర్చె
తే. గీ. ఆతపవశంబువలనఁ ద టాకవారి
మసలుటంజేసి చేపలు మఱుఁగసాగె
పల్లవితసురసాలము పాదునాఁటె
కలువదాయ నఖంబునఁ గ్రాలె నపుడు.

కాళిదాసుని శ్లోకమునందు ధ్వని వ్యంగ్యముతో సరసముగానున్నది. ప్రబంధము కాఁబట్టి మాధ్యందినసం ధలవర్తిగా నూరకుఁ డుండెడ నని చెప్పుట తప్పుకాదు. కాని భావముల ననువదించుటలో చూపదగినంత శ్రద్ధ ఆంధ్రీకరణమునఁ జూపలేదనవలసి వచ్చినది. 'కర్ణికారముకుళాన్యుపరినిర్భిద్య ఆలీయతే' అనుటకు కొండగోగుల పైనిఁ గూరుచుండెననుట సమంజసమా అని సందియము. ఇచ్చట వ్యాఖ్యాత 'ఉపరి అగ్రతో నిర్భిద్యవిదార్య ఆలీయతే ఒ న్తర్లీనోభవతి'_అని అర్థమును నిర్వచించుట కవులు తెలిఁగియేయుండుఁదుగదా! అన్నిటికన్న మూల శ్లోకములోఁగల వాలవదృశ్యము కటికివానికైనను గుం డెలఁగఱిగించునది. దానికేంది, అనఁగా నాంధ్రీకరణ

మునఁ జోటు దొరకలేదు. పైఁగా పక్షిసంతానము ఎండకోర్వలేక చిగురుటాకులమధ్య శిరముఁజేర్చిన దని, చేపలు ఎండవేడిమికి నీరు మఱుఁగఁగా దానితోఁబాటు నివియు మఱిగిన వని వ్రాయుట చింత్యము. శకున శాస్త్రము నెఱింగిన వారైనను, పక్షులు దాఁచుకొన్న శరీరమంతయుఁ దాచుకొనునే గాని ఒక్కతలను మాత్రమే కాపాడుకొన్న దానికి పర్యాప్తము కా దందురు. తల యున్నచోఁ బ్రదుకవచ్చును, తలను దాఁచుకొనునది యను సర్వజాతిమాత్రమే యనియు వా రందురు. (చూడుఁడు శాకునము.) ఇట్లే చేపలు మున్నగునవి ఎండతీక్ష్ణమునకు కాలఁది నీటియడుగునకుఁ బోయి కూరుకొనును- అచ్చట మిక్కిలి చలువగా నుండును గనుక.

ఇఁక దీని నింతతో వదలుటకు ముందు వీరు సౌందర్యవర్ణనములో త్రొక్కిన స్వతంత్ర మను క్రొత్తత్రోవ కొక యుదాహరణము చూపవలయును. అందును ప్రకృతమగు మాధ్యందినవర్ణనము నందలిదే యొకటి యిచ్చిన బాగు గదా. ఇది వీరి స్వతంత్రరచనము. చూడుఁడు:—

క. విచ్చిన పొదుగున లేఁ గా
ర్చిచ్చు దిగాంతరములందుఁ జెలరేఁగఁగ లేఁ
బచ్చికపాలములు రూపఱె
నచ్చెఁ దరుకోటరస్థ శకునచయంబుల్.

అహ్హా! ఎంత మందుకెండయో గదా! ఇఁక శృంగారవర్ణనలో గల శృంగారరసంబు కాంతాస్వరూపంబుగనుటయు, కవులవాక్కులు స్త్రీత్వకలనఁగనుటయు అప్సరోవిభ్రమములు అద్భుతాకృతిబొనరుటయు- నిత్యోదులు-సభ్యముగ, సహజముగ సరళముగ, స్త్రీవర్ణనము ప్రకృతికి అనుకూలముగ గావించిన పని పెద్దలన్నమాటలను చేసేల కాదనవలెను? పం. అ. శా.

MY MOTHER'S PICTURE.

(నా తల్లి యొక్క చిత్రరూపము)

ఇది విఖ్యాత యశోధురంధరులగు బాబూ శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారిచే మిస్ మేయో యొక్క పలుగాకి వ్రాతలకుఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చుచు వ్రాయబడిన ఆంగ్ల గ్రంథము. క్రౌనుపైజున ౨౨౬ పుటలు. గ్రంథ నామ మునకు దిగువ లోపల నున్న ముఖపత్రముపై An attempt to get at the Hindu Spirit in connection with the Mayo challenge [మేయోయొక్క (యత్యాచారపు) జృంభణ సందర్భమున సరియైన హైందవ తత్త్వమును తెలిసికొనఁ జేసిన ఒక ప్రయత్నము] అనియున్నది. మిస్ మేయో భారతీయులపై మానవజాతికంతకును మిక్కిలి రోఁతపుట్టునట్లు వ్రాసిన Mother India (భారతమాత) యను గ్రంథమునకు పాశ్చాత్యదేశముల నపరిమిత ప్రచారము గుట సర్వ జగద్విదితము. ఈ పాశ్చాత్యకన్య భారతజనులపై నీచత్వారోపములు, కల్పితములు, జుగుప్సాకరములు, నసభ్యకథాదోష దూషితములునైన తుచ్ఛప్రసంగములను నోరూరఁ జవులు పుట్ట నుడువుటయు, ఏ తత్కథావంచితులైన మూర్ధాగ్రేసరులు బళిబళీయని పత్రికా ముఖముల తమయుల్లాసమును ప్రకటించి మిక్కిలి కంపుగొట్టుచున్న యీ గ్రంథమునందలి కుళ్లును శతసహస్రహస్తముల సర్వదిగంతములనుండి మహోర్ధ్వశ్రేణికి పరమసహ్యము, నత్యుత్కర్షము కలుగునట్లు విచ్చలవిడి చిమ్ముటయు లోకమెఱుంగును కద! లాలా లజపత్ రాయిగారివంటి సుప్రసిద్ధదేశనాయకులు కూడ భారతజాతినిగూర్చి లోకమున వ్యాపించియున్న యసహ్యావాతావరణమును తొలగించుటకైన మనోమనోరంజనమైన వాఙ్మయపుష్పముల వెనజల్లవలసివచ్చినది. లజ్‌పత్ రాయి గారి Unhappy India (దురదృష్ట భారతవర్షము), రంగయ్యరుగారు వ్రాసిన(Father India) (భారతజనకుఁడు), కన్హైలాల్ గౌబాగారి అంకుల్ షాం (అమెరికన్‌మామ) మున్నగునవి మిస్ మేయోయొక్క యవాద్య ప్రసంగములకుఁ బ్రత్యుత్తరముగా నాంగ్లమున వెలువడిన వాఙ్మయలేశములు. ఆంగ్ల నాగరకతా వ్యామోహితులై మనము సర్వవిధముల నిమ్నప్రయోజకులమని, భ్రష్టులమని, పతితులమని తలపోయు భారతీయు లీగ్రంథముల లెస్సగా పఠించి తమ యజ్ఞాన నివారణ మొనరింపవలెను. అట్టి యాంధ్రులకు గూడనుపకరించుటకే గ్రంథములలోని ప్రధానవిషయములను దేశభాషాభిమాను లాంధ్రమునకు దిసికొనివచ్చుటయు మిక్కిలి యావశ్యకము.

ఇప్పుడు శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారు వ్రాసిన 'అస్మన్మాతృచిత్ర' మని యర్థమిచ్చు My Mother's Picture అను గ్రంథముకూడ నిట్టిదే. ఇందు వీరు మిస్ మేయోయొక్క సహజాసహ్యధోరణిని, ముఖ్యముగా నామె వ్రాసిన (Slaves of the Gods) (దేవతల బానిసలు) అను విపరీతకథాలాపమును యుక్తరీతిని గర్హించుచు భారతజాతియొక్క యథార్థతత్త్వమును లోకమునకు వివరింప బరిశ్రమించిరి. 'స్లేవ్సు ఆఫ్ దిగాడ్సు' అను గ్రంథమున నవాస్యకథాలాలస యను నీపాశ్చాత్యకన్య హైందవాచారముల కన్నిటికి విపరీతార్థములఁ జెప్పుచు హైందవ సంఘమును మిక్కిలి హేయముగ దూలనాడుచు, హిందువుడన్న పదమునకు సర్వదుర్గుణాభూయిష్ఠుడు, పశువు, కుంటరియగు నొక ఘోరమానవుడని లోకమునకుఁ దోచునట్లు కథలు కల్పించి ఏతత్కథాలంపటులకు మిక్కిలి రుచ్యముగా నుండునట్లు అన్నిరసముల బ్రదర్శించుచు ఆమె తన రొప్పటి వినింద్య పాకమును తయారుచేసెను. శ్యామసుందరచక్రవర్తిగారు తమగ్రంథమును Dedicated to the Slaves of the Gods (దేవతలకు బానిసలైన వారికీ గ్రంథము సమర్పితము) అని పెద్ద యక్షరములఁ బ్రకటించిరి. 'సాక్షి'యందుఁ జెప్పబడినట్లు మత సంపర్కము లేకుండ మనము తినలేము, ఆవలింపలేము, తుమ్మలేము, పెండ్లియాడలేము, పవళింపలేము, కడకు పిల్లలనైనఁ గనలేము. లేచినది మొదలు పండుకొనువఱకు హైందవుఁడైనవాఁడుచేయు సర్వజీవిత వ్యాపారములలో ననతిక్రమణీయమైన మతవిషయిక శాసనలు, నిబంధనలు నున్నవి. ప్రాచీన ఋషిప్రోక్తమైన మతవిషయిక శాసనలే కొలదిగనైన నిలిచియుండుట చేతనే ఆధ్యాత్మికదీప్తిమంతమని ప్రఖ్యాతిగన్న భారతజాతి యింకను జీవింపఁగలిగియున్నది. 'స్లేవ్సుఆఫ్ దిగాడ్సు' అను గ్రంథమున మనమతమును వెక్కిరించుచు వ్రాయబడిన మిథ్యాకథాప్రసంగములకు మిక్కిలి నొచ్చుకొనుచునే శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారు తమ గ్రంథమును దేవతలకు బానిసలైన హిందూమహాజనులకు సమర్పించి భారతీయుల యాధ్యాత్మిక పాటవమునకు వన్నెఁబెట్టిరి. సుప్రసిద్ధ వంగదేశనాయకులు, భారజాతీయతా ప్రబోధ సంగ్రామమున మహారథులునగు బాబూబిపిన్ చంద్రపాలుగారు శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారు దేశమునకు చేయుచున్న నిరాడంబరమైన దేశసేవనుగూర్చి హృదయంగమమైన వాక్పుష్పములఁ బూజించుచు వ్రాసిన వ్యాసమే యీ గ్రంథముయొక్క ఘనతను వేనోళ్లఁజాటఁ గలిగియున్నది. శ్రీ శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారి గ్రంథమునం దంతటను ముఖ్యమైనది Women of India (హైందవవనిత) అను శీర్షికమున్న గ్రంథభాగము. ఈ భాగమునందే మిస్ మేయో 'స్లేవ్సుఆఫ్ దిగాడ్సు' అను గ్రంథమునందల్లిన పాడుకథలకు చక్రవర్తిగారు మిక్కిలి మృదువుగా సమాధానమిచ్చిరి. న్యూఇండియా (నవీనభారత వర్షము) హిందూ ఇండియా అను భాగములు మిక్కిలి భావగర్భితముగ దేశభక్త్యుత్సాహ ప్రబోధకముగానున్నవి. మిగిలిన భాగములంత హృదయాకర్షకములుగ లేవు. గ్రంథమునందలి ప్రతిపుటయు శ్యామసుందర చక్రవర్తిగారి ప్రత్యేకవ్యక్తిత్వమును, దేశాభిమానమును, సనాతన ధర్మ పరాయణత్వమును, నిరర్థక సంస్కార విముఖత్వమును ఘోషించుచున్నవి. 'జననీజన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరీయసీ' (జననియు జన్మభూమియును స్వర్గముకంటెను గౌరవాఢ్యముల్) అను పెద్దల పలుకులయందు విశ్వాసమున్న ప్రతిభారతీయుఁడును శ్యామసుందర మహాశయునివలె సామాన్యజీవనమును, అలౌకికసామాన్యభావౌన్నత్యమును జూపి కార్యశూరులైన యెడల భారతవర్షమునకు పాశ్చాత్యులాపాదించుచున్న హైన్యమును దురవస్థయు తొలఁగిపోకుండనుండవు, 'అస్మన్మాతృచిత్రము' నందు శ్రీ చక్రవర్తిగారు పాఠకులకు స్ఫురింపఁజేయుచున్న దేశమాతయొక్క దివ్యస్వరూపము మిక్కిలికొనియాడఁదగియున్నది. గ్రంథము వెల నాలుగు రూపాయలు. వలయువారు సంజీవనీ బుక్ డిపో, 6, కాలేజీస్క్వేర్, కలకత్తా అని వ్రాసినఁ బడయుఁగలరు.

దివాకర్ల సోమసుందరరావు.

ప్రబంధోపకథావళి

గ్రంథకర్త: చింతలపూడి శేషగిరిరావుగారు.

ఇందు హరవిలాసము, శ్రీ కాళహస్తీశ్వరమాహాత్మ్యము, కాశీఖండము, పాండురంగ మాహాత్మ్యము,

ఉత్తరహరివంశము, లీలామాహాత్మ్యము నను ప్రబంధముల యందలి కొన్ని యుపకథలను ఆధారముగాఁగొని వచనరూపమున పదికథలను రచియించిరి. పద్యరూపములనున్న మూలకథల కివిరూపాంతరము లేదైనను శైలి, కథాసంగ్రథనము మొదలైనవానియందు మూలమును చాలగాపోలి యున్నవి. ఆంధ్రభాషాయోషకలంకారములైన ప్రబంధములవంకకు దారిచూపుటకు దగిన యవకాశములు లేకున్న మాధ్యమికపాఠశాలలయందు చదువు నాంధ్ర బాలురకు ప్రబంధములయం దభిరుచిగలిగించునట్లు ఈ కథలయందు అచ్చటచ్చట సరసముగ మూలగ్రంథముల యందలి పద్యములను చేరియుండుటచేత నీగ్రంథము మాధ్యమికపాఠశాలల యందలి బాలురు తప్పక చదువ తగినది.

'శైలికిమచ్చు; సౌత్రపీనాడను దేశంబున నదుమూరను పట్టణంబుకలదు. నాథనాథుఁడను చెంచుఁ డీ డప్పురవరంబున కధినాథుండు. చుందస్మితజితకుందరైన తండ్రియును మందగామిని యానితనిభార్య. నాథనాథుని పరిపాలనంబున కబ్బిల్ల పురంబునందలి భిల్లులందఱు సంతుష్టమానసులై యుండి తమకులాగత ధర్మముల విడువక మిగుల నిరాడంబరంబుగ జీవనంబు గడపుచుండిరి. కతిపయదివసంబులకా చెంచుదంపతులకు శివభక్తాగ్రేసరుండైన తిన్నండను బాలుండు జన్మించె. కొంతకాల మాబాలుండు క్రీడాసఖులైన పెక్కండ్రు బాలురతో నాట పాటల యందుఁ గాలము గడపిన పిమ్మట మాతాపితలాతనిఁ దమ పూర్వ సాంప్రదాయానుసారంబుగ విలువిద్య నభ్యసింపఁ జేసిరి. ఆతండును విల్లుపట్టిన కొలఁది కాలంబునకే యుపమానరహితధనుర్విద్యాకుశలుం డయ్యె. పుత్రుని ధనుర్విద్యాకౌశలంబును గాంచి యన్నిసాదమిథునంబును మిగుల యానందించె.'

ఇందు అచ్చటచ్చట కాన్పించునట్లు శబ్దాలంకారభూయిష్ఠముకాక శైలిసరళముగ నుండిన బాగుండెడిది.

మఱియు, "నక్కెరము త్తిజాములు" (పుట ౩౮), "అట్టుకపై పట్టిపెట్టిన" (పుట ౪౫), "శబరీద్రోవదులు" (పుట ౪౭), "గోశఖేలనము" (పుట ౬౩), "రాజనందనులు హంసశిఖకాభిధానులై యుండ విప్రనందనుండు జనార్దనుండును నాబరఁగి సమవయస్కులగు నచ్చాలత్రయం బాటపాటల యందు గూడి యుండిరి." (పుట ౫౭), "లోపలనుండు కొందరైకకంఠ్య ముగ నాడు భీమణారావములును" (పుట౫౩), "హృదయేశునే పరమేశ్వరుంగా నెంచుచు దత్సేవయే యైహికాముష్మిక. సాధనమానకంబని" (పు-౪౩), "తండ్రి యచ్చాలారత్నమునకు వైవాహికంబొనర్చె." (పుట౪౭) "గరాగరిసేయుచుండ"(పుట౩౧) ఈ మొదలైన శబ్దములు, సమాసములు, వాక్యములు కొన్ని గ్రంథమున నక్కడక్కడ గలవు. అట్టివానిని గ్రంథకర్తగారు రెండవ ముద్రణమున సవరించుకొన దగుదురు."

సుశీలకథ మొదట చూడుడు: గ్రంథకర్త 'యౌవనారంభమున యథోచితంబుగఁ దండ్రి యచ్చాలారత్నమునకు వైవాహికంబొనర్చె' నని వ్రాసినారు. దీనికి పాండురంగమాహాత్మ్యమున: 'సుశీలాభిధానయను నచ్చాలగుణగణభాస్వరయై యథోచితకాలంబున' అని 'తాళిబిగించుకట్టిన మొదల్' ఇత్యాది పద్యముగలదు. 'యథోచితకాలము' అనుదానికి 'యౌవనారంభమున యథోచితంబుగ' అని వ్రాసినారు. గ్రంథమంతట నెట్లు చేసినారో!

'×'

Sankaracharya the great and his successors in Kanchi

ఆది శంకరులు-కాంచీపురపీఠాధిపతుల పరంపర

ఇది విజయనగరం మహారాజావారి కళాశాలలో వేదాంతశాస్త్రోపన్యాసకులుగ నున్న శ్రీమాన్. యన్. వెంకటరామన్ (యం.ఏ.) గారిచే రచింపబడి ౧౯౩౬ సంవత్సరమున నేగ నేశన్ కం పెనీవారిచే ప్రచురింపబడినది. ఆదిశంకరుల జీవితకాలనిర్ణయమే యిందలి ప్రధానవిషయము. ప్రాచీనకాలమున సామాన్యముగా నీదేశమందలి మహాపురుషులందరు తాము తీవ్రసాధనచే సాధించిన విజ్ఞాన

సంపదను పరోపకారార్థము దేశమున వ్యాప్తినొందింప యత్నించిరేగాని, తమనామరూపములను చిరస్థాయిగా జేసికొనవలయుననెడి స్వార్థపరత్వముచే నంతగా ప్రేరితులైనట్లగపడదు. కావుననే యొక్కొక మహామహుని కీర్తి యాతేడొసంగిన విజ్ఞానముమూలముగా ననేకశతాబ్దములవఱకు నిలచియున్నను, ఆతనికాలమునుగూర్చిగాని, జీవితచరిత్రమునుగూర్చిగాని నిశ్చయజ్ఞానము కలుగుట దుర్లభమగుచున్నది. హిందూదేశము మహత్తరంబగు నుపనిషదాది విజ్ఞానమును లోకమునకు నెల్లడించినదైనను, దానిని సాధించిన మహాపురుషుల చరిత్రము కాలప్రవాహముచే తుడిచివేయబడుటచే, అనుశ్రుతింబుగవచ్చుచున్న గాథలుమాత్రమే తరువాతికాలమున వారి కీర్తిను దెలుపు సాధనములగుట తటస్థించినది. ఆదిశంకరుల అద్వైత సిద్ధాంతములు దేశమందంతటను వ్యాపించి స్థిరముగ నెలకొనినను, వారి జీవితకాలమునుగూర్చి యభిప్రాయభేదము లింకను ప్రబలుచునేయున్నవి. ఇదివరలో విన్సెంటుస్మిత్తుమొదలగు చరిత్రకారులు పలువురు ఆదిశంకరులు, ఆతనికి సమకాలికుడని చెప్పబడుచున్న తిరుజ్ఞానసంబంధర్ (ద్రావిడశిశు) అనునాతడు క్రీస్తుశకము ౮వ శతాబ్దిప్రాంతమునందుండినట్లు నిశ్చయించియున్నారు. కాని యీగ్రంథమున శ్రీ వేంకటరామన్ గారు, కంచి కామకోటి పీఠమునధిష్ఠించిన ప్రాచీన గురుపరంపరను దెలుపు పుణ్యశ్లోకమంజరి, గురురత్నమాల, మొదలగు గ్రంథములనుబట్టి, ఆదిశంకరుల కాలము క్రీస్తుశకము మొదటి శతాబ్దియైయుండునని నిశ్చయించిరి. ఇందు మొదటిది: పదునారవ శతాబ్దిప్రారంభమున కామకోటి పీఠము నధిష్ఠించిన ‘సర్వజ్ఞసదాశివ’ గురువు ఆదిశంకరుల యనంతర మాపీఠము నధిష్ఠించిన గురుపరంపరనుగూర్చి యనుశ్రుతముగా వచ్చుచుండిన శ్లోకములను ప్రోగుచేసి స్వీయశ్లోకములను గొన్నిటినిజేర్చి కూర్చిన గ్రంథము. రెండవదియు నిట్టిదే. కాని యిది మొదటిదాని యనంతరము మఱికొంతకాలమునకురచింపబడినది. వీనియందు గురుపరంపరసిద్ధిపొందిన సంవత్సర మాసపక్షతిథులు తెలుపబడినవి. దీనినిబట్టిచూడగా నాదిశంకరులకాలము క్రీస్తునకుపూర్వము ౫వ శతాబ్దియగును. విద్యారణ్యాదులచే రచింపబడిన ‘శంకరవిజయాది’ గ్రంథములుకొన్ని పరస్పరవిరుద్ధములగు విషయములతో గూడినవగుటచే విశ్వాసార్హములుగ లేవుగావున, శంకరస్థాపితమగు కామకోటిపీఠప్రాచీన గురుపరంపరనుదెల్పు నీగ్రంథములనుబట్టి ఆదిశంకరుల కాలము నిర్ణయింప ననువైయున్నదని యీగ్రంథకర్త యభిప్రాయము. వీనిలోనైనను కొంతచిక్కు లేకపోలేదు. ఆదిశంకరుని పిదప నీపీఠము నధిష్ఠించిన పదునొకండుగురిలో కొందరు ౧౧౨ సంవత్సరములు, ౯౬ సంవత్సరములు నాపీఠము నాక్రమించియున్నట్లుండుటచే నది కొంచె మతిమానుషముగ గనబడుచుండుటచే విశ్వాసార్హముకాదని తామెంచుచుము, తరువాత వారిలో కొందరి కాలమునుమాత్ర మితరప్రమాణములు కొన్ని స్థిరపఱచుచుండుటచే వానియాథార్థ్యమునుగూర్చి మనము సందేహింప నక్కఱలేదని వెంకటరామన్ గారు చెప్పుచున్నారు. కాని పదునారవశతాబ్దిలోని యొకపీఠాధిపతి ప్రోగుచేసి సమకూర్చిన ప్రాచీన శ్లోకసమితిలో, ఎనిమిదవశతాబ్దికి పూర్వమున వేదాంతజ్ఞానమున ప్రఖ్యాతి వహించిన ప్రాచీనపురుషులను కొందఱను ఈ పీఠమునకు ప్రాచీనతను, ప్రతిష్ఠను సంపాదించిపెట్టుటకుగా, దీని చరిత్రతో ముడిపెట్టియుండలేదని చెప్పుటకు దగిన యాధారమేమియు గనుపఱచియుండలేదు. ఇంతేకాక శ్లోకమంజరిలో దెలుపబడినరీతిగా క్రీస్తునకు పూర్వము ౫ శతాబ్దియే యాదిశంకరుని కాలమని ఒప్పుకొనుటకు వీరికి నిష్టమున్నట్లగపడదు. అది మిక్కిలి వెనుకకుపోయినదట. చరిత్రకారులు నిశ్చయించిన క్రీ. శ. ౮వ శతాబ్ది మిక్కిలి ముందుకువచ్చినదట. కావున రెంటికి మధ్యస్థముగా ‘తునితగవు’చేసి క్రీ. శ. మొదటి శతాబ్దము ఆదిశంకరుల కాలమని వీరు నిర్ధారణచేయుచున్నారు. దీనివలన కుమారిలభట్టాదులుగూడ క్రీస్తుశకము వెనుకకుబోవుచున్నారు. ఇదియంతయు విచారణీయము. ౩వ యధ్యాయమున శంకరుని జీవితము, ౪వ యధ్యాయమున నాతని పిదప కాంచీపీఠము నధిష్ఠించిన గురు పరంపర యొక్క జీవితసంగ్రహమును దెలుపుచున్నవి. తుట్టతుద యీగురుపరంపరలో నరువదియాఱవవారై ప్రస్తుత మాపీఠము నలంకరించుచున్న పరమహంస పరివ్రాజకా

చార్య జగద్గురు శ్రీచంద్రశేఖరేంద్ర సరస్వతీ శంకరాచార్య స్వామివారియొక్క గుణాతిశయము విశేషముగా కీర్తింపబడినది. పుస్తకము వెల రు ౧-౦-౦.

కోరాడ రామకృష్ణయ్య, యం. ఏ.

ముకుందమాల

క్రౌను సైజు, పుటలు ౫౮, వెల రు ౧.౨.౦.

అనువాదకుడు: చెరుకూరి కాశీపతి శాస్త్రి శర్మగారు,

ఇది కవి కులశేఖరభూపాలకవికృతి సంస్కృత మూలమున కాంధ్రానువాదము.

ప్రకాశకులు: కోన ఆదినారాయణ శర్మగారు, బందరు.

మారుతి మొదటి వాచకము

క్రౌను సైజు, పుటలు ౬౦, వెల రు. ౦-౩-౬

గ్రంథకర్త: ఆర్. సూర్యనారాయణరావుగారు, అసిస్టంటు, గవర్నమెంటు ట్రెయినింగుస్కూలు, బందరు. ప్రకాశకులు: మారుతిరాం అండుకో, బుక్కుసెల్లర్సు, బెజవాడ.

విమానయానము

క్రౌను సైజు, పుటలు ౨౬౬, వెల తెలియదు.

గ్రంథకర్త: మోదుకూరి విశ్వనాథంగారు, యల్. యం. ఇ. (ఆనర్సు), కొత్తపేట, బెజవాడ.

ఇది Five weeks in a balloon అను నాంగ్ల గ్రంథమున కనువాదము.

ధనమహిమ (వచనము)

క్రౌను సైజు, పుటలు ౫౩, మూడు అణాల స్టాంపులుపంపిన వారికి గ్రంథమును పంపుదురు.

గ్రంథకర్త: పాకాల ఆలూరు వాసుదేవయ్యగారు, ప్రకాశకులు: ఎ. వి. రామచంద్రన్, ౮, మూర్తిలేను, పార్కుటౌను, చెన్నపురి.

శారదానవల

క్రౌను సైజు, పుటలు ౪౦, వెల తెలియదు.

గ్రంథకర్త: జేమాన సూర్యనారాయణశర్మగారు, సంపాదకుడు, ఆర్యవైశ్య, శ్రీకాకుళము, గంజాముజిల్లా.

త్రాగుడుపాటలు

క్రౌను సైజు, పుటలు ౧౬, వెల రు ౦-౨-౦

గ్రంథకర్త: పాల వెంకన్నగారు. ప్రకాశకులు: శెట్టిబలిజగ్రంథమండలి, నత్తారామేశ్వరము, అత్తిలిపోస్టు పడమటి గోదావరిజిల్లా.

చికిత్సారత్నము

డిమ్మిసైజు, పుటలు ౧౨౮, వెల రు ౧-౦-౦

గ్రంథకర్త:— బాలకవిసింహ వేంకటరాఘవ సూరిగారు.

ప్రకాశకులు: శ్రీ సత్యనారాయణ బుక్కుడిపో వారు, రాజమండ్రి.

సహకారవాచకములు (కోఆపరేటివ్ రీడరు)

క్రౌను సైజు, పుటలు ౫౦, వెల రు ౦-౮-౦.

గ్రంథకర్త: రిటైర్డు ఎక్స్ట్రా అసిస్టాంటు రిజిస్ట్రారు, రావుసాహెబు యం. వి. అప్పారావుపంతులుగారు, బరంపురము, గంజాంజిల్లా.

చారుమతీమోహనము

(అయిదంకముల సాంఘిక నాటకము)

డిమ్మిసైజు, పుటలు ౧౦౦, వెల రు ౧-౦-౦.

గ్రంథకర్త: దొంగలక్ష్మీ నరసింహంగారు. ప్రకాశకులు: దొంగవెంకన్న బ్రదర్సు, విశ్వేశ్వరాయపురము, రాజోలుతాలూకా.

భక్తిపథము

డిమ్మి ౧౬పుటలసైజు, పుటలు ౮౦, వెల రు. ౦-౮-౦

గ్రంథకర్త: విద్యాభూషణ, కవిరత్న నరసింహశర్మగారు, మదనపల్లి.

తరుణము

ఫుల్సుక్యాప్ సైజు, పుటలు ౩౬, వెల రు. ౦-౮-౦

గ్రంథకర్త: కవికుమార శ్రీ రామచంద్ర అప్పారావుగారు, నూజవీడు.



శ్రీ డాక్టరు. గోగులపాటి. గంగాధరన్ గారు, బి.ఇ, ఎం. ఎస్.సి, ఎ.ఎమ్. ఎస్.ఒ(మ్యూనిచ్)



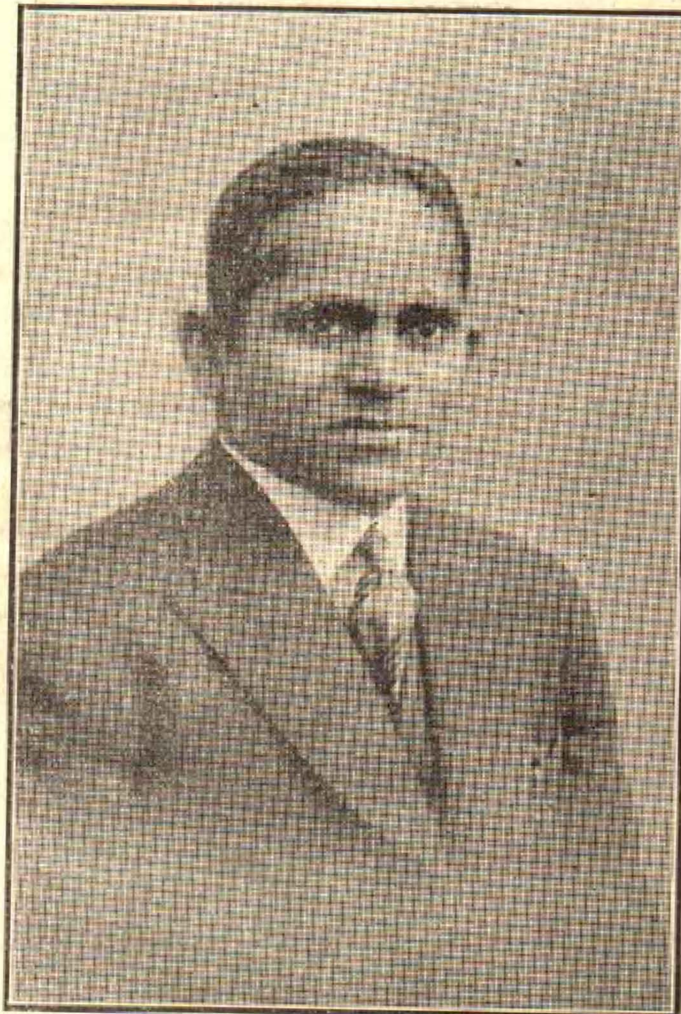
వీరు పెరుకలపూడి నివాసులు. ఆరుసంవత్సరముల వాడు విదేశములయందు ఇంజనీరింగ్ విద్య నభ్యసింప బోయి అమెరికా జర్మనీదేశములలో చదివి పెక్కుడిగ్రీలను పొందిరి. పారిశ్రామిక విషయములందును పరిశోధనలజేసిరి. మరియు నీటివేగమును తెలుపుట కుపయోగించు క్రొత్తసూక్ష్మయంత్రము నొకదానిని కనిపెట్టిరి. వీరి యీనేర్పును మెచ్చుకొని మ్యూనిచ్‌విశ్వవిద్యాలయమువారు డాక్టరు ఆఫ్ ఇంజనీరింగు పట్టమును ఇచ్చిరి. వీరు తాము విదేశములయందు గడించిన సామర్థ్యమును స్వదేశముయొక్క అభ్యుదయమునకై వినియోగింతురుగాక!

శ్రీ ఆర్. యన్. చావ్లాగారు, ఏ. ఎం, ఇంజినీరుగారు



వీరు ఇరువురు ఇండియా నుండి ఇంగ్లాండునకు చిన్న విమానముపై వెడలిన మొదటి భారతీయులు. చావ్లాగారు విమానమును నడిపిరి.

శ్రీ చావలి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు,
బి. ఎ. (ఆనర్సు), ఎ. యస్. ఎ. ఎ.



వీరు సుప్రసిద్ధ రూపచిత్ర చిత్రకారులు. చావలి నాగేశ్వరరావు గారికి సోదరులు. బొంబాయి విశ్వవిద్యాలయమున పట్టభద్రులై ఇంగ్లాండుకుపోయి అచ్చట ఇన్ కార్పొరేటెడ్ అకౌంటెన్సీ పరీక్షయందు విజయమును గాంచి స్వదేశమునకు వచ్చిరి. చెన్నపట్టణమున ఆడిటరుగా నున్నారు. వీరు విదేశమునందు గడించిన యీ ప్రత్యేకసామర్థ్యమును స్వదేశమగు నాంధ్రదేశముయొక్క అభివృద్ధికై వినియోగింతురుగాక.

బారిష్టరు
త్రిపురనేని రామస్వామిచౌదరిగారు
కవిరాజ బిరుదాంచితులు



కడచిన సంవత్సరమున బెజవాడలో ఆంధ్ర మహాసభవారు శ్రీ చౌదరీగారికి 'కవిరాజ' బిరుదము నొసంగి సత్కరించినారు. ఏతత్ బిరుద లాభమును పురస్కరించుకొని యిటీవల చీరాల సారస్వతసమితివారు రజత పేటిక నొకదానిని వీరికి బహూకరించినారు. విద్వత్కవిశిఖామణియు, 'శతావధాని' బిరుదాంచితులును నయిన శ్రీ చౌదరిగారు సూతపురాణాది రసవత్పద్యగ్రంథములను, మరికొన్ని వివరణ గ్రంథములను రచియించి యాంధ్రసారస్వతమును పెంపొందించినారు.

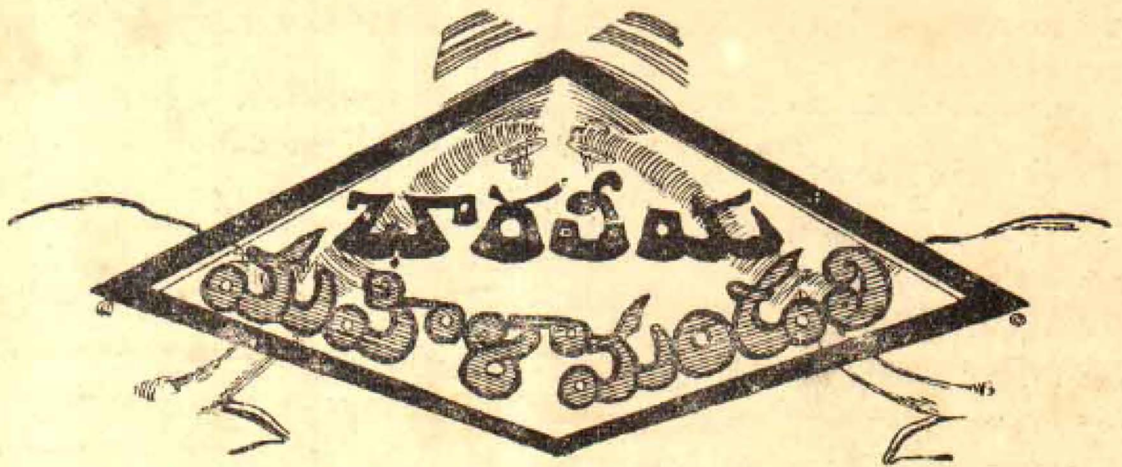
జాతీయనాయకుల రూపచిత్రములు.

శ్రీ చావలి నాగేశ్వరరావుగారు

శ్రీయుత చావలి నాగేశ్వరరావుగారు, లక్ష్మీభవను, గుజ్దరుపార్కు, బొంబాయి.

చిత్రలేఖనమునందు అఖిలభారత విఖ్యాతినేగాక జగద్విఖ్యాతినిగూడ బడసిన ఆంధ్రమాతృ పుత్రరత్నములలో నొకరును బొంబాయిలో ఆంధ్ర చిత్రశాలను స్థాపించినవారు నగు నాగేశ్వరరావుగారు భారత నాయకులలో పెక్కుమంది చిత్తరువులను మిక్కిలి ప్రశంసనీయముగా చిత్రించి ఆంధ్రప్రతిభను ప్రపంచమునకు వెల్లడించిరి. శ్రీయుతులు పండిత మోతీలాలునెహ్రూ, జవహరలాలునెహ్రూ, సుభాసచంద్రబోసు మున్నగు నాయకులు నాగేశ్వరరావుగారి చిత్రకళా ప్రావీణ్యము నత్యధికముగా ప్రశంసించుచు లేఖలవ్రాసియున్నారు. గాంధిమహాత్ముడు,లోకమాన్య తిలకు,లాలాలజపతిరాయి దేశబంధు చిత్తరంజనదాసు, దాదాభాయి నౌరోజి, రవీంద్రనాథ మహాకవి, పండిత మదనమోహనమాలవ్యా, శ్రీమతి సరోజనీదేవి, పండిత మోతీలాలునెహ్రూ, పండిత జవహరిలాలునెహ్రూ, సుబాస చంద్రబోసు, ఎస్. శ్రీనివాసయ్యంగారు, ప్రెసిడెంటు వి. జే. పటేలు, సర్దారు వల్లభాయి పటేలు, మహర్షి బులుసు సాంబమూర్తి, డాక్టరు అన్సారి, అరవిందయోగి, దేశభక్త కొండా వేంకటప్పయ్య, జితేంద్రనాథదాసు, శ్రీశ్రద్ధానందస్వామి, గోపాలకృష్ణ గోక్లేగార్లు మున్నగు పెక్కుమంది నాయకుల చిత్రపటములను వీరు చిత్రించిరి. ఇవి పెద్దసైజులోను, చిన్నసైజులోను గూడ నున్నవి. మహాత్ముని కారాగృహవాసమునుగూడ వీరు చిత్రించిరి. ఒక చిత్తరువునందు నెహ్రూ పండితు లిరువురునుకలరు. వేరొక చిత్తరువునందు జవహరలాలుగారు అశ్వారూఢులై యున్నారు. ఈచిత్రములు ప్రతియింటను ప్రతి పాఠశాలలోను, ప్రతిపఠన మందిరమునను, గ్రంథాలయమునందునను, వేయేల: ప్రజాసంస్థలన్నిటిలోను ముఖ్యముగా నుండదగును. ప్రజలలో జాతీయ భావమును వృద్ధినొందించుటకు జాతీయ నాయకుల చిత్తరువు లత్యధికముగా తోడ్పడగలవనుట కెట్టి సంశయము లేదు. ఆంధ్ర దేశమునందలి లోకలుబోర్డులు మ్యునిసిపాలిటీలు జాతీయ విద్యాలయములు మున్నగు సంస్థలును, ప్రజలునుగూడ, నీయాంధ్రప్రముఖుని కళాకౌశలము నాదరించి తగిన ప్రోత్సాహము నొసంగెదరు గాక. ఇట్టి ప్రజాదరమువలన నాగేశ్వరరావుగా రింకను అత్యధికముగా కళాలక్ష్మీ దేవత నారాధించి ధన్యులగునట్లు పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాక.

(ఆంధ్రపత్రికనుండి)





శ్రీమతి మిస్. కె. యస్. రంగారావుగారు,
ఎం. ఏ. యఫ్. ఆర్. జి. యస్.

ఈమె గ్రేటుబ్రిటన్ రాయల్ జాగ్రాఫికల్ సొసైటీమెంబరుగా నెన్నుకొనబడినది. ౧౯౨౭ సం. మున ఇంగ్లాండుకుపోయి లండను విశ్వవిద్యాలయమున భూగోళశాస్త్రమున పట్టభద్రయై యప్పట నేతచ్ఛాస్త్రమున బరిశోధనచేయుచున్నది. ఈమె మేరీకళాశాలలో నుపాధ్యాయినిగానుండినది. ఈమె డాక్టరు సుబ్బరాయన్ గారి భార్యకు చెల్లెలు.



శ్రీమతి మునునూరి జానకమ్మగారు

ఈమెది కృష్ణాజిల్లాలోని అంగలూరు. నరసాపురము తాలూకా ప్రోగ్రెసివ్ యూనియన్ వారి వ్యాసరచనపరీక్షయం దుత్తమస్థానమును గడించినది. ఈమెకు యూనియన్ వారు బంగారు పతకము నొసగిరి.

సాభిప్రాయ విశేషములు

గాంధిమహాత్ముడు ఫాల్గుణ శుద్ధ ౧౨ బుధవారము ప్రొద్దున నుపక్రమించిన సత్యాగ్రహ ప్రస్థానము భారతస్వాతంత్ర్య ప్రస్థానముగను ప్రపంచశాంతిపర్వముగను ప్రపంచ లక్ష్యమును నఖండముగను నాకర్షించుచున్నది. అపూర్వమైన సత్యాగ్రహప్రస్థానము సర్వత్ర మహాసంచలనమును గలుగజేసిన విధమును ప్రపంచావృతమైన యుత్సాహాదరములు విశదము చేయుచున్నవి. సత్యాగ్రహప్రస్థానము ప్రజాహృదయమునందును ప్రభుత్వహృదయము నందును సందిగ్ధస్థితిని గలుగజేసినది. ప్రజల కాత్మశక్తియును, ప్రభుత్వమునకు స్వీయదుర్బలమును సువ్యక్తము లైనవి. గాంధిగారి నాయకత్వము క్రిందను సత్యాగ్రహదళము కెయిరా, బ్రోచి, సూరతు జిల్లాలయందు సబర్మతి నుండి దండివరకును రమారమి ౧౪౦ మైళ్లు సత్యాగ్రహయాత్రను జేసి ఏప్రిలు ౬ వ తేదిని దండియందు శాసనోల్లంఘన సంగ్రామము నుపక్రమించినది. సత్యాగ్రహదళము, దళప్రస్థానము, దళధర్మములు, దళనాయకుడు కలియుగమునందు సత్యయుగధర్మమును సువ్యక్తము చేసినవి. దుర్బలుడైన, వృద్ధుడైన గాంధిమహాత్ముడు ౬౧ వ యేటను పాదచారియై ఖద్దరు శాంతిసైన్యముతో జేసిన స్వాతంత్ర్యప్రస్థాన మపూర్వమై భారతీయుల కుత్సాహమును ప్రభుత్వమునకు విషాదమును గలుగజేసినది. సత్యాగ్రహదళమునకు లక్షల కొలది ప్రజలొసంగిన స్వాగతసత్కారములు, సమర్పించిన కానుకలు, దశదిశలందును ప్రతిధ్వనిల్లిన జయఘోషలు, ప్రార్థనలు, సంకీర్తనములు, గ్రామోద్యోగస్థుల రాజీనామాలు ప్రజలస్వాతంత్ర్యాభిలాషను ప్రకటించినవి. సత్యాగ్రహధర్మబలము సామ్రాజ్యాయుధబలమును నిర్జింపగల విధమును సత్యాగ్రహప్రస్థానము విశదము చేసినది. రాసునందు సర్దారువల్లభభాయిపటేలును నిర్బంధించిన నిరంకుశాధికారులు గాంధిమహాత్ముని నిర్బంధింపజాలకపోయిరి. దండియందు ప్రభుత్వము ఉప్పుశాసనోల్లంఘనమును జేసిన గాంధిమహాత్ముని నిర్బంధించలేదు. గాంధిమహాత్ముడు సత్యాగ్రహప్రస్థానము నారంభించిన దినమునుండియును శాసనతిరస్కారమును బోధించుచున్నను ప్రభుత్వము తటస్థభావమును వహించి గాంధిమహాత్ముని ధర్మవిజయమును లోకమునందు ప్రతిష్ఠించినది. అహింస, సత్యము, త్యాగము, ప్రేమ మహావిజయమును బడయుగల విధమును లోకమునకు వ్యక్తము చేసినది. శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానమునం దారంభవిజయము సత్యాగ్రహదళమునకు గలిగినది. గుజరాతు దేశమునందు సత్యాగ్రహదళము గడించిన విజయమునె ఇతర ప్రాంతములందును సత్యాగ్రహదళములు గడించవలసి యున్నవి. సకలప్రాంతములందును బయలుదేరుచున్న శాంతిసైన్య

ములు ప్రజాశక్తిని విస్పష్టము చేయుచున్నను నిరంకుశవర్గము నిర్లక్ష్యముచేయుట యావివేకము.

* * * *

దేశావృతమైన మహాసంచలనము ప్రజాప్రబోధమును విశదము చేయుచున్నది. అన్నిప్రాంతములందును సత్యాగ్రహ శిబిరము లేర్పడుచున్నవి. సత్యాగ్రహులు శాసనోల్లంఘనప్రస్థానమును జేయుటకు శిక్షణమును బొందుచున్నారు. వంగరాష్ట్రమునందు సేనగుప్తాగారును, కర్ణాటకమునందు గంగాధరరావు దేశపాండేగారును, గుజరాతునందు మహాదేవ దేశాయిగారు, తమిళనాడునందు రాజగోపాలాచార్యులు గారు, పంజాబునందు సత్యపాలు గారు, ఆంధ్ర దేశమునందు దేశభక్త వేంకటప్పయ్యపంతులు గారు మొదలగు నాయకులు సత్యాగ్రహప్రస్థానములను నడుపుటకు నడుములను బిగించినారు. గౌతమీ సత్యాగ్రహాశ్రమము నుండియును, ఏలాపురము నుండియును సంవత్సరాదిదినమునను సత్యాగ్రహదళములు బయలుదేరి తూర్పు పశ్చిమ గోదావరి మండలములందు సత్యాగ్రహప్రస్థానమును జేయుచున్నవి. బందరు, పల్లెపాడు, గుంటూరు, విశాఖపట్టణము, బరంపురము మొదలగు ప్రదేశములందు సత్యాగ్రహ శిబిరములు స్థాపితములైన సత్యాగ్రహ దళములు శిక్షణమును బొందుచున్నవి. వందలకొలది సత్యాగ్రహారాధకులు చేరుచున్నారు. వేలకొలది రూప్యములు పుట్లకొలది ధాన్యము వసూలగుచున్నది. సత్యాగ్రహులను గ్రామస్థులను సన్మానాదరణములతో శిబిరములకు పంపుచున్నారు. ఆంధ్రదేశమంతయును సత్యాగ్రహ సన్నాహములతో నిండియున్నది. ఈ యుత్సాహము దేశావృతమైన దేశసేవాభిలాషను స్వాతంత్ర్యాభిలాషను విశదము చేయుచున్నది. ప్రభుత్వము ప్రజలను బెదరించుటయును విడదీయుటయును నిరర్థకము. ప్రజలయందు కొందరు బెదిరింపులకు భయపడి వెనుకాడినను వారి హృదయము గాంధిమహాత్మునితోను, సత్యాగ్రహులతోను, దేశముతోను నున్న విధమును ప్రజానాయకుల భక్త్యుత్సాహములు తెలుపుచున్నవి. నిరంకుశాధికారులు కన్నులను తెరచి, చెవులను విప్పి, మనస్సును ప్రసరింపజేసి దేశావృతమైన ప్రజాశక్తిని ప్రజాసంకల్పమును గ్రహించి స్వధర్మనిర్వహణమును జేయుట ప్రయోజనకరము గాని స్వలాభనిర్వహణమును జేయుట ప్రయోజనకరము గాదు. సత్యాగ్రహులు అసిధారావ్రతమైన సత్యాగ్రహవ్రతము ననుష్ఠించుటకై సత్యమును, అహింసను త్రికరణశుద్ధిగాను ననుష్ఠింపవలసి యుందురు. గాంధిమహాత్ముడు దండియందు సత్యాగ్రహులకు జేసిన ధర్మోపదేశములను భారతీయులందరును మననముచేసి యారాధింపవలసి యుందురు. భారతీయుల పతనమునకు వారి ధర్మపతనమే మూలమని నిత్యానుభవము విశదము చేయుచున్నది. దేశభక్తులు దేశద్రోహులుగను, గాంధిమహాత్ముడు మతి

భ్రష్టులుగను, స్తోత్రపాఠకులు సత్యసంధులుగను, వంచకులు గౌరవనీయులుగను, దాసులధికారులుగను పరిగణింపబడెడి దేశమునందు ధర్మమునకు ప్రతిష్ఠ లేదనుట నిర్వివాదాంశము. దేహబలమునకును, మనోబలమునకును, ఆత్మబలమునకును మూలాధారమైన స్వాతంత్ర్యస్థితిలేని దేశమునందు పురుషార్థమునకు మూలమైన ధర్మమునకు ప్రతిష్ఠ లేకుండుటయును సహజము. ధర్మప్రతిష్ఠ లేకను పరదాస్యదుఃఖము ననుభవించుచున్న దేశమునందు ఆత్మవిశ్వాసమును గలుగజేయుటకును స్వరాజ్యమును స్థాపించుటకును గాంధిమహాత్ము డారాధించుచున్న సత్యాగ్రహప్రస్థానమును, శాసనోల్లంఘనసాధనమును సకలవిధములను నారాధనయోగ్యముగ నున్నది.

* * * *

నిరంకుశప్రభుత్వ విషాదము

గాంధిమహాత్ముడు భారతీయులకు వలెనే నిరంకుశాధికారులకును నిర్భయముగను ధర్మోపదేశము జేయుచు స్వధర్మ నిర్వహణమును జేయుచున్న విధమును ఇర్విను ప్రభువునకు గాంధిమహాత్ముడు పంపిన లేఖ విశదము చేయుచున్నది. రాజప్రతినిధికి మాసమునకు రూ. ౨౧౦౦౦ జీత మన్యాయముగ నున్న దనుట నిర్వివాదాంశము. వర్తమానవిషాదస్థితియందును ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న దండనభేదతంత్రములు పరమ విషాదమును గలుగజేయుచున్నవి. సర్దారు వల్లభభాయి పటేలుగారిని అనాలోచితముగ దండించుటయును సేనుగుప్తగారిని వారము దినములు నిర్బంధించుటయును ప్రభుత్వము నావరించిన విషాదావస్థకు నిదర్శనములు. శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానము నుపక్రమించిన గాంధిమహాత్ముని సత్యాగ్రహ ప్రస్థానము నుపేక్షించుటయును ప్రభుత్వమునకు బట్టిన దురవస్థను దెలుపు చున్నది. ఉప్పు శాసనోల్లంఘనమును జేయుటకు బూనిన గాంధిమహాత్ముని నిరోధింపకుండుట గాంధిమహాత్ముని విజయమునకును ప్రభుత్వ పరాజయమునకును నిదర్శనముగ నున్నది. దండియందును చిన్నాపురమునందును సత్యాగ్రహమును ప్రతిఘటించుటకు ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న కార్యక్రమము విచిత్రముగ నున్నది. ఆప్రాంతములందు ఉప్పు లేకుండజేయుటకై పోలీసువారు పడుచున్న శ్రమ విచిత్రమై విచారమును గలుగజేయుచున్నది. గాంధిమహాత్ముని సత్యాగ్రహ ప్రస్థానమునకు ప్రయోజనము ఉప్పుశాసనముల నుల్లంఘించుటగాని ఉప్పును పండించుట గాదు. ఉప్పు శాసనోల్లంఘనమున కెంత యుప్పైనను చాలును. నిషిద్ధమైన యుప్పును కొంచెమమ్మినను శాసనోల్లంఘన మేర్పడుచున్నది. ప్రభుత్వము ఉప్పు సత్యాగ్రహము చేయుచున్న గాంధిమహాత్ముని కాంగ్రెసు సత్యాగ్రహదళమును నిర్బంధించక యుపేక్షించినపుడు కాంగ్రెసునకు ధర్మవిజయము గలిగినదని నిర్భయముగను జెప్ప

వచ్చును. గాంధిమహాత్ము డవలంబించిన సత్యాగ్రహ ప్రస్థానమునకు మహాఫలము కాల గర్భమునందు గలదు. స్వాతంత్ర్యస్థాపనమునకు గాంధిమహాత్ముడవలంబించుచున్న ధర్మసాధనమునకును, ప్రతిఘటించుటకు ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న యధర్మసాధనములకును గల భేదమును రాజ్యాంగవ్యవహారములువిశదముచేయుచున్నవి. సామ్రాజ్య శాసన సభ యందు బట్టలసుంకముల సందర్భమునను ప్రభుత్వము కపటప్రతినిధులును నవలంబించిన యధర్మమార్గము భారత రాజ్యాంగముల దుస్థితికి నిదర్శనములు. జిన్నాగారు, పురుషోత్తమదాసు గారు, జయకరుగారు, రామస్వామయ్యరు గారు మొదలగు స్వార్థపరాయణులు బ్రిటీషుప్రయోజనముల కేర్పడిన సుంకపువిధానమును పోషించి దేశద్రోహమునకు వడిగట్టుకొనుట సంతాపకరముగ నున్నది. ఈవిషాదస్థితి భారత రాజ్యాంగములకు సహజస్థితిగ నున్నది. పండిత మదనమోహన మాలవ్యగారును, నితరజాతీయ ప్రతినిధులును బ్రిటీషు ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న మాయోపాయములను నిర్భయముగను వెల్లడిచేసి వారిసభ్యత్వమునకు రాజీనామాల నొసంగుట ప్రశంసనీయముగనున్నది. మదనమోహన మాలవ్యగారు విదేశవస్త్ర బహిష్కారోద్యమమును వ్యాపింప జేయుటకు దీక్షను బూనుటయును దేశాభ్యుదయమునకు శుభసూచకముగ నున్నది. భారతప్రభుత్వ మవలంబించిన కుతంత్రము వారిరాజ్యాంగ తంత్రమును భగ్నము చేసినది. సకలపక్షసమావేశము, రౌండుటేబిలు సమావేశము దూరస్థములైనవి. సైమను కమిషను రిపోర్టు దినదినము వెనుకకు బట్టుచున్నది. ఈసందిగ్ధస్థితియందు స్వాతంత్ర్యసిద్ధికిని దేశక్షేమమునకును ప్రపంచశాంతికిని సత్యాగ్రహమే శరణ్యమని గాంధిమహాత్ముని సత్యాగ్రహప్రస్థానము వేనోళ్లను వ్యక్తము జేయుచున్నది. భారతీయులందరును గాంధిమహాత్ము డవలంబించుచున్న సత్యాగ్రహదీక్షను బూని బ్రిటీషురాజ్య తంత్రమును భేదించి ధర్మధ్వజమును ప్రతిష్ఠించెదరు గాత! ఆంధ్రమహాజనులును సత్యాగ్రహస్థానమునందు యథార్థముగను భాగధేయమును గల్పించుకొని ఆంధ్రుల ప్రతిష్ఠను, గాంధిమహాత్ముని సంకల్పమును, భారతస్వాతంత్ర్యమును కాంగ్రెసు నిర్ణయమును, ప్రపంచ శాంతిని సఫలము చేయుటకు భగవదనుగ్రహమునకు పాత్రులయ్యెదరు గాత!

Printed and Published by K. Nageswara Rao, at the AndhraPatrika Press, No.7, ThambuChetty St., Madra